

EMRE KONGAR
ZÜLÂL KALKANDELEN

DEVİRİMİN
VE KARŞI
DEVİRİMİN
YÜZ YILI 1

SAVAŞ, DEVRİM
VE TEPKİLER

1919-1971

Remzi Kitabevi

2. BASIM

EMRE KONGAR
ZÜLÂL KALKANDELEN

1 SAVAŞ, DEVRİM VE
TEPKİLER / 1919-1971

EMRE KONGAR 1941'de İstanbul'da doğdu. 1959 yılında Şişli Terakki Lisesi'nden, 1963 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden, 1966 yılında da Michigan Üniversitesi'nden mezun oldu.

1967 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde Sosyal Çalışma Yüksek Okulu'nu kurdu.

1981'de "Atatürk ve Devrim Kuramları" adlı takdim teziyle Hacettepe Üniversitesi Senatosu tarafından profesörlüğe yükseltildi.

15 Şubat 1983'te, sakalını kesmeyi reddederek askeri rejimi ve YÖK'ü protesto etmek için üniversiteden istifa etti.

1983-1987 arasında *Hürriyet* gazetesinde danışmanlık, 1987-1991 yılları arasındaysa KAMAR Kamuoyu Araştırma Şirketi'nde yöneticilik yaptı.

Nisan 1992'de Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'na atandı; 1995 sonunda müsteşarlık görevinden ayrıldı.

1996'da üniversite öğretim üyeliğine geri döndü. 2011 yılında üniversiteden ayrıldı.

1996 yılının başında Federal Almanya tarafından Üstün Hizmet Madalyası Büyük Liyakat Haçı'yla, İtalya tarafından Commendatore Madalyası'yla, Polonya tarafından Commemorator Nişanı'yla ödüllendirildi.

1996 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde köşe yazarlığına başladı, 2001 yılında yayın danışmanlığına atandı, halen köşe yazarlığını sürdürmekte, aylık *Bavul* dergisine de anı/denemeler yazmaktadır.

2005-2011 yılları arasında NTV'de "Yorum Farkı" programını yaptı. 2017 Ocak ayından beri TELE 1 televizyon kanalında "18 Dakika" programını sürdürmektedir.

Başlıca ödülleri: 1977 Türk Dil Kurumu Bilim Ödülü (*Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*), 1979 Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilim Ödülü (*Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*), 1998 Aydın Doğan Sosyal Bilimler Ödülü (*21. Yüzyılda Türkiye*) ve 2008'de Sertel Gazetecilik Vakfı Demokrasi Ödülü (*Demokrasimizle Yüzleşmek*).

Twitter: @emrkongar
Facebook: Emre Kongar
Instagram: Emre Kongar
İnternet adresi: emre@kongar.org
İnternet sitesi: www.kongar.org

ZÜLAL KALKANDELEN Ankara’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara’da tamamladı. A.Ü. İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü’nü bitirdi. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi siyaset bilimi dalında yüksek lisans derecesini aldı. 1992-1996 yılları arasında Kültür Bakanlığı’nda görev yaptı. 1997-2000 yılları arasında NTV haber kanalında program koordinatörü olarak çalıştı; başta müzik, sinema ve kitap ile ilgili olmak üzere birçok programın yapımcılığını üstlendi. CNBC-e kanalında program bölümünün yapım sorumlusu olarak görev aldı.

2001’de New York’a yerleşerek *Cumhuriyet* gazetesinde New York yazıları ve Dış Haberler sayfası için haber yazmaya başladı. Çeşitli dergiler için dünyaca ünlü sanatçılarla röportajlar yaptı.

Türkiye’ye döndükten sonra 2013 yılına kadar *Cumhuriyet* gazetesi Kültür sayfasında müzik yazıları ve röportajlar kaleme aldı; *Cumhuriyet Pazar Dergi*’deki “Dünyalı Yazılar” adlı köşesinde Amerika, medya ve siyaset odaklı yazılar yazdı.

Jeffrey M. Masson’un *Tabağındaki Yüz* adlı eseri dahil olmak üzere birçok kitabın editörlük ve çevirmenliğini üstlendi. Dinamo FM ve Açık Radyo’da “Vegan Logic” adlı radyo programını hazırlayıp sundu.

2017’den bu yana kurucuları arasında yer aldığı Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu ile hayvan özgürlüğü aktivizmine yönelik çalışmalarını sürdürüyor. 2018’de Şiddetsiz Toplum Derneği’nin verdiği Şiddetsiz Yaşam Ödülü’ne değer görüldü. 2021’de aynı derneğin Onur Kurulu üyeliğine seçildi.

Cumhuriyet gazetesinde; “Direnc ve Umut” adlı köşesinde yazmayı sürdürüyor.

Başlıca Yapıtları

New York’u Yaşamak (Remzi Kitabevi, 2003; Genişletilmiş yeni baskı, 2021); *30 Saniyede Bush* (Remzi Kitabevi, 2004); *Utlanmış Sessizlik* (Remzi Kitabevi, 2005 [roman]); *İkinci Cumhuriyetçiliğin Temelleri* (Cumhuriyet Kitapları, 2011); *Veganizm: Ahlakı, Siyaseti ve Mücadelesi* (Can Başkent ile ortak yazılan e-kitap-Propaganda Yayınları, 2013); *İkinci Cumhuriyetçiliğin Temelleri, İkinci Gruptan Yetmez Ama Evetçi Liberallere 90 Yıllık İhanetin Mirası* (Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018); *Vegan Devrimi ve Hayvan Özgürlüğü* (Kült Neşriyat, 2018); *Vegan Devrimi ve Hayvan Özgürlüğü, Türkiye’den ve Dünyadan Mücadele Örnekleriyle* (Yeni İnsan Yayınevi, 2021).

Twitter: veganzulal

Facebook: Zülal Kalkandelen

Instagram: veganzulal

İnternet adresi: zulal.kalkandelen@gmail.com

İnternet sitesi: zulalkalkandelen.com

EMRE KONGAR
ZÜLÂL KALKANDELEN

*Devrimin ve
Karşı Devrimin Yüz Yılı
(1919-2019)*

———— CİLT I ————

**SAVAŞ, DEVRİM
VE TEPKİLER**

1 Ocak 1919-12 Mart 1971

Remzi Kitabevi

DEVİRİMİN VE KARŞI DEVİRİMİN 100 YILI -I
(1919 - 2019) / Emre Kongar – Zülâl Kalkandelen

© Remzi Kitabevi, 2022

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayıma hazırlayan: Özlem İşbilir

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-2095-4

BİRİNCİ BASIM: Mayıs 2022

İKİNCİ BASIM: Mayıs 2022

Kitabın her basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Güven Mücellit, Mahmutbey Mah. 2622. Sokak
Güven İş Merkezi No: 6 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 45003 / Tel (212) 445 0004

Sunuş

Türkiye'nin Cumhuriyet Devrimi, 20. yüzyılın en şaşırtıcı askeri, siyasal, ekonomik ve kültürel devrimidir.

Bu zamandizin çalışmasında Atatürk'ün gerçekleştirdiği Cumhuriyet Devrimi'nin adımlarını ve bu mucizevi devrimin aşamalarının hangi sırayla, nasıl uygulanmaya konulduğunu okuyacaksınız.

Hemen belirtmeliyim ki, gerek Atatürk'ün Cumhuriyet Devrimi'nin gerçekleştirilmesinde, gerekse daha sonra "Karşı Devrim" in oluşmasında sadece iç dinamiğin değil, dış dinamiğin de büyük bir rolü vardır.

Bu çalışmanın amaçlarından biri de iç ve dış dinamik öğeleri arasındaki ilişkileri hem Atatürk'ün Cumhuriyet Devrimi hem de Karşı Devrim açılarından irdelemektir.

19 Mayıs 1919'un 100. yılı, Atatürk'ün Cumhuriyet Devrimi'nin de 100. yılı olarak kabul edilebilir. Bu nedenle, bu çalışma, bir anlamda sadece Devrimin değil Karşı Devrim'in nasıl oluştuğunun da ayrıntılı bir öyküsüdür:

Bu kitapta önce Osmanlı'yı paylaşmaya hazırlanan, 1. Dünya Savaşı'nı kazandıktan sonra "Büyük Devletler" in beklentilerinin nasıl kursaklarında kaldığını, Anadolu'da ve Rumeli'de Osmanlı'nın çöküşünü yazmaya hazırlanan tarihin nasıl tersine çevrildiğini göreceksiniz.

Daha sonra, Karşı Devrim tohumlarının nasıl atıldığını, Atatürk'ün Cumhuriyet Devrimi'nin nasıl tehlikelerle karşı karşıya kaldığını önemli iç ve dış olaylar bağlamında fark edeceksiniz.

Bu çalışmanın ilk çekirdeğini, 1977 yılında Türk Dil Kurumu Bilim Ödülü'nü alan *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* adlı kitabımı yazarken oluşturmuştum. Çünkü ülkemi ve ülkemdeki olayları doğru irdeleyebilmek için dünyada ve Türkiye'de olup bitenleri sıralı olarak iyi anlamak gerektiğini biliyordum.

Toplum, toplumsal yapıyı anlamak için tarihsel, toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlardaki iç ve dış olaylar arasındaki sebep sonuç ilişkilerini

iyi çözümlenmek ve bunların hangilerinin birbirlerini etkilediğini fark etmek gerekiyordu. Bunun için de olayların kronolojik dizilimini görmek zorunlu oldu.

Hazırladığım “zamandizin” bana ülkemin toplumsal yapısını ve bu yapının nasıl değiştiğini algılamakta çok yardımcı oldu.

Toplumsal yapıyı hem sınıfsal hem de dış etkenler açısından irdelerken, olayların art arda dizilimi daha önce göremediğim bazı bağlantıları fark etme me yardımcı oldu.

Rahmetli ve sevgili arkadaşım, değerli iktisatçı, planlamacı, gazeteci-yazar Güngör Uras, birkaç yazısında kitabımın ilk baskılarının arkasında yer alan bu “zamandizin” den yani kronolojiden kendisinin de çok yararlandığını belirtince ne kadar olumlu bir iş yaptığımı daha iyi anlamıştım.

Daha sonra, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* kitabımdaki yöntemi kullanarak ve onu çekirdek olarak kabul ederek *21. Yüzyılda Türkiye* adlı çalışmamı yaparken bu kronolojiyi geliştirmek gereğini hissettim ve hem kapsadığı yılları, hem de içerdiği olayları iyice genişlettim.

Çünkü bugünü anlamak için tarihi, dünü iyi bilmek ve çözümlenmek, yarını kestirmek için de bugünü iyi anlamak ve irdelenmek gerekiyordu; bunu da bana ancak olayların, aralarındaki ilişkileri açıkça gösteren dizilim sırası verebilecekti.

İşte bu çalışmam, *Zülâl Kalkandelen*'in katkılarıyla, hem daha derinleştirildi hem daha ayrıntılandırıldı hem de 2019 sonuna kadar getirildi.

Bugünü anlamak için tarihe bakarken birkaç önemli hata yapılır:

Bunların bir bölümünü *Tarihimizle Yüzleşmek* adlı kitabımda vurguladım:

Bu hataların en başında, tarihe “bugünkü değer yargılarımızla” bakmak ve o günkü dünya ve toplum koşullarını dikkate almamak gelir.

Zaten *Tarihimizle Yüzleşmek* çalışmamı da bu nedenle, bu önyargıları aşmak ve bazı bilinmeyenleri gün ışığına çıkarmak için yapmıştım.

İkinci bir hata da, irdelenen tarih döneminde dünyanın genel gidişatını görememektir, bir başka deyişle, dünya olaylarından ülkenin nasıl etkilendiğini anlayamamaktan kaynaklanır.

Örneğin Fransız Devrimi'ni bilmeden, Sovyet Devrimi'ni görmeden, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Soğuk Savaş Dönemi'ni veya Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra dünyanın içine girdiği “Küreselleşme” Dönemi'ni algılamadan, Atatürk'ün Cumhuriyet Devrimi'ni de Karşı Devrim sürecini de yeterince anlayamayız.

İşte elinizde tuttuğunuz bu çalışma, birbirlerini etkileyen siyasal, ekonomik, kültürel ülke olayları arasındaki sebep sonuç ilişkilerini açıklamak ve bu olayların zaman içindeki dizilişini, her bölümün başına koyduğumuz çözümlenmeler (analizler) aracılığıyla, dünya olaylarıyla ilişkilendirme çabasını da yansıtıyor!

Yarım yüzyıl önce, 1970'li yılların başından beri yapmaya başladığım toplumsal yapı çözümlenmeleri ve zamandizin çalışmaları sırasında elbette zaman da durmuyor, hükmünü icra ediyor, hem olaylar geliyor ve hem de "21. Yüzyılda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı" yeni görünümlere bürünüyordu.

Mustafa Kemal'in, Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nı başlatarak yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atmaya başladığı 19 Mayıs 1919'un 100. yılına geldiğimizde ülkemizin toplumsal değişme süreci bambaşka bir nitelik kazanmış, Atatürk'ün Cumhuriyet Devrimi bir Karşı Devrim'le ciddi olarak sınanmaya başlamıştı.

İşte bu çalışma, bu değişim sürecini görmek, anlamak ve daha demokratik bir toplum yaratmak amacıyla neler yapılabileceğinin ipuçlarını bulmak için de, objektif ve reddedilemez tarihsel bilgileri, birbirleriyle etkileşim içinde aktarmak için yapıldı.

Sevgili okurlarım, günlük yaşamın akış hızı içinde, kimi zaman gözden kaçan ve birbiriyle ilişkisi yakalanamayan olaylar, daha sonra, belli bir mantıkla gözden geçirildiğinde ortaya çok ilginç bağlantılar çıkabiliyor. Ayrıca tarih ve toplumbilim, tek bir olaydan çok bir "olaylar zincirine", bir "süreç" oluşturan "olaylar dizisine" daha çok ilgi duyar. Çünkü her iki bilim dalı da, olaylar arasındaki "neden-sonuç" ilişkilerini yakalamaya çalışır.

İşte bu nedenle, olayların zaman içinde birbirine bağlı olan akış ve oluşumunu bir ölçüde de olsa vurgulayabilmek, okurların dikkatine sunabilmek için **Zülâl Kalkandelen**'le birlikte bu zamandizin maddelerini özenle seçtik.

Dikkatli bir okuyucu, burada, pek çok olay arasındaki önemli bağlantıları görmekte zorluk çekmeyecektir. Bilinen örnek, Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması ile Tanzimat Fermanı arasındaki ilişkidir:

Biraz dikkat edilirse görülür ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçekten de "Demokratikleşme" ve "Uygarlaşma" yolunda attığı önemli bir adım olan Tanzimat Fermanı, aslında "İngiliz emperyalizminin" Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki sömürsünü olanaklı kılmak için dayatma ile ilan edilmiştir.

Bu ferman, "Sanayi Devriminin" sonucu olan bir "Demokratik yapı" içinde, iç dinamiklerin sonucu olarak değil, bu Devrimi kaçırmış olan, dıştan yönetilen ve küflenmiş bir nitelik taşıyan Halife/Sultan yani Feodal Padişahlık rejimi içinde, dış baskılarla uygulanmaya çalışılmış olduğu için Osmanlı'yı kurtaramamış, tam tersine, dağılmayı ve çöküşü hızlandırmıştır.

Bu çalışmanın kapsamı dışında kaldığı için üzerinde durulmayacak olan bir başka ilişki de, Kırım Savaşı dolayısıyla İngiltere'den alınan dış borcun, 28 yıl gibi kısa bir süre sonra Düyunu Umumiye'nin ilanı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun iflasına ve çöküşüne yol açmış olmasıdır.

Öte yandan, Devrim yolunda atılan adımlar arasındaki ilişki örneği olarak, Cumhuriyet'in "milli egemenliğe" ilişkin siyasal devrimleri ile ekonomiyi ulusallaştırmak ve güçlendirmek için atılan ekonomik adımlar arasındaki etkileşimlerin zamandizin içinde hemen ortaya çıktığına işaret edebiliriz:

Her siyasal reform bir ekonomik atılımla, her ekonomik atılım bir siyasal adımla desteklenmiştir.

1945-1950 yılları arasındaki dönemin olayları ise, 2. Dünya Savaşı sonrasında, "Soğuk Savaş" ile, düzenin demokratikleştirilmesi çabaları arasındaki ilişkiyi, bu demokratikleştirilme sonunda iktidara gelenlerin emperyalizmin tuzağına düşmesi ve demokrasiye karşı yaptıkları "sivil darbe" arasındaki yakın bağlantıyı belirlemektedir.

Cumhuriyet'in tasfiye etmeye çalıştığı bir önceki Feodal Toplumsal Yapı'nın egemenleri olan Toprak Ağaları-Din adamları koalisyonuna muhalefet ve Demokrasiyi yerleştirme görevi veren, "Devrimci Kadro" nun "İkinci Adam"ı, İsmet İnönü, aslında farkına varmadan Karşı Devrim'in tohumlarını da yeşertiyordu:

Atatürk'ün yaşamı sırasında gerçekleştiremediği, "Cumhuriyeti, Demokrasi ile Taçlandırma Çabaları" İnönü tarafından yeniden denenirken, Soğuk Savaş bağlamında dünyanın ikiye bölünmesi ve Türkiye'nin, Sovyetler Birliği korkusuyla, Amerikan emperyalizmi tarafından yönetilen Batı Dünyası içinde yer alması, Cumhuriyet tarihinin en büyük talihsizliğidir.

Ne yazık ki, bu adım, Köy Enstitülerinin kapatılmasına yol açmış, Cumhuriyeti Demokrasi ile taçlandırayım derken onu Siyasal İslamcıların kucağına atmıştır.

Bir başka örnek, 1955 yılında görülür. Bu yılın olayları, örneğin İstanbul'daki 6-7 Eylül trajedisi, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki çabalarının ve tarafsız ülkelerin katıldığı Bandung toplantısındaki gayretkeşliğinin altında yatan esas nedenin Kıbrıs krizi olduğunu ortaya koyuyor.

Pek çok örnekten biri de, 1966-1968 yıllarından verilebilir. Bu yılların olaylarına yakından bakıldığı zaman, ülkedeki şiddet olaylarının tırmanışının arkasındaki nedenler daha iyi görülebilecektir. Okurlarımız, bu nedenlerin başında, emperyalizm ile işbirliği yapan dinciler ile toprak ağalarının ve onların temsilcisi olan sağcı politikacıların kışkırtmalarının geldiğini hemen fark edeceklerdir.

Olayların akışına bakıldığında AKP'nin 2000'li yılların başında iktidara gelişinin arkasında 1990'ların ikinci yarısındaki kirli siyaset, siyaset ile örgütlü suç arasındaki ilişkiler, orta sağın çöküşü gibi faktörlerin yattığı da açıkça görülecektir. Yine ülkemizdeki parlamenter demokrasinin rafa kaldırılıp "Şahsım Devleti" rejimine geçilme sürecinin nasıl gerçekleştirildiği, yargı mekanizmasının bu süreçte, hem Silivri davaları hem de seçimlerdeki ve referandumlardaki kararlarla nasıl kullanıldığı bu zamandizindeki olaylar zincirine bakıldığında açıkça anlaşılır.

Aslında birbirini etkileyen olaylar arasındaki ilişki örnekleri çok daha fazladır. Biz burada bir-iki örnekle yetindik.

Çünkü esas yorumları, her bölümün başına yazdığımız girişlerde yaptık ve olaylar arasındaki ilişkileri bu bölümlerde kurmaya çalıştık.

Sevgili okurlarım, bu çalışmada özgün olan pek çok nokta var ama geleneksel resmi tarih ve resmi tarihe karşı olan geleneksel sahte tarih yaklaşımlarından çok farklı olan bir başka yaklaşım uyguladık:

100 yıllık Cumhuriyet tarihini alışılmış sınıflamaların ve bölünmelerin dışında bir paradigmaya tabi tuttuk.

Örneğin İstiklal Savaşı sonrası ilan edilen Cumhuriyet'in Atatürk dönemi- ni, başarısız bir Çok Partili Düzen denemesinin yapıldığı ve bu denemeden elde edilen sonuçlara ve o sırada bütün dünyayı etkisine alan ekonomik bunalımın olumsuz etkilerine göre yeni ekonomik devrimlere yönelindiği 1930 yılını milat olarak ikiye böldük ve öyle irdeledik.

Örneğin, Karşı Devrim'in dönüm noktalarını 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 olarak belirledik ve bu dönemleri kendi içilerindeki dinamikler açısından irdeledik.

Örneğin Erdoğan/AKP dönemini de kendi içinde Ahmet Necdet Sezer'in ayrılması ve Abdullah Gül'ün seçilmesi sonunda cumhurbaşkanlığının da ele geçirilmesiyle yargının siyasetin emrine verilmesi ve "Şahsım Devleti"nin ilanını sağlayan halkoylamalarına, ayrıca Karşı Devrime bir tepki olan Gezi Parkı Direnişi'ne tarihledik ve farklı bölümler olarak irdeledik.

Değerli okurlarıma, anne babalarının veya eşlerinin ya da kendilerinin doğdukları yılların olaylarını roman gibi okumalarını öneririm. O zaman hayretle, aralarındaki ilişkiyi pek de düşünmedikleri bazı iç ve dış olayların nasıl art arda dizildiklerini ve birbirlerini etkilediklerini görüp, ülkemizin tarihi hakkında daha çarpıcı sonuçlara ulaşabilirler.

Türkiye'de zamandizin çalışmaları son derece azdır. Ancak, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı konularında ciddi yapıtlar görülür. Biz 19 Mayıs 1919'un yüz yılını irdeleyen bu çalışmayı yaparken, olaylar kalabalığı içinde, genel eğilimlerin yitirilmesini engellemek için oldukça seçici davrandık. Bu arada, ekonomik ve toplumsal olaylar ile dış dünyaya ilişkin olaylara da alışılmıştan biraz daha fazla yer verdik ama esas olarak "iç dinamik" üzerinde yoğunlaştık.

Hiç kuşkusuz, bu kitap hakkında da genel eleştiriler ve yorumlar olacak ve bunlar ilerdeki çalışmalara da ışık tutacaktır.

Bu zamandizinin hazırlanmasında en önemli kaynak, günlük gazetelerin eski sayıları oldu. Elbette ilk çalışmamdan bu yana çok gelişen internet siteleri de başvurduğumuz önemli kaynaklar arasında sayılmalıdır.

Yıllar önce tek başıma başladığım bu projeyi **Kalkandelen**'in titiz ve enerjik çalışmalarıyla bugünlere getirebildik ve dünyanın tarihsel dönüşümleriyle birlikte ülkedeki olayların arasındaki fonksiyonel ilişkilerin belirlenmesinde yardımcı olabilecek bir metin ortaya koyabildik.

Bu çalışmayı okurla buluşturmak gibi zor bir görevi üstlenen **Remzi Kitabevi**'ne, emekleriyle katkıda bulunan **Ömer Erduran**'a, **Öner Cıraçoğlu**'na, **Özlem İşbilir**'e ve **Nezahat Arslan**'a teşekkür ediyorum.

Emre Kongar

CİLT I

**SAVAŞ, DEVRİM
VE TEPKİLER**

1 Ocak 1919-12 Mart 1971

İçindekiler

BİRİNCİ CILT İÇİN ÖNSÖZ, 15

BİRİNCİ BÖLÜM

Devrimin İki Temeli:
Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in İlanı, 19
(1919 - 29 Ekim 1923)

İKİNCİ BÖLÜM

Devrimin Çok Partili Düzen Denemeleri: Cumhuriyet'e
Karşı Halifeci Komutanların ve Şeyhlerin Direnişi,
Atatürk'ün Kourdurduğu Muhalif Parti, 60
(29 Ekim 1923 – 17 Kasım 1930)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çok Partili Düzendenden Alınan Derslerle Toplumsal
Dönüşüm Pekiştiriliyor: Ekonomik, Toplumsal, Siyasal,
Kültürel Devrimler, 96
(17 Kasım 1930 - 10 Kasım 1938)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İkinci Dünya Savaşı ve Devrimin Değişim Yılları:
Cumhuriyeti Yerleştirmek İsterken Altını Oymak!, 122
(10 Kasım 1938 - 14 Mayıs 1950)

BEŞİNCİ BÖLÜM

Karşı Devrim İktidarda: Demokrasi Tahrip Ediliyor, 171
(14 Mayıs 1950 - 27 Mayıs 1960)

ALTINCI BÖLÜM

Cumhuriyet Devriminin İkinci Atılımı:
1961 Anayasası , 224
(27 Mayıs 1960 - 12 Mart 1971)

DİZİN, 303

Birinci Cilt İçin Önsöz

Sevgili okurlarımız, kitabın 1. cildini, Devrim'in tohumlandığı Kurtuluş Savaşı ile başlattık, Kurtuluş Savaşı ile kurulan klasik Cumhuriyet'i Sosyal Hukuk Devleti'ne yükseltmek için yapılan ikinci atılımla, 1961 Anayasası dönemiyle bitirdik.

Türkiye Cumhuriyeti Devrimi, umutsuz görünmesine rağmen kazanılan bir savaş sırasında başlamış ve Atatürk'ün oradan aldığı karizmatik güçle gerçekleştirilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın, kazanılması olanaksız görülen Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkması, onun, henüz Tarım Dönemi'nden kurtulamamış olan köylü bir toplumda önce Endüstriyel/Kentsel bir Toplumun üst yapısının, sonra da alt yapısının temellerini atmasını kolaylaştırmıştır.

Bir başka deyişle, sadece Kurtuluş Savaşı'nı kazanmasındaki değil, bir Din Tarım Toplumunu bir Endüstriyel/Kentsel Topluma dönüştürebilmesindeki başarısı, yalnızca onun dehasından kaynaklanan ileri görüşlülüğüne değil, komutanlıktaki başarısının getirdiği karizmatik imaja da dayalıdır.

"Düşmanı yurttan kovan Başkomutan" imajına dayalı olan karizması, onun Atatürk Devrimleri/Reformları denilen bir dizi atılım topluma kabul ettirebilmesinin arkasındaki önemli faktörlerden biridir.

Elbette bu atılımların her biri insanlığın evrim çizgisine, dolayısıyla, bilime, akla, mantığa uygun olduğu için de belirli bir desteğe ve başarıya ulaşabilmiştir.

Biz bu ciltte, önce bu Devrimin Kurtuluş Savaşı sırasında başlayan gerçekleşme öyküsünü anlattık. Sonra bu devrime karşı olan tepkileri vurguladık.

Elbette tarih, siyaset bilimi ve toplumbilim açılarından, insanlığa, o güne kadarki normal akışları ve bulguları alt üst eden katkılarda bulunmuş olan bu Devrim, doğrusal bir çizgide ilerleyen değil, zikzaklı bir yol izleyen, diyalektik bir serüvendir.

Bu ciltte altı bölüm halinde ele aldığımız bu diyalektik serüven, daha savaş başladığı anda karşıtlarının direnişiyile karşılaşmıştır. Savaşta “karşıtlık” elbette düşmanlıktır ve silahlı saldırıdır.

Dolayısıyla 1. bölümde, sadece iç ve dış düşmanlarıyla savaşan bir liderin askeri başarılarını değil, aynı zamanda Cumhuriyet Devrimi'nin siyasal, ideolojik ve kültürel temellerini attığını da okuyacaksınız.

İkinci bölümde hem Kurtuluş Savaşı'nın kahraman komutanlarının nasıl cumhuriyet fikrine karşı çıktıklarını ve Mustafa Kemal Paşa'nın onları nasıl aştığını, hem de bizzat kendisinin Cumhuriyet'i demokrasiyle taçlandırmak için kurdurduğu partinin toprak ağaları ve şeyhler tarafından nasıl kötüye kullanılarak, demokratik atılımın önünün kesildiğini göreceksiniz.

Elbette değerli okuyucularımız, bu arada, sadece Kurtuluş Savaşı sırasındaki değil, özellikle petrol için, Kerkük ve Musul'a göz dikmiş olan Batı emperyalizminin genç Cumhuriyet üzerindeki oyunlarıyla desteklenen Cumhuriyet sonrasındaki iç isyanlara da dikkat edecektir.

Üçüncü bölümde, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka deneyimlerinden alınan derslerle, 1929'da başlayan dünya ekonomik bunalımı sırasında Atatürk Reformlarına/Devrimlerine nasıl hız verildiğine dikkat etmenizi öneririz.

1930-1938 dönemi, Cumhuriyet'in üst yapı devrimlerinin yani hukuksal ve siyasal üst yapısının, alt yapısal yani ekonomik atılımlarla desteklendiği ve hızlandırıldığı bir dönemi vurgulamaktadır.

Bu dönemde, Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilere dikkat edilmesi ilginç olacaktır.

Dördüncü bölüm, Atatürk'ün ölümünden sonra, İsmet İnönü'nün önce, 2. Dünya Savaşı döneminde ülkesini savaş dışında tutabilmek için yaptığı manevralar ve Köy Enstitüleri atılımı gibi, Devrimi sürdürmek için giriştiği çabalarla başlar.

Ne yazık ki, bu dönem, 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Soğuk Savaş bağlamında, Sovyetler Birliği korkusundan dolayı Batı ittifakına katılma süreciyle ve bu süreç sırasında Devrim'den verilen ödünlerle devam eder.

Böylece İsmet İnönü, hem Devrimi yerleştirmek ve kurumlaştırmak, yani onu demokrasiyle taçlandırmak için, hem de ülkeyi Batı ittifakı içerisine daha kolay kabul ettirmek amacıyla, Cumhuriyet muhalifleriyle uzlaşma çabalarına girişir ve iktidarı eski rejimin (*ancien régime*) egemenleri olan toprak ağalarının ve tarikatların temsilcilerine devreder.

Böylece, İsmet İnönü, Cumhuriyet Devrimi'nin İkinci Adamı olarak tarihe, Tek Parti Yönetimi'ni barışçı yollarla muhalefete devreden bir lider kimliğiyle geçerken, Devrim de, Karşı Devrim sürecine yenik düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

Aslında Batı ittifakına katılmak için böyle bir fedakârlığa da gerek yoktur.

Çünkü Batı ittifakı, İspanya'da ve Portekiz'de demokratik olmayan rejimleri rahatlıkla bağrına basmıştır.

Beşinci bölümde, Karşı Devrim'in Cumhuriyet'in altını nasıl oyduğunun ve İsmet İnönü sayesinde iktidara gelen Demokrat Parti'nin, demokratik rejime nasıl ihanet ettiğinin iç burkan öyküsü anlatılmıştır.

Bu bölümde, Çok Partili Düzen sayesinde iktidara gelen Celal Bayar, Adnan Menderes ve arkadaşlarının bu düzeni yok ederek, "bindikleri dalı kestğine" ve bunun trajik sonuçlarına dikkat çekmeye çalıştık.

1. cildin son bölümü olan altıncı bölümde Devrim'in son atılımını, Cumhuriyet'in nasıl 1961 Anayasası'nın kurduğu "Demokratik Laik ve Sosyal Hukuk Devleti"ne dönüştürülüşünü ve bu yapının karşılaştığı zorlukları anlattık.

Bu bölüm, Devrim'in, kendisini değişen dünya koşullarına uyarlama çabalarının ve eski rejim (*ancien régime*) taraftarlarının emperyalistlerle işbirliği halinde, bu çabaları nasıl geri çevirmeye çalıştıklarının ve artık 1961 Anayasası'na dayandırılan Demokratik Cumhuriyet Devrimi'ni yozlaştırma girişimlerinin yeniden başlamasının diyalektik öyküsüdür.

Devrimin İki Temeli: Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in İlanı

(1919 - 29 Ekim 1923)

Dönemin Meclis Başkanı ve Cumhurbaşkanı: Mustafa Kemal Atatürk

Dönemin İcra Vekilleri Reisleri: Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak, Rauf Bey
(Orbay), Fethi Bey (Okyar)

Dönem Sonunda (1923) ABD Doları Ortalama Alış: 1,68 TL

Sevgili okurlarımız, klasik tarih anlayışı içinde Kurtuluş Savaşı ile Cumhuriyetin ilanı ve Atatürk Devrimleri arasındaki fonksiyonel ilişkiler çok iyi anılmaz.

Genellikle Kurtuluş Savaşı tarihi, doğal olarak, muharebelerle anlatılır; iç ve dış siyasal gelişmeler de muharebeler çerçevesinde ele alınır.

Ama **Mustafa Kemal Paşa**'nın daha Samsun'a çıktığı anda, kafasında, İmparatorluğun kurtuluş reçetesi olarak tasarladığı Cumhuriyet rejiminin bulunduğu ve bu rejimi, bütün Bağımsızlık Savaşı boyunca yaptığı düzenlemelerle adım adım hazırladığı pek vurgulanmaz.

Oysa, daha sonra, kendisi *Nutuk*'ta o dönemdeki zamanlamayı ve adım adım gerçekleştirdiği düzenlemeleri açıkça izah eder.

İşte biz bu kronoloji çalışmasında Kurtuluş Savaşı ile Cumhuriyet'in ilanı arasındaki bu yapısal ilişkiyi, birbirini izleyen olayları sırasıyla vurgulamaya çalıştık.

Ayrıca, Meclis'in açılması gibi, Cumhuriyet'in kurulmasına yönelik yapısal düzenlemelerin, hangi askeri sorunlarla boğuşulurken gerçekleştirildiği de pek vurgulanmayan konular arasındadır.

Örneğin Büyük Millet Meclisi'nin açılışının, Amasya Genelgesi ile ilişkisi kurulus, Erzurum ve Sivas Kongreleri de Meclis'in kuruluşu için atılan ilk adım-

lar olarak ele alınır ama, tam Meclis açıldığı sırada Halifeci ayaklanmaların Ankara sınırlarına dayanarak Meclis ordularının komutanlarından birini bile şehit edebilecek güce erişmiş oldukları o bağlamda pek anlatılmaz.

Ayrı bir konu olarak ele alınan iç ayaklanmalar ve bu ayaklanmaların hem savaşa hem de iç ve dış siyasal olaylarla ilişkileri pek kurulmaz.

Örneğin belleğinizi bir yoklayın bakalım, Şeyhülislam **Dürrizade**'nin hazırladığı ve **Padişah Vahdettin**'in imzaladığı **Mustafa Kemal** ve arkadaşlarının katledilmeleri hakkındaki fetva ile Meclis'in açılış tarihi birbirine ne kadar yakındır?

Ben hemen belirteyim; aralarında sadece 12 gün vardır.

Mustafa Kemal, kendisinin ve arkadaşlarının katlini emreden fetvadan sadece 12 gün sonra Büyük Millet Meclisi'ni açmıştır.

Örneğin, Kurtuluş Savaşı sırasında mağlup olduğumuz bir muharebe bulunduğunu ve ordumuzun Kütahya'dan geri çekildiğini, bunun üzerine Meclis'te yükselen eleştirilere karşılık **Mustafa Kemal**'in yasama yetkilerini üzerine alan Başkomutanlık Yasası'nı gündeme getirdiğini ve orduyu bu yasa ile Sakarya Muharebesi'ne hazırladığını; Sakarya Muharebesi'nin kazanılmasının bütün Kurtuluş Savaşı'nın gidişatını etkileyen bir zafer olduğunu biliyor muydunuz?

Sakarya Savaşı öncesi, **Mustafa Kemal**'in yenilme ihtimaline karşı **Enver Paşa**'nın, sınırimızda Türkiye'ye girmek için beklediğinden, savaşın kazanılması üzerine, **Türkistan**'da mücadeleye gittiğinden haberiniz var mıydı?

Bütün bu ilişkileri fark etmek için olayların tarihsel akışını roman okur gibi okumanızı öneririm.

Sevgili okurlarımız, **Mustafa Kemal**'in yetiştiği dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün bilinçli olarak algılandığı ve bu çöküşü durduracak çarelerin arandığı bir dönemdir.

Dönemin en çağdaş ve ciddi eğitim kurumu Harbiye, en önemli, çağdaş ve güçlü örgütü de ordudur. Her Harbiye öğrencisi, İmparatorluğu kurtarmanın çarelerini arayarak yetişir ve her Harbiye mezunu neredeyse potansiyel bir "kurtarıcı" olarak görür kendisini. Bu amaçla genç subaylar kendi aralarında çeşitli örgütler kurmuş, gizli bir takım ilişkiler geliştirmişlerdir.

İşte **Mustafa Kemal**, bu ortamda "İmparatorluğu kurtarmak" için daha öğrenciyken çalışmaya başlamış, yakalanıp hapse bile girmiştir.

Öyle anlaşılıyor ki gençlik döneminde gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yaşadığı deneyimler ve okuduğu kitaplar, Kurtuluş Savaşı'nı başlatmasından çok önce, kafasında İmparatorluğun kurtuluş reçetesi olarak cumhuriyet kurulması fikrinin oluşmasına yol açmıştır.

1919'un başından 1923'ün sonuna kadar olan olayların akış sırasına baktığınızda, şu hususların ortaya çıktığına özellikle dikkatinizi çekmek istiyoruz:

1) **Mustafa Kemal Paşa**, Anadolu'ya geçmeden önce, yeni bir devlet kurmanın, Cumhuriyeti ilan etmenin tüm zihinsel hazırlıklarını tamamlamış görünmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün ancak yeni bir devlet yapısıyla önlenebileceğine inandığı anlaşılmaktadır.

2) Kurtuluş Savaşı tarihi, sadece 1. Dünya Savaşı'nı kazanmış olan Büyük Devletler'e, Yunanistan'a, Ermenistan'a, dinci ayaklanmalara ve Halife Ordusuna karşı kazanılan bir savaşın tarihi değildir:

Aynı zamanda yeni bir devletin temellerinin atılışının, bir Din-Tarım Toplumu'nun bir Kentsel-Endüstri Toplumu'na evrilişinin ve egemenliğin Osmanlı Ailesi'nden Millet'e aktarılışı için gerekli olan siyasal ve toplumsal-ekonomik yapının devrimlerle kuruluşunun da tarihidir.

Örneğin **Mustafa Kemal** daha Samsun'a çıkar çıkmaz ilk yayınladığı Amasya Tamimi (Genelgesi) ile adını koymadan Cumhuriyet'i ilan etmiştir bile.

3) Olayların sırasına ve birbirleriyle olan ilişkilerine bakıldığında ortaya çıkan en önemli gerçeklerden biri, **Mustafa Kemal**'in sadece büyük bir komutan değil, zamanlamayı çok iyi kullanan bir politikacı da olduğudur.

Kafasında tasarladığı hiçbir devrimi, Cumhuriyet'in ilanı dahil, zamanından önce adını koyarak açıklamamış ancak zaman ve koşullar olgunlaştıkça bunları önce arkadaşlarına, sonra Meclis'e ve halka mal ederek kamuoyuyla paylaşmıştır.

Bu zamanlamanın en güzel örneklerinden biri Saltanat'ın kaldırılma kararının alındığı tarihtir:

Büyük Zafer'den sonra toplanan Londra Konferansı'na Müttefikler tarafından, İstiklal Savaşı'na karşı olan İstanbul hükümeti de Ankara ile birlikte davet edilince, Meclis kararıyla Saltanat'ı kaldırmış ve böylece Cumhuriyet'in ilanı yolunda en önemli adımı atmıştır.

4) "Kurtuluş Savaşı Tarihi" aynı zamanda bir "Dış İlişkiler Zaferi Tarihi" olarak da algılanabilir.

Mustafa Kemal, İngiltere, Fransa ve İtalya arasındaki ilişkileri birbirlerinden ayırarak, tek tek, her bir ülke ile oya gibi işlemiştir.

Sovyetler Birliği ile olan yakınlığını, sadece savaş lojistiğine destek için değil, aynı zamanda Ermenistan sınırının belirlenmesinde ve yeni devletin Lozan'da büyük devletler tarafından tanınmasında da işlevsel olarak kullanmıştır.

5) Olayların akışını izlediğimiz zaman **Mustafa Kemal**'in savaşın en sıkıntılı zamanlarında bile asla umutsuzluğa kapılmadığını, inşa etmekte olduğu yeni çağdaş devletin/toplumun yapısını daima akılda tuttuğunu, bu toplum için gerekli olan eğitimsel ve kültürel önlemleri aldığını görüyoruz.

Bu konuda pek çok örnekten biri olarak, eğitimin düzenlenmesi için Ankara'da gerçekleştirilen "Maarif Kongresi"yle ilgili olarak şu tarihlere özellikle bakmanızı rica ederiz:

15 Temmuz 1921: Türk ordusu Kütahya-Eskişehir hattından geriye çekildi. (İstiklâl Savaşı'nda Meclis ordularının yenildiği ilk muharebe.)

16 Temmuz 1921: Ankara'da Maarif Kongresi açıldı ve **Mustafa Kemal Paşa** açılış konuşması yaptı.

18 Temmuz 1921: **Mustafa Kemal Paşa**, Ankara'dan Karacahisar'daki Batı Cephesi karargâhına geldi.

19 Temmuz 1921: Yunanlar, Kütahya, Afyon ve Eskişehir'i aldı.

Görüldüğü gibi Kurtuluş Savaşı devam ederken ordunun yitirdiği tek muharebe sırasında bile, **Mustafa Kemal** gelecek için tasarladığı devrimlerden, çağ atlatmak istediği toplum yapısından asla vazgeçmemekte, bir yandan cepheyi yönetirken, öte yandan eğitim reformu ile uğraşmaktadır.

6) Olayların dizilişi bize, Kurtuluş Savaşı'nın ne denli yoksulluk içinde ve ne zor koşullarda gerçekleştirildiğini bir kez daha anlatıyor:

Örneğin, Başkomutanlık yetkilerini aldıktan sonra **Mustafa Kemal**'in ilk çıkardığı yasa ordunun gereksinimleri için halktan toplanacak malzemeye ve eşyaya ilişkindir.

7) Bu zamandizinin bize gösterdiği bir başka gerçek, durumun en kötü olduğu, Meclis'in kendisine karşı çıktığı zamanlarda bile **Mustafa Kemal**'in Meclis'in varlığını ve saygınlığını daima ön planda tutmuş olmasıdır.

Çünkü o, Padişahlık, Sultanlık, İmparatorluk, Halifelik yerine kuracağı yeni devletin temellerini, gücünü dinden ve gelenekten alan Halife-Sultan'a yani Padişah'a değil, millete, millet iradesine dayamaya kararlı olduğundan, milletin temsilcisi olarak oluşturduğu Meclis'i her siyasal makamın üstünde konumlandırmıştır.

8) Aklında Cumhuriyet'i ilan etmek **Mustafa Kemal**'in Trakya ve Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki direnişleri, halk hareketleri olarak "Müdafaa-i Hukuk" örgütleri biçiminde yönlendirdiği ve bunları önce Sivas Kongresi'nde "Milli Hâkimiyetin" temsilcileri olarak birleştirdiği, sonra da Ankara'daki Büyük Millet Meclisi'ni bu sürecin bir sonucu olarak açtığı görülmektedir.

İlginç olan nokta, o yıllardaki olayların dizilişine yakından bakıldığında, yerel ve ulusal direniş hareketlerinin örgütlenişi sırasında, bunlarla eş zamanlı olarak, Emperyalistlerin ve onların uşakları olan Padişahçılarla etnik ve dinci hainlerin de aynı biçimdeki örgütlenmelerinin ortaya çıktığının görülmesidir.

Fakat arada önemli bir fark vardır:

Emperyalistlere hizmet eden dinci, etnikçi örgütlenmeler İstanbul merkezlidir. Buna karşılık direnişçilerin örgütleri ise Trakya'nın ve Anadolu'nun farklı kentlerinden bütün vatan sathına yayılmıştır.

Sonuç olarak, 1919-1923 dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin "kanla ve irfanla" kuruluşunu simgelemektedir:

1) Genç Devlet'in kuruluşunun altında, 1. Dünya Savaşı'nın galibi olan ülkelere, Yunanistan'a, Ermenistan'a, Halife Ordusu'na, iç isyanlara, Padişah'a yani Sultan/Halife'ye ve onun Şeyhülislamına karşı, kan dökülerek ve can verilerek kazanılmış bir savaş vardır.

2) Bu savaşın, Padişah'ın otoritesinin de üstünde olarak kurulmuş bir Meclis desteğinde zafere ulaşmış olması Cumhuriyet'in temelinde yatar.

3) Cumhuriyet'in önündeki en önemli engel olan Saltanat'ın, savaşın kazanılmasından sonraki uluslararası bağımsızlık görüşmelerine katılmak üzere davet edildiği sırada, zaferin onaylanması ve bağımsız Cumhuriyet'in kurulması için kaldırılması, bir zamanlama harikasıdır.

4) Ve bütün bu çabalar sırasında, topluma çağ atlatılacak olan kültür ve eğitim atılımlarının devam ettirilmesi, **Mustafa Kemal**'in asıl hedefinin çağdaş bir toplum yaratmak olduğu hususunu vurgular.

Sevgili okurlarımızın Cumhuriyet Devrimi'nin kuruluş adımlarını keyifle izleyeceklerine inanıyoruz.

1919

- 1 OCA İngilizler Antep'e girdi.
1-2 Kasım 1918'de İttihat ve Terakki'nin diğer yedi lideriyle birlikte Arnavutköy'den bir Alman denizaltısına binerek Odessa'ya kaçan Enver Paşa askerlikten uzaklaştırıldı.
- 2 OCA Lord Curzon'un, "Doğu Trakya'daki Türkler ile Batı Anadolu'daki Rumlar mübadele edilmelidir" yolundaki muhtırası açıklandı.
- 7 OCA İngilizler, Kars, Ardahan ve Batum'un boşaltılmasını istedi.
- 10 OCA Türk birlikleri, Medine'yi teslim etti.
- 13 OCA 2. Tefvîk Paşa hükümeti kuruldu.
- 14 OCA Hadımköy-Kuleliburgaz demiryolu istasyonları, Yunanlarca işgal edildi. (Daha sonra Şark Demiryolları Müdürlüğü Fransızlarca işgal edildi).
- 15 OCA İngilizler, Haydarpaşa Garı'nı işgal etti.
- 17 OCA Kars'ta 2. İslam Şurası toplandı.
- 18 OCA Paris Barış Konferansı toplandı.
- 22 OCA Türk Kuvvetleri, Batum'u boşalttı. Bir İngiliz birliği, Konya'ya girdi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, yeniden çalışmaya başladı.

- 29 OCA Osmanlı Mesai Fırkası kuruldu.
- 30 OCA İttihat ve Terakki Fırkası'nın 27 üyesi, Divan-ı Harbe verildi.
- 2 ŞUB Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda Ege Adaları'nın, Trakya'nın ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'a bırakılmasını istedi.
- 5 ŞUB Meşrutiyetin ilanı üzerine, 24 Temmuz 1908'de kaldırılan sansür, İstanbul'da yeniden yürürlüğe kondu. (Kaldırılışı: 4 Ekim 1922)
- 7 ŞUB İngiliz Mareşali Edmund Allenby, İstanbul'a geldi.
- 8 ŞUB Fransız birlikleri İstanbul'a çıktı. 23 Kasım 1918'de, İstanbul'a vapurla gelen Doğu Orduları Başkomutanı General Franchet d'Espérey, büyük bir törenle şehre girdi.
- 9 ŞUB İngiliz Mareşali Allenby, İstanbul hükümetine muhtıra verdi.
- 12 ŞUB Trabzon'da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.
- 19 ŞUB İstanbul'da "Teali-i İslam Cemiyeti" "Cem'iyet-i Müderrisîn" adıyla kuruldu. (Teâlî İslam: İslam'ı yüceltme, yükseltme.) Başkan olan Mustafa Sabri Efendi'nin şeyhülislamlığa tayini üzerine başkanlığına İskilipli Âtîf Efendi'nin getirildiği cemiyetin mensupları, aralarına müderrislerden başka kişilerin de katılmasına imkân sağlamak amacıyla nizamnamede değişiklik yaparak Kasım 1335'te (1919) cemiyetin ismini Teâlî-i İslâm Cemiyeti şeklinde değiştirdi.
- Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.
- 20 ŞUB Türkiye Sosyalist Fırkası kuruldu.
- 22 ŞUB Maraş, İngilizler tarafından işgal edildi.
- 24 ŞUB 3. Tevfik Paşa hükümeti kuruldu.
- 1 MAR İngiliz ve Fransız delegeleri, Paris Konferansı'nda Anadolu'da Yunanlara arazi verilmesini önerdi.
- 3 MAR Doğu Anadolu Müdâfaa-i Hukuk örgütü Erzurum'da kuruldu.
- 4 MAR İstifa eden Tevfik Paşa hükümeti yerine Damat Ferit Paşa hükümeti kuruldu.
- 6 MAR İstanbul Rumları bazı taşkınlıklar yaparak saldırılar gerçekleştirdi.
- 7 MAR Fransızlar, Kozan'ı işgal etti.
- 8 MAR Zonguldak ve Ereğli, Fransızlar tarafından işgal edildi.
- 9 MAR Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiser Vekili Richard Webb'e giderek "Ben ve padişah ümidimizi Allah'tan sonra İngiltere'ye bağladık," dedi.
- 13 MAR Kâzım Karabekir Paşa, Erzurum'da 15. Kolordu Komutanlığı'na atandı.
- 14 MAR İngiltere Başbakanı Lloyd George, Fransa Başbakanı Clemenceau, İtalya Başbakanı Orlando ve ABD Başkanı Wilson, Yunanların çıkarma planını Paris'te kabul ettiler.

- 15 MAR İstanbul'da Arnavut Teavün (Yardımlaşma) Cemiyeti kuruldu.
- 16 MAR Jandarma Komutanlığı, Dahiliye Nezareti'ne bağlandı.
- 19 MAR İzmir Müdâfaa-i Hukuk Kongresi toplandı. Mustafa Kemal, Erzurum'a, örgütlenmeyi anlatan bir mektup gönderdi.
- 24 MAR İngilizler, Urfa'yı işgal etti.
- 28 MAR İtalyanlar, Antalya'ya çıktı.
- 30 MAR Yunanların arazi isteklerini incelemek üzere kurulan uluslararası komisyon, İzmir bölgesinin Yunanistan'a verilmesini tavsiye etti.
Damat Ferit Paşa, İngiliz mandası için hazırladığı bir planı İngiliz komiseri Calthorpe'a verdi. Calthorpe'a "Vahdettin'in takip ettiği gayenin, Osmanlı hükümetini İngiliz Devleti'ne mutlak bir teslimiyetle bağlamak," olduğunu söyledi.
İngilizler, Merzifon'u işgal etti.
- 10 NIS Sonradan "Milli Şehit" ilan edilen Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey, emperyalistlerin ve onların emrindeki Padişah'ın etkisindeki yargılama sonunda, Ermenilere karşı savaş suçu işlediği gerekçesiyle İstanbul'da idam edildi.
- 13 NIS Kars, İngilizler tarafından işgal edildi.
- 16 NIS Fransızlar, Afyonkarahisar'ı işgal etti.
- 20 NIS Gürcü Birlikleri, Ardahan'a girdi.
- 24 NIS İtalyan askerleri, Konya'ya girdi.
- 30 NIS Mustafa Kemal, Erzurum'da bulunan 9. Ordu Müfettişliği'ne atandı.
- 5 MAY Mustafa Kemal'in Samsun'a atanma emri, *Takvîm-i Vekâyi*'de yayınlandı.
- 5-6 MAY İngiltere Başkanı Lloyd George, Paris'te Barış Konferansı'nda Yunanların İzmir'e çıkarma yapmasını istedi.
- 10 MAY İzmir'in işgali, Paris'te İtilaf Devletleri'nce kararlaştırıldı.
- 11 MAY İtalyanlar Fethiye, Bodrum ve Marmaris'e girdi. Aşiret reisi Ali Batı'nın öncülük ettiği ayaklanma başladı.
Aşiret Lideri Ali Batı ve adamları, Nusaybin hapisanesini basarak üç tuktuklu serbest bıraktı ve belli noktaları işgal etti.
- 14 MAY Amiral Calthorpe, İzmir'in işgali için nota verdi. Foça, Karaburun, Urla, Yenikale istihkamları İngiliz, Fransız ve Yunanlarca işgal edildi.
Genelkurmay Başkanlığına Cevat Paşa atandı.
- 15 MAY Yunanlar, İzmir'e asker çıkardı.
- 14-15 MAY İzmir yurtseverleri, gece Yahudi Maşatlığı'nda toplanıp "Redd-i İlhak" ilkesini kabul etti. Kurulan Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi" halka bildiri yayınladı. (İlhak: Bağlama, egemenliği altına alma.)

15 MAY İzmir, İtilaf Devletleri'nin desteği ile, Yunanlarca işgal edildi ve ilk silahlı direniş başladı. İzmir'in işgalinden 4 saat 10 dakika sonra, Denizli Müftüsü **Ahmed Hulusi Efendi**'nin başkanlığında, "Denizli Heyeti Milliyesi" kuruldu.

15-16 MAY **Damat Ferit Paşa** hükümeti, yeniden kuruldu.

16 MAY **Mustafa Kemal**, Bandırma vapuruyla İstanbul'dan Samsun'a doğru yola çıktı.
Balıkesir'de işgale karşı önce belediye binasında, sonra okuma yurdunda toplantı yapıldı.

17 MAY **Refet Bey (Bele)**, Sivas'taki 3. Kolordu Komutanlığı'na atandı. Yunanlar, Urla ve Seferihisar'ı işgal etti.

18 MAY İstanbul Darülfünun'u, (Üniversite) işgali protesto için ilk toplantıyı düzenledi.

Balıkesirliler, Alacamescid toplantısını düzenledi.

Kuvay-ı Milliye hareketi ve kongre toplanması kararı alındı.

19 MAY **Mustafa Kemal**, Samsun'a vardı ve Kurtuluş Savaşı başladı.

Damat Ferit Paşa hükümeti göreve başladı.

20 MAY İngiliz Muhipleri Cemiyeti kuruldu.

Albay Bekir Sami, 17. Kolordu Komutanlığı'na atandı. Seydiköy Yunanlarca işgal edildi.

21 MAY **Mustafa Kemal**, Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı **Kâzım Karabekir Paşa**'ya şifreli bir mesaj ile düşüncelerini bildirdi.

16 Nisan'da Fransızların işgal ettiği Afyonkarahisar, İtalyanların eline geçti.

22 MAY **Mustafa Kemal Paşa**, Sadaret'e sunduğu raporunda, "Millet tek vücut olup hâkimiyet esasını ve Türklük duygusunu hedef kabul etmiştir," dedi. **Halide Edip**, düzenlenen Kadıköy Mitingi'nde konuşma yaptı.

23 MAY Sultanahmet Meydanı'nda ve Sivas'ta mitingler düzenlendi. **Mustafa Kemal Paşa**, telgraf çekerek, 20. Kolordu Komutanı **Ali Fuat Paşa (Cebesoy)** ile ilk kez temas kurdu.

Sait Molla, "İngiliz Muhipleri Cemiyeti"nin kurulduğunu belediye başkanlarına bildirdi.

25 MAY **Mustafa Kemal Paşa**, Havza'ya geldi.

26 MAY İstanbul hükümeti, İngiliz mandasını kabul etmeye karar verdi. Yunanlar Manisa'yı işgal etti.

27 MAY Aydın, Yunanlar tarafından işgal edildi.

28 MAY Yunanlara karşı ilk örgütlü direnme Ödemiş'te görüldü.

Mustafa Kemal, Havza'dan, sivil ve asker yüksek memur ve komutanlık-

lara, işgaller üzerine mitingler düzenlenmesini bildirdi. (Havza Genelgesi) Ödemiş dolaylarında Yunanlarla çatışmalar başladı.

İlk Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Havza'da kuruldu.

İngilizler, İstanbul'da tutukladıkları 67 Türk siyasetçiye Malta'ya sürdü.

29 MAY **Mustafa Kemal** Havza'da, işgallere karşı büyük bir miting düzenledi. Ayvalık'ta, **Ali Bey (Çetinkaya)** komutasında, Yunanlara karşı direniş başladı.

3 HAZ **Mustafa Kemal Paşa**, mitinglerle ilgili Harbiye Nezareti'ne cevabında, "Milletin heyecanını ve tezâhürât-ı milliyeyi (millî gösterileri) men ve tevkif için hiç kimsede kudret ve takat göremem," dedi.

4 HAZ Nazilli, Yunanlar tarafından işgal edildi.

6 HAZ Müttefik komutanlardan General Milne, **Mustafa Kemal Paşa** hakkında İstanbul hükümetine ultimatom verdi.

İngiliz Yüksek Komiseri General Calthorpe, Londra'ya rapor gönderdi; Damat Ferit'in İngiliz Mandası istediğini, padişahın yalnız kendi kişisel güvenliğini düşündüğünü bildirdi.

7 HAZ **Mustafa Kemal**, Havza'da İstanbul'a gönderilmekte olan silahlara el koydu ve askeri depodaki bu silahları gizlice evlere taşıttı.

8 HAZ Harbiye Nazırı, **Mustafa Kemal Paşa'yı** İstanbul'a geri çağırdı.

İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, **Mustafa Kemal'in** geri çağırılması için Osmanlı hükümetine yazı yazdı.

9 HAZ Aydın cephesinde Kuvay-i Milliye birliği kuruldu.

10 HAZ İstanbul'a geri dönün çağırısına uymayan **Mustafa Kemal Paşa'nın** mülki ve askeri makamlara tamimi (genelgesi): "İstiklâl-i millimiz uğrunda bütün mevcudiyetimle... milletle beraber nihayetine kadar çalışacağıma mukaddesatım namına söz veririm."

11 HAZ Damat Ferit Paşa, Paris Barış Konferansı'na katılmak üzere, İstanbul'dan Paris'e gitti.

Osmanlı Devleti'nin Genelkurmay Başkanı Cevat (Çobanlı) Paşa, **Mustafa Kemal'e** şifreli telgraf gönderip, "Dönmenizi İngilizler istiyor," diye bildirdi.

Mustafa Kemal, doğrudan padişahın şahsına bir telgraf gönderip daha fazla zorlanırsa istifa edip Anadolu'da milletin sinesinde kalacağını bildirdi.

Mustafa Kemal, Harbiye Nezareti'ne ve Genelkurmay Başkanlığı'na, ayrı ayrı yazarak geri çağırılma nedenini sordu.

12 HAZ **Mustafa Kemal**, Havza'dan ayrılarak Amasya'ya geçti.

15 HAZ **Mustafa Kemal**, 3. Ordu Müfettişi unvanını aldı. (Erzurum'da bulunan

9. Ordu'nun adı 14 Haziran 1919'dan itibaren 3. Ordu olarak değiştirilmiştir.)

Harbiye Nazırı **Şevket Paşa**, **Mustafa Kemal Paşa**'ya dönmesini hükümetin istediğini bildirdi.

- 17 HAZ Erzurum Müdâfaa-i Hukuk Kongresi başladı.
- 18 HAZ **Mustafa Kemal Paşa**, Anadolu ve Rumeli milli teşkilatının birleştirilmesi hakkında bir genelge yayınladı. **Mustafa Kemal**, Trakya'da bulunan kordolu komutanı **Cafer Tayyar'a** (**Eğilmez**) şifreli bir mesajla düşüncelerini bildirdi.
- 19 HAZ **Ali Fuat Paşa** ve **Rauf Bey**, **Mustafa Kemal Paşa** ile buluşmak üzere Amasya'ya geldi.
- 20 HAZ Sivas'ta bir Muvakkat Temyiz Heyeti Mahkemesi teşkili hakkında 4 Sayılı Kanun çıkarıldı. Buna göre Muvakkat Temyiz Heyeti'nin Şeriye Hukuk Ceza ve İstida daireleri olmak üzere dört dairesi bulunuyordu. Böylece Tanzimat devrinde kurulan Şeri Tetkikat Meclisi kaldırılmıştı.
- 21 HAZ **Mustafa Kemal**, ulusal güçleri Sivas Kongresi'ne çağırıldı. İstanbul'da bulunan tanınmış kişilere (**Abdurrahman Şeref**, **Reşit Akif Paşa**, **Seyit, Halide Edip (Adivar)**, **Kara Vasıf**, **Nafia Nazırı Ferit Paşa**, **Sulh ve Selamet Fırkası Başkanı Ferit Paşa**, **Cami (Baykut)**, **Ahmet (Rıza)** gönderdiği mektupta "Artık İstanbul Anadolu'ya hâkim değil, tabi olmak mecburiyetindedir," dedi.
- 22 HAZ **Mustafa Kemal**, düşmana karşı direnme eylemlerinin örgütlenmesi için Amasya Bildirisi'ni (Amasya Tamimi) yayınladı, Sivas'ta bir kongre toplanması gereğini duyurdu.
- 23 HAZ **Mustafa Kemal**, 3. Ordu Müfettişliği'nden azledildi ve İstanbul'a geri çağırıldı.
- 25 HAZ **Çerkez Ethem** ve **Demirci Mehmet Efe** kuvvetleri, Yunanlarla çarpışmaya başladı.
- 27 HAZ **Mustafa Kemal**, Sivas'a geldi.
- 28 HAZ **Mustafa Kemal**, Sivas'tan Erzurum'a doğru yola çıktı. I. Balıkesir Kongresi toplandı. Nihai Milletler Cemiyeti Sözleşmesi, bu tarihte imzalanan Versay Barış Antlaşması ile kabul edildi.
- 2 TEM İngiliz Yüksek Komiseri Amiral **Calthorpe**, Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na yeni bir nota verdi ve **Mustafa Kemal**'in kayıtsız şartsız ve süresiz geri çağrılmasını yineledi.
- Fransa'nın Suriye ile ilgili hedeflerine karşı ortak bir tavır almak için Arap milliyetçiler ve I. **Faysal Suriye Genel Kongresi**'ni başlattı.
- 3 TEM **Mustafa Kemal**, Şark Illeri Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kongresine katılmak üzere, Erzurum'a geldi.

- 4 TEM Aydın, 2. kez Yunanlar işgal edildi.
- 6 TEM **Mustafa Kemal Paşa**, Harbiye Nazırı'na çektiği telgraf ile İngilizlerin kendisini tutuklamayacağına inanmanın saflık olacağını bildirdi.
- 8 TEM **Mustafa Kemal**, Padişah tarafından görevinden alınmasından sonra bir bildiri yayımlayarak sine-i millete döndüğünü, askerlikten ayrıldığını duyurdu.
- 9 TEM **Mustafa Kemal Paşa'nın** görevine son verildiği hakkında, Harbiye Nazırı genelge yayınladı.
- 10 TEM Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin 1. Edirne Kongresi başladı.
- 13 TEM **Refet Bele Bey**, İstanbul hükümeti tarafından görevinden (3. Kolordu Komutanlığı'ndan) alındı.
- 18 TEM Müttefik Yüksek Konseyi, işgal bölgeleri hakkında anlayamayan İtalya ve Yunanistan arasında bölüşürme yaptı ve Aydın'ın İtalyanlara verilmesi kararlaştırıldı.
- 20 TEM **Kâzım Karabekir Paşa**, 3. Ordu (eski adı 9. Ordu) Müfettişliği'ne Vekil olarak atandı. **Mustafa Kemal**, **Mazhar Müfit'e** (Kansu) ileride Cumhuriyet'in kurulacağını söyledi.
- 21 TEM **Damat Ferit Paşa**, 3. kabinesini kurdu.
- 23 TEM **Mustafa Kemal'in** başkanlığında Erzurum Kongresi toplandı.
- 26 TEM 2. Balıkesir Kongresi başladı.
- 4 AĞU 3. Kafkas Tümeni Komutanı Yarbay **Halit (General Karsıalan)**, **Mustafa Kemal Paşa'ya** bağlılık telgrafı çekti. **İsmet Bey**, Askeri Şûra üyeliğine getirildi.
- 6 AĞU 1. Nazilli Kongresi toplandı.
- 7 AĞU Erzurum Kongresi sona erdi.
- 9 AĞU **Mustafa Kemal'in** İstanbul'a dönmeyeceği anlaşılınca askerlik mesleğinden çıkarılmasına, sahip olduğu madalya ve askeri nişanların geri alınmasına ve fahri padişah yaverliğinin kaldırılmasına dair irade-i seniye (padişah emri) çıkarıldı.
- 10 AĞU **Halide Edip (Adivar)**, **Mustafa Kemal'e** bir mektup göndererek, yardım ve destek için Amerika'ya başvurmayı (Amerikan Mandasını kabul etmeyi) önerdi.
- 14 AĞU Heyet-i Temsiliye'nin ilk toplantısı gerçekleştirildi.
- 16 AĞU Alaşehir Kongresi açıldı.
- 18 AĞU Aşiret lideri **Ali Batı**, **Mardin 3. Tabur Komutanlığı'nın** müfrezesi ile savaşa girdi, çarpışma sonucunda ölü olarak ele geçirildi.
- 20 AĞU **Damat Ferit Paşa** hükümeti, **Elazığ Valisi Ali Galip Bey'in** önderliğinde,

- Sivas Kongresi'ni önlemek ve **Mustafa Kemal**'i ortadan kaldırmak için tertip düzenledi. (Ali Galip olayı.)
- 24 AĞU Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.
- 27 AĞU **Mustafa Kemal**'e "Erzurum Hemşehriliği" payesi verildi.
- 3 EYL İstanbul hükümeti, Sivas Kongresi'ni önlemeye çalıştı.
- 4 EYL **Mustafa Kemal**'in başkanlığında Sivas Kongresi toplandı.
- 7 EYL Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.
- 8 EYL **Halide Edip** ile birlikte **Rauf Bey**'in Erzurum Kongresi'ne atf yaparak "İç ve dış istiklali ve tamamiyeti mahfuz kalmak şartıyla, memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi bir devletin fenni, sınai ve iktisadi yardımını memnuniyetle karşılayacağımızı beyan etmişik," diye savunduğu Amerikan Mandası önerileri, Sivas Kongresi'nde kabul edilmedi. ABD'ye, Sivas Kongresi'nin siyasal ve hukuksal niteliğini anlatan, Türkiye'deki durumu tetkik etmesi ve barışa katkıda bulunması için bir heyet göndermesini öneren bir mektup yazılarak manda önerileri askıya alındı.
- 9 EYL Sivas Kongresi'nin karar-tatbik yetkileri verdiği Heyet-i Temsiliye, **Ali Fuat Paşa**'yı Anadolu Umum Kuvay-ı Milliye Komutanlığı'na tayin etti.
- 10 EYL İtilaf Devletleri ile Avusturya arasında Saint-Germain Antlaşması imzalandı.
- 11 EYL **Mustafa Kemal**, Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin sürekli temsil heyetinin başkanı seçildi. Sivas Kongresi sona erdi.
- 12 EYL İstanbul hükümeti, İngiltere ile İngiliz mandasının kabul edildiğine ilişkin antlaşmayı imzaladı.
Mustafa Kemal ve arkadaşları, İstanbul hükümetiyle her türlü haberleşmeyi kestiler.
- 13 EYL **Mustafa Kemal Paşa**'nın, milletvekili seçimi hazırlıkları hakkındaki genelgesi yayınlandı.
- 14 EYL Sivas'ta *İrade-i Milliye* gazetesi yayımlanmaya başladı.
- 15 EYL 1919 Fransa ve İngiltere Suriye Antlaşması (Suriye İtilafnamesi) imzaladı. Musul dahil Irak ve Ürdün ile Filistin İngiltere'nin olacaktı. Fransa ise, Çukurova, Suriye, Lübnan ve İngilizlerce işgal edilmiş olan Maraş, Antep ve Urfa bölgelerini alacaktı. 1 Kasım'a kadar İngiltere, Maraş'tan çekilecek, yerine Fransız birlikleri gelecekti.
- 16 EYL 3. Balıkesir Kongresi toplandı.
- 19 EYL 2. Nazilli Kongresi toplandı.
- 20 EYL **Vahdettin**, İstanbul hükümetine yardımcı olunmasına ilişkin bir beyanname yayınladı.

- 22 EYL **Mustafa Kemal**, Amerikan hükümeti tarafından görevlendirilen General **Harbord** ile Sivas'ta görüştü. Kurtuluş Savaşı'na destek veren sosyalistler, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı kurdu.
- 26 EYL 1. Bozkır Ayaklanması çıktı.
- 30 EYL **Damat Ferit Paşa**, sadrazamlıktan istifa etti.
- 1 EKL 1. Anzavur Ayaklanması başladı. Lideri, Kuvâ-yi Milliye hareketine karşı ayaklanan eski Osmanlı Jandarma Subayı **Anzavur Ahmet**'ti.
- 2 EKL **Ali Rıza Paşa** Kabinesi kuruldu. **Mustafa Kemal**, İstanbul Belediyesi'ne mektup yazarak, İstanbul ahalisini Anadolu'daki mücadeleye çağıran beyannamesini yayınladı.
- 3 EKL **Mustafa Kemal**, yeni sadrazama çektiği telgrafta, hükümet, Erzurum ve Sivas kongreleri amaçlarına uyduğu takdirde, ulusal örgütlerin hükümete yardımcı olacağını belirtti.
- 4 EKL 1. Bozkır Ayaklanması bastırıldı. İsyanı başlatan Konya Valisi **Cemal Bey** İstanbul'a kaçtı. **Mustafa Kemal**, çektiği bir telgrafta, **Yahya Kaptan** adlı milis komutandan İzmit yöresinde güçlü bir örgüt kurmasını istedi.
- 7 EKL **Trakya Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi**, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katıldı. Yunanların yaptıkları zulümleri incelemek üzere kurulan Uluslararası İnceleme Komisyonu, hazırladığı raporu Paris'te Barış Konferansı'na verdi.
- 10 EKL **Enver Paşa**, sahte bir kimlikle Moskova'ya gitmek üzere Berlin'den ayrıldı.
- 13 EKL **Mustafa Kemal**, *Tasviri Efkar* gazetesi başyazarı **Velid'e** (Ebüzziya) bir mülakat verdi.
- 16 EKL 2. Edirne Kongresi başladı. **Mustafa Kemal** ve arkadaşları, Sivas'tan Amasya'ya doğru yola çıktılar.
- 17 EKL 1. Dünya Savaşı'nı kazanan devletlerin kurduğu bir komisyon, ateşkesten beri, İzmir ve Aydın dolaylarındaki Yunan nüfusun güvenliğinin tehlikede olmadığını, Müslümanların, Yunanların soykırımına giriştikleri savının gerçek dışı olduğunu, Türk halkına karşı girişilen düşmanca eylemlerden Yunan birliklerinin sorumlu olduğunu belirtti. Batı Trakya'daki İskeçe kasabası, Yunanlar tarafından işgal edildi.
- 20 EKL 2. Bozkır Ayaklanması çıktı.
- 22 EKL İstanbul hükümetinin temsilcisi **Bahriye Nazırı Salih Paşa**, Amasya'da **Mustafa Kemal**'le görüştü. Amasya Protokolü imzalandı.

- 23 EKI Pontus Hareketi (ve Doğu Trakya) için, İstanbul Rumlarca merkez kabul edildi.
- EKI-KAS Yeni Meclis-i Mebusan için seçimler yapıldı.
- 26 EKI Bayburt'un Hart bucağında, kendine özel bir tarikat kuran Şeyh Eşref'in irtica hareketi niteliğindeki ayaklanması başladı.
- 27 EKI **Mustafa Kemal**, Tokat'a gitti; ertesi gün Sivas'a doğru yola çıktı.
- 28 EKI Heyet-i Temsiliye, **Ali Rıza Paşa** kabinesini destekleme kararı aldı. Kızılıkuyu'da geceleyen askerlere saldırı düzenlenerek eziyet edilen ve idamlarının son anda birkaç vatanseverin karşı koymasıyla önlendiği Kızılıkuyu Olayı yaşandı. Konya Apa'da asilerle Apa Çarpışması meydana geldi.
- 29 EKI Fransız birlikleri Antalya'yı aldı. Fransızlar, Güneydoğu'da İngiliz işgal kuvvetlerinin yerini aldı ve Antep'e girdi.
- 31 EKI Maraş'ta, Sütçü İmam öncülüğünde ilk direniş başladı.
- 1 KAS Çumra'nın Dinek köyünde, ayaklanan asilerle çatışma meydana geldi.
- 3 KAS "Karakol Cemiyeti" adlı direniş örgütü kuruldu. General Milne, İzmir Cephesindeki milli kuvvetlerin, 3 km geri alınması gerektiğini, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya bildirdi.
- 4 KAS 2. Bozkır Ayaklanması bastırıldı.
- 5 KAS Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kuruldu.
- 7 KAS **Mustafa Kemal**, İstanbul'da toplanması kararlaştırılan Osmanlı Meclisi için Erzurum'dan milletvekili seçildi. Balıkesir'in Susurluk ilçesine bağlı Demirkapı köyünde **Anzavur Ahmet** kuvvetleri ile Demirkapı çarpışması oldu.
- 16 KAS **Mustafa Kemal Paşa**, batıdaki milli kuvvetlerin örgütlenmesi ve ordu tarafından desteklenmesi için bazı kolordu ve tümen komutanlarına önerilerde bulundu. Batı Anadolu'daki kuvvetlerin, üç cephe üzerinde tertiplenmesi hakkında, Heyeti Temsiliye adına Harbiye Nezareti'ne öneri sundu.
- 19 KAS 4. Balıkesir Kongresi toplandı.
- 21 KAS Kurtuluş Savaşı'nın direnişçilerinden **Gökçen Efe** şehit oldu.
- 25 KAS 1. Anzavur İsyanı'nda, Anzavur kuvvetleri yenilgiye uğratıldı, ancak **Ahmet Anzavur**, birkaç adamıyla kaçmayı başardı.
- 27 KAS İtilaf Devletleri ile Bulgaristan arasında, Nöyyi (Neuilly) Barış Antlaşması imzalandı.
- 28 KAS Maraş mücadelesi başladı.
- 4 ARA Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti kuruldu.

- 8 ARA Batı Anadolu hareketinin yönetimi, **Ali Fuat Paşa**'ya verildi.
- 9 ARA Milli Türk Fırkası kuruldu.
- 10 ARA 3. Kolordu Komutanı Albay **Refet (Bele)**, Nazilli'ye gelerek, Aydın Kuvay-ı Milliye Komutanlığı'nı üzerine aldı.
- 13 ARA Galipler Yüksek Komiserleri, Yunanların İzmir'i işgalini kabul etmedi.
- 18 ARA Batum'da Pontus hükümeti kuruldu.
- 22 ARA **Mustafa Kemal**, Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nı ziyaret etti, oradaki insanların da güvenini kazanmak üzere bu ziyareti zorunlu görmüştü. Sonra Mucur'a gelerek geceyi burada geçirdi. Akşam onun başkanlığındaki Heyet-i Temsiliye, **Çelebi Cemalettin Efendi**'nin konağında konuk oldu. Canlı tanıklıklara göre, sohbet sırasında **Cemalettin Efendi**'nin, savaşı kazandıkları takdirde Cumhuriyet'i ilan edip etmeyeceğini sorması üzerine, **Mustafa Kemal**, Bektaş dedesine, "O günün ilanına kadar aramızda kalmak şartıyla, evet" diye yanıt verdi.
- 23 ARA İtalyan kuvvetleri Antalya'dan sonra, Konya'ya kadar ilerledi. **Mustafa Kemal** ve yanındaki heyet, Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nı ziyaret ettikten sonra Meydan Evi'ni ve Kırklar Meydanı'nı gezdi. Daha sonra dede postuna oturan Niyazi Baba'yı ziyaret etti ve **Çelebi** ve Niyazi Baba ile özel olarak görüştü, onlar da milli davada müşterek hareket edeceklerine şeref sözü verdiler. **Mustafa Kemal**, **Cemalettin Efendi** ve Niyazi Baba'ya veda ederek Ankara'ya gitmek üzere yola çıktı. 23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi'nde **Çelebi Cemalettin Efendi**, Kırşehir mebusu olarak seçildi, fakat hastalığından dolayı Meclis'e devam edemedi.
- 24 ARA **Şeyh Eşref** liderliğindeki Hart ayaklanması bastırıldı.
- 27 ARA **Mustafa Kemal**, Heyet-i Temsiliye üyeleriyle birlikte Ankara'ya geldi ve bir konuşma yaparak durumu Ankaralılara anlattı.
- 29 ARA Urfa'da Kuvay-i Milliye kuruldu. **Mustafa Kemal Paşa**, Heyet-i Temsiliye ile görüşmek üzere milletvekillerinin Ankara'ya gelmesi ile ilgili bir genelge yayımladı. **Mustafa Kemal**'in ordudan atılmadığı, istifa ettiği, bu nedenle alınan nişan ve madalyalarının geri verilmesi gerektiği hakkında Meclis-i Vükela (bakanlar kurulu) kararı alındı.

1920

- 9 OCA Kuvay-i Milliyeci **Yahya Kaptan Gebze**'de, İstanbul hükümetinin adamlarınca katledildi.
- 10 OCA Ankara'da **Mustafa Kemal**'in de imzasız olarak yazılarının yayımlandığı

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi çıkmaya başladı. Özel bir gazete görünümünde olmasına rağmen Heyet-i Temsiliye başkanı sıfatıyla **Mustafa Kemal Paşa** tarafından tasarlanmış, adı konulmuş ve yönlendirilmişti. Bu bakımdan **Mustafa Kemal**'in daha önce (14 Eylül 1919) Sivas'ta çıkarmaya başladığı *İrâde-i Milliye* gazetesinin bir devamı olarak düşünülebilir. (Bir süre pazar günleri çıkmadı, savaşın kızıştığı günlerde ek yayınladı, sonra günlük oldu.) **Mustafa Kemal**, *Hâkimiyet-i Milliye* muhabirine: "Komünizm içtimai bir meseledir," dedi. Memleketin durumunun, Rusya'daki komünizmin tatbikine uygun olmadığı kanaatini doğurduğunu söyledi.

I. Dünya Savaşı'nın ardından İsviçre'de, ülkeler arasında yaşanabilecek sorunları barışçı yollarla çözmek için Milletler Cemiyeti kuruldu.

- 12 OCA Yeni seçilen Meclis-i Mebusan, İstanbul'da toplandı.
- 13 OCA Sultanahmet Meydanı'nda, İstanbul'un Türklere ait kalması için büyük bir miting yapıldı.
- 14 OCA **Mustafa Kemal**, Meclis-i Mebusan'ın açılışını kutladı.
- 15 OCA 3. Edirne Kongresi toplandı.
- 16 OCA Osmanlı yöneticilerinin savaş suçlusu olarak yargılanması sırasında, D. G. **Caborne** tutanağında, İngiliz Dışişleri yetkilileri, Ermeni katliamını kanıtlayacak yeterli delil olmadığını belirtti.
- 20 OCA Maraş'ta kurtuluş mücadelesi başladı.
- 26-27 OCA **Köprülü Hamdi Bey**, Kuvay-i Milliyecilerle, Fransızların koruduğu Akbaş cephaneliğini basmak için, Rumeli yakasına geçti.
- 28 OCA *Ulusal Ant* (Milli Misak/Misak-ı Milli), Osmanlı Meclis-i Mebusanı tarafından kabul edildi. Misak-ı Milli'de Hatay'a da yer verildi.
- 31 OCA Mebusan Meclisi başkanlığına **Reşat Hikmet Bey** seçildi.
- 1 ŞUB Maraş'ta Fransızlar, çarşıları yakmaya başladı ve çok şiddetli sokak savaşları çıktı.
- 3 ŞUB **Fevzi Paşa**, Osmanlı hükümetinin Harbiye Nazırı oldu.
- 6 ŞUB Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde, Mondros Mütarekesi'ne karşı direnme yanlısı *Felâh-ı Vatan* Grubu kuruldu.
- 9 ŞUB Kuvay-i Milliye birlikleri, Urfa'ya girdi.
- 12 ŞUB Maraş, Fransız işgalinden kurtuldu.
- 15 ŞUB Londra Konferansı'nda, İstanbul'un Türklere bırakılması kararı verildi.
- 16 ŞUB 2. Anzavur Ayaklanması başladı.
- 17 ŞUB İstanbul Osmanlı Mebuslar Meclisi, Misak-ı Milli'nin basında yayınlanmasını ve bütün yabancı parlamentolara bildirilmesi kararını aldı; kapitülasyonların reddedildiği dünyaya bildirildi.

- 18 ŞUB Milli Misak, İstanbul Meclisi tarafından yayımlandı.
- 22 ŞUB Müttefiklerden gelen tehdit ultiimatolarına karşılık olmak üzere, **Mustafa Kemal Paşa**, İstanbul hükümetine cevap verdi.
- 28 ŞUB Yunan 1. Kolordusu Başkomutanlık Karargâhı, Selanik'ten İzmir'e taşındı.
- 3 MAR **Ali Rıza Paşa** Kabinesi, Müttefiklerin baskıları sonunda görevden ayrıldı. Yeni kabineyi **Salih Hulusi (Kezrak) Paşa** kurdu. Yunanlar, Gölcük Yaylası ile Bozdağ'ı işgal etti.
- 5 MAR Kuvay-i Milliye birlikleri, Fransızlara karşı saldırıya geçti. Türkiye Yeşilay Cemiyeti kuruldu. (Hilal-i Ahdar adıyla kuruldu, adı sonradan Yeşilay olarak değiştirildi.)
- 6 MAR Ünlü hikâyeci **Ömer Seyfettin** vefat etti.
- 10 MAR 5. Balıkesir Kongresi toplandı.
- 15 MAR Önde gelen birçok Osmanlı aydını İstanbul'da, Müttefiklerce tutuklandı ve Malta'ya sürüldü. **Mustafa Kemal**, durumu tüm devletler nezdinde protesto etti. Ankara'da yeni bir Millet Meclisi toplama teşebbüsüne geçildi.
- 16 MAR İstanbul, resmen İngiliz askeri denetimine alındı.
- 17 MAR İngilizler, Eskişehir ve Afyon'dan çekildi.
- 18 MAR Meclis-i Mebusan, İstanbul'daki son toplantısını yaptı.
- 19 MAR **Mustafa Kemal**, Ankara'da toplanacak Meclis için seçim yapılmasını bir yazı ile illere ve komutanlıklara bildirdi.
- 20 MAR Heyet-i Temsiliye, yayımladığı emir ile Anadolu'da düşman işgali altında bulunan demiryollarına el koyduğunu duyurdu.
- 26 MAR ABD Başkanı **Wilson**, Büyük Ermenistan kurulması hakkında nota verdi.
- 31 MAR Lüleburgaz Kongresi toplandı. (4. Edirne Kongresi)
- 1 NİS Ermenistan'ın mandası 1. Dünya Savaşı'nı kazanan devletler tarafından Milletler Cemiyeti'ne önerildi. Bağımsız bir Ermenistan kurulması kararı alındı. Trakya Kongresi toplandı. Antep'te, Kızılhisar Baskını yaşandı ve şehir içi muharebeleri oldu.
- 2 NİS İstanbul'da **Salih Hulusi Paşa** hükümeti, İngilizlerin baskısıyla istifa etti. İstanbul Mebuslar Meclisi'nden ilk grup Ankara'ya geldi.
- 3 NİS **İsmet Bey (İnönü)** Ankara'da, Milli Mücadeleye katıldı.
- 4 NİS 12. Kolordu Komutanı **Fahrettin (Altay)** Ankara'ya gelerek, **Mustafa Kemal** ile görüştü.

- 5 NİS **Damat Ferit Paşa**, yeni hükümeti kurdu.
- 6 NİS Ankara'da Kuvay'ı Milliye'nin haberlerini vermek üzere Anadolu Ajansı kuruldu.
- 8 NİS Fransızlar, ateşkes istedi.
Damat Ferit Paşa kabinesinin tanınmayacağı yolunda, Heyet-i Temsiliye genelgesi yayımlandı.
- 11 NİS Padişah, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nı resmen dağıttı.
Mustafa Kemal ve arkadaşları, Şeyhülislam **Dürrizade Abdullah** tarafından bir fetva ile ölüme mahkûm edildi.
Fransızlar, Urfa'dan çekildi.
Damat Ferit, Kuvay-i Milliye aleyhine bildiri yayınladı.
- 13 NİS 1. Düzce Ayaklanması başladı. Düzce, Hendek ve Adapazarı'nda 5 bin silahlı asinin katıldığı isyan, milli kuvvetlerin büyük kaybına yol açtı.
- 16 NİS 2. Anzavur isyanı **Çerkez Ethem** kuvvetleri ve **Danişmentli İsmail Efe** tarafından bastırıldı.
- 16-26 NİS Musul, San Remo Konferansı'nda İngiltere'ye bırakıldı.
- 17 NİS **Fevzi Paşa**, Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere İstanbul'dan ayrıldı.
- 18 NİS İstanbul hükümeti, milli kuvvetleri bastırmak amacı ile, "Kuvay-i İnzibatiye" adlı bir örgüt kurulmasına ilişkin kararname çıkardı. (Hilafet Ordusu adını taşıyan bu örgüt 25 Haziran 1920'de kaldırıldı.)
- 19 NİS **Anzavur Ahmet**, İstanbul'a kaçtı.
- 19-26 NİS İtilaf Devletleri temsilcileri, Türkiye ile yapılacak anlaşmanın esaslarını kararlaştırmak için San Remo'da toplandı.
- 20 NİS Amerika Birleşik Devletleri, Ermenistan'ı tanıdı.
- 21 NİS **Mustafa Kemal Paşa**'nın, "Büyük Millet Meclisi"nin 23 Nisan'da açılması hakkındaki tamimi yayımlandı.
- 22 NİS Osmanlı hükümeti, Paris Barış Konferansı'na çağrıldı.
- 23 NİS İlk Büyük Millet Meclisi Ankara'da açıldı.
- 24 NİS **Mustafa Kemal**, TBMM Başkanlığı'na seçildi. İlk kanun özelliğini taşıyan Ağnam Resmî Kanunu, TBMM'de kabul edildi.
İngilizler, Şili'ye asker çıkardı.
- 25 NİS **İsmet Bey (İnönü)**, Genelkurmay Başkanlığı'na getirildi. TBMM'de "Muvakkat İcra Encümeni" kuruldu.
Şeriatçı asiler ile Kuvay-i Milliye taraftarı güçler arasında Taraklı'da çatışma yaşandı.
- 26 NİS **Mustafa Kemal**, Sovyet hükümetinden savaş malzemesi istedi.

- 27 NİS **Fevzi Paşa (Mareşal Çakmak)**, TBMM'ye gelerek milletvekillerine hitaben bir konuşma yaptı.
- 28 NİS İstanbul hükümeti, Anadolu'daki yönetimi Büyük Millet Meclisi'nden geri almak için "Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiği"ni oluşturan kararnameyi yayınladı. Müfettişliğe **Müşir Zeki Paşa** atandı. (Bu örgüt, 3 Kasım 1920'de kapatıldı.)
- 29 NİS Hıyanet-i Vataniye Kanunu kabul edildi.
- 30 NİS **Mustafa Kemal**, TBMM'nin açıldığını Avrupa devletleri dışişleri bakanlıklarına bir yazı ile bildirdi.
- 2 MAY İcra Vekilleri Heyeti'nin Suret-i Teşekkülü Hakkında Kanun kabul edildi. Müdafa-i Milliye Vekâlet'inden ayrı olarak bağımsız bir Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti kuruldu ve 1924 yılına kadar çalıştı. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, İktisat Vekâleti adı altında kuruldu.
- 3 MAY TBMM, ilk kabineyi seçti.
- 4 MAY TBMM hükümeti, Maarif Vekâleti'ni kurdu.
- 5 MAY TBMM tarafından seçilen ilk Bakanlar Kurulu, **Mustafa Kemal Paşa'nın** başkanlığında toplandı.
Konya'da ayaklanma çıktı.
Şeyhülislam **Dürrizade Abdullah'ın** **Mustafa Kemal** ve arkadaşlarının katledilmesini isteyen fetvasına karşılık, Ankara Müftüsü **Rıfat (Börekçi)** ile Anadolu din adamlarının, 251 imzalı fetvası *Hakimiyet-i Milliye*'de yayımlandı.
- 6 MAY TBMM'de "İstanbul hükümeti ile Resmî Muharebenin Memnuniyeti Hakkında" 12 sayılı karar çıkarıldı. TBMM İcra Vekilleri Heyeti, İstanbul gazetelerinin Anadolu'ya sokulmasını yasakladı.
- 9 MAY TBMM, İslam ülkelerine bir bildiri yayınladı.
Büyük Edirne Kongresi gerçekleştirildi.
- 11 MAY 3. Anzavur isyanı başladı. **Anzavur Ahmet'e** bağlı kuvvetler, Adapazarı ve Geyve dolaylarında tekrar saldırıya geçti.
İstanbul tramvay işçileri grev yaptı.
TBMM, Hariciye Vekili **Bekir Sami** başkanlığındaki bir heyeti Moskova'ya yolladı.
Mustafa Kemal, İstanbul'daki 1 numaralı Divan-ı Harp Mahkemesi tarafından idama mahkûm edildi. (Bu karar, 24 Mayıs 1920'de padişah tarafından onaylandı.)
İstanbul hükümeti temsilcisi **Tevfik (Okday) Paşa'ya**, San Remo'da saptanan barış antlaşması taslağı bildirildi.
- 12-13 MAY Hilafet ve şeriat yanlısı kuvvetler, Mudurnu 'şehir merkezini' basarak kay-

- makamı ve savcuyu hapsetti. Kuvâ-yi Milliye güçleriyle çatışma sonrası hıfzıhıfzı kuvvetleri dağıtıldı.
- 13 MAY TBMM, **Damat Ferit Paşa'yı** vatan haini ilan etti.
- 15 MAY Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti faaliyete geçti.
1. Yozgat İsyanı başladı. (Çapanoğulları Ayaklanması)
- 19 MAY TBMM'de **Damat Ferit** ile arkadaşlarının yurttaşlıktan çıkarılmasına karar verildi.
- 20 MAY Siirt'in Kurtalan ilçesinde yerleşik olan **Pençinar Aşireti** lideri **Cemil Çeto** tarafından ayaklanma başlatıldı.
- 22 MAY Batı Trakya, Yunanlarca işgal edildi.
- 23 MAY 3. Anzavur İsyanı bastırıldı. **Çerkez Ethem** ve Kuvâ-yi Milliye birlikleri, Kuvâ-yi İnzibatiye'yi yenilgiye uğrattı; Adapazarı ve Sapanca'yı ellerinden aldı.
- 24 MAY Padişah, **Mustafa Kemal'in** idam kararını onayladı. **Fevzi Çakmak** da mahkûm edildi.
- 25 MAY **Çerkez Ethem** kuvvetleri, Hendek'e girdi.
Zile'de asiler ayaklandı.
- 27 MAY **Enver Paşa, Radek'in** daveti üzerine Berlin'de eski ittihatçılarla buluştu.
Bolu, isyancıların elinden alındı.
Batı Trakya hükümeti kuruldu.
- 28 MAY Osmaniye, Fransızlar tarafından işgal edildi.
- 30 MAY Fransızlarla Ankara hükümeti arasında ateşkes imzalandı.
- 31 MAY 1. Düzce Ayaklanması bastırıldı.
- 1 HAZ Başkan **W. Wilson'un**, Ermeni mandası önerisini Amerikan Senatosu reddetti.
Urfa'da yaşayan Milli Aşireti ayaklanma başlattı.
- 2 HAZ Kozan, düşman işgalinden kurtuldu.
- 3 HAZ Sovyetler Birliği hükümeti, **Mustafa Kemal'in** mektubunu yanıtladı. Sovyetler Birliği, *Ulusal Ant* ile ilan edilen sınırları tanıdı.
- 4 HAZ İtilaf Devletleri Macarlarla, Trianon Barış Antlaşması'nı imzaladı.
- 6 HAZ İstanbul Divan-ı Harb-i, **İsmet İnönü, Bekir Sami Kunduh (Kunduk), Celalettin Arif, Dr. Rıza Nur, Yusuf Kemal Tengirşenk, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Rıfat Börekçi ve Fahrettin Altay'ı** idama mahkûm etti.
- 7 HAZ TBMM, 16 Mart 1920'den beri İstanbul hükümetinin uluslararası antlaşma imzalamaya yetkisi olmadığına karar verdi.
Cemil Çeto ayaklanması bastırıldı.

- 8 HAZ Dört daireden oluşan Temyiz Heyeti Mahkemesi Sivas'ta kuruldu. Doğu bölgesinde Ermeni saldırısına karşı seferberlik ilan edildi. Doğuda Milli Aşireti ayaklanması çıktı. Fransızlar Ereğli'yi işgal etti.
- 10 HAZ Sevr Antlaşması, İstanbul hükümetine sunuldu.
- 13 HAZ Harbiye Dairesi'ne bağlı Kuvay-i Havaiye şubesi kuruldu.
- 14 HAZ Çapanoğulları Ayaklanması sırasında asiler Yozgat'ı ele geçirdi.
- 15 HAZ 15. Kolordu Komutanlığı "Doğu Cephesi Komutanlığı" olarak adlandırıldı ve Kâzım Karabekir Paşa komutanlığa atandı. Padişah İsmet Bey'in idam kararını onayladı.
- 17 HAZ "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi" kuruldu.
- 18 HAZ Fransızlar, halkın direnişi ve TBMM'nin girişimi sonucu Ereğli'yi terk etti.
- 20 HAZ Yunan ordusuna taarruz emri verildi.
- 21 HAZ İtilaf Devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya) Boulogne Konferansı'nda Yunanların ileri harekâtına izin verdiler. Çapur Musa adlı isyancı, Afyonkarahisar'a bağlı Çivril'de ayaklandı.
- 22 HAZ Yunanlar, Lloyd George'un da desteğiyle, Osmanlıları barış antlaşmasını imzalamaya zorlamak için Anadolu'da ilerlemeye başladı, Doğu'dan da Ermeniler ilerliyordu.
- 24 HAZ Garp Cephesi kuruldu ve komutanlığına Ali Fuat Paşa atandı.
- 25 HAZ İngiliz birlikleri Mudanya ve Bandırma'ya çıktı.
- 26 HAZ Bakanlar Kurulu Kararı ile Elcezire ve Adana Cephesi komutanlıkları kuruldu.
- 27 HAZ Yerli halkın askerleri komutanlarına karşı kıskırtması sonucunda Kula İsyanı meydana geldi. Bozguncular askerleri dağıttı.
- 30 HAZ Yunanlar, Balıkesir ve Edremit bölgelerini işgal etti.
- 1 TEM Türkiye-Ermenistan arasındaki gerginlik yüzünden kapanmış olan Türk-Rus karayolu, Bolşeviklerin Moskova'da bulunan Ermeni heyeti ile yaptıkları görüşmeler ve arabuluculuk tekliflerinin kabul edilmesi sonucunda açıldı. Ankara'da yedek subay okulu açıldı.
- 2 TEM İngilizler, Mudanya'ya kuvvet çıkarma girişiminde bulundu ve Yunanlar, Kemal Paşa ve Gönen ilçelerini işgal etti.
- 3 TEM TBMM, Damat Ferit Paşa'yı ölüme mahkûm etti. Haçin (Saimbeyli) Fransızlar tarafından işgal edildi.
- 7 TEM Mudanya, Yunanlar tarafından işgal edildi.

- 8 TEM Bursa, Yunanlar tarafından işgal edildi.
Doğudaki katliamı protesto için, Ermenistan'a ultimatom verildi.
- 12 TEM Yunanlar, İznik'i işgal etti.
- 14 TEM İstanbul Divan-ı Harbi, Mustafa Kemal'e katılan subayları idama mahkûm etti. (Padişah 25 Temmuz'da onayladı.)
Gizli Türkiye Komünist Fırkası kuruldu.
- 18 TEM TBMM'de Misak-ı Milli üzerine ant içildi.
- 19 TEM Hariciye Vekili Bekir Sami başkanlığındaki kurul Moskova'ya vardı.
2. Düzce İsyanı başladı. Abhaz ve Çerkezler, Düzce ve Hendek civarında ayaklandı.
- 20 TEM Yunanlar Bandırma'dan gelen kuvvetlerle Tekirdağ çevresini işgal etti.
Doğu Trakya Savaşları başladı. (20-25 Temmuz)
İnegöl Olayı yaşandı. İnegöl yöresine çekilen askerlerin halka iyi davranmaması nedeniyle kasabalılar, milli kuvvetlere karşı silahlanarak askerleri kasabaya sokmamak için çatıştı.
- 22 TEM Padişah Vahdettin'in başkanlığında toplanan Saltanat Şûrası'nda Sevr Antlaşması kabul edildi.
- 23 TEM Yunanlar, Babaeski, Lüleburgaz ve Hayrabolu'yu işgal etti.
- 24 TEM Fransızlar Halep'i işgal etti.
- 25 TEM Yunanlar, Edirne'yi işgal etti.
- 26 TEM Yunanlar, Kırklareli'ni işgal etti.
- 28 TEM TBMM, gümrük vergilerini beş kat artırdı.
- 30 TEM Damat Ferit Paşa istifa etti, ertesi gün yeni kabinesini kurdu.
- 8 AĞU 2. Düzce-Hendek İsyanı başladı.
- 10 AĞU Sevr Antlaşması, İstanbul hükümeti tarafından imzalandı.
- 16 AĞU Enver Paşa Moskova'ya gitti. Çiçerin, Radek, Zinoviev ve Lenin ile görüştü.
- 17 AĞU Bekir Sami başkanlığındaki Türk Heyeti ile Sovyet Heyeti arasında Moskova'da görüşmeler başladı.
- 19 AĞU TBMM, Sevr Antlaşması'nı imzalayanlarla Saltanat Şûrası'nda olumlu oy kullananları vatan haini ilan etti.
- 20 AĞU İnegöl Olayı, askerlerin İnegöl'e girmesiyle son buldu.
- 24 AĞU Sovyetler Birliği ile Ankara hükümeti arasındaki görüşmeler ertelendi.
Milli Aşireti yeniden ayaklandı.
- 27 AĞU 1. Yozgat Ayaklanması bastırıldı.
- 29 AĞU Yunanlar, Uşak'ı işgal etti.

- 30 AĞU Ayaklanmaya katılan Adapazarı ve Düzce halkı TBMM’de affedildi.
- 1-7 EYL Bakü’de 1. Doğu Halkları Kurultayı toplandı. Kurultaya İbrahim Tali Öngören başkanlığındaki heyet, Ankara hükümetini temsilen katıldı. Enver Paşa da bu kongreye Libya, Tunus, Cezayir ve Fas’ı temsilen katıldı. Burada, Türkiye’yi de kapsayan bir Doğu Ulusları Sovyet Federasyonu kurulması tartışıldı. Kongreden anlamlı bir sonuç çıkmadı. Bunun üzerine Enver Paşa Ekim ayında Berlin’e geri döndü.
- 3 EYL Simav, Yunanlar tarafından işgal edildi. Nizip işgal edildi.
- 5 EYL TBMM’de “Nisab-ı Müzakere Kanunu” kabul edildi.
2. Yozgat Ayaklanması başladı.
- 6 EYL Refet Bey, İçişleri Bakanı oldu.
- 7 EYL Milli Aşireti’nin isyanı bastırıldı.
Takvîm-i Vekâyi gazetesinde, rütbeleri indirilen subaylar arasında Mustafa Kemal’in rütbesinin de yarbaylığa indirildiği yazıldı.
- 8 EYL Amasya ile Tokat arasındaki Çengelhan’a 120 kişilik bir asi kuvveti saldırdı; halkın ve tüccarların eşya, para ve arabalarına, atlarına zorla el koyuldu, direnenler öldürüldü. Bu olay tarihe, Çengelhan Olayı olarak geçti.
- 10 EYL Bakü’de Mustafa Suphi ve arkadaşları tarafından Türkiye Komünist Partisi kuruldu. Kongre yapıldı.
- 11 EYL Asker kaçakları hakkında kanun kabul edildi ve İstiklal Mahkemeleri kuruldu.
- 12 EYL Doğu Cephesi birlikleri Ermenilere karşı saldırıya geçti.
- 13 EYL **Mustafa Kemal**, Halkçılık Programı’nı TBMM’ye sundu. (Kabülü 18 Eylül.)
Mustafa Kemal, İstanbul’dan gelen Osmanlı delegeleri, **Ahmet İzzet ve Salih Paşalarla**, Bilecik tren istasyonunda görüştü.
- 14 EYL TBMM’de “Men-i Müskirat Kanunu” kabul edildi. (Sarhoş edici şeylerin yasaklanmasına dair kanun, 28 Şubat 1921’de Trabzon milletvekili **Ali Şükrü Bey**’in teklifiyle yasalaştı.)
- 18 EYL Asker kaçaklarına ve iç isyanlara karşı Heyet-i Vekile’nin verdiği teklifle 14 yerde İstiklal Mahkemesi kurulması istendi ve aynı gün 45 sayılı Meclis Kararı ile Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Kayseri olmak üzere yedi bölgede İstiklal Mahkemesi’nin acilen kurulması kararlaştırıldı.
- 22 EYL **Kâzım Karabekir**, Ermenilere karşı saldırıya geçti.
- 23 EYL İlk Sovyet savaş malzemeleri denizden Trabzon’a geldi.
2. Düzce Ayaklanması bastırıldı.

- Yozgat Ayvalıközü'nde Kuvâ-yi Milliye karşısında yenilen Küçük Ağa ve Katil Mustafa çeteleri Deveci Dağı'na çekildi.
- 26 EYL 28 sayılı Kanunla, İstiklal Mahkemelerinin yetkileri genişletildi. Bu kararlar mahkemelere askerlikten firar suçunun yanı sıra Hıyanet-i Vataniye Kanunu kapsamında bulunan askeri ve siyasi casusluk suçlarına bakma yetkisi de verildi.
- 29 EYL Sarıkamış, Ermenilerden geri alındı.
- 2 EKL Konya'da Delibaş Ayaklanması çıktı.
- 4 EKL Sovyet Elçilik Heyeti Ankara'ya vardı.
- 6 EKL Kuvay-i Milliye, Konya'ya girdi.
- 7 EKL *Ceride-i Resmîye (Resmî Gazete)* kuruldu. (Çıkışı 7 Şubat 1921.)
- 17 EKL Damat Ferit Paşa Kabinesi görevden ayrıldı. Misak-ı Milli esaslarına aykırı Sovyet önerileri, TBMM'de reddedildi.
- 18 EKL Mustafa Kemal'in isteği ile resmi Türk Komünist Fırkası kuruldu.
- 21 EKL Tevfik Paşa başkanlığında İstanbul'da son Osmanlı hükümeti kuruldu.
- 24 EKL Yunanlar ile Batı Cephesi'nde ilk çarpışma Gediz'de oldu. Burada başarısızlığa uğrayan milli kuvvetler, Yenişehir ve İnegöl'ü bırakarak Dumlupınar sırtlarına çekildi.
- 27 EKL TBMM, İstanbul Meclisi'nden artık başka milletvekili kabul edilmemesine karar verdi.
- 30 EKL Kars, Ermenilerden geri alındı.
- 2 KAS İkinci parti Sovyet savaş malzemeleri geldi.
- 4 KAS İcra Vekilleri Heyeti'nin seçim yönteminde değişiklik yapıldı. (O güne kadar TBMM, bakanları gizli oyla seçiyordu. O tarihten sonra bakanlar, TBMM Başkanı tarafından gösterilen adaylar arasından seçilecekti.)
- 6 KAS Ermeniler, Doğu Cephesi'nde mütareke istedi.
- 7 KAS Doğu Cephesi birlikleri, Gümrü'yü işgal etti.
- 8 KAS Ali Fuat Paşa, Batı Cephesi Komutanlığı'ndan alındı ve Moskova Büyükelçiliği'ne atanmasına karar verildi. Ermeniler, TBMM'nin barış koşullarını kabul etmedi. Savaşın düzenli ordu ile yürütülmesi kararlaştırıldı.
- 9 KAS Batı Cephesi ikiye ayrıldı. Önemli kesimleri içine alan kısmı Batı Cephesi olarak adlandırılıp İsmet (İnönü) Paşa'nın komutasına, güney kesimleri ise Refet (Bele) Paşa'nın komutasına verildi.
- Diyarbakır'da İstiklal Mahkemesi kurulması kararı verildi.
- Ankara'da Sovyet Büyükelçiliği açıldı.
- 15 KAS Şeyh Sunusi, Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısıyla Libya'dan Ankara'ya ge-

lerek Kurtuluş Savaşı'na destek oldu. Meclis, Pozantı'da İstiklal Mahkemesi kurulmasını kararlaştırdı.

18 KAS Ermenistan'la Ateşkes Antlaşması imzalandı.

21 KAS **Ali Fuat Paşa**, ilk Türk büyükelçisi olarak Sovyet Rusya'ya gitti.

22 KAS Birleşik Amerika Başkanı **Wilson**; Trabzon, Erzurum ve büyük doğu illerinin Ermenistan'a verileceğini açıkladı.
Sovyet Rusya, Ermenistan'ın bir Sovyet Cumhuriyeti olduğunu açıkladı.
Yunan Başkomutanı **General Papulas İzmir'e** geldi.

25 KAS "Düğünlerde Men'i İsrifat Kanunu" kabul edildi. (Düğünlerde gereksiz harcamanın önlenmesi.)

27 KAS **Çerkez Ethem** birliklerinin itaatsizlikleri, Ethem'in kardeşi **Tevfik'in** Batı Cephesi Komutanına ve **Mustafa Kemal'e** yazdığı mektuplarla ortaya çıktı.

29 KAS "İstiklal Madalyası" kanunu kabul edildi.

2-3 ARA Türkiye ile Ermenistan, Gümrü Antlaşması'nı imzaladı.

4 ARA Eskişehir'de **Mustafa Kemal, İsmet İnönü** ve **Çerkez Ethem'in** kardeşi milletvekili **Çerkez Reşit** arasında görüşmeler yapıldı.
Ankara'da öğretmenler aylardır maaş alamadıkları için greve başladı, ancak birkaç gün sonra maaşları ödendi ve grev bitti.

5 ARA **Mustafa Kemal Paşa**, İstanbul'dan gelen Osmanlı delegeleri **İzzet** ve **Salih Paşa** ile **Bilecik Tren İstasyonu'nda** görüştü.

6 ARA Daha önce **Anzavur'a** ve **Konya'daki** gerici ayaklanmalara karşı başarılı hizmetleri görülen **Demirci Mehmet Efe**, düzenli orduya katılma teklifini reddetip kendi başına buyruk kalmak istedi ve ayaklandı.

8 ARA **Çerkez Ethem, Demirci Mehmet Efe'ye** mektup göndererek, kendisinin, onun ve **Yörük Ali'nin** yok edilmesine karar verildiğini, bağlantı içinde olmaları gerektiğini bildirdi.

9 ARA **Çiçerin** imzalı bir Sovyet notası Türkiye'ye yollandı. Notada, Moskova'da Türkiye, Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan'ın katılacağı bir konferansın yapılması isteği ile karşılıklı iyi ilişkiler ve gerçekleştirilecek konferans ile tüm toprak sorunlarının giderileceğinden bahsediliyordu.
İç ayaklanmaları bastırmak üzere, Merkez Ordusu kuruldu. Komutanlığa **Nurettin Paşa** getirildi.

11 ARA Ayaklanan **Demirci Mehmet Efe'nin** üzerine birlik gönderildi.

13 ARA Doğu Cephesi **Karargâhı**, **Kars'a** taşındı.

16 ARA **Demirci Mehmet Efe** yenildi ve kaçtı. Daha sonra affedildi.

18 ARA Meclis Başkanı sıfatı ile **Lenin'e** bir telgraf çeken **Mustafa Kemal**, Sovyet Rusya'nın **Dağıstan'ın** bağımsızlığını tanınması konusunda memnuniye-

- tini dile getirdi ve bu durumun Bolşevik dünya ile Müslüman dünya arasında olumlu ilişkiler doğuracağını belirterek **Lenin**'i tebrik etti.
- 19 ARA 5 Aralık'ta yapılan plebisit üzerine, **Konstantin** yeniden Yunanistan Kralı olarak Atina'ya geldi.
- 24 ARA **Çerkez Ethem**'i yola getirmek için, bir nasihat grubu Kütahya'ya gönderildi.
- 27 ARA **Çerkez Ethem** Ayaklanması başladı.
- 29 ARA **Çerkez Ethem**, Kütahya'da düzenli ulusal güçlere saldırdı.
- 30 ARA Yozgat ayaklanmaları bastırıldı.
Meclis gizli oturumunda **Çerkez Ethem** konusu görüşüldü.
- 31 ARA Cephe komutanı **İsmet (İnönü) Bey**, **Ethem**'e görevinden çekilmesini bildirdi.

1921

- 2 OCA **Çerkez Ethem**, Sadrazama telgraf gönderip Ankara'ya karşı harekete geçtiğini bildirdi.
- 5 OCA **Çerkez Ethem**, Yunanlara katıldı.
- 6 OCA Yunan kuvvetleri, Anadolu'nun içlerine doğru üç koldan ilerlemeye başladı.
- 10 OCA Yunanlara karşı 1. İnönü Savaşı kazanıldı.
- 20 OCA TBMM, ilk anayasayı kabul etti.
- 22 OCA **Çerkez Ethem** birlikleri tamamıyla yenildi.
- 23 OCA Alemdar gemisi, Milli Mücadele'ye katılmak üzere İstanbul'dan Karadeniz'e açıldı. (Arada Fransızların eline geçen gemi 28 Ocak günü silahsız mürettebatça yeniden kurtarıldı.)
- 24 OCA **Fevzi Paşa**, İcra Vekilleri Başkanlığına seçildi. (9 Temmuz 1922'ye kadar bu görevde kaldı.)
- 26 OCA İtilaf Devletleri, **Sadrazam Tevfik Paşa**'dan Londra Konferansı'na delege göndermesini istedi.
- 28 OCA Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin ilk başkanı **Mustafa Suphi** ve yoldaşları, Kayıkçılar Kâhyası **Yahya Kaptan** ve adamları tarafından Trabzon Sürmene açıklarında toplu olarak öldürüldü.
- 31 OCA **Sadrazam Tevfik Paşa**, TBMM'nin kabul ettiği anayasayı tanımadığını bildirdi.

- 5 ŞUB Ankara, Londra Konferansı'na heyet göndermeye karar verdi.
- 7 ŞUB İlk Anayasa yürürlüğe girdi.
- 8 ŞUB TBMM, kahramanca direnişinden dolayı Antep'e "Gazi" unvanını veren kanunu oybirliğiyle kabul etti.
- 9 ŞUB Gaziantep, 10 ay süren şanlı direnişinin ardından Fransızların eline geçti.
- 10 ŞUB **Mustafa Kemal**, cepheye doğru yola çıktı. (15 Şubat'ta döndü.)
- 17 ŞUB Ankara dışındaki İstiklal Mahkemeleri kapatıldı.
- 21 ŞUB Sevr Antlaşması'nı gözden geçirmek için Londra Konferansı başladı.
- 23 ŞUB TBMM hükümeti, Ardahan, Artvin ve Batum'un boşaltılması için Gürcistan'a ultimatö verildi.
- 25 ŞUB Kızıl Ordu Tiflis'e girdi.
- 26 ŞUB Sovyet ve Türk heyetler arasında Moskova Konferansı başladı.
- 28 ŞUB TBMM'de ilk bütçe kabul edildi. (1920 yılı bütçesi 630,149,58 liraydı. 11 Eylül 1920'de "Altı Aylık Muvakkat Bütçe Kanunu" çıkarıldı.)
- 1 MAR **Mehmet Akif**'in yazdığı İstiklal Marşı'nın sözleri ilk kez Meclis kürsüsünden okundu.
Afganistan ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 2 MAR **Dr. Adnan (Adıvar) Bey**, TBMM 2. Başkanı oldu. Batı Cephesi Komutanı **İsmet (İnönü) Bey** generalliğe terfi etti.
- 5 MAR Sovyetler Birliği'nin yeni Ankara Büyükelçisi **Polikarp Gurgenoviç (Budu) Mdivani**, güven mektubunu **Mustafa Kemal**'e sunarak görevine başladı.
- 6 MAR Koçgiri Aşireti'nin ayaklanması başladı.
- 11 MAR Türk ordusu Ardahan ve Artvin'in ardından Batum'a girdi. Batum, ulusal güçler tarafından geri alındı.
- 12 MAR **Mehmet Akif**'in yazdığı Milli Marş kabul edildi.
Londra Konferansı sona erdi.
- 13 MAR İtalyanlarla anlaşma yapıldı. Ekonomik ayrıcalıklar karşılığında İtalyanlar, Anadolu'dan çekilmeyi kabul etti.
- 15 MAR **Talat Paşa**, Berlin'de öldürüldü.
Enver Paşa İttihat Terakki'nin tek lideri oldu. Daha sonra Moskova'da **Bekir Sami Bey**'le görüştü. Ankara'ya gelmek isteğini belirtti.
- 16 MAR Ankara hükümeti ile Sovyet Rusya arasında Moskova Antlaşması imzalandı. Sovyetler Birliği, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ve onun seçtiği hükümeti Türkiye'nin yasal hükümeti olarak tanıdığını beyan etti ve Misâk-ı Milli sınırlarını Türkiye sınırları olarak tanıdı. Türkler, Batum'dan çekildi. Kars ve Ardahan, Türkiye'de kaldı. Türkiye'nin Çarlık Rusyası'na olan mali yükümlülükleri ortadan kaldırıldı.

- 18 MAR Kızılordu birlikleri Batum'a girdi.
- 21 MAR Moskova Antlaşması, TBMM tarafından onaylandı. Ali Fuat Cebesoy, Moskova Büyükelçiliğine atandı.
Yeşil Ordu adlı sol kuruluşla ilgileri dolayısıyla TBMM'nin gizli oturumunda Tokat Milletvekili **Nazım (Resmor)**, Afyon Milletvekili **Mehmet Şükrü (Koç)**, Bursa Milletvekili **Servet'in** dokunulmazlıkları kaldırıldı.
- 23 MAR Yunanlar, Anadolu'da saldırıya geçti. Uşak ve Bursa'ya da saldırıp Sapanca ve Adapazarı'nı işgal ettiler.
- 31 MAR 2. İnönü Savaşı kazanıldı.
- 7-8 NİS Afyon, Yunanlardan geri alındı.
- 12 NİS **Mustafa Kemal**, Anadolu'daki Yunan zulümlerini protesto ederek "İnsanlık alemine" bir beyanname yayınladı.
- 13 NİS Türk ve Yunan birlikleri arasındaki çarpışmalar Dumlupınar mevkiinde şiddetlendi.
- 18 NİS **Abdülkadir Kemali Bey**, kişi hak ve hürriyetleri ile ilgili olarak TBMM'ye "Hürriyet-i Şahsiye Kanunu"nu sundu. Kanun 108 mebusun lehte oyu ile yasalaştı.
- 22 NİS **Mustafa Kemal**, Hakimiyet-i Milliye'ye verdiği demecinde, "Hürriyet ve İstiklal benim karakterimdir," dedi.
- 23 NİS 23 Nisan'ın *Ulusal* Bayram olarak kabul edilmesine dair kanun kabul edildi.
- 25 NİS Afganistan Elçisi **Sultan Ahmet Han** Ankara'da Büyük Millet Meclisi Reisi **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 27 NİS İzmit, Yunanlar tarafından işgal edildi.
- 28 NİS İngilizlerin Malta'da serbest bıraktıkları **Ziya Gökalp** ile 39 arkadaşı İstanbul'a geldi.
- 30 NİS Fransız gazeteci **Georges Berthe-Gaulis** Ankara'ya gelerek **Mustafa Kemal** ile görüştü.
- 4 MAY **İsmet Paşa** Genelkurmay Başkanlığına ek olarak Batı Cephesi Komutanlığına getirildi.
- 9 MAY **Çerkez Ethem**, idama mahkûm edildi.
- 10 MAY TBMM'de **Mustafa Kemal** ve arkadaşları, "Birinci Grup" diye bilinen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurdular. Ertesi gün **Mustafa Kemal** gruba başkan seçildi. "İkinci Grup" ise, muhaliflerden oluştu.
- 13 MAY İstanbul'daki İtilaf Devletleri yüksek komiserleri (**Pell**, **Rumbold** ve **Garroni**) boğazları "tarafsız bölge" ilan etti.

- 16 MAY **Yusuf Kemal**, Hariciye vekili oldu.
- 19 MAY **Fevzi Paşa** başkanlığında yeni hükümet kuruldu.
- 24 MAY Ankara'ya Hintdistanlı Müslümanların temsilcisi gibi gelen fakat **Mustafa Kemal**'i öldürmekle görevli bir İngiliz casusu olduğu anlaşılarak yargılanan **Mustafa Sagir** idam edildi.
- 25 MAY İtalyanlar, Marmaris'ten çekildi.
- 1 HAZ İtalyanlar, Antalya bölgesinden çekilmeye başladı.
- 9 HAZ Fransa temsilcisi **Henry Franklin-Bouillon** Ankara'ya geldi.
- 10 HAZ 1917'de İstanbul'da kurulan Himayet-i Etfal Cemiyeti çalışmalarını sürdürürken Ankara'da bazı TBMM üyelerinin girişimiyle yeni bir Himayet-i Etfal Cemiyeti kuruldu. (Bugünkü Çocuk Esirgeme Kurumu. İstanbul'daki 1923'te tarihe karıştı.)
- 12 HAZ Yunan Kralı **Konstantin** İzmir'e geldi.
- 13 HAZ **Ziya Gökalp**, Ankara'ya geldi. TBMM, **Mustafa Kemal**'e Başkomutanlık görevini verdi.
Farnsız Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı **Franklin-Bouillon**, Ankara'da görüşmelere başladı.
- 17 HAZ **Koçgiri Aşireti**'nin ayaklanması bastırıldı.
- 18-19 HAZ Paris Görüşmeleri başladı. (Üç büyük devlet, Yunanistan'a arabuluculuk önerisinde bulundu.)
- 27 HAZ Hastalanan **Mdivani**'nin yerine **Sergey Petroviç Natsarenius**, 3 Mayıs 1921 tarihinde Sovyetler Birliği'nin yeni Büyükelçisi olarak atandı. 27 Haziran 1921'de **Atatürk**'e güven mektubunu sunarak göreve başladı.
- 5 TEM Yunan Kralı **Konstantin**, Yunan ordularına saldırı emri verdi. İtalyanlar Antalya'dan çekildi.
- 8 TEM Kütahya-Eskişehir Muharebesi başladı.
- 13 TEM İngiliz Büyükelçiliği'nden **R. C. Craig**, **Lord Curzon**'a Ermeni katliamı konusunda, savaş suçlusuz olarak Malta'da tutuklu bulunan Türkler aleyhinde kullanılabilecek hiçbir delil olmadığını bildirdi.
- 15 TEM Türk ordusu Kütahya-Eskişehir hattından geriye çekildi. (İstiklâl Savaşı'nda Meclis ordularının yenildiği ilk muharebe.)
Enver Paşa, **Mustafa Kemal**'e mektup yazarak hakkındaki dedikoduları ve iddiaları reddetti. Sonra Batum'da İttihat Terakki Kongresi'ni topladı.
- 16 TEM Ankara'da Maarif Kongresi başladı ve **Mustafa Kemal Paşa** açılış konuşması yaptı.
- 18 TEM **Mustafa Kemal Paşa**, Ankara'dan Karacahisar'daki Batı Cephesi karargâhına geldi.

- 19 TEM Yunanlar Kütahya, Afyon ve Eskişehir'i aldı.
- 23 TEM Meclis'te Konya, Kastamonu ve Samsun'da birer İstiklal Mahkemesi'nin kurulmasına karar verildi.
- 24 TEM Batı Cephesi Karargâhı Polatlı'ya taşındı.
- 26 TEM Yunanlar, Ankara'ya saldırı kararı aldı.
- 5 AĞU Kütahya yenilgisinden sonra **Mustafa Kemal**'in isteği üzerine Başkomutanlık kanunu çıkarıldı. **Mustafa Kemal**, Başkomutan olarak, TBMM'nin kanun çıkarma yetkileriyle donatıldı.
- 7-8 AĞU **Mustafa Kemal Paşa**, Başkomutanlık Kanunu'nun verdiği yetkiye dayanarak ilk kanunu, Tekalif-i Milliye emirlerini (Milli Yükümlülük Emirleri, "On Emir") yayınlamak için halktan toplanacak malzemeyi bildirdi.
- 12 AĞU **Mustafa Kemal** ile **Fevzi (Çakmak) Paşa**, Polatlı'da cephe karargâhına geldi. (**Mustafa Kemal**, bu sırada attan düşerek yaralanmış, Ankara'ya dönerek tedaviden sonra 17 Ağustos 1921'de yeniden cepheye gelmiştir.)
- 15 AĞU Yunan Kralı **Konstantin**, Yunan ordusuna "Ankara'ya doğru" emrini verdi.
- 18 AĞU **Mustafa Kemal**, **Halide Edip**'in cephede görev isteğini kabul etti.
- 23 AĞU Sakarya Meydan Muharebesi başladı.
- 8 EYL Başkomutanlık tezkeresiyle Yozgat İstiklal Mahkemesi kuruldu ve Tekalif-i Milliye Emirleri'ni uygulamayanların cezalandırılması da İstiklal Mahkemelerinin görevleri arasına alındı.
- 10 EYL "Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik" kanun, kabul edildi.
- 13 EYL Kurtuluş Savaşı'nın kaderini değiştiren Sakarya Muharebesi (Savaşı) kazanıldı.
Mustafa Kemal yenilseydi, Türkiye'ye kurtarıcı olarak gelmeyi planlayan **Enver Paşa**, Müslümanları İngilizlere karşı örgütlemek için Bakü'den Buhara'ya gitti. Burada Ruslara karşı Basmacı İsyanını örgütledi. Duşanbe'yi zapt etti. Horasan'a yürüdü.
- 14 EYL Seferberlik ilan edildi. Orduda grup teşkilatı kaldırıldı ve silahlı kuvvetlerde kolordular halinde örgütlenme başladı.
- 19 EYL **Mustafa Kemal**'e Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı verildi.
- 24 EYL Fransız Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı **Franklin-Bouillon** 21 Eylül'de tekrar Ankara'ya geldi, **Mustafa Kemal** ile görüşmelere başladı.
- 26 EYL Kars'ta Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Sovyet Rusya temsilcileri ile **Kâzım Karabekir** arasında görüşmeler başladı.
- 5 EKI Malta'dan dönen **Ali İhsan (Sabis) Paşa**, Ankara'ya geldi.

- 12 EKI Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin elçisi **İbrahim Abilov**, 25 kişilik elçilik heyeti ile birlikte Ankara'ya geldi ve güven mektubunu 14 Ekim günü **Mustafa Kemal'e** verdi.
- 13 EKI Türkiye ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri arasında Kars Dostluk Antlaşması imzalandı; Batum Gürcistan'a bırakıldı.
İşçi Sosyalist Fırkası kuruldu.
- 20 EKI Fransızlarla Ankara Antlaşması imzalandı. Fransızlar, Anadolu'yu boşaltmayı kabul ettiler. Hatay, Türkiye'ye bağlanamadı. Ancak anlaşmaya, orada Türk dilinin ve kültürünün yaşatılması, Türk Bayrağı'na benzer bir bayrak belirlenmesi, Türk gemilerinin İskenderun Limanı'ndan yararlanması gibi maddeler konuldu.
- 23 EKI İstanbul'daki Ankara temsilcisi **Hamit Bey** ile İngiliz temsilcisi **Sir H. Rumbold** arasında, İngiliz esirleriyle Malta'daki Türk tutukluların değiştirilmesi konusunda anlaşma imzalandı.
- 31 EKI Malta'da tutuklu bulunan Türk sürgünleri geri döndü.
Gazi Mustafa Kemal'in Başkomutanlığını üç ay daha uzatan kanun TBMM'de kabul edildi.
- 1 KAS Türk davasını destekleyen **Pierre Loti'ye** Meclis adına armağan gönderilmesi kararı alındı.
- 9 KAS **Alberto Tuozi** başkanlığındaki İtalyan heyeti, **Mustafa Kemal Paşa** ile görüştü.
- 15 KAS Sürgünden dönen **Rauf Bey** Meclis'e katıldı.
- 5 ARA Ankara hükümeti Adana'nın denetimini aldı.
Fransızlar tarafından İşgal Edilen Topraklarda İşlenen Suçlara İlişkin Genel Af ilan edildi.
- 7 ARA Fransızlar, Kilis'ten çekilmeye başladı.
- 8 ARA **IV. Meletios**, İstanbul Fener Patrikliğine seçildi.
- 13 ARA **General Frunze** başkanlığında, Ukrayna temsilcileri Ankara'ya geldi. **Frunze**, 20 Aralık'ta **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 19 ARA Hıyaneti Vataniye Kanunu Kapsamındaki Bazı Suçlar İçin Af çıkarıldı.
- 25 ARA Gaziantep kurtuldu.
- 27 ARA Fransızlar, Tarsus'tan çekildi.

1922

- 2 OCA Türkiye-Ukrayna Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması imzalandı.
- 4 OCA Adana boşaltıldı. Türk ordusu 5 Ocak'ta Adana'ya girdi. Mersin ve Dört-yol kurtuldu. (Adana'nın Kurtuluş Günü 1973'te 20 Aralık'a alındı.)
- 7 OCA TBMM tarihindeki ilk "genel af" kanunu çıkarıldı. Toplam dört madde-den oluşan kanun ile cezalarının üçte ikisini tamamlayan mahkûmların kalan cezaları affedildi; işgale uğrayan yerlerdeki kişiler hakkında açılan davalar ise ertelendi.
- 1 ŞUB **Mustafa Kemal**, milis komutanı Yarbay **Şefik Özdemir Bey'e** Musul'u kurtarmak için özel bir görev verdi.
- 4 ŞUB Başkomutanlık Kanunu'nun süresi, üç ay daha uzatıldı.
- 16 ŞUB Merkez Ordusu kaldırıldı.
- 1 MAR TBMM, 3. toplantı yılına başladı, **Rauf Bey Meclis 2. başkanı** oldu.
- 4 MAR **Gazi Mustafa Kemal**, cepheyi denetlemek üzere Ankara'dan ayrıldı.
- 16 MAR Türkiye ile Ermenistan-Azerbaycan-Gürcistan arasında Kars'ta Transkafkasya Antlaşması imzalandı. Antlaşma ile taraflar, aralarındaki sınır ihtilaflarını gidermeye çalıştılar ve 1920 Misak-ı Milli sınırlarında anlaşarak 1921 Moskova Antlaşması'nı tanımayı kabul ettiler.
- 22 MAR 1. Dünya Savaşı'nı kazanan ülkeler (İtilaf Devletleri), Paris Konferansı'nda Türkiye ile Yunanistan'a barış önerdi.
- 26 MAR İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nda bazı değişiklikler önerdi.
- 4 NİS Arapsun Rum Mahallesi'nden Dimitri kızı Temya Hakkındaki Hükmün Refine Dair Kanun çıkarıldı. Temya'ya Men-i Müskirat" (içki yasağı) kanununa muhalefetten ötürü para ve ifade vermediği için verilen hapis cezası kaldırıldı.
- 5 NİS İtilaf Devletleri'nin mütareke teklifi, Türkiye'nin Anadolu'daki düşman kuvvetlerinin çekilmelerini şart koşması üzerine sonuçsuz kaldı.
- 12 NİS İstanbul Darülfünunu (Üniversitesi), öğrencilerin, milliyet duygularını inciten kimi müderrislerin (profesörlerin) değiştirilmesini istemeleri üzerine, geçici olarak kapatıldı. "Darülfünun ve Mekâtib-i Aliye Cemiyeti" (Üniversite ve Yüksek Okullar Derneği) kuruldu. Profesörleri görevden alma yetkisi Profesörler Kurulundan alınıp Darülfü'nun Divanı'na verildi ve öğrencilerin boykotu sona erdi.
- 13 NİS İtalyanlar, Söke yöresini boşaltmaya başladı.
- 21 NİS Söke, Yunanlar tarafından işgal edildi.
- 25 NİS Garbi Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, İstanbul'da kuruldu.

- 5 MAY TBMM, **Mustafa Kemal**'in olağanüstü başkomutanlık yetkilerini uzatmadı.
- 6 MAY Gizli oturumda **Mustafa Kemal**'in konuşması üzerine, olağanüstü başkomutanlık yetkileri üç ay daha uzatıldı.
- 22 MAY 16-24 Nisan 1920'deki San Remo Konferansı kararları, TBMM'de reddedildi.
- 3 HAZ TBMM, Yunan zulmünü dünyaya duyurma kararı aldı.
- 4 HAZ Yunanistan'ın Anadolu Orduları Başkomutanlığı'na, **General Hacıanesti** atandı.
- 7 HAZ *Averof* gemisi ile iki Yunan gemisi, Samsun'u bombaladı.
- 12 HAZ Müstakil Sosyalist Fırka kuruldu.
- 17 HAZ **İsmet Paşa**, Batı Cephesi 1. Ordu Komutanı **Ali İhsan (Sabis) Paşa**'nın görevden alınmasını istedi.
- 26 HAZ Ankara hükümeti, İran tarafından tanındı.
- 28 HAZ **Enver Paşa** Kafiran Savaşı'nı kaybetti.
- 29 HAZ **Nurettin Paşa**, 1. Ordu Komutanlığı'na atandı.
- 3 TEM **Ali İhsan Paşa** yargılanmak üzere İstiklal Mahkemesi'ne sevk edildi.
- 8 TEM İcra Vekilleri Heyeti'nin Meclis başkanınca aday gösterilmeden Meclis tarafından seçilmesi kabul edildi.
- 9 TEM **Fevzi Paşa** görevden ayrıldı.
- 12 TEM Yeni hükümet kuruldu. **Rauf Orbay** hükümet başkanı seçildi.
- 13 TEM **Dr. Adnan (Adıvar) Bey**, TBMM 2. başkanı oldu.
- 16 TEM **Gazi Mustafa Kemal**, Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Grubu toplantısında doğal başkan, **Ali Fuat (Cebesoy) Paşa** ise grup başkanı oldu. "Misak-ı Milli" temel ilke olarak kabul edildi.
- 20 TEM **Gazi Mustafa Kemal**'in Başkomutanlık yetkileri, süresiz olarak uzatıldı.
- 21 TEM **Mustafa Kemal**, Batı Cephesi'ne gitmek üzere Ankara'dan ayrıldı.
- 27 TEM Samsun İstiklal Mahkemesi'nin kaldırılmasından sonra, Rum çetelerinin faaliyetlerine yeniden başlaması ve bölgede asayişin bozulması sebebiyle Amasya İstiklal Mahkemesi kuruldu. (Mahkeme göreve başlamakla birlikte, üyelerinin görevlerinden istifa etmesi, yeni üye seçimlerinin uzun zaman alması ve sonuçsuz kalması üzerine 27 Kasım 1922'de fiilen kaldırıldı.)
- 29 TEM Milliyet duygularına aykırı söz ve davranışları dolayısıyla öğrencilerin tepkilerine yol açan bir grup müderris İstanbul Darülfünunu'ndan çıkarıldı.

- İtilaf Devletleri, Yunanistan'a nota göndererek, İstanbul'u işgal etmelerine izin vermeyeceklerini bildirdiler.
- 31 TEM Ankara İstiklal Mahkemesi kapandı. İstiklal Mahakimi Kanunu kabul edilip İstiklal Mahkemelerinin görev ve yetkileri yeniden belirlenerek kısıtlandı.
- 1 AĞU 274 sayılı Meclis Kararıyla İstiklal Mahkemelerinin faaliyetlerine son verildi.
- 4 AĞU **Enver Paşa**, Pamir Dağı eteklerinde Kızılordu birliklerine karşı çarpışırken mitralyöz ateşiyle öldürüldü.
- 6 AĞU Batı Cephesi Komutanı **İsmet (İnönü) Paşa**, ordulara gizli olarak "Taarruza Hazırlık" emri verdi. Gazi Mustafa Kemal, Ankara'ya döndü.
- 7 AĞU İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Sir H. **Rumbold**, **Vahdettin**'le görüştü. Padişah, Yunanların işgal ettikleri bölgelerin, hükümetine verilmesini ve Anadolu'daki hareketi bastırmada kendisine yardım edilmesini istedi.
- 16 AĞU Genelkurmay Karargâhı, Akşehir'de göreve başladı.
- 20 AĞU Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Akşehir'e geldi.
- 25 AĞU Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'e (TBMM İcra Vekilleri Heyeti Reisi) orduların ertesi gün taarruza başlayacağını bildirdi.
- 26 AĞU Yunanlara karşı Büyük Taarruz başladı (Başkomutanlık Meydan Muharebesi).
İzmit kurtuldu.
- 27 AĞU Afyon kurtuldu.
- 30 AĞU Dumlupınar'da Yunanlara karşı zafer kazanıldı.
- 1 EYL **Mustafa Kemal**, "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" diye biten tarihi emrini yayınladı.
- 2 EYL Yunan Başkomutanı Trikopis, Çalköy civarında esir alındı, Eskişehir kurtarıldı.
- 3 EYL 30 Ağustos Muharebesi'ne "Başkomutanlık Meydan Muharebesi" adı verildi.
- 5 EYL Bilecik geri alındı.
- 6 EYL Yunanistan'ın Anadolu ordularına başkomutan olarak atadığı **Polyemekalis İzmir**'e geldi.
- 7 EYL İtilaf Devletleri, Ankara hükümetine başvurarak mütareke istediler. Yunanistan'da hükümet istifa etti. Yeni kabineyi **Kalögeropoulos** kurdu.
Aydın kurtuldu.
- 8 EYL Manisa kurtuldu.

- 9 EYL İzmir geri alındı.
- 10 EYL **Mustafa Kemal Paşa** İzmir'e geldi.
Bursa kurtuldu.
- 12 EYL Akdeniz İngiliz Filosu Başkomutanı **Amiral Brock**, Ankara'nın İngilizlerle savaş halinde olup olmadığını, **Gazi Mustafa Kemal'e**, mektupla sordu. (**Gazi Mustafa Kemal**, 13 Eylül'de yanıt vererek, iki hükümetin siyasal ilişkiler kurabileceğini bildirdi.)
- 13 EYL **Gazi Mustafa Kemal** ulusa bildiri yayınladı. (*Ulus* kutlarken, İzmir'den, Bursa'dan, Akdeniz ufuklarından ordunun selamını bildirdi.)
- 15 EYL **Lloyd George**, Müttefiklerine ve İngiliz sömürgelerine, Boğazların Türklere karşı savunulması için yardım etmelerini sağlamak amacıyla başvurdu.
Ayvalık ve bazı kasabalar işgalden kurtarıldı.
- 18 EYL İtilaf Devletleri, İstanbul ve Boğazlardaki tarafsız bölgelerin tarafsızlığına uyulması konusunda Ankara hükümetine nota verdi. Erdek ve Biga, Yunan işgalinden kurtarıldı.
- 19 EYL Başkomutan **Gazi Mustafa Kemal**, Fransız Yüksek Komiseri **General Pellé** ile İzmir'de görüştü.
- 20 EYL Fransız ve İtalyan kuvvetleri Çanakkale'den çekildi.
- 23 EYL 1. Dünya Savaşı'nı kazanan devletler, Ankara hükümetine ateşkes için başvurdu.
- 24 EYL **Damat Ferit**, Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonra, ailesiyle birlikte İstanbul'u terk ederek Avrupa'ya kaçtı.
Türk kuvvetleri Çanakkale'de "tarafsız bölge"ye girdi.
- 27 EYL Yunanistan'da ihtilal oldu. **Kral Konstantin** tahtı bıraktı.
İngiliz **General Harington**, **Gazi Mustafa Kemal'e**, İstanbul'daki Yunan donanmasının uzaklaştırıldığını bildirdi.
- 28 EYL **Franklin-Bouillon**'un güvence vermesi üzerine, Türk ordularının Boğazlara yönelen hareketi durduruldu.
- 29 EYL **Gazi Mustafa Kemal**, İtilaf Devletleri'nin 23 Eylül notasına yanıt vererek, Mudanya Konferansı'nın kabul edildiğini, **İsmet (İnönü) Paşa**'nın delege olarak atandığını bildirdi.
- 3-11 EKİ Mudanya Konferansı yapıldı.
- 11 EKİ Mudanya Ateşkesi imzalandı.
- 14 EKİ Mudanya Ateşkes Antlaşması, Yunan hükümeti tarafından kabul edildi.
- 19 EKİ Ankara hükümetinden bir heyet İstanbul'a geldi. İngiltere Başbakanı **Lloyd George** iktidardan düştü. 23 Ekim'de **Bonar Law** kabinesi kuruldu.

- 22 EKI İran hükümeti, Harbiye Nazırı **Rıza Han**'ın yaver subayı **Salar Nizam** başkanlığındaki bir heyeti Türkiye'ye gönderdi. Heyet, 22 Ekim'de Ankara'da **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 26 EKI **İsmet Paşa**, **Mustafa Kemal**'in önerisiyle ordudaki görevini bırakarak Dışişleri Bakanı oldu.
- 27 EKI Amerika Birleşik Devletleri, Lozan Barış Antlaşması hakkında Britanya, Fransız ve İtalyan hükümetlerine birer muhtıra verdi.
Fevzi (Çakmak) Paşa, Genelkurmay Başkanlığı'nda kalmak üzere Batı Cephesi komutanlığına atandı.
- 28 EKI I. Dünya Savaşı'nı kazanmış olan devletler, Lozan'da toplanacak Barış Konferansı için hem Ankara hem İstanbul hükümetine çağrı yolladı.
- 30 EKI TBMM, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erdiğine ve Yeni Türk Devleti'nin, İmparatorluğun yerine geçtiğine karar verdi.
- 31 EKI Doğu Trakya, Türk jandarma ve sivil memurlarına teslim edilmeye başlandı.
Çorlu ve Silivri teslim alındı.
- 1 KAS Londra Konferansı'na İstanbul hükümetinin de davet edilmesine karşı Büyük Millet Meclisi'nin yanıtı olarak Saltanat kaldırıldı. Böylece mütahiş bir zamanlamayla cumhuriyetin ilanı konusunda çok önemli bir adım daha atılmış oldu.
- 4 KAS İstanbul'da **Tevfik Paşa** kabinesinin istifasıyla son Osmanlı hükümeti de ortadan kalktı. İstanbul, Ankara hükümetinin denetimine girdi. Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi olan *Takvim-i Vekayi* kapandı.
- 5 KAS **İsmet Paşa** idaresindeki Türk Heyeti, Lozan'a yola çıktı.
- 10 KAS Kırklareli işgalden kurtuldu.
- 16 KAS Son Padişah **Vahdettin**, İşgal Orduları Başkomutanı **Harington**'a bir yazıyla başvurarak, İstanbul'da hayatının tehlikede olduğunu ve İngiltere'ye sığınmak isteğini bildirdi.
- 17 KAS **Vahdettin**, bir İngiliz gemisi ile ülkeden kaçtı.
- 18 KAS **Vahdettin**, TBMM tarafından halifelikten düşürüldü. **Abdülmecit Efendi**, TBMM tarafından halife seçildi.
- 20 KAS Lozan Barış Görüşmeleri başladı.
- 25 KAS Edirne işgalden kurtuldu.
- 26 KAS Çanakkale işgalden kurtuldu.
- 28 KAS Yunanistan'da, yenilgiye neden olan kabine üyeleri ile Başkomutan **Hacı-anesti**, idama mahkûm edildi.
- 1 ARA Mübadele konusu Lozan Barış Konferansı'nda görüşülmeye başlandı.

- 2 ARA **Mustafa Kemal**'in milletvekili seçilmesini önlemek için bir kanun önerisi verildi. **Atatürk**'ün, "Erzurum Milletvekili **Süleyman Necati**, Mersin Milletvekili **Selahattin** ve Canik Milletvekili **Emin Beyefendiler** tarafından teklif edilen kanun tasarısı, doğrudan doğruya benim şahsımı vatandaşlık haklarından yoksun bırakmak maksadını güdüyor," dediği, milletvekillerinin seçilme koşullarına ilişkin (yeni sınırlar içinde doğmuş veya beş yıl oturmuş olmak) öneri reddedildi.
- 6 ARA **Mustafa Kemal**, Ankara'da *Hâkimiyet-i Milliye, Ögüt, Yeni gün* muhabirlerine, Halk Fırkası'nı kuracağını açıkladı.
Milletvekilliğine seçilme hakkında verilen kanun teklifi sırasında TBMM 2. Başkanı olan (**Halide Edip Adıvar**'ın eşi) **Dr. Adnan Bey** istifa etti.
- 13 ARA **Ali Fuat Paşa**, TBMM 2. başkanı seçildi.
- 16 ARA **Dr. Adnan (Adıvar) Bey**, hükümetin İstanbul temsilcisi oldu.
- 22 ARA Lozan Konferansı'nın kesilmesi ihtimaline karşı, başkomutan orduya hazırlık emri verdi.
- 30 ARA Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği resmen kuruldu.

1923

- 14 OCA **Mustafa Kemal**'in annesi **Zübeyde Hanım İzmir**'de vefat etti. Karşıyaka'ya gömüldü.
- 16-17 OCA **Mustafa Kemal**, İzmit'te bir basın toplantısı yaptı. Gazetecilerin iç ve dış olaylar hakkındaki sorularına ayrıntılı yanıtlar verdi.
- 20 OCA TBMM gizli oturumunda Elcezire'de bir İstiklal Mahkemesi kurulması kararı çıktı. Askerlikten firar edenlerin bu kaçıkları tüm tedbirlere rağmen Elcezire civarında önlenememesi üzerine, 335 sayılı Meclis Kararı ile merkezi Diyarbakır'da bulunmak, sahası Elcezire cephesi mıntukası olmak ve sırf askerlikten firar edenler ile ilgili davalara bakmak üzere yeni bir İstiklal Mahkemesi kuruldu. (Söz konusu mahkeme 9 Mart 1923'ten 11 Mayıs 1923'e kadar iki ay süreyle çalıştı.)
- 27 OCA Bulgaristan hükümetinin diplomatik ilişkileri başlatmak amacıyla Türkiye'ye gönderdiği heyete başkanlık eden **General Markov İzmir**'de **Mustafa Kemal Paşa** ile görüştü.
- 28 OCA İzmit ilinin Kocaeli olarak değiştirilmesi İçişleri Bakanlığı'nca onaylandı.
- 29 OCA **Mustafa Kemal Atatürk, Latife (Uşaklıgil) Hanım** ile evlendi.

- 30 OCA Lozan Antlaşması 6. Konvansiyonu ile Batı Trakya ve İstanbul'dakiler hariç Türk ve Yunan nüfusun mübadelesine karar verildi.
- 4 ŞUB Lozan görüşmeleri, ağırlıklı olarak Musul sorunu, iktisadi ve mali konulardaki anlaşmazlıklar nedeniyle kesildi.
- 7 ŞUB Lord Curzon'un 4 Şubat'ta Lozan'dan ayrılmasından sonra Türk heyeti de 7 Şubat'ta ayrıldı.
- 17 ŞUB Türkiye İktisat Kongresi İzmir'de çalışmalarına başladı, çalışmalar 4 Mart'a kadar sürdü. Milli menfaatlere uymaları koşuluyla yabancı sermayenin de kabul edileceği belirtildi.
- 27 ŞUB TBMM'de Lozan Konferansı hakkında gizli oturumda görüşmeler yapıldı, İsmet Paşa konuyla ilgili bilgi verdi. (6 Mart'ta da görüşmeler yapıldı. Ankara hükümetinin karşı barış önerileri, İtilaf Devletleri temsilcilerine 8 Mart'ta verildi.)
- 1 MAR Ali Fuat Paşa, yeniden TBMM 2. başkanı oldu.
- 2 MAR Latin harflerinin kabulüne ilişkin öneri İzmir İktisat Kongresi'nde geri çevrildi.
- 4 MAR İzmir İktisat Kongresi sona erdi; Misak-ı İktisadi kabul edildi.
- 21 MAR Gazi Mustafa Kemal, Konya'da Hilaliahmer (Kızılay) Kadınlar Şubesi'nde yaptığı konuşmada, kadın haklarına değindi.
- 22 MAR Mustafa Kemal, Konya'da Mevlâna Türbesi'ni ziyaret etti.
- 27 MAR Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey, Ankara'da Topal Osman tarafından öldürüldü.
- 31 MAR İtilaf Devletleri, Lozan'a yeniden delege istediler.
Lozan Antlaşması hazırlıklarına uygun olarak esirlerin karşılıklı mübadelesi için Asker ve Sivillerin Affı Kanunu çıkarıldı.
- 1 NİS TBMM, yeni seçimlere gitme kararı aldı.
- 6 NİS Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda değişiklik yapılarak, saltanatı geri getirmek için çalışanlar, vatan haini olarak kabul edildi.
- 8 NİS Mustafa Kemal, Halk Fırkası adıyla kuracağını açıkladığı partinin programının çekirdeği olarak dokuz ilkeyi ilan etti.
- 9 NİS TBMM, Doğu Anadolu demiryolunun yapımı karşılığında ABD'ye maddencilik konusunda bazı imtiyazların verildiği Chester Projesi'ni onayladı. (Bu proje 18 Aralık 1923'te anlaşmanın Türkiye tarafından feshedilmesiyle uygulanmadı.)
- 13 NİS Türkiye Futbol Federasyonu kuruldu.
- 16 NİS TBMM, yeni seçimler için çalışmalarına ara verdi.
- 19 NİS Uşak Terakki Ziraat T.A.Ş. kuruldu

- 23 NİS Lozan Görüşmeleri yeniden başladı.
Türk kadınlarının ilk kez rol aldığı sinema filmi *Ateşten Gömlek* gösterime girdi. **Halide Edip Adıvar**'ın aynı adlı eserinden uyarlanan filmi **Muhsin Ertuğrul** yönetti, **Neyyire Neyir** ve **Bedia Muvahhit** filmde rol aldı.
- 25 NİS **Alevi Dedesi Veliyeddin Çelebi**, "Bu milleti yeniden yaratarak bağımsızlığımızı sağlayan, varlığı bütün İslam dünyasına onur kaynağı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi, Gazi namı **Mustafa Kemal Paşa** Hazretleri'nin (...) vatanın yücelmesi ve yükselmesi konusundaki her arzusunu yerine getirmek, bizlerin en birinci görevidir. Milletimizi kurtaracak, mutluluğumuzu sağlayacak, onun koruyucu düşünceleridir. Bunu inkâr edenlerin bizimle asla ilgisi yoktur..." dediği bildiri yayınladı.
- 21 MAY FIFA, Türkiye Futbol Federasyonu'nu üyeliğe kabul etti.
- 23 HAZ **Yakov Zaharoviç Surits**, **Mustafa Kemal**'e güven mektubunu sunarak Sovyet Büyükelçisi olarak Türkiye'deki görevine başladı.
- 25 HAZ **Mustafa Kemal Paşa**, İzmir'den milletvekili seçildi.
- 26 HAZ **General Harington**, **Abdülmecit Efendi**'yi ziyaret etti.
- 28 HAZ Genel seçimler yapıldı.
- 10 TEM Fener Kilisesi **Patriği Meletios**, Yunanistan'a kaçtı.
İstanbul'da Harp Akademisi kuruldu.
- 12 TEM Polonya ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 23 TEM Türkiye-Polonya Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 24 TEM Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Kurtuluş Savaşı'nın kazanıldığı, Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak hukuksal ve siyasal kimliğinin uluslararası camia tarafından kabulü onaylandı.
Hatay konusunda Ankara Antlaşması esas alındı. Hatay, sınırlarımız dışında kaldı.
- 29 TEM Batı Cephesi karargâhı Ankara'ya taşındı.
- 4 AĞU **Rauf Bey**, Başbakanlıktan ayrıldı.
- 6 AĞU Lozan Antlaşması'ndan kısa bir süre sonra, Türkiye ile ABD arasında kesik olan ilişkileri yeniden kurmayı amaçlayan ikili bir antlaşma imzalandı ama ABD Senatosu'nda 2/3 çoğunluğu alamayınca reddedildi, daha sonra 17 Şubat 1927'de yeni bir antlaşma imzalandı.
- 11 AĞU 2. TBMM Ankara'da toplandı.
- 13 AĞU **Mustafa Kemal**, Meclis Başkanlığı'na seçildi.
- 14 AĞU **Fethi Bey** yeni bir hükümet kurdu.
- 18 AĞU İzmir'den de seçilen **Gazi Mustafa Kemal**, Ankara milletvekilliğini kabul etti.

- 23 AĞU TBMM, Lozan Antlaşması'nı onayladı.
- 29 AĞU İngiltere, 1914 tarihli Türkiye ile ticaret yasağını kaldırdı.
- 1 EYL Batı Cephesi Karargâhı kaldırıldı.
- 7 EYL Dizgicilerin grevlerinden dolayı *İkdam*, *Akşam*, *İleri*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Tevhîd-i Efkâr*, *Tanin*, *Vatan* ve *Vakit* gazetelerinin ortaklaşa yayımladıkları *Müşterek Gazete* çıkmaya başladı. (21 Eylül'e kadar sürdü.)
- 9 EYL Halk Fırkası kuruldu.
- 14 EYL 9 Aralık 1916'da yürürlüğe girmiş olan Musiki Encümeni ve Darüelhan (Konservatuvar) Talimatnamesi'nde yapılan değişiklikle Musiki Encümeni kaldırıldı. Darüelhan Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılarak İstanbul Belediyesi'ne bağlı bir müzik okulu haline getirildi.
- 15 EYL Lozan Antlaşması uyarınca Edirne'ye bağlı Karaağaç İstasyonu Yunanlardan teslim alındı.
Halk Fırkası Genel Sekreterliği'ne Kütahya Milletvekili **Recep (Peker) Bey** seçildi.
- 20 EYL İstanbul'da kapitülasyonlara göre çalıştırılan yabancı ülke postaneleri kapatıldı.
- 21 EYL Bozcaada, Yunanlardan alındı.
- 22 EYL İmroz, Yunanlardan alındı.
- 27 EYL Harp Okulu, Ankara'dan İstanbul'a taşındı.
- 2 EKI Yabancı ülkelerin askerleri İstanbul'dan ayrıldı.
- 4 EKI Anadolu Müstakil Türk Ortodoksları lideri **Papa Eftim**, milli hükümeti destekleyen beyannamesini yayınladı.
- 6 EKI **Şükrü Naili (Gökberk) Paşa** komutasındaki Türk birlikleri İstanbul'a girdi.
İngilizler Çanakkale'den ayrıldı. **Damat Ferit Paşa**, Fransa'nın Nice kentinde öldü.
- 7 EKI TBMM hükümeti, İstanbul'da sıkıyönetimi ve matbuat sansürünü kaldırdı.
- 13 EKI Ankara başkent oldu.
TBMM'de "Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti İhdasına Dair Kanun" kabul edildi.
- 18 EKI "İzale-i Şekavet Kanunu (Eşkiyalığın Önlenmesi)" TBMM'de kabul edildi.
- 24 EKI TBMM'de "12 Rebiülevvel Gecesiyle Gününün (Saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım günü) Milli Bayram Addine Dair Kanun" kabul edildi. (27.5.1935'te ulusal bayramlarla ilgili kanunla kaldırıldı.)
- 27 EKI **Fethi Bey** Kabinesi, **Mustafa Kemal**'in isteği üzerine görevden ayrıldı.

- 28 EKİ **Mustafa Kemal**, Ankara'da bulunan **Kemalettin Sami Paşa, Halit Paşa, İsmet (İnönü) Paşa, Kazım (Özalp) Paşa, Fethi (Okyar) Bey, Fuat (Bulca) ve Ruşen Eşrefi (Ünaydın)** yemeğe davet ederek onlara "Yarın, Cumhuriyet'i ilan edeceğiz!" dedi.
- 29 EKİ Cumhuriyet ilan edildi. **Mustafa Kemal**, gizli oy ve oybirliği ile Cumhurbaşkanı seçildi.

Devrimin Çok Partili Düzen Denemeleri: Cumhuriyet'e Karşı Halifeci Komutanların ve Şeyhlerin Direnişi, Atatürk'ün Kourdurduğu Muhelif Parti

(29 Ekim 1923 – 17 Kasım 1930)

Dönemin Cumhurbaşkanını: Mustafa Kemal Atatürk

Dönemin Başbakanları: İsmet İnönü, Fethi Okyar

Dönem Başında (1923) ABD Doları Ortalama Alış: 1,68 TL

Dönem Sonunda (1930) ABD Doları Ortalama Alış: 2,12 TL

Kurtuluş Savaşı'nı kazandıktan ve Cumhuriyeti ilan ettikten sonra, Devrimin ikinci ayağı, tarihte başka hiçbir örnekte görmediğimiz bir hızla, 15 yıl gibi kısacık bir zamanda, yukarıdan aşağı yapılan düzenlemelerle, Sanayi Devrimi öncesinde kalmış olan bir Din-Tarım Toplumu'nu, Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan Kentsel-Endüstriyel bir topluma dönüştürme başarısıdır.

Bu başarının temelinde, dine ve geleneğe dayalı olan Osmanlı ailesinin egemenliğinin, millete dayalı Cumhuriyet egemenliğine aktarılması yatmaktadır.

Birinci bölümde, Gazi Mustafa Kemal'in bir yandan Kurtuluş Savaşı'nı yaparken öte yandan adım adım Cumhuriyet rejiminin temellerinin nasıl attığını gördük.

Savaş kazanıldıktan sonra, yeni Türkiye Cumhuriyeti Lozan'da uluslararası camia tarafından da bağımsız bir devlet olarak kabul edilince, artık Gazi Paşa için, Cumhuriyet'i ilan edip toplumsal dönüşümü siyasal temele de oturtmanın ve bunun adını koymanın zamanı gelmişti.

Fakat toplumsal dönüşümün temelini ve siyasal çerçevesini oluşturan Cumhuriyet'in ilanı hiç de kolay değildi.

Çünkü **Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın** bütün kahraman komutan arkadaşları, (**İsmet Paşa** ve **Mustafa Kemal'e** inandığı için onun yanında yer alan muhafazakâr Mareşal **Fevzi Çakmak** hariç) halifeciydi.

Örneğin en yakın arkadaşları arasında yer alan **Rauf Bey**, en şiddetli cumhuriyet karşıtlarından biriydi.

Açıkça, “Ben, saltanat ve hilafet makamına vicdanımla ve duygularıyla bağlıyım. Çünkü benim babam, Padişahın ekmeği ve nimetiyle yetişmiş, Osmanlı Devleti'nin ileri gelen adamları sırasına geçmiştir.

Benim de kanımda o nimetin zerrelere vardır. Ben nankör değilim ve olmam. Padişah'a bağlılık borcumdur.

Halifeye bağlılığım ise terbiyem gereğidir.

Bunlardan başka, genel bir görüşüm de vardır. Bizde milleti ve kamuoyunu elde tutmak güçtür. Bunu ancak, herkesin erişemeyeceği kadar yüksek görülme-ye alışılmış bir makam sağlayabilir. O da saltanat ve hilâfet makamıdır.

Bu makamı ortadan kaldırıp onun yerine başka nitelikte bir makam getirmeye çalışmak felâkete ve büyük acılara yol açar. Bu da asla doğru olamaz” diyen bir komutan/politikacıydı.

Örneğin **Refet Paşa**, “Gerçekten de bizde padişahlıktan ve halifelikten başka bir idare şekli söz konusu olamaz,” diyen bir silah arkadaşıydı.

Üstelik **Halide Edip** gibi bazı düşünür/yazar, politikacı kahramanlar da, İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletlere ve Batı'dan Yunanlara, Doğu'dan Ermenilere, içeriden de dinci ayaklanmalara ve padişahın yani Sultan/Halife'nin ordularına karşı savaşmanın ve galibiyet elde etmenin ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin mandası ile olanaklı olduğunu düşünüyorlardı.

Kâzım Karabekir Paşa, Mayıs 1921'de Meclis'te Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'un kurulmasından sonra **Mustafa Kemal'e** bir telgraf yazmış ve kabul edilen esaslar içinde hilafet ve saltanatın olmamasının “mühim ve hayati bir endişe” şeklinde cumhuriyetçiliğin benimseneceği kaygısı doğurduğunu belirtmişti. Paşaya göre Cumhuriyet'in ilanı düşmanların işine yarayabilirdi.

Duygularını daha sonradan “İstiklâl Harbi'nin tehlikeli günlerinde sonuna kadar feragat, fedakâr arkadaşlarının rey ve irşadına ihtiyaç gösteren **Mustafa Kemal Paşa** artık muzaffer bir başkomutan sıfatıyla maiyet komutanlarına cumhuriyeti 'dikte' ettirmiştir. Eski arkadaşlarının rakip olabileceği endişesi ile sui şahsiyetler icadı da lâzım gelmişti; bunun için eski arkadaşlarını kötülemek lâzımdı. Bunu da hakkıyla yapmıştır,” biçiminde çok açık olarak dile getirmiştir.

“Eski arkadaşlarının rekabeti” konusu da, elbette bilinen padişahlılığının sonucu olan cumhuriyet karşıtlığıydı.

Kurtuluş Savaşı'nda **Mustafa Kemal**'in çevresinde kenetlenmiş olanların bir kısmı tarih, toplumbilim, siyaset ve ekonomi bilgilerinden yoksun oldukları için, Osmanlı'nın geri kalmışlığına Endüstri Devrimi'nin ıskalanmış olması bağlamında teşhis koyamıyorlar ve hâlâ geleneksel Padişahlık (Halife-Sultanlık) rejiminde ısrar ediyorlardı.

Örneğin Kurtuluş Savaşı'na destek vermiş olan *Tevhîd-i Efkâr* gazetesinin sahip ve başyazarı **Velid Ebuzyia** da, Cumhuriyet rejiminin bu toplumda işleme-yeceğini düşünüyordu.

Aslında Cumhuriyet'in ilanı ve bu yolla Endüstri Toplumu'nu yakalayacak devrimleri gerçekleştirerek, çöken Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak **Mustafa Kemal**'in çok önceden beri aklında olan temel çözüm yoluydu.

Elbette Cumhuriyet, **Mustafa Kemal**'in de kafasında bütün çağdaş devletlerde olduğu gibi "Demokrasi" yani "Çok Partili Rejim" anlamını taşıyordu.

O dönemde, egemenliğin kaynağını Padişah'tan (Halife-Sultan'dan) alıp millete mal etmek, bir "Siyasal Rejim" değişikliğini vurguladığı ve bunu ifade eden simgesel bir isim kullanmak daha anlamlı olduğu için "Cumhuriyet" terimi tercih edilmiş ve özellikle vurgulanmıştı. Ama hiç kuşkusuz "Cumhuriyet"ten amaç, Endüstri Devrimi'nin getirdiği "Çok Partili Demokrasi" idi.

Din-Tarım Toplumu'nu ve onun Padişahlık Rejimini, Kentsel Demokratik Toplum'a ve "Çok Partili Demokrasi"ye dönüştürme hedefinin önünde, Ortadoğu petroleri dolayısıyla Türkiye'yi zayıflatmak isteyen emperyalist güçlerin yanında, içerden kaynaklanan, ikisi yakın ve açıkça görülen biri uzak ve daha az görülen ama çok daha temel olan, üç engel vardı.

Birinci yakın engel, Kurtuluş Savaşı'nın kahraman komutanları arasındaki halifecilerdi.

Bunlar Cumhuriyet'e inanmıyor, toplumu bir arada tutabilmek için Padişahlığın devamını istiyorlardı. Bunlar Lozan öncesinde saltanat kaldırıldığı için savunulacak son kale olarak Hilafetin devamını istiyorlardı. İlke olarak toplumu ileriye taşıyacak olan çağdaş devrimlere karşıydılar.

Nitekim **Kâzım Karabekir**, **Rauf Orbay**, **Ali Fuat Cebesoy**, **Refet Bele** gibi komutanlar, **Adnan (Adıvar) Bey**'le birlikte Cumhuriyet'in hedeflediği Çok Partili Demokratik Rejimin nimetlerinden yararlanarak, Cumhuriyet'in altını oymaya yönelik olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlardı.

Atatürk'ün sonradan NUTUK'ta komplo olarak nitelediği bu parti üstelik, Karşı Devrim ideolojisini "Cumhuriyetçilik" (yani Demokrati) adı altında savunarak kurulmuştu.

Bakınız **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**, bu konuda NUTUK'ta ne diyor:

"Bilindiği gibi 'Terakkiperver Cumhuriyet Partisi' diye bir parti kurdular. Bu partinin gizli eller tarafından çizilen programını da ortaya attılar.

‘Cumhuriyet’ kelimesini söylemekten dahi kaçınanların, cumhuriyeti doğduğu gün boğmak isteyenlerin kurdukları partiye ‘Cumhuriyet’ ve hem de ‘Terakkiperver (ilerici) Cumhuriyet’ adını vermeleri, nasıl ciddi ve ne dereceye kadar samimi kabul olunabilir?

Rauf Bey ve arkadaşlarının kurdukları parti, ‘muhafazakâr’ adı altında meydana çıksaydı, belki anlamı olurdu. Fakat, bizden daha çok cumhuriyetçi ve bizden daha çok terakkiperver olduklarını iddiaya kalkışmaları elbette doğru değildi.

‘Parti, dini fikirlere ve inançlara saygılıdır’ ilkesini bayrak olarak eline alan kişilerden iyi niyet beklenebilir miydi?

Bu bayrak, yüzyıllardan beri, cahil ve softaları, boş inançlara bağlı olanları aldatarak özel amaçlar gerçekleştirmeye kalkışmış olanların taşıdıkları bayrak değil miydi? Türk milleti, yüzyıllardan beri, sonsuz felaketlere, içinden çıkılmak için büyük özveriler gerektiren pis bataklıklara, hep bu bayrak gösterilerek sürüklenmemiş miydi?

Cumhuriyetçi ve terakkiperver oldukları izlenimi uyandırmak isteyenlerin, aynı bayrakla ortaya atılmalarının amacı, dini softalığı çoşturarak, milleti, cumhuriyetin, ilerleme ve yenileşmenin tamamen aleyhine kışkırtmak değil miydi?

Yeni parti, dini fikirlere ve inançlara saygı perdesi altında, ‘Biz Hilafet’i tekrar isteriz. Biz yeni yasalar istemeyiz. Bizce Mecelle (dinden kaynaklanan yasalar) yeterlidir. Medreseler, tekkeler, cahil softalar, şeyhler, müritler, biz sizi koruyacağız; bizimle birlikte olunuz. Çünkü **Mustafa Kemal**’in partisi Hilafet’i kaldırmıştı. İslamiyete zarar veriyor. Sizi gâvur yapacak, size şapka giydirecekti,’ diye bağırıyor muydu!

Yeni partinin kullandığı formül, bu mürteci haykırışlarla dolu değildir denilebilir mi?”

Özet olarak Atatürk’ün hedeflerinin önündeki birinci yakın engel, kahraman komutan silah arkadaşlarının Hilafet ve Saltanat destekçileri olarak Karşı Devrim’i savunmalarıydı.

İkinci yakın engel, doğuda zaten hiçbir zaman tam anlamıyla Osmanlı yönetiminin denetimi altına girmemiş olan yarı özerk aşiretlerin, şeyhlerin (ağaların, şıhların) liderliğinde, din kisvesi altında isyana dönüşen direnişleriydi.

Bunlar ayrıca genç Türkiye Cumhuriyeti’nin, Kerkük ve Musul yoluyla Ortadoğu petrolü üzerindeki iddialarını engellemek isteyen, başta İngilizler olmak kaydıyla, emperyalist devletlerden destek de görüyorlardı.

Üçüncü ve görünür olmamakla birlikte çok daha temel olan engel ise, Çok Partili Demokratik Rejim’e geçildiği zaman “seçmen” niteliği kazanacak ve iktidarı belirleyecek olan nüfusun sınıfsal nitelikleriydi.

Ne yazık ki, nüfusun çoğunluğu, şeyhlerin, şıhların, toprak ağalarının, tarikatların yönetiminde, “Padişah’ın kulları” olmaya koşullanmış olan bir nite-lik taşıyordu.

O dönemde nüfus 10-12 milyon dolayındadır. Okuma yazma oranı ise ancak yüzde 10'dur. Yani yaklaşık 1 milyon dolayındadır. Bunların da yaklaşık yarısı azınlıklardan oluşmaktadır. Kalan öteki yarısının büyük bir bölümü ise ancak adını soyadını yazabilmektedir.

Bu dönemin olaylarını bir roman okur gibi bir süreklilik içinde okumak, kronolojiyi Cumhuriyet'in önündeki bu üç engel ve Mustafa Kemal Atatürk'ün bunlarla nasıl başa çıktığı açısından irdelemek, tarihe bakışımızı doğru yere oturtacaktır:

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tarihini, Şeyh Sait ayaklanmasıyla birlikte...

Mustafa Kemal Atatürk'ün Fethi Okyar, Nuri Conker gibi, güvendiği yakın arkadaşlarına kurdurduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası olayını da, partiye gösterilen dinci desteklerin korkutucu eylemlerinden dolayı, Mustafa Kemal Atatürk'ün, "Gerekirse Cumhurbaşkanlığından istifa eder, CHP'nin başına geçer, seçimlerde mücadele ederim," demesinden sonra, partinin kurucuları tarafından terk edilmesiyle birlikte...

Ve Cumhuriyet'in "Çok Partili Demokrasiyle Taçlandırılma Çabasını" 1930 yılı sonudaki Menemen-Kubilay olayı bağlamında görmek gerekir.

Mustafa Kemal Atatürk, Halifeci arkadaşlarının kurduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı, dincilerle işbirliği yaptığı ve sonunda Şeyh Sait isyanına kadar giden olaylara yol açtığı için kapatmış, Cumhuriyet'in önündeki engelleri aştığını düşündüğünde ise, "Çok Partili Demokrasi"ye geçiş çabası olan Cumhuriyetçi Serbest Fırka'yı kurdurmuştur. Ama bu adım da, nüfusun Din-Tarım Toplumu niteliklerinden dolayı hüsrarla sonuçlanınca, 1930'dan sonra, toplumsal dönüşümü gerçekleştirmek için gerekli olan devrimleri hızlandırmış ve yaygınlaştırmıştır.

Elbette bu atılımda 1929-1930 dünya ekonomik bunalımının da büyük bir rolü olmuştur.

Bu nedenle 1923-1938 arasındaki 15 yılı, 1930 sonunda Cumhuriyetçi Serbest Fırka deneyiminin başarısız bitişiye kadar ayrı, 1931'den 1939'a kadar ayrı, iki farklı dönem olarak ele aldık.

Olayları okurken, sevgili okurlarımız, tüm kronolojik sıralamaya bir roman muamelesi yaparlarsa, Mustafa Kemal'in Lozan'dan ve Cumhuriyet'in ilanından sonra, yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni uluslararası camiada kabul ettirmek için, komşular başta olmak üzere, dünya devletleri ile yaptığı bir dizi anlaşmanın art arda geldiğini de göreceklerdir.

Yabancı devletlerle yapılan ve birbirine benzeyen anlaşmaları kronolojiye bilhassa dahil ettik ki, Mustafa Kemal'in Cumhuriyet'in ilanı sonrasında bir yandan içerideki güçlüklerle boğuşurken, öte yandan uluslararası ortamda, nasıl bir çaba içinde olduğu ve yeni devletin dışarıda karşılaştığı zorlukların nasıl aşılabildiği iyice anlaşılabilir.

Elbette dünya ekonomik bunalımının görünür hale geldiği, 24 Ekim 1929 tarihindeki New York Borsası'nın çöküşü de Türkiye'yi etkilemiş ve özellikle 1930'dan sonra başlayan ekonomik ve siyasal reformları hızlandırmıştır.

Bu açıdan 11 Haziran 1930'da Merkez Bankası'nın kurulmuş olması güzel bir örnektir.

1923

- 29 EKİ Cumhuriyet ilan edildi. **Mustafa Kemal**, gizli oy ve oybirliği ile Cumhurbaşkanı seçildi.
- 30 EKİ 30 Ekim 1923'te yapılan güven oylamasında kullanılan 165 oyun tamamı kabul çıktı. Cumhuriyet'in ilk hükümetini kurma görevi, Cumhurbaşkanı **Gazi Mustafa Kemal** tarafından **İsmet (İnönü) Paşa**'ya verildi. (1. hükümet, 6 Mart 1924'te sona erdi.)
- 31 EKİ Seferberliğin 1 Kasım 1923'ten itibaren kaldırılmasına dair kanun kabul edildi.
- 1 KAS **Fethi (Okyar) Bey**, TBMM Başkanlığına seçildi.
Rauf Bey'in Cumhuriyet'in sorumsuz kişiler tarafından ilan edildiğine dair demeci *Vatan ve Tevhid-i Efkâr* gazetelerinde yayımlandı.
- 8 KAS Doktorsuz yerlere doktor gönderebilmek amacıyla 1923 yılında sivil doktora zorunlu hizmet getiren kanun çıkarıldı.
- 10 KAS İstanbul Barosu Başkanı **Lütfi Fikri Bey**'in "Şimdi de Hilafet Meselesi" başlıklı yazısı *Tanin* ve ondan alıntı yapan bazı gazetelerde yayınlandı. Yazar, idam istemiyle İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı ve beş yıla mahkûm oldu. Bu ceza, daha sonra TBMM'de affedildi.
- 14 KAS Temyiz Heyeti (Mahkemesi) Sivas'tan Eskişehir'e nakledildi.
- 19 KAS **Gazi Mustafa Kemal Paşa**, Halk Fırkası Başkanlığı'na vekâlet etmesini bir yazı ile **İsmet (İnönü) Paşa**'dan istedi.
Şark demiryollarında yaklaşık 1400 işçi greve başladı. (27 Kasım'da sona erdi.)
- 20 KAS Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, Halk Fırkası ile birleşti.
- 26 KAS Posta Kanunu kabul edildi.
- 24 KAS Sayıştay, TBMM tarafından yeniden örgütlendi.
Hindistan'daki Müslüman/Şii İsmaili mezhebi cemaat lideri **Muhammed Ağa Han** ve Londra İslam Cemiyeti Başkanı **Emir Ali**, hilafetin korunması için TBMM Başvekilliği'ne mektup gönderdiler.

- 3 ARA Teşkilat-ı Esasiye Encümeni tarafından yeni anayasanın görüşülmesine başlandı.
- 5 ARA Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu kuruldu.
Muhammed Ağa Han ve Emir Ali'nin hilafet ve halifenin siyasi durumunun korunmasıyla ilgili olarak TBMM Başvekilliği'ne gönderdiği mektup, İsmet Paşa'nın eline geçmeden bazı İstanbul gazetelerinde yayımlandı. Fener Kilisesi Patrikliğine VII. Gregoire seçildi.
- 8 ARA Cumhuriyet döneminin ilk İstiklal Mahkemesi İstanbul'da kuruldu.
- 9 ARA **Ağa Han ile Emir Ali'nin mektubu dolayısıyla, İstanbul'da görevlendirilecek İstiklal Mahkemesi üyeleri seçildi. İstanbul'da Ağa Han ve Emir Ali'nin mektubunu yayımlayan gazeteciler tutuklandı.**
- 10 ARA Arnavutluk ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
İstiklal Mahkemesi, Fındıklı'daki eski Mebusan binasında ilk toplantısını yaptı.
- 12 ARA 15.5.1919'dan 1 Kasım 1923 tarihine kadar olağanüstü hizmetleri görülenler için İstiklal Madalyası kabul edildi.
- 13 ARA İstanbul Barosu Başkanı **Lütfi Fikri Bey**, 10 Kasım tarihli *Tanin* gazetesinde istifa edeceği söylentileri üzerine halifeye hitaben yazdığı açık mektup yüzünden tutuklandı.
- 15 ARA İstiklal Mahkemesi'nde basın sanıklarının yargılanmasına başlandı.
- 18 ARA Macaristan ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
Şarkî Anadolu Demiryolları'na Dair Kanun çerçevesinde Chester Grubu ile yapılan anlaşma, grubun finansman sorunları üzerine TBMM tarafından feshedildi.
- 19 ARA Askerlikten milletvekili olanlar hakkında 385 sayılı kanun kabul edildi.
- 24 ARA Türkiye-Amerika Hakem, Mahkeme Antlaşması (Claims Paktı) imzalandı.
- 26 ARA Cumhuriyet'in kuruluşundan kısa süre sonra ikinci genel af kanunu çıkarıldı. Söz konusu düzenlemeyle 29 Ekim 1923 tarihine kadar işlenmiş suçlara verilen cezaların yarısı affa tabi tutuldu. Kanunla af kapsamına gireceklerin üç ay içinde teslim olmaları koşulu getirildi.
- 27 ARA **Lütfi Fikri Bey**, saltanatçılık ve halifecilik davası güttüğü iddiasıyla yargılandı. İstiklal Mahkemesi tarafından 5 yıl kürek cezasına mahkûm edildi. **Lütfi Fikri Bey**, kararın haksız olduğu gerekçesiyle TBMM'ye başvurdu ve Genel Kurul cezanın affına karar verdi.
- 31 ARA Lozan Boğazlar Sözleşmesi yürürlüğe girdi.
Mustafa Kemal'in İzmir seyahati başladı

1924

- 1 OCA **Gazi Mustafa Kemal Paşa İzmir'e geldi.**
- 2 OCA İstanbul İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan gazeteciler beraat etti. TBMM'de "Hafta Tatili Hakkında Kanun" kabul edildi. (O güne değin hafta tatili zorunluluğu yoktu.)
- 6 OCA İslamiyet'te Ahlak ve Kadınlarda Tesettür adlı broşüründe irtica propagandası yaptığı gerekçesiyle **Hafız İbrahim Efendi** İstiklal Mahkemesi tarafından bir sene hapse mahkûm edildi.
- 7 OCA Kurtuluş Savaşı sırasındaki tutumlarından dolayı 150 kişi yurt dışına sürüldü. (26 Haziran 1938'de bağışlandılar.)
Yabancı okulların binaları içindeki dini alamet ve işaretlerin kaldırılması için MEB tarafından genelge yayımlandı.
- 14 OCA Askerlik süresi kanunla 1,5 yıla indirildi.
- 18 OCA İstanbul'da Milli Türk Ticaret Birliği Kongresi toplandı.
- 21 OCA **Lenin** yaşamını kaybetti.
- 22 OCA **Gazi Mustafa Kemal Paşa**, Halife Abdülmecit Efendi'nin başkâtibini Ankara'ya gönderip **İsmet Paşa**'dan bazı taleplerde bulunduğu kendisine iletilmesi nedeniyle Başvekil **İsmet Paşa**'ya bu talepleri sert bir şekilde reddeden bir telgraf gönderdi.
- 23 OCA Türkiye, Estonya Cumhuriyeti'ni tanıdı.
- 28 OCA Avusturya ile Dostluk, Ticaret ve İkamet Antlaşması imzalandı.
- 29 OCA Polonya ile Dostluk Antlaşması imzandı.
- 31 OCA Lozan Barış Antlaşması, İtalya hükümeti tarafından onaylandı.
- 2 ŞUB TBMM için yeni bir meclis binası yapılmasına karar verildi.
- 3 ŞUB Anayasa Encümeni'nde "Devlet Reisi"nin Meclisi feshedebileceğine dair olan (25.) madde kabul edildi.
- 4 ŞUB TBMM'de kabul edilen Telefon ve Telgraf Kanunu ile yurdun her yerinde telefon tesis etme ve işletme görevi, PTT Genel Müdürlüğü'ne verildi.
- 5 ŞUB **Mustafa Kemal**, İzmir'e gelen gazete başyazarlarına yemek vererek yapılan inkılabın milletin selameti namına olduğunu ve cumhuriyetin bütün gereklerini yapacağını söyledi. Daha sonra üniversite rektörleri ile de görüşüp fikirlerini aldı.
- 6 ŞUB İstanbul'da faaliyette bulunan İstiklal Mahkemesi, işini bitirerek Ankara'ya döndü.
- 7 ŞUB İstanbul'da "Kadınlar Birliği" kuruldu.

TBMM'de, Milli Mücadele'de şehit olan gönüllü ve subayların ailelerine maaş bağlanmasına ilişkin kanun kabul edildi.

13 ŞUB İstanbul Baro Başkanı Lütü Fikri'nin hilafet ile ilgili cezasının affına dair kanun kabul edildi.

İstanbul İstiklal Mahkemesi'nin mahkûm ettiği gazetecilerin affı TBMM'de kabul edildi.

14 ŞUB İstanbul'dan kalkan deneme uçağı üç saatte Ankara'ya vardı.

15-22 ŞUB İzmir'de savaş oyunları yapıldı. Mustafa Kemal, komutanlarla yapılacak yenilikleri görüştü. Dört önemli karar alındı: 1) Halifeliğin kaldırılması 2) Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması 3) Öğretim ve eğitimin birleştirilmesi 4) Genelkurmay Başkanlığı'nın Bakanlar Kurulu dışına çıkarılması.

16 ŞUB Ankara Belediyesi Kanunu kabul edildi.

23 ŞUB Milletvekillerinin maaşlarını 300 liraya çıkaran kanun kabul edildi.

24 ŞUB *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi, hilafetin kaldırılması gerektiğine ve halifeliğin Cumhuriyet ile bağdaşmadığına dair bir yazı yayınladı.

27 ŞUB TBMM tarafından halifelige seçilen Abdülmecit Efendi'nin cuma selamlığına cüppe ve Fatih'in kavuğu ile çıkma isteği reddedildi. Vasif Çınar Meclis'te, "Cumhuriyet'te hilafet bütçesi konu olamaz," şeklinde konuştu.

29 ŞUB İstanbul'da Halife Abdülmecit Efendi'nin selamlık töreni yapıldı.

1 MAR Gazi Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin 2. dönem 1. toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada, öğretimin birleştirilmesi ve ordunun siyasetten ayrılmasının gereğine işaret etti.

2 MAR Halk Fırkası grup toplantısında, Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılmasına ve öğretimin birleştirilmesine karar verildi.

3 MAR Hilafet kaldırıldı.

Osmanlı Hanedanı mensuplarının yurt dışına çıkarılmasına ilişkin kanun kabul edildi.

Şer'îye ve Evkaf Vekâleti kaldırıldı. (Laik devlete doğru ilk adım.)

Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. Böylece bütün okullar MEB'e bağlandı. Bu kanunda, İstanbul Darülfünunu'na bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılacağı da belirtildi. Dinsel öğretim yasaklandı.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti kaldırıldı. (Genelkurmay Başkanlığı, hükümet ve siyaset dışına çıktı.)

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu.

Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu.

Türk-Alman Dostluk Antlaşması Ankara'da imzalandı.

4 MAR İstanbul Müftülüğü yayınladığı bir bildiriyle, bundan böyle cuma namaz-

larında okunan hutbede, halifenin adı yerine millet ve Cumhuriyet'ten söz edilmesi ve milletle Cumhuriyet'in saadet ve tealisi (yükseltilmesi) için dua edilmesi gereği ilgililere bildirildi.

Halife **Abdülmecit** ve yakınları sınır dışı edilerek İsviçre'ye gönderildi.

- 5 MAR İktisat Vekâleti yerine Ziraat Vekâleti ve Ticaret Vekâleti kuruldu.
İsmet Paşa, hilafetin kaldırılmasından sonra yeni esaslara uygun bir hükümetin kurulması için istifa etti.
- 6 MAR 2. İnönü hükümeti, 3 Mart 1924'de hilafetin ve bu nedenle de Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin ve ayrıca Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti'nin kanunla kaldırılması üzerine yeni bir kabine oluşturulması için başbakanlıktan çekilen İsmet Paşa tarafından kuruldu. (2. Cumhuriyet hükümeti, 22 Kasım 1924'te sona erdi.)
- 7 MAR Hicaz Kralı Şerif Hüseyin kendisini halife ilan etti.
Birinci devre Meclis üyelerine İstiklal Madalyası verilmesi kararlaştırıldı.
- 11 MAR Diyarbakır-Ergani demiryolu inşası kabul edildi.
- 18 MAR Köy Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 19 MAR T.C. Ziraat Bankası Bütçe Kanunu ile çok yönlü bir kredi kuruluşu haline getirildi.
- 20 MAR Genel Af Kanunu'na Ek Kanun çıkarıldı.
- 23 MAR TBMM'de cumhurbaşkanının Meclis'i feshetme yetkisi reddedildi.
Samsun-Sivas-Ankara Demiryollarının İnşası Kanunu kabul edildi.
- 25 MAR Ziraat ve Ticaret Vekaletleri Teşkil Hakkında Kanun'la Tarım Bakanlığı kuruldu.
- 26 MAR Darülfunun Hukuk Fakültesi öğrencileri üç günlük boykot ilan etti.
- 27 MAR Halk Fırkası, İsmet (İnönü) Paşa'ya güvenoyu verdi.
- 30 MAR Kurtuluş Savaşı sırasında Şeyhülislam Dürrizade'nin Mustafa Kemal ve arkadaşlarını ölüme mahkûm eden fetvasına karşı 50 müftü ile birlikte Mustafa Kemal ve arkadaşlarını aklayan fetvayı yayınlayan Mehmet Rifat (Böreççi), Diyanet İşleri Başkanlığı'na atandı.
- 1 NİS Ergani Bakır İşletmeleri devletleştirildi.
- 3 NİS Seçim Kanunu değiştirilerek, 18 yaşından büyük olan bütün erkeklerin oy kullanması sağlandı.
1908 Temmuz'undan 1923 sonuna kadar devlet alacak ve borçlarını tasfiye eden kanun kabul edildi.
Avukatlık Kanunu kabul edildi.
Hakimlerin kıyafetlerine ilişkin kanun kabul edildi.
- 4 NİS Tarım Kredilerini Düzenleyen Kanun kabul edildi.

- 6 NİS Zonguldak Şimendifer ve Liman Rüsümünün Tenzili Hakkında Kanun kabul edildi.
- 8 NİS Mehakim-i Şer'iyyenin İlgasına ve Mehakim Teşkilatına Ait Ahkâmı Muaddil Kanun ile dini mahkemeler kaldırılarak mahkemeler birleştirildi. Kanun, mayıs başında yürürlüğe girdi.
- 9 NİS Dışa mal satan sanayilerin hammaddelerine vergi bağışıklığı tanıyan kanun kabul edildi.
14 Eylül 1920 tarihli (alkollü içkileri yasaklayan) Men-i Müskirat Kanunu kaldırıldı.
- 13 NİS 1. Dünya Savaşı liderlerinden **Talât Paşa**, **Cemal Paşa** ve **Bahattin Şakir**'in ailelerine maaş bağlanmasına ilişkin kanun teklifi kabul edildi.
- 15 NİS Lozan Barış Antlaşması İngiltere Kralı V. George tarafından imzalandı.
- 16 NİS Türkiye'den ayrılan topraklarda yaşayanlar için Genel Af Kanunu kabul edildi.
- 17 NİS Japon Millet Meclisi'nde Lozan Antlaşması onaylandı.
- 20 NİS 1924 Anayasası diye bilinen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa), TBMM'de kabul edildi. (24 Nisan'da yürürlüğe girdi.)
- 21 NİS İstanbul Darülfünunu'nun Şahsiyeti Hükmiyesi Hakkındaki Kanun kabul edildi.
Ziraat Bankası tarafından köylüye kredi açılması ile ilgili kanun kabul edildi. (İlk tarım kooperatifi kanunu, İtibar-ı Zirai Birlikleri Kanunu)
- 22 NİS Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü kuruldu.
İzin alınmadan ağaç kesilmemesi için kanun kabul edildi.
Anadolu-Bağdat demiryolunun satın alınması ve tamir edilmesi hakkındaki kanun kabul edildi.
Türkiye Ormanlarının Bilimsel Yöntemlerle Yönetimi ve İşletilmesi Kanunu yürürlüğe girdi. Böylece ister devlete, ister özel veya tüzel kişilere ait olsun, ülkedeki tüm ormanlardan kesim yapılabilmesi için işletme planlarının düzenlenmesi zorunluluğu getirildi.
- 23 NİS Ankara'da toplanan kurultay ile Türk Ocakları yeniden kuruldu.
- 4 MAY Mustafa Kemal Paşa, *New York Herald* gazetesine hilafet ve yabancı dini kuruluşlar hakkında demeç verdi.
- 7 MAY *Cumhuriyet* gazetesi, İstanbul'da yayımlanmaya başladı.
- 8 MAY Almanya'nın ilk büyükelçisi olarak Rudolf Nadolny, Ankara'da göreve başladı.
- 14 MAY Türkiye Taşkömürü Kurumu Zonguldak'ta kuruldu.
- 19 MAY Türkiye ile İngiltere arasında Lozan Antlaşması'nda öngörülen Musul konusundaki görüşmeler, İstanbul'da Haliç Konferansı'nda başladı.

- 21 MAY Haliç Konferansı'nda Türkiye adına konuşan TBMM Başkanı Fethi (Ok-yar) Bey, Musul'un Osmanlı sınırları içinde olduğunu tekrar etti. İngil-tere, bunu reddedip Hakkâri vilayetini de istedi.
İçişleri Bakanlığına Recep (Peker) Bey atandı.
- 24 MAY Demiryollarının devletleştirilmesi için, Nafia Vekâleti'ne (Bayındırlık Ba-kanlığı) bağlı Anadolu-Bağdat Demiryolları Müdüriyeti Umumiyesi ku-ruldu.
Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yürürlüğe girdi.
- 31 MAY İsveç ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 5 HAZ Haliç Konferansı anlaşma sağlanamadan dağıldı.
Silifke'de Cumhuriyet aleyhine vaaz veren Hoca Askerî idama mahkûm edildi.
- 6 HAZ İstanbul'da Papa Eftim'in (Erenerol) girişimi ile Türk Ortodoksları, Pa-nayia Kilisesi'nde kongre yaptılar ve "Müstakil İstanbul Türk Ortodoks Kilisesi"ni kurarak başına Papa Eftim'i getirdiler.
- 30 HAZ Milletler Cemiyeti, Irak'ta incelemede bulunmak ve Musul halkının gö-rüşlerine başvurmak üzere bir soruşturma komisyonu kurdu ve başkanlı-ğına eski Macar başbakanlarından Kont Teleki'yi getirdi.
- 6 TEM Uluslararası Kadınlar Kongresi'ne katılmak üzere Dr. Safiye Ali Hanım başkanlığında bir heyet Londra'ya gitti.
- 20 TEM Celal Bayar Türkiye İş Bankası'nı kurmakla görevlendirilince vekillikten ayrıldı.
- 3 AĞU Cumhuriyet döneminin ilk madeni paraları tedavüle çıktı.
- 6 AĞU Lozan Antlaşması yürürlüğe girdi. Musul konusundaki Türk-İngiliz an-laşmazlığı, Milletler Cemiyeti'ne gönderildi.
- 7 AĞU Hakkâri civarında İngiliz kışkırtması sonucu Nasturi Ayaklanması baş-ladı. Hakkâri valisi esir alındı, çok sayıda jandarma öldürüldü.
- 12 AĞU Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk işçi kuruluşlarından biri olan Amele Teali Cemiyeti kuruldu.
- 14 AĞU Bakanlar Kurulu, Nasturi Ayaklanması'nı bastırma görevini Cafer Tayyar Paşa'ya verdi.
- 16 AĞU Hollanda ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 22 AĞU Ankara'da Muallimler Birliği Kongresi toplandı.
- 25 AĞU Türkiye ile Milletler Cemiyeti, Musul konusunda antlaşmaya vardı.
- 26 AĞU İş Bankası kuruldu, Genel Müdürlüğü'ne eski Mübadele İmar ve İskân Vekili Celal Bayar atandı.
- 27 AĞU Yıldız Sarayı'nda oyun ve dans salonlarının kurulmasına izin veren Ba-

kanlar Kurulu kararı alındı. (“Memleket ekonomisinin kalkınmasını sağlayacak yabancı turistlerin rağbetlerini sağlayabilmek maksadıyla, içerisinde her türlü medeni ihtiyacı karşılayacak oyun ve dans salonları bulunan gazino ve müesseseler vücuda getirilmesi için” alınan karar.)

- 28 AĞU Türkiye ile Fransa arasında Lozan Barış Antlaşması yürürlüğe girdi.
- 29 AĞU Almanya, savaş tazminatının ödenmesine ilişkin müttefiklerce hazırlanan Dawes Planı'nı onayladı.
- 30 AĞU Dumlupınar'da Meçhul Asker Anıtı'nın temeli atıldı.
- 1 EYL Ankara'da Musiki Muallim Mektebi kuruldu.
- 10 EYL **Gazi Mustafa Kemal Paşa**, yanında eşi **Latife Hanım** ile birlikte yurt gezisine çıktı. (10 Eylül-8 Ekim Bursa, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Erzurum, Sarıkamış.)
- 11 EYL Bursa Ticaret Borsası kuruldu.
Türk Medeni Kanunu'nu hazırlayacak 24 kişilik hukuk kurulu oluşturuldu.
- 17 EYL Türkiye Tütüncüler Bankası kuruldu.
- 20 EYL Musul meselesi, Milletler Cemiyeti'nde görüşülmeye başlandı.
- 21 EYL Samsun-Çarşamba Demiryolu'nun temeli Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından atıldı.
- 24 EYL Türkiye, Musul konusunda halkoyuna başvurulması talebini Milletler Cemiyeti'nde dile getirdi. İngiltere, bölge halkının cahil olduğu gerekçeyle kabul etmedi.
- 26 EYL Nasturi İsyanı tarafların belirlediği sınırın gerisine çekilmesiyle sona erdi.
- 27 EYL Türkiye-İspanya Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 7 EKL Okul grevleri son buldu.
- 9 EKL İngiltere bir nota vererek TSK'nın 24 Temmuz 1923 hattının gerisine çekilmesini istedi. (Hakkâri valisini esir alan Nasturilerin Ümadiye'ye kadar takibi nedeniyle silahlı kuvvetlerimiz sınırı geçmişti.)
- 11 EKL Türkiye-Çekoslovakya Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 16 EKL Topkapı Sarayı, müze olarak ziyarete açıldı.
- 18 EKL Meclis'te Musul için gizli celse yapıldı.
- 20 EKL Madencilik ihtiyacı duyduğu mühendisleri yetiştirmek üzere Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi, Zonguldak'ta açıldı.
- 25 EKL **Ziya Gökalp** yaşamını yitirdi.
- 26 EKL Ordu komutanlarının politika ile uğraşmalarından doğan buhran yoğunlaştı. **Kâzım Karabekir Paşa**, milletvekilliğini tercih ederek ordu müfettişliğinden istifa etti, yerine **Ali Sait Paşa** atandı.

- 28 EKI Musul meselesini soruşturma komisyonu çalışmalarını sürdürürken İngilizlerin saldırgan tavırları ve kuzeye doğru toprakları işgal etmeyi sürdürmesi sonucunda kanlı çatışmalar yaşandı. Milletler Cemiyeti Konseyi, "Brüksel Hattı" adıyla bir sınır tanımı yaparak, geçici olarak Türkiye ile Irak arasında sınır tespit etti.
- 29 EKI TBMM, ikinci binasına taşındı. Cumhuriyet Bayramı'nın ilk kutlama töreni bu binada yapıldı.
- 30 EKI **Mustafa Kemal**, komutanlara aynı zamanda milletvekili olmalarının ordudaki emir, komuta ve disiplin ile bağdaşmadığını bildirerek ya komutanlıktan ya da milletvekilliğinden istifa etmeleri gerektiğini bildirdi. **Ali Fuat Paşa (Cebesoy)** 2. Ordu Müfettişliği'nden istifa etti.
- 1 KAS **Mustafa Kemal Paşa**, TBMM'nin 2. dönem, 2. toplantı yılını Meclis'in ikinci binasında açtı. **Fethi Okyar**, yeniden Meclis Başkanlığı'na seçildi. **İsmet Paşa**, kabineyi kurmakla görevlendirildi. **Mareşal Fevzi Çakmak**, Genelkurmay Başkanlığı'nı tercih ederek, milletvekilliğinden istifa etti
- 9 KAS Başvekil **İsmet Paşa** kabinesi, 19'a karşı 148 oyla güvenoyu aldı.
- 10 KAS Halk Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası adını aldı.
- 12 KAS Sümerbank Isparta Fabrikası kuruldu.
- 15 KAS İstanbul'da yükseköğrenim gençliği, öğrencilere indirimli tarife uygulamayan İstanbul Tramvay Şirketi'ni protesto etti.
- 16 KAS Kasım 1918'de kapatılmış olan Alman Lisesi yeniden açıldı.
- 17 KAS 10 milletvekili, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan ayrıldı. **Kâzım Karabekir**, **Ali Fuat Cebesoy**, **Rauf Orbay**, **Refet Bele**, **Dr. Adnan Adıvar**, **Cafer Tayyar**, **Bekir Sami** tarafından Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu.
- 21 KAS **İsmet Paşa**, Başbakanlıktan ayrıldı.
- 22 KAS Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı **Mustafa Kemal** tarafından İstanbul Milletvekili **Ali Fethi Okyar**'a verildi. **Fethi Okyar**, İçişlerine **Recep Peker** ve Dışişlerine **Şükrü Kaya**'yı alarak 3. hükümet kabinesini kurdu. (**Okyar**, **Şeyh Sait İsyanı** sırasında başbakanlıktan istifa etti. 3. hükümet, 3 Mart 1925'e kadar sürdü.)
- 26 KAS **Kâzım Özalp**, TBMM Başkanlığına seçildi.
- 27 KAS **Fethi Okyar** kabinesi kullanılan 188 oyun tamamını alarak oybirliğiyle onaylandı.
- 1 ARA Türkiye-Estonya Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 4 ARA Şehit yetimlerine İstiklal Madalyası verilmesine dair kanun kabul edildi.
- 8 ARA Terakkiperver Fırka'ya **Kâzım Karabekir Paşa** başkan, **Ali Fuat Paşa** genel sekreter seçildi.

- 9 ARA Türkiye-Finlandiya Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 11 ARA **Mustafa Kemal Paşa**, *Times* gazetesi İstanbul muhabirine siyasi partiler hakkında demeç verdi.
Meni Müskirat Kanunu (İçki Yasağı Kanunu) kapsamında mahkûm olanlar affedildi.
- 17 ARA **Konstantin VI**, patrik seçildi.
- 19 ARA Denize dökülen düşman askerinin İzmir'i yakmasıyla ilgili sigorta davası, Londra'da görüldüğü mahkemede karara bağlandı.
- 20 ARA "Kırkkilise" adının "Kırklareli" olarak değiştirilmesine dair kanun kabul edildi.
- 22 ARA **Cevat (Çobanlı) Paşa**, milletvekilliğinden istifa etti.
- 29 ARA Bahriye Vekâleti kuruldu, ertesi gün Bahriye Vekilliği'ne Üsküdarlı İhsan (Eryavuz) Bey tayin edildi.
- 31 ARA *Toksöz* gazetesi hükümet kararıyla kapatıldı.

1925

- 1 OCA Türkiye, Lozan Barış Antlaşması'na göre kendi gümrük vergilerini uygulamaya başladı.
- 2 OCA İşçilere haftada bir gün tatili zorunlu kılan kanun kabul edildi.
Letonya ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 4 OCA **Halit Paşa** ile **Ali Çetinkaya** Meclis'te dövüştü, **Halit Paşa** silahla ağır yaralandı.
- 5 OCA **Recep Peker**, **Fethi Okyar** Kabinesi'nden istifa etti.
- 9 OCA **Gazi Mustafa Kemal Paşa**, Konya'da Musul Komisyonu'nu kabul etti.
- 13 OCA **Ali Çetinkaya** ile kavgada yaralanan **Halit Paşa** öldü. Tahkikat Komisyonu'nda Afyon Milletvekili **Çetinkaya** suçsuz görüldü.
- 17 OCA TBMM, **Nurettin Paşa**'nın seçim mazbatasına itiraz etti.
- 19 OCA Bakanlar Kurulu, Gümrük Vergisi'nin Amerikan ürünlerine de uygulanacağına dair karar aldı.
Yol Mükellefiyeti Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 26 OCA Türkiye-Danimarka Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 30 OCA Fener Rum Ortodoks Patriği **Konstantin VI**, sınır dışı edildi.
- 5 ŞUB **Nurettin Paşa**, Bursa'da yeniden milletvekili seçildi.

- 13 ŞUB Şeyh Sait, Kürt isyanını başlattı.
- 16 ŞUB Türk Tayyare Cemiyeti adıyla Türk Hava Kurumu kuruldu.
- 17 ŞUB Köylünün belini büken Aşar Vergisi kaldırıldı.
- 19 ŞUB Ankara'da kurulacak Telsiz İstasyonu Kanunu kabul edildi.
- 24 ŞUB Doğuda isyan genişledi. Elazığ, asiler tarafından işgal edildi.
- 25 ŞUB Hıyanet-i Vatan Kanunu'nda değişiklik yapılarak dinin siyasette bir araç olarak kullanılması yasaklandı, bunun vatana ihanet suçu olduğu kabul edildi.
Doğuda, bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi.
- 26 ŞUB Bir Fransız şirketinin yönettiği "Tütün Rejisi"nin 1 Mart 1925'ten itibaren kaldırılmasına ve sigara kağıdı fabrikası kurulmasına dair kanun kabul edildi.
- 28 ŞUB Doğudaki isyan dolayısıyla Meclis'te gizli celse yapıldı.
- 1 MAR Yabancı ajansların yurt içindeki çalışmalarına son verildi. Anadolu Ajansı kendi kanallarından çalışmaya başladı.
- 2 MAR Halk Fırkası'nın Fethi Bey kabinesine 60'a karşı 93 oyla güvensizlik oyu verildi, kabine çekildi.
- 3 MAR Asiler, Ergani'yi işgal etti.
Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra alınan önlemler konusunda Cumhuriyet Halk Fırkası'nda yaşanan görüş ayrılıklarından sonra Fethi Okyar istifa etti.
- 4 MAR Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından Malatya Milletvekili İsmet Paşa'ya verildi. 4 Mart 1925'te yapılan güven oylamasında, kullanılan 179 oyun, 153'ü kabul, 23'ü ret, 1'i çekimser çıktı. 1927'de yapılan genel seçimler sonunda hükümet sona erdi. (Bu hükümet, 1 Kasım 1927'ye kadar sürdü.)
Tahrir-i Sükun Kanunu kabul edildi.
İki ayrı İstiklal Mahkemesi kuruldu; birisi Ankara'da, diğeri doğudaki isyan bölgesinde görevlendirildi.
Komünist etkinlikler yasaklandı.
- 5 MAR İstanbul'da 6 gazete ve dergi, Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatıldı.
Gazi Mustafa Kemal Paşa, bir bildiri yayınlarak vatandaşları birlik ve beraberliğe çağırırdı.
- 8 MAR Diyarbakır ve dolaylarında asilerle Türk Silahlı Kuvvetleri arasında şiddetli çatışmalar başladı. Şeyh Sait ve eşkıyaları yenilerek geri çekildi.
Trabzon, İstanbul ve İzmir'de dört gazete kapatıldı.
- 23 MAR Sıkıyönetim, TBMM'de bir ay daha uzatıldı.
İstanbul'da Japon Elçiliği açıldı.

- 1 NİS Mustafa Kemal'in girişimi ve Türkiye İş Bankası'nın öncülüğünde Cumhuriyet döneminin ilk ulusal sigorta şirketi olan Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi faaliyete geçti.
- 5 NİS Şeker Fabrikalarını kuran kanun kabul edildi.
- 13 NİS Ankara İstiklal Mahkemesi'nin gerekli görmesi üzerine Cumhuriyetçi Terakkiperver Fırkası üyelerinin evleri arandı.
- 14 NİS Limanlar Kanunu kabul edildi. Bu kanunda limanların yönetimi, temizlenmesi, genişletilmesi, şamandıraların korunması ve güvenliğinin sağlanmasında hükümet yetkili kılındı.
- 15 NİS Doğu isyanının lideri Şeyh Sait, ele geçirildi.
- 16 NİS *Tanin* gazetesi kapatıldı.
- 17 NİS *Tanin* gazetesinin sahibi ve yazarı Hüseyin Cahit Yalçın tutuklandı. Kütahya-Tavşanlı demiryolu hattının yapılmasına karar verildi.
- 19 NİS Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Kanunu kabul edildi. (Sümerbank) 29 Ekim'in ulusal bayram olarak kabulü için kanun kabul edildi.
- 20 NİS Sıkıyönetim, yedi ay daha uzatıldı. İstiklal Mahkemelerinin çalışması 6 ay daha uzatıldı.
- 22 NİS TBMM, 6 ay tatil kararı aldı.
Yüksek Askeri Şura Kanunu kabul edildi.
Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu kabul edildi.
Harita Genel Müdürlüğü Kanunu kabul edildi.
- 27 NİS Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'ın yargılanmasına Ankara İstiklal Mahkemesi'nde başlandı.
- 2 MAY Türkiye-Norveç Dostluk Antlaşması hakkındaki kanun kabul edildi.
- 5 MAY Atatürk Orman Çiftliği'nin kurulması çalışmalarına başlandı.
- 7 MAY Hüseyin Cahit Yalçın'ın Çorum'a müebbet olarak sürülmesine karar verildi.
- 26 MAY Diyarbakır'da Şeyh Sait ve yandaşlarının mahkemesine başlandı.
- 3 HAZ Ankara İstiklal Mahkemesi'nin teklifi ile "Takrir-i Sükûn Kanunu"na dayanılarak irticayı körüklemesi gerekçesiyle Terakkiperver Fırkası'nın kapatılması hakkında Bakanlar Kurulu kararı alındı.
- 14 HAZ İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları T.A.Ş. kuruldu.
- 21 HAZ Türk-Yunan nüfus mübadelesi için Ankara'da anlaşmaya varıldı fakat dört gün sonra Yunanistan'da olan askeri darbe anlaşmayı geçersiz kıldı.
- 28 HAZ Diyarbakır İstiklal Mahkemesi Şeyh Sait ve 46 yandaşını ölüme mahkûm etti. Güney bölgesinde tekkeler kapatıldı, idam kararları ertesi gün yerine getirildi.

- 1 TEM Paris'te Osmanlı borçlarının ödenmesiyle ilgili olarak Lozan Antlaşması gereğince kurulan komisyon, çalışmalarına başladı.
- 7 TEM Tokyo'da Türkiye Büyükelçiliği açıldı.
- 16 TEM Milletler Cemiyeti Musul Meselesini Soruşturma Komisyonu, hazırladığı raporu Cemiyet Meclisi'ne sundu. Musul halkının bağımsız kalmak istediği belirtilmesine karşın, Musul'un Irak'ın bir parçası sayılması ve Irak'ın 25 yıl İngiliz mandası altına konulması ve Türkiye-Irak sınırının Brüksel Hattı olarak kabul edilmesi tavsiye edildi. Bu durum Türkiye'nin şiddetli itirazlarına neden oldu.
- 5 AĞU **Mustafa Kemal Atatürk, Latife Hanım'dan ayrıldı.**
- 11 AĞU *Vatan* gazetesi kapatıldı. **Ahmet Emin Yalman** tutuklandı.
- 12 AĞU **Nâzım Hikmet**, Ankara İstiklal Mahkemesi'nde gizli örgüt üyesi olduğu gerekçesiyle yokluğunda yargılanarak 15 yıl "küreğe konulma cezası" aldı. Bunun üzerine gizlice yurt dışına çıkarak Sovyetler Birliği'ne gitti.
- 14 AĞU Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk posta pulları tedavüle çıkarıldı.
- 15 AĞU Kayseri'de uçak ve motor fabrikası kurulması için Alman Junkers firmasıyla antlaşma imzalandı.
- 24 AĞU **Mustafa Kemal**, halk içinde ilk kez Kastamonu'da şapka ile görüldü.
- 1 EYL 1. Tıp Kongresi, Ankara'da yapıldı.
- 2 EYL Tekke ve Türbelerin Kapatılmasına Dair Bakanlar Kurulu kararı yayımlandı.
- 4 EYL Müslüman kadınlar İstanbul'da bir baloda ilk kez güzellik yarışmasına katıldı.
- 13 EYL Kızılay Derneği merkezi, Ankara'ya taşındı. **Gazi Mustafa Kemal**, İstiklal Mahkemesi tarafından vatana hıyanet suçu ile mahkûm edilen gazetecileri affetti.
Bakanlar Kurulu, Avrupa'ya öğrenci gönderilmesine karar verdi.
- 19 EYL İsveç ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Musul Soruşturma Komisyonu'nun raporuna itiraz etmesi üzerine Konsey Lahey Adalet Divanı'ndan görüş istedi.
- 1 EKL Bursa Dokuma Fabrikası'nın temeli Cumhurbaşkanı **Mustafa Kemal Paşa'nın** katıldığı törenle atıldı.
- 5 EKL İstanbul Darphanesi'nde ilk Cumhuriyet altını basıldı.
- 14 EKL Türkiye'de ilk betonarme köprü, Menderes Nehri üzerinde yapıldı.
- 18 EKL Bulgaristan ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 19 EKL Ankara Tıp Fakültesi açıldı.
- 28 EKL Yugoslavya ile Dostluk Antlaşması imzalandı.

- 5 KAS Ankara Hukuk Okulu açıldı.
- 6 KAS Memduh Şevket (Esental), Tahran Büyükelçiliği'ne atandı. Uşak Terakki Ziraat T.A.Ş. ilk şeker fabrikasının temeli atıldı.
- 14 KAS Sivas'ta gericilerin devrimlere karşı başkaldırısı bastırıldı.
- 21 KAS Sıkıyönetim, Meclis tarafından bir yıl süreyle uzatıldı.
- 23 KAS Danıştay yeniden örgütlendi.
- 24 KAS Şapka Kanunu çıkarıldı. Bir ret oyu verildi.
- 25 KAS Erzurum'da gericiler ayaklandı. Bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi. 80 kişi tutuklandı. Bunların bir bölümü sonradan ölüm cezasına çarptırıldı.
- 27 KAS Maraş'ta gericiler ayaklandı. 40 kişi tutuklandı. 28 Kasım'da Rize'de, 29 Kasım'da Sivas'ta ayaklanmalar oldu. Hepsisi bastırıldı.
- 30 KAS Tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı. TBMM'ye "Hakimiyet Milletindir" levhası asıldı.
- 7 ARA İstiklal Mahkemesi, Erzurum'da çalışmalara başladı.
- 9 ARA Memur Üniformalarının Yerli Kumaştan Olmasına Dair Kanun kabul edildi.
- 12 ARA Ankara-Ereğli demiryolunun inşasına dair kanun kabul edildi.
- 16 ARA Milletler Cemiyeti Meclisi, Türkiye'nin itirazına rağmen, Musul konusunda Divan'ın kararını kabul ettiğini açıkladı. Maarif Vekâleti ırk ayrılığını yasakladı.
- 17 ARA Paris'te Çiçerin ile Tevfik Rüştü (Aras) arasında Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması imzalandı.
- 26 ARA Uluslararası saat ve takvim sistemi kabul edildi. İstiklal Mahkemesi'nin Ankara'da yargılanmalarına karar verdiği 27 sanık, bu kente sevk edildi. Tutuklular arasında *Frenk Mukallitliği* (Batı Taklitçiliği) kitabının yazarı İskilipli Atıf Hoca da vardı.
- 30 ARA Banknotların değiştirilmesi hakkında kanun kabul edildi. (Mevcut Evrak-ı Nakdiye'nin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun)

1926

- 1 OCA Yeni saat ve takvim sistemi yürürlüğe girdi.
- 9 OCA Piyango hakkının Hava Kurumu'na ait olduğuna dair kanun kabul edildi.

- 10 OCA Ankara İstiklal Mahkemesi, **Albay Osman** ve yardımcılarını karışıklık çıkarmak suçundan ölüme mahkûm etti.
- 18 OCA Patlayıcı maddelerle balık tutmayı yasaklayan kanun kabul edildi.
- 30 OCA **Dr. Adnan Adıvar** milletvekilliğinden istifa etti.
Türkiye-Şili Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 11 ŞUB *Milliyet* gazetesi yayınlanmaya başladı.
- 16 ŞUB Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri **Henri de Jouvenel**, Ankara'da **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 17 ŞUB Toplumun din esasları yerine laik kurallara göre düzenleyen Medeni Kanun TBMM'de kabul edildi. (Yürürlüğe girmesi 4 Ekim. Evlenme akdinin evlendirme memuru tarafından yapılacağına dair "medeni nikâh" esası, aynı kanununun 110. maddesi ile belirlendi.)
- 18 ŞUB ABD ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
Türkiye ile Fransa Dostluk Antlaşması parafe edildi.
Türkiye-Suriye sınırı tespit edildi. (Fransa Antlaşmayla sınırda Türkiye lehine bazı düzeltmeler yapılmasını kabul etmiş, ancak Musul sorununda İngiltere'yi desteklediğinden, Türkiye Milletler Cemiyeti kararını kabul edinceye kadar antlaşmayı imzalamamıştı. Sonuçta antlaşma taraflarca 30 Mayıs 1926'da İstanbul'da imzalandı.)
- 28 ŞUB İstiklal Mahkemelerinin çalışması, 7 Eylül 1926'ya kadar uzatıldı.
- 1 MAR Türk Ceza Kanunu kabul edildi. (Yürürlüğe girişi 1 Temmuz.)
- 3 MAR Hakimler Kanunu kabul edildi.
Tıp ilaçlarına verilecek Türkçe adlarla ilgili 'Codex' komisyonu hakkında kanun kabul edildi.
- 11 MAR Sovyetler Birliği ile Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması imzalandı.
- 13 MAR **Mustafa Kemal Paşa**'nın anıları *Hakimiyet* ve *Milliyet* gazetelerinde yayınlanmaya başladı.
- 17 MAR Kayseri-Ulukışla demiryolunun inşası için kanun onaylandı.
- 22 MAR Memurin Kanunu kabul edildi.
İçki tekeli devlete verildi (Kanunun yürürlüğe girmesi 1 Haziran.)
Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun kabul edildi. Türkiye'de ilkökul, lise ve yüksek öğretimin esasları belirlendi. Devletin izni olmadan okul açılmayacağı ve okullarda hangi derslerin okutulacağı karara bağlandı.
- 24 MAR Petrol Kanunu kabul edildi. Türkiye'deki petrol arama ve işletme hakları hükümete verilerek yabancıların ve yurt içindeki özel iştiraklerin imtiyazlarına son verildi.
- 25 MAR Türkiye -Almanya geçici Ticaret Antlaşması imzalandı.

- 1 NİS 30 Ağustos'un Zafer Bayramı olarak kabulüne dair kanun kabul edildi.
- 10 NİS İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında kanun kabul edildi.
- 11 NİS Kabine, İtalya Başbakanı Mussolini'nin Doğu Akdeniz ile ilgili demeci üzerine seferberlik kararı aldı.
- 17 NİS Ankara'da Musul ile ilgili görüşmeler başladı.
- 20 NİS Türkiye Sahillerinde Nakliyat-ı Bahriye (kabotaj) ve Limanlarla Karasuları Dahilinde İcra-yı Sanat ve Ticaret Hakkındaki Kanun Kabul Edildi. (1 Temmuz 1926'dan itibaren Kabotaj Bayramı olarak kutlandı.)
Ankara'da yeni Sovyet Elçiliği binası hizmete açıldı.
Adli Tıp Kanunu kabul edildi.
- 22 NİS Borçlar Kanunu kabul edildi.
Türkiye ile İran Dostluk ve Güven Anlaşması imzalandı; sınır sorunlarının çözümü için anlaşmaya varıldı.
- 25 NİS Merkezi İstatistik Dairesi, Başbakanlığa bağlı olarak kuruldu.
- 26 NİS Türk kadınlarının İranlılarla evlenmesini yasaklayan kanunun kaldırılması hakkında kanun kabul edildi.
- 30 NİS Samsun-Kavak demiryolu açıldı.
- 10 MAY Mustafa Kemal Paşa, Güney ve Batı Anadolu'yu kapsayan yurt gezisine çıktı.
Kabul edilen 834 sayılı Kanunla Temyiz Mahkemesine iki daire eklenirken, İstida Dairesi kaldırıldı.
- 13 MAY Sıtma mücadelesi hakkında kanun kabul edildi.
El-Ezher Rektörünün öncülüğünde bir grup ulema tarafından Kahire'de Hilafet Kongresi yapıldı. (13-19 Mayıs)
- 16 MAY Son Osmanlı Padişahı VI. Mehmet Vahdettin, San Remo'da öldü.
- 17 MAY İstanbul'da Alman Büyükelçisi'nin girişimiyle *Türkische Post* gazetesi yayımlanmaya başladı.
- 18 MAY İstiklal Mahkemelerinin görev süresi 7.3.1927 tarihine kadar uzatıldı.
- 22 MAY Emlak ve Eytam Bankası Kanunu kabul edildi. (14 Haziran 1946'da Türkiye Emlak Kredi Bankası oldu.)
- 25 MAY Bağımsızlığını ilan eden Hicaz Krallığı'na Türkiye tarafından temsilci olarak atanan Süleyman Şevket Bey, Cidde'de göreve başladı.
- 26 MAY İstiklal Savaşı'na katılmayan memurların işten çıkarılmasına dair kanun kabul edildi.
- 29 MAY Türk Ticaret Kanununun kabul edildi. (4 Ekim'de yürürlüğe girdi.)
- 30 MAY Umumi gelirlerinin yetersizliği gerekçesiyle 11 il kaldırılarak il sayısı 63'e

indirildi. (Lağvedilerek kaza haline getirilen iller: Ardahan, Beyoğlu, Çatalca, Dersim, Gelibolu, Genç, Ergani, Kozan, Muş, Siverek ve Üsküdar.) Fransa, Türkiye ile Fransa arasındaki Dostluk Antlaşması'nı Musul meselesi bir karara bağlandıktan sonra bu tarihte parafe etti.

Ankara'da otomatik telefon şebekesi kurulması hakkında kanun kabul edildi.

- 2 HAZ Türkiye ile Finlandiya arasında Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 3 HAZ İş Bankası, Zonguldak Havzası'nda Kozlu Kömür T.A.Ş'yi kurdu. Halkın inşaat teşebbüsleri için gerekli krediyi sağlamak ve yetim haklarını korumak üzere Emlak ve Eytam Bankası kuruldu.
- 5 HAZ Türkiye, İngiltere ve Irak arasında Ankara Antlaşması imzalanarak Türk-Irak sınırı saptandı. Musul, Irak'ta kaldı.
- 7 HAZ Ankara Antlaşması, TBMM'de kabul edildi. Mısır'daki Hilafet Kongresi'ne karşılık olarak Suudi Arabistan Kralı **İbn Suud** da Mekke'de "İslam Dünyası Kongresi" düzenledi. (7 Haziran-5 Temmuz)
- 15 HAZ İzmir'de **Mustafa Kemal**'e karşı planlanan suikast girişimi açığa çıktı.
- 18 HAZ Ankara İstiklal Mahkemesi, İzmir'de görevlendirildi; 26 Haziran'da İzmir Millî Kütüphane binasında yargılamalar başladı.
- 26 HAZ TBMM'de alınan bir kararla ilçeye dönüştürülen Dersim, Elazığ'a bağlandı.
- 28 HAZ Yeni Ticaret Kanunu kabul edildi. (Yürürlüğe girişi 4 Ekim.)
- 29 HAZ Türkiye-Arjantin Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 1 TEM Kabotaj Kanunu yürürlüğe girdi. Deniz ticareti, devlet tekeline alındı.
- 4 TEM **Kâzım Karabekir** ve **Ali Fuat Paşa**, İzmir İstiklal Mahkemesi'nde sorguya çekildiler, idamla yargıldılar ve beraat ettiler.
- 13 TEM İzmir Suikastı davasının 13 mahkûmunun cezaları infaz edildi.
- 28 TEM T.C. Merkez Bankası bir anonim şirket haline getirildi.
- 1 AĞU İzmir Suikastı mahkemesinin ikinci bölümü başladı. Sanıkların çoğu eski İttihat ve Terakki Fırkası mensubu olduğundan davaya "İttihatçılar Davası" dendi.
- 2 AĞU *Lotus* adlı Fransız gemisi, Türk sularında *Bozkurt* adlı Türk gemisi ile çarpışarak onu batırdı. 8 gemici öldü. Konu Türkiye ile Fransa arasında uluslararası bir dava haline geldi.
- 10 AĞU Hariciye Nazırı **Ahmet Nesimi**, Maliye Nazırı **Cavid** ve gazeteci **Hüseyin Cahit Yalçın** sorguya çekildi.
- 18 AĞU İstanbul'da Türk Mahkemesinde *Lotus* gemisi davasına başlandı.

- 26 AĞU Eski Maliye Nazırı **Cavid**, Dr. **Nâzım** ve Milletvekili **Hilmi** ölüm cezasına çarptırıldı; **Hüseyin Cahit Yalçın** beraat etti. **Rauf Orbay** ve eski İzmir Valisi **Rahmi Bey** 10 yıl kalebentliğe mahkûm edildi.
- 1 EYL Medeni nikâh zorunlu kılındı.
- 8 EYL İçişleri Bakanlığı tarafından Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi'ne ilk radyo işletme imtiyazı verildi.
- 9 EYL Türk-Sovyet sınır arazisinin kesin tespiti ile ilgili sınır düzenleme protokolü imzalanarak sınır son halini aldı.
- 11 EYL Ankara'da ilk otomatik telefon santrali, 2000 hatlık kapasiteyle hizmete girdi.
- 15 EYL *Lotus* gemisi süvarisi **Desmons**, Türk hakimlerince 2 ay 20 gün hapse mahkûm edildi.
- 26 EYL İstanbul'da Yıldız Gazinosu açıldı.
- 6 EKI Kayseri Uçak Montaj Fabrikası hizmete açıldı.
- 12 EKI *Bozkut* gemisiyle çarpışarak onu batıran ve 8 kişinin ölümüne yol açan *Lotus* gemisi kaptanının Türkiye Cumhuriyeti tarafından yargılanmasına ve mahkûm edilmesine itiraz üzerine çıkan Türk-Fransız anlaşmazlığı, Cenevre'deki Uluslararası Mahkemeye götürüldü.
- 22 KAS TBMM, Güneydoğu Anadolu'da sıkıyönetimi 23 Kasım 1927'e kadar uzattı.
- 26 KAS Alpullu Şeker Fabrikası hizmete açıldı.
- 1 KAS **Refet (Bele) Paşa** milletvekilliğinden çekildi.
- 1 ARA Türkiye-Yunanistan Mübadele Olunan Malların Hesaplaşması Antlaşması imzalandı.
- 5 ARA İzmir Suikastı davasında suçsuz bulunan paşalar emekliye sevk edildi.
- 17 ARA Uşak Şeker Fabrikası hizmete açıldı.
- 20 ARA Türkiye-Macaristan Ticaret Antlaşması imzalandı.

1927

- 18 OCA Amerikan Senatosu, Lozan Barış Antlaşması'nı 34'e karşı 50 oyla reddetti.
- 24 OCA Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun TBMM'de kabul edildi.
- 1 ŞUB Milletvekili seçimleri yapıldı.
- 7 ŞUB Nidquist Holm Şirketiyle demiryolu inşası için sözleşme yapıldı.

- 17 ŞUB Türkiye ile ABD arasında 1917'de kesilen siyasal ilişkilerin yeniden kurulması çalışmaları başladı. Dışişleri Bakanı **Tevfik Rüştü (Aras)** ile Amerikan Yüksek Komiseri **Amiral Mark Lambert Bristol** arasında ticari ilişkilerdeki statükoyu korumaya yönelik nota teatisi yapıldı.
- 2 MAR 4 Mart 1925 tarihli Takrir-i Sükun Kanunu, 4 Mart 1929'a kadar uzatıldı.
- 7 MAR Ankara ve Şark İstiklal mahkemelerinin görevine son verildi.
- 9 MAR Türkiye'deki petrol ve madenlerin tespit edilerek bir devlet kurumu tarafından işletilmesi ve bu iş için gerekli sermayenin Türkiye İş Bankası tarafından karışlanması için kararname çıkarıldı.
- 11 MAR Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla, Ankara'da Ticaret ve Seyrisefain (Deniz Ulaşımı) Antlaşması imzalandı.
- 21 MAR Ankara'da Türk Ocağı'nın temeli atıldı.
- 25 MAR Türkiye-Lehistan Şehbenderlik (Konsolosluk) Anlaşması imzalandı.
- 10 NİS Binaların numaralandırılmasına ve sokakların adlandırılmasına dair kanun kabul edildi.
- 28 NİS Ankara'da Türk Ocakları Kurultayı açıldı.
- 4 MAY İsviçre ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 6 MAY İstanbul Radyosu ilk yayını yaptı.
- 22 MAY Devlet Demiryolları ve Limanlar İdare-i Umumiyesi'nin Teşkilat ve Vezâifine Dair Kanun çıkarılarak Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi kuruldu.
- 25 MAY Meksika ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 26 MAY Muhasebe-i Umumiye Kanunu kabul edildi.
- 28 MAY Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edildi.
Affedilmeyen 150'liklerin Türk vatandaşlığından çıkarılmasına dair kanun kabul edildi.
- 29 MAY Ankara-Kayseri demiryolu açıldı.
- 31 MAY Çekoslovakya ile Ticaret ve İkamet Antlaşması imzalandı.
Nafia (Bayındırlık Vekaletine Bağlı İdareler, Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi adlı altında birleştirildi ve kuruluşun merkezi Ankara oldu.
- 7 HAZ Köylerdeki eğitimle ilgili kanun kabul edildi. (3 yıllık ilkokullar açıldı.)
- 18 HAZ Hukuk Mahkemelerine ait kanun yürürlüğe girdi.
- 19 HAZ Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garb Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun *Resmî Gazete*'de yayımlandı. Buna göre hükümet tarafından idari,

- askeri ve toplumsal nedenlerle 1500 kadar asi aile Doğu'dan Batı illerine nakledilecekti. Terk ettikleri arazi, kendilerine iskân edilecekleri illerde yeni arazi verilmesi koşuluyla hazineye geçecekti.
- 21 HAZ Mecburi Askerlik Kanunu kabul edildi.
- 25 HAZ Umumi Müfettişlikler kuruldu.
- 1 TEM **Mustafa Kemal**, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk kez Cumhurbaşkanı olarak İstanbul'a geldi.
- 4 TEM **Gazi Mustafa Kemal**, **İsmet (İnönü) Paşa** ve **Kâzım (Özalp) Paşa**, askerlikten emekli oldu.
- 6 TEM Cumhuriyet devrinin ilk Danıştayı Mülkiye, Maliye ve Nafia daireleri olmak üzere üç idari ve bir dava dairesi ile çalışmalarına başladı.
- 10 TEM Afganistan Dışişleri Bakanı **Mahmut Tarzi Han**, **Mustafa Kemal**, tarafından kabul edildi.
- 11 TEM Arnavutluk ile konsolosluk antlaşması TBMM'de onaylandı.
- 28 AĞU Türkiye, Belçika ve Lüksemburg Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 30 AĞU **Gazi Mustafa Kemal Paşa**, Cumhuriyet Halk Fırkası milletvekillerinin uyacağı esaslar hakkında seçimle ilgili bildiri yayınladı.
- 2 EYL Genel Seçimler yapıldı.
- 7 EYL Lahey Mahkemesi, *Lotus* deniz kazası hakkındaki Türkiye tezini kabul etti. Davada Türkiye'nin tezini savunan **Mahmut Esad'a** bu başarısından dolayı sonradan, **Atatürk** tarafından **Bozkurt** soyadı verildi.
- 8 EYL Roma'da Brezilya ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
Gazi Mustafa Kemal'i muayene etmek için Almanya'dan doktor çağrıldı.
- 9 EYL Samsun-Havza demiryolu hizmete açıldı.
- 12 EYL İstanbul Başsavcısı **Nazif Bey**, Yıldız Gazinosu'ndaki kumarhaneyi basarak gazinoyu kapattı. Kumar oynamaları yasak olduğu halde girişlerine izin verilen bazı Türklerin de büyük paralar kaybettikleri ortaya çıkınca tepkiler artmıştı.
- 28 EYL **Nâzım Hikmet**, Viyana'da katıldığı konferans yüzünden açılan bir davada, gizli parti üyesi olmakla suçlanıp gıyabında yargılandı ve üç ay hapis cezasına çarptırıldı.
- 10 EKI Memurların maaşı ilk kez peşin olarak ödendi (Maaş Kanunu 20 Haziran'da kabul edilmişti).
- 12 EKI ABD'nin ilk Türkiye Büyükelçisi **Joseph C. Crew**, Cumhurbaşkanı **Gazi Mustafa Kemal'e** güven mektubunu sundu.
- 15 EKI **Gazi Mustafa Kemal**, 2. CHP Kurultayı'nda "Büyük Söylev"ini (NUTUK) okumaya başladı. (Okuması 6 gün sürdü.)

- 19 EKİ **Gazi Mustafa Kemal Paşa**, bütün mallarını Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağışlayacağını duyurdu.
- 28 EKİ İlk Nüfus Sayımı yapıldı. (Türkiye'nin nüfusu 13.648.270)
- 30 EKİ St. Nazaire firmasıyla Bahriye Vekili **İhsan Bey** arasında *Yavuz* savaş gemisinin onarımı antlaşmasını imzalandı.
- 1 KAS TBMM 3. dönem çalışmaları başladı. **Mustafa Kemal**, Cumhurbaşkanı seçildi. **İsmet Paşa**, 5. İnönü hükümetini kurdu. (Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı **Mustafa Kemal** tarafından Malatya Milletvekili **İsmet Paşa**'ya verildi. 316 üyeli TBMM'de, 5 Kasım 1927'de yapılan güven oylamasında, 271 oy kullanıldı, 269 kabul oyu çıktı. Bu hükümet, 27 Eylül 1930'a kadar sürdü. Bazı bakanlıkların boşalması ve siyasi durum gerekçesiyle İnönü'nün başbakanlıktan çekilmesi üzerine sona erdi.)
- 5 KAS **İsmet Paşa** Kabinesi güvenoyu aldı.
- 8 KAS İstanbul ve İzmir'de komünistler tutuklanmaya başladı.
- 18 KAS Ankara Telsizi hizmete açıldı.
- 21 KAS Samsun-Amasya demiryolu açıldı.
- 23 KAS Doğu bölgesinde sıkıyönetim kaldırıldı.
- 24 KAS Ankara *Ulus*'taki Taşhan'da Heykeltraş **Krippel** tarafından yapılan Zafer Anıtı törenle açıldı.
- 27 KAS Güneydoğu'da sekiz ili içine alan bir Genel Müfettişlik kuruldu. Müfettişliğe **İbrahim Tali (Öngören)** atandı.
- 4 ARA Cumhuriyet döneminin ilk kâğıt paraları tedavüle çıkarıldı.
- 17 ARA T.C. Resmi Gazete, "Ceride-i Resmîyye" adı ile yayınlanmaya başladı.
- 24 ARA *Yavuz* savaş gemisinin onarımı hakkındaki söylentiler üzerine **İsmet Paşa**'nın önerisiyle Bahriye Vekili **İhsan Bey** aleyhine TBMM Araştırma Komisyonu kuruldu.
- 26 ARA Marmara vapuru ile çarpışması sonucunda *Sevinç* adlı yolcu gemisi Mudanya açıklarında battı.

1928

- 1 OCA Anadolu Demiryolları Şirketi ile Haydarpaşa-Eskişehir-Konya ve Yenice-Mersin demiryolları yabancılardan satın alınarak ulusallaştırıldı.
- 15 OCA Kayseri-Sivas demiryolunun yapılması için karar verildi.
- 16 OCA Ticaret ve Ziraat Vekâletlerini İktisat Vekâleti olarak birleştiren kanun TBMM'de kabul edildi.

- 29 OCA Bursa Amerikan Kız Koleji, Hıristiyanlık propagandası yaptığı gerekçeyle Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatıldı.
- 31 OCA Türk Maarif Cemiyeti, "Türk Eğitim Derneği" adı altında bir örgüt kurdu.
- 2 ŞUB Ankara Çimento Fabrikası açıldı.
- 3 ŞUB İstanbul'da ilk kez hutbe Türkçe olarak okundu.
- 4 ŞUB İsveç ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 12 ŞUB Macaristan ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 19 ŞUB Türkiye Yardım Sevenler Derneği kuruldu.
- 1 MAR Yüksek Askeri Şura, İsmet Paşa tarafından açıldı.
- 10 MAR Eski Ticaret Bakanı Ali Cenani Bey hakkında araştırma yapılmasına karar verildi.
- 12 MAR Estonya ile Ticaret Antlaşması yapıldı.
- 18 MAR Eski Bahriye Vekili İhsan Bey, *Yavuz* gemisinin onarımı meselesi nedeniyle vatana hıyanet ile suçlandı.
- 3 NIS Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras), Milano'da İtalya Başbakanı Mussolini ile görüştü.
- 5 NIS Cumhuriyet Halk Partisi, Anayasa'da yapılacak değişiklikler ve laiklik ilkesi üzerinde karara vardı.
- 9 NIS Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 10 NIS Devlet hukuksal olarak laikleştirildi. İsmet Paşa ve 120 milletvekilinin tekli ile anayasadan dini terimlerin kaldırılması hakkındaki kanun kabul edildi.
- 11 NIS Temyiz Mahkemesi Teşkilat Kanunu kabul edildi.
- 14 NIS TBMM, un ve zahire fiyatlarının yükselmesini önlemek için Ticaret Bakanlığı emrine verilen 500 bin liranın harcanmasında usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle, Bahriye Vekili İhsan Bey'in dokunulmazlığının kaldırılmasına ve Yüce Divan'a sevkine karar verdi.
- 16 NIS Eski Bahriye Vekili İhsan (Topçu) ile Dr. Fikret, Divan-ı Ali'de mahkûm oldular.
- 17 NIS Ankara Palas Oteli hizmete açıldı.
- 6 MAY Sirkeci-Haydarpaşa arasında feribot işletilmesi hakkında kanun kabul edildi.
- 9 MAY Ankara Numune Hastanesi'nin yapılmasına dair kanun kabul edildi.
- 14 MAY Eski Ticaret Bakanı Cenani Bey Yüce Divanda yargılanması sonucunda 1 ay hapis 4 ay rütbe ve memuriyetten men edilme cezasına çarptırıldı. Ancak sabıkası olmadığı için ceza ertelendi. Mahkeme ayrıca 177,755 TL'nin

kanuni faiziyle kendisinden tahsis edilmesine karar verdi. Milletvekilliği düşürülmedi.

- 19 MAY Yüksek Mühendis Mektebi kuruldu (12 Temmuz 1944'te İstanbul Teknik Üniversitesi oldu).
- 20 MAY Dil Encümeni kuruldu.
Afgan Kralı **Emanullah Han** ve eşi, Türkiye'ye resmen ziyaret etti.
Uluslararası rakam sisteminin kabulüne dair kanun TBMM'de onaylandı.
- 23 MAY TBMM, Damga Resmi Kanunu'nu kabul etti.
- 25 MAY Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalandı.
- 27 MAY Hıfzıssıhha Enstitüsü kuruldu.
- 28 MAY Almanya ile Konsolosluk, Letonya ile Ticaret Antlaşmaları imzalandı.
Van Gölü'nde vapur işletilmesi hakkında kanun kabul edildi.
Millet Mekteplerinin açılması kanunu kabul edildi.
Türk Vatandaşlığı Kanunu kabul edildi.
- 30 MAY Roma'da **Tevfik Rüştü Aras** ile **Mussolini** tarafından Tarafsızlık, Uzlaşma ve Adli Tesviye Antlaşması imzalandı.
- 4 HAZ Kapatılan tekkelerin dinsel görevlilerinin kadroları da kaldırıldı.
- 13 HAZ Türkiye ile Fransa arasında Paris'te imzalanan antlaşma ile Osmanlı borçlarının ödenmesi belli bir sisteme bağlandı.
- 15 HAZ Türkiye ile İran arasında protokol imzalandı, taraflardan biri saldırıya uğrarsa diğerinin tarafsız kalmayıp gereken çabayı göstereceği konusunda karara varıldı.
- 26 HAZ Latin alfabesinin Türkçeye uygulanmasının olanaklı olup olmadığını araştırmak için Ankara'da Latin Harfleri Komisyonu toplandı.
- 1 TEM Komünistlerin İzmir'deki mahkemesi sonuçlandı.
- 15 TEM Malatya Elektrik Santrali açıldı.
- 17 TEM Başvekil **İsmet Paşa**, Latin Harfleri Komisyonu'nun çalışmalarına katıldı.
- 8 AĞU İstanbul Taksim'de İtalyan sanatçı **Pietro Canonica**'ya yaptırılan ve **Sabiha (Bengütaş) Hanım** ile **Hadi (Bara) Bey**'in yardımlarıyla tamamlanan Cumhuriyet Anıtı, TBMM Başkanı **Kâzım Özalp** tarafından törenle açıldı.
- 9 AĞU **Mustafa Kemal**, Sarayburnu'nda Latin alfabesini halka açıkladı.
- 11 AĞU Dilbilimci ve edebiyat tarihçisi **İbrahim Necmi Dilmen**, İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda Latin harfleriyle ilk dersi verdi.
- 23 AĞU **Gazi Mustafa Kemal Paşa**, Tekirdağ'ı ziyaret ederek memurları Türk harfleri konusunda imtihan etti.
Amasya-Zile demiryolu hizmete girdi.

- 25 AĞU Ankara'da toplanan 4. Muallimler Birliği Kongresi'nde öğretmenler yeni harfleri öğreteceklerine ant içti.
- 29 AĞU İsmet Paşa, Dolmabahçe Sarayı'nda Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da katılımıyla yeni harfler konusunda basın toplantısı yaptı.
- 2 EYL Kütahya-Tavşanlı demiryolu işletmeye açıldı.
- 14 EYL Gazi Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan ayrılarak yeni harflerle ilgili yurt gezisine çıktı. (14-21 Eylül)
- 16 EYL Ankara'da Maarif Vekâleti'nde yeni harflerle ilgili müsteşarlar toplantısı yapıldı.
- 25 EYL Türkiye ile Afganistan arasında Muhadenet ve Tesriki Mesai Muahedesi (Antlaşması) imzalandı.
- 26 EYL *Türk Dil Sözlüğü*'nü hazırlamak üzere ön komisyon kuruldu.
- 29 EYL Yeni Türk Harfleri Marşı yayınlandı.
- 1 EKI Yeni Türk Alfabeti ile ilk gazete yayınlandı. (*Türkçe Gazete*)
- 4 EKI Yurda dönmek için Moskova Büyükelçiliğine başvurup reddedilen Nâzım Hikmet, gizlice geçtiği sınırdan sonra Hopa'da yakalanarak İstanbul'a getirildi. (Daha sonra Ankara'ya götürülerek Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde yargılandı ve yokluğunda yapılan yargılamalar yenilendi. 3 ay hapis cezası verildi. Cezaevinde geçirdiği süre göz önünde tutularak serbest bırakıldı.)
- 14 EKI Ankara Ziraat Enstitüsü'nün temeli atıldı.
- 31 EKI CHP grup toplantısında Latin harflerinin görüşülmesine karar verildi.
- 1 KAS Latin Harflerinin Kullanılması Kanunu çıkarıldı, bu harflerin kamu iletişiminde 1 Ocak 1929'dan itibaren zorunlu olması kararı alındı.
- 11 KAS Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, Bakanlar Kurulu tarafından onaylandı. İlmî terimler için 15 üyeli kurul oluşturuldu.
- 12 KAS Devlet memurları, İstanbul'da yeni harflerden sınava girdi. (12-20 Kasım)
- 24 KAS Millet mekteplerinin teşkilatlandırılmasına başlandı.
- 1 ARA Gazete ve sokak levhalarının yeni harflerle yazılması zorunlu oldu. 2. İktisat Şurası toplandı.
- 2 ARA General Kazım (Orbay) Paşa başkanlığındaki Türk Askeri Öğretim Komisyonu, Afganistan'ın başkenti Kabil'e vardı.
- 9 ARA Türkiye-İsviçre Uzlaşma Antlaşması imzalandı.
- 10 ARA Anadolu demiryolu ile Mercin-Tarsus-Adana hattının satın alınmasına dair antlaşma Ankara'da imzalandı. Soyadı Komisyonu toplandı.
- 31 ARA Yenice-Mersin ve Haydarpaşa-Eskişehir-Konya demiryolları TBMM'de kabul edilen bir kanun ile satın alındı.

1929

- 1 OCA Latin harfleriyle yapılan yeni alfabeyi öğretmek için "Millet Mektepleri" yurt çapında açıldı. (1936 yılında kapandı.)
- 4 OCA Uruguay ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 5 OCA Macaristan ile Tarafsızlık ve Adliye Antlaşması imzalandı.
Anadolu, Bağdat, Adana-Mersin demiryollarının ve Haydarpaşa Limanı'nın satın alınması yasalaştı.
- 8 OCA Ankara dışındaki şehirlerin Telefon Tesisatı Kanunu kabul edildi.
- 10 OCA TBMM tarafından çıkarılan bir kanun uyarınca, bir Fransız şirketi tarafından işletilen Adana-Mersin demiryolunun satın alınması için çalışmalarına başlandı. Ancak Fransa'nın bu isteğe karşı çıkmasıyla sorun büyüdü.
- 11 OCA Şair Abdülhak Hamit Tarhan açık bulunan İstanbul milletvekilliğine seçildi.
- 19 OCA Türkiye, savaşın uluslararası politikada araç olmaktan çıkarılması amacıyla imzalanan Kellogg-Briand Pakti'ne katıldı.
- 21 OCA Ticaret ve Ziraat Vekaletlerinin Tevhidi ve İktisat Vekaleti Teşkili Hakkında Kanun'la Ziraat Vekaleti tekrar İktisat Vekaleti'ne bağlandı.
- 12 ŞUB Troçki, İstanbul'a geldi.
- 17 ŞUB Başbakan İsmet Paşa, İlmi İstılahlar Encümeni'nde öz Türkçe konuşma yaptı.
- 27 ŞUB İsmet Paşa'nın Vekâlet ettiği Milli Eğitim Bakanlığı'na Vasıf (Çınar) atandı.
- 28 ŞUB Şişli'de Gazi Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı hazırlıklarını yürüttüğü evin müze haline getirilmesi için komisyon kuruldu.
- 3 MAR İstanbul'da *Ta Hronika* adlı gazetede Türk aleyhtarı yazılar nedeniyle gazete binası yükseköğrenim öğrencileri tarafından tahrip edildi.
- 4 MAR Hükümete olağanüstü yetkiler veren Takrir-i Sükun Kanunu kaldırıldı.
- 6 MAR Türkiye-Bulgaristan Tarafsızlık Antlaşması imzalandı.
- 23 MAR Almanya Cumhurbaşkanı Hindenburg, Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'i (Aras) kabul etti.
- 27 MAR İtalyan Kralı Viktor Emmanuel II, Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey'i kabul etti.
- 1 NİS Türk Askeri Komisyonu, Afganistan'dan geri çağırıldı.
- 4 NİS Yerli Malları Haftası ilan edildi.
- 7 NİS Maarif Vekili Vasıf Çınar istifa etti.

- 9 NİS İran ile sınır meselesi konusunda antlaşma imzalandı. Karma Sınır Komisyonu oluşturuldu.
- 18 NİS İcra ve İflas Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 23 NİS İlk kez Çocuk Bayramı ve Haftası kutlandı.
- 6 MAY Subayların evlenebilecekleri yaş olarak '25 yaş' kanunla kabul edildi.
- 13 MAY Deniz Ticareti Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 16 MAY Türkiye-Almanya Hakem ve Uzlaşma Antlaşması imzalandı.
Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 23 MAY Kabahatlerin Affı Kanunu kabul edildi.
- 28 MAY Türkiye-Almanya Karşılıklı Himaye Antlaşması imzalandı.
- 1 HAZ Kıbrıt ve Çakmak Tekeli Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 2 HAZ Muş ili kuruldu.
- 5 HAZ Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu kabul edildi.
- 8 HAZ Milli Sanayi Koruma Kanunu kabul edildi.
Şark Menatıkı Dahilinde Muhtaç Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun" *Resmî Gazete*'de yayımlandı. 1927'de çıkan kanun gereği hazineye intikal etmesi gereken araziden köylü, aşiret efradı, göçebe ve muhacirlere dağıtılmış olan yerler, dağıtım yapılanların üzerinde bırakılacak; hükümet, doğudaki isyan bölgelerinde büyük arazi sahiplerine ait alanları topraksız köylülere dağıtmak için kamulaştırabilecekti.
- 10 HAZ Yol ve Köprü Yapımına Dair Kanun kabul edildi.
Suudülmevlevi Efendi'nin mahkûm olduğu cezanın affına dair kanun kabul edildi.
- 11 HAZ Türkiye-Romanya Ticaret, İkamet ve Seyrüsefer Antlaşması imzalandı.
- 13 HAZ Türkiye-Flemenk Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 22 HAZ Adana-Mersin demiryolu sorunu, Ankara'da Fransa ile imzalanan antlaşma ile çözüme ulaştı. Fransa, demiryolunu 15 gün içinde Türkiye'ye teslim etmeyi taahhüt etti.
- 1 TEM Ankara ile İstanbul arasında şehirlerarası telefon konuşmaları başladı.
- 5 TEM Mersin-Adana demiryolları, Devlet Demiryolları'na devredildi.
- 17 TEM İzmir Ceza Mahkemesi, Dr. Hikmet (Kıvılcımlı) ve arkadaşlarını komünizm propagandası gerekçesiyle 4 yıl hapse mahkûm etti.
- 3 AĞU Türkiye ile Hicaz Necid Krallığı arasında imzalanan Dostluk Antlaşması ile diplomatik ilişki kuruldu.
- 11 AĞU Türk Yerli Mallar Sergisi, İstanbul Galatasaray Lisesi'nde açıldı.
- 12 AĞU Türkiye-Finlandiya Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması imzalandı.

- 14 AĞU Eskişehir Temyiz Mahkemesi, 20 komüniste 7 yıl ağır hapis cezası verdi.
- 20 AĞU 4 Nisan'da kabul edilen Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu yürürlüğe girdi.
- 29 AĞU Türkiye-Fransa Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması imzalandı.
- 1 EYL İlk ve orta öğrenim okullarında Arapça ve Farsça dersleri kaldırıldı.
Tek devreli ilk şehirlerarası haberleşmesi, Ankara-İstanbul arasında gerçekleştirildi.
- 2 EYL Türkiye'de resmi olarak düzenlenen ilk Güzellik Kraliçesi seçimi yapıldı. (İlk güzellik yarışması 1926'da İpek Film tarafından Emek Sineması'nda yapılmış ve yarışmayı sinemanın yer gösterici olarak çalışan Araksî Çetinyan kazanmış ama yarışma geçersiz sayılmıştır.)
Kütahya Emirler demiryolu hattı açıldı.
- 4 EYL İcra ve İflas Kanunu yürürlüğe girdi.
- 6 EYL Türkiye-İtalya Konsolosluk Antlaşması imzalandı.
- 9 EYL Fevziye-İzmir demiryolu açıldı.
İzmir'de Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle 9 Eylül Yerli Mallar Sergisi açıldı.
- 17 EYL Ankara'da 3. Tıp Kongresi başladı.
- 18 EYL İlk Zirai Kredi Kooperatifi, Giresun'un Bulancak ilçesinde 80 ortak ve 4000 lira sermaye ile faaliyete geçti.
- 27 EYL İsveç ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 1 EKİ ABD ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 8 EKİ Yüksek okullarda Fransızca ek olarak ikinci bir yabancı dilin okutulması kabul edildi.
- 11 EKİ Onarımı tamamlanan *Yavuz* savaş gemisi, Türk Deniz Kuvvetleri'ne katıldı.
- 14 EKİ İngiliz Deniz Kuvvetleri'nin *Queen Elizabeth* savaş gemisi İstanbul Limanı'nı ziyaret etti. Gazi Mustafa Kemal Paşa, Amiral Field'i kabul etti.
- 17 EKİ Sovyetler Birliği ile Karadeniz Silahlarının Sınırlandırılması Antlaşması yapıldı.
- 24 EKİ New York Borsası çöktü ve dünya ekonomik bunalımı açığa çıktı.
- 25 EKİ İstanbul-Berlin arasında ilk hava postası başladı.
Osmanlı Ceza Kanunu yürürlükten kalktı.
- 30 EKİ İstanbul'da Askeri Müze hizmete girdi.
- 1 KAS Gazi Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin 3. dönem 3. toplantı yılını açtı.
- 7 KAS Gazi Mustafa Kemal Paşa, eski İtalya Maliye Bakanı G. Volpi'yi Ankara'da kabul etti.

- 9 KAS İsmet Paşa Kabinesi güvenoyu aldı.
- 12 KAS Kayseri-Gemerek demiryolu hizmete açıldı.
- 13 KAS Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk kez Fransız Deniz Kuvvetleri'ne bağlı Edgar Quinet zırhlısı İstanbul'a geldi.
- 23 KAS Bursa'da tekkede ayin yapanlar tutuklandı.
- 25 KAS Ankara'da Ziraat Bankası hizmete açıldı.
- 26 KAS Sovyetler Birliği ile geçici Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 30 KAS Gazi Mustafa Kemal Paşa, Alman tarih ve biyografi yazarı Emil Ludwig'i kabul etti.
- 2 ARA Yalova ilçe oldu.
- 8 ARA Gazi Mustafa Kemal Paşa, Yalova'ya geldi.
- 14 ARA Ankara'da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kuruldu.
- 16 ARA Gazi Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Dışişleri Komiseri Yardımcısı Karahan'ı Ankara'da kabul etti.
- 17 ARA Sovyetler ile 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Pakti'nı teyit eden ve iki yıl uzatan bir protokol imzalandı.
- 21 ARA İrlanda ile geçici Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 23 ARA Bulgaristan ile Suçluların İadesi Antlaşması imzalandı.

1930

- 1 ŞUB Kayseri Sarıkışla demiryolu hizmete girdi.
- 2 ŞUB İstatistik Umum Müdürlüğü Kuruluş Kanunu çıktı. Merkezi İstatistik Dairesi'nin adı değişti.
- 3 ŞUB Türkiye-Fransa Hakem, Dostluk ve Uzlaşma Antlaşması imzalandı.
- 17 ŞUB Türk Gazeteciler Birliği kuruldu.
- 20 ŞUB Türk Parasının Değerini Koruma Kanunu çıkarıldı.
- 3 NİS Belediyeler Kanunu kabul edildi.
Kadınlara Yerel Seçimlerde Seçme ve Seçilme Hakkı tanındı.
- 11 NİS Sultanahmet'te Büyük Kadın Mitingi yapıldı. Türk Kadınlar Birliği'nin düzenlediği mitingde kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi kutlandı.
- 22 NİS Ankara'da Sanayi Kongresi toplandı.

- 24 NİS Genel Sağlıkı Koruma (Umumi Hıfzısıhha) Kanunu çıktı.
- 26 NİS İstanbul Mecidiyeköy'de Likör Fabrikası açıldı. (AKP iktidarı zamanında satıldı ve arsası üzerine konut yapıldı.)
- 28 NİS Türkiye-İspanya Uzlaşma, Adli Tesviye ve Hakem Antlaşması imzalandı. Türk Tarihi Tetkik Encümeni kuruldu.
- 19 MAY Dahiliye Vekâleti Teşkilat Kanunu çıkarıldı.
- 21 MAY Macaristan ile Ticaret Antlaşması yapıldı.
- 22 MAY Askeri Muhakeme Usulü Kanunu kabul edildi. Askeri Temyiz Mahkemesi kuruldu.
- 27 MAY Türkiye-Bulgaristan Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması yapıldı.
- 31 MAY Türkiye-Danimarka İkamet, Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması yapıldı. Galata Köprüsü'nden mûruriye (geçiş parası) kaldırıldı.
- 7 HAZ Türkiye-Almanya Seyrüsefer Antlaşması imzalandı.
- 9 HAZ Tütün Tekeli Kanunu kabul edildi.
- 10 HAZ Yunanistan ile Ahali Mübadelesi Antlaşması imzalandı. Ticarete Tağşışın Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun, TBMM'de kabul edildi.
- 11 HAZ T.C. Merkez Bankası kuruluş kanunu TBMM'de kabul edildi. (30 Haziran'da *Resmî Gazete*'de yayımlandı. Bir dolar 2,12 lira oldu. Merkez Bankası 3 Ekim 1931'de hizmete başladı.
- 15 HAZ Türkiye, kibrit tekeli karşılığında Amerikan-Türk Yatırım Firması'ndan 10 milyon dolarlık ilk dış krediyi aldı.
- 21 HAZ Türkiye Ormancılar Cemiyeti kuruldu.
- 22 HAZ Jandarma Kanunu yürürlüğe girdi. Jandarma Teşkilatı, İçişleri Bakanlığı'na bağlandı. Türkiye-Avusturya Hukuk ve Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 18 TEM Ankara Etnografya Müzesi halka açıldı.
- 9 AĞU **Mustafa Kemal'in** teşviki ile bir parti kurmaya karar veren **Fethi Okyar**, ona bu kararını bildiren bir mektup yolladı.
- 10 AĞU **Mustafa Kemal Paşa, Fethi Okyar'ın** mektubuna yanıt verdi:
 "TBMM'de ve millet karşısında, millet işlerinin serbest münakaşası ve iyi niyet sahibi kişilerin ve partilerin düşüncelerini ortaya koyarak, milletin yüksek menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri âşık ve taraftarı olduğum bir sistemdir. Memnunlukla görüyorum ki Laik Cumhuriyet esasında beraberiz. Zaten benim siyasal hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur... Laik Cumhuriyet esası çerçeve-

- sinde partinizin her türlü siyaset faaliyetlerinin bir engelle uğramayacağına güvenebilirsiniz.”
- 11 AĞU Zile-Kunduz demiryolu hattı açıldı
- 12 AĞU Serbest Cumhuriyet Fırkası **Mustafa Kemal**'in desteğiyle kuruldu. **Fethi Okyar** başkan oldu.
- 22 AĞU Türkiye-Çekoslovakya Suçluların İadesi ve Adli Müzaheret Antlaşması imzalandı.
- 30 AĞU Ankara-Kayseri demiryolu Sivas'a ulaştı. Başvekil **İsmet Paşa** yaptığı açılış konuşmasında izlenen iktisat politikasını, "Mutedil (ılımlı) Devletçilik" olarak tanımladı.
- 1 EYL İstanbul vilayetine bağlı olarak Fatih, Eminönü, Kadıköy, Beşiktaş ilçeleri kuruldu.
- 3 EYL Türkiye-Almanya Suçluların İadesi Antlaşması Berlin'de imzalandı. Bursa vilayetine bağlı olarak İznik ilçesi kuruldu.
- 4 EYL Serbest Cumhuriyet Fırkası Genel Başkanı **Fethi Okyar** İzmir'e geldi.
- 5 EYL Serbest Cumhuriyet Fırkası taraftarları Cumhuriyet Halk Fırkası binasını taşladılar. Anadolu gazetesine hücum ettiler. Çatışma çıktı. İki kişi öldü. 4 Jandarma eri ve 10 kişi yaralandı.
- 7 EYL Serbest Cumhuriyet Fırkası mitingine katılanların bazıları şapkalarını çıkarıp yere attılar.
- 8 EYL İzmir'de 5 bin işçi greve başladı.
- 17 EYL Türkiye-Litvanya Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 18 EYL Türkiye-Romanya Mezarlıkları Muhafaza Antlaşması imzalandı.
- 23 EYL Cumhuriyet tarihindeki ilk Çok Partili Yerel Seçimler başladı.
- 25 EYL **İsmet Paşa**, görevden ayrıldı.
- 26 EYL Adana'da Orhan Kemal'in babası Abdülkadir Kemali Öğütçü tarafından Ahali Cumhuriyet Fırkası kuruldu.
- 27 EYL 6. Hükümet kabinesini **İsmet Paşa** kurdu. (5. İnönü hükümetinde hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı **Mustafa Kemal** tarafından Malatya Milletvekili **İsmet İnönü**'ye verildi. 316 üyeli TBMM'de 2 Ekim 1930'da yapılan güven oylamasında 261 oy kullanıldı, 249 kabul, 12 ret çıktı. 4 Mayıs 1931 tarihinde kadar süren hükümet, 1931'de yapılan genel seçimler sonunda sona erdi.)
- 29 EYL Edirne'de Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Fırkası kurulması teşebbüsüne izin verilmedi.
- 30 EYL İlk Türk sivil pilotlardan Vecihi Hürkuş, kendi yaptığı uçakla Göztepe'den Yeşilköy'e uçtu.

- 5-13 EKI Türkiye, 1. Balkan Konferansı'na katıldı.
- 6 EKI İngiltere'nin Irak Komiseri **Hempres**, Çankaya Köşkü'nde **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 10 EKI Japonya ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
Türkiye, Barzani Aşireti'nin lideri **Mesut Barzani**'nin amcası **Şeyh Ahmed Barzani** önderliğindeki yaklaşık dört ay süren **Oramar Ayaklanması**'nı bastırdı.
- 20 EKI Yerel Seçimler bitti. Cumhuriyet Halk fırkası 480, Serbest Cumhuriyet Fırkası 22 belediye kazandı.
- 27 EKI Türkiye'yi ziyaret eden Yunanistan Başbakanı **Venizelos**, **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 28 EKI Türkiye'ye gelen Macaristan Başbakanı **Kont Bethlen**, **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 29 EKI Ankara'daki Cumhuriyet Bayramı törenine Yunanistan Başbakanı **Venizelos** da katıldı.
- 30 EKI Türkiye ile Yunanistan, Ankara Antlaşması'nı imzaladı.
- 15 KAS TBMM'de yerel seçimler dolayısıyla Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İçişleri Bakanı aleyhine verdiği soru önergesi tartışıldı. Cumhuriyet Halk Fırkası mensupları, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın gericilerin eylemlerine destek olduğuna ilişkin örnekler göstererek yanıt verdiler.
- 17 KAS Serbest Fırka dincilerin kuşatması altına girince, **Gazi Mustafa Kemal**'in, "Gerekirse, Cumhurbaşkanlığından istifa eder, CHP'nin başına geçer, seçimlerde mücadele ederim," demesi üzerine, kurucularının partiyi terk etmesiyle fiilen kapandı.

Çok Partili Düzendan Alınan Derslerle Toplumsal Dönüşüm Pekiştiriliyor: Ekonomik, Toplumsal, Siyasal, Kültürel Devrimler

(17 Kasım 1930 - 10 Kasım 1938)

Dönemin Cumhurbaşkanları: Mustafa Kemal Atatürk, Abdülhalik Renda
(1 günlüğüne Vekâleten)

Dönemin Başbakanları: İsmet İnönü, Celal Bayar

Dönem Başında (1931) ABD Doları Ortalama Alış: 2,12 TL

Dönem Sonunda (1938) ABD Doları Ortalama Alış: 1,26 TL

Mustafa Kemal Atatürk, İmparatorluğu kurtarmak için, siyasal ve toplumsal yapıyı Cumhuriyet'e uygun olarak değiştirmeye karar verdiğinde kafasındaki model, hiç kuşkusuz, Endüstri Devrimi'nin siyasal rejim olarak güçlendirdiği Demokrasiydi.

Bunu sadece, hedeflediği siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapının demokrasiye dönük olmasından değil, aynı zamanda Çok Partili Rejimin tohumları olan muhalefet partilerinin kurulması sırasındaki yorumlarından da anlıyoruz.

Örneğin, demokratik düzenin kurulmasını istediğinden, hilafetin ve saltanatın kaldırılmasından rahatsız olan silah arkadaşlarının hemen Cumhuriyet'in ilanından sonra kurdukları Terakkiperver Cumhuriyet Partisi için, başta, "Bırakınız, karşımıza çıksınlar, memleket işlerini münakaşa edelim. Bizim Meclisimizde de iki parti olmalı, hükümeti denetleme sistemi kurulmalı ve medeni ülkelerin parlamentolarına benzemeliyiz," demişti.

Nitekim, hem siyasal hem de ekonomik anlamda, “Devrimcilik” yerine, “Liberallik” ilkesini öne çıkaran bu partiye olanak sağlamak için, İsmet Paşa başbakanlıktan ayrılmış, yerine daha liberal görüşlü olan Fethi Bey (Okyar) yeni hükümeti kurmuştu.

Fakat ne yazık ki, Cumhuriyet Rejimi henüz çok gençti. Toplumsal ve siyasal yapı ise Padişahlık Dönemi’nden kalma, Din-Tarım Toplumu yapısıydı.

Devrimcilere karşı muhalefet için kurulduğundan dolayı, bu parti de, çok kısa zamanda Din-Tarım Toplumu sınıflarının yani eski rejimin egemenlerinin etkisine girmiş, Cumhuriyet’e karşı isyan eden gericilerin şeriatçı aşiret ayaklanmaları ondan güç almaya başlamıştı.

Mustafa Kemal Paşa, İstiklâl Savaşı’nı, Demokratik Rejimi dünyada kuran iki yeni sınıf Türkiye’de henüz oluşmadığı için, sermaye sınıfına ve işçi sınıfına dayalı olarak değil, bir avuç asker bürokrat ve çok az sayıda sivil bürokratin öncülüğünde, esas olarak eşraf, ayan, din adamı ve köylülerin desteğiyle yapmıştı. Çünkü toplum henüz sermaye ve işçi sınıflarını yaratacak olan Endüstrileşme Süreci’nin çok gerisindeydi.

Dolayısıyla, zaferden sonra kurduğu Cumhuriyet, Endüstri Toplumu’nun rejimi idi ama bir Din-Tarım Toplumu yapısı üzerine oturtulmuştu.

Halkın büyük bir bölümü henüz, bırakın sınıfsal değişme ve gelişmeyi, milli bilinçten bile yoksun, sadece ümmet, cemaat kimliğiyle yaşayan köylü olduğu, geleneklere, göreneklere, dine, halifeye, padişaha bağlı bulunduğu için, Cumhuriyet ve Demokrasi fikri onlara çok yabancı idi.

Sadece Alevi-Bektaşî toplumu, sürekli olarak ezildiği için, Cumhuriyet Rejimi’nin kendilerini kurtaracağı inancıyla Mustafa Kemal Atatürk’e yürekten inanarak devrimlere destek veriyordu.

Böyle bir yapıda, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, devrimci Cumhuriyet Halk Fırkası’na karşı yaptığı muhalefeti muhafazakâr değerlere, dine, halifeye, padişaha bağlılık üzerine kurunca, ne yazık ki, Cumhuriyet’e karşı olan Din-Tarım Toplumu’nun temsilcileri olan gericilerin çizgisine oturdu.

Partinin Mustafa Kemal’in eski silah arkadaşı olan komutanların öncülüğünde kurulması, Cumhuriyet rejimine karşı büyük bir tehlike arz ediyordu. Bu tehlikeyi ve Cumhuriyet’in tehdit altında olduğunu gören Gazi Paşa, hem milletvekili hem asker olan bu komutanların, ya askerliği ya da politikacılığı tercih etmelerini istemiş, partiyi kuracak olan komutanlar, ordudan istifa ederek, mecliste politikacılığa devam etmiş ve Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan istifa ederek, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı kurmuşlardı.

Şeyh Sait İsyanı’ndan dolayı parti kapatıldıktan sonra, Mustafa Kemal NUTUK’ta bu partinin programını Cumhuriyet’e karşı, “En hain zihinlerin ürünü olan program,” olarak nitelemişti.

Halifeci komutanlarla Cumhuriyet arasındaki karşıtlık, Atatürk’e düzenlenen İzmir Suikastı sırasında da gündeme gelmiş ve bu komutanlar, İstiklâl

Mahkemesi'nde yargılanmışlardı. Her ne kadar yargılama sonunda, suikaste karışanlar idam edilirken komutanlar beraat etmişlerse de, bu arkadaşları Atatürk'ün ölümüne kadar siyaset dışında tutulmuşlardı.

1920'li yılların sonu, gerek genç Cumhuriyet gerekse dünya için çok sorunlu olmuş, dünya 1929 ekonomik krizi ile boğuşurken, genç devlet de bir yandan sınıfsal tabandan yoksun olan Cumhuriyet Rejiminin siyasal ve kültürel sorunları ile uğraşmak; öte yandan hem emperyalistlerin kıskırttıkları Din-Tarım Toplumunu kalıntıları olan toprak ağaları, şeyhler, aşiretler ile hem de içerideki ekonomik sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştı.

Bu sorunları Çok Partili Düzen ile aşmayı hedefleyen Atatürk, biri doğrudan Cumhuriyet karşıtları tarafından kurulan, ötekini kendi arkadaşlarına kurdurduğu iki muhalefet partisi deneyimi yaşamış ama her iki deney de Cumhuriyet Rejimini, yani Devrimi tehlikeye atmıştı.

İşte bu düş kırıklıkları sonunda, 1931 yılından itibaren, Cumhuriyet ve Demokrasi için gerekli olan toplumsal ve siyasal dönüşümü tamamlamak için Devrimlerin hızlandırıldığını görüyoruz.

Bir başka deyişle, 1930'un sonuna kadar yaşanan direnişler ve sorunlar, diyaletik olarak, 1931 yılından itibaren hem siyasal ve toplumsal hem de ekonomik olarak yeni atılımların kaynağını oluşturmuştu.

Bu açıdan, sevgili okurlarımızın, 1931 yılından sonraki olaylara, genç Cumhuriyet'in gerçekleştirdiği mucizevi dönüşümün, 2. Dünya Savaşı öncesinde, 1929 ekonomik krizi ile sarsılan dünyada başarılan ikinci aşaması olarak bakmalarını öneririz:

Örneğin, ekonomide Devletçilik ilkesi uygulanmaya başlamış, 1. ve 2. Sanayi Planları yapılmış, bu bağlamda fabrikalar kurulmuş, toplumsal alanda ise bireyin kulluktan vatandaşlığa geçmesi için gerekli olan kadın hakları gibi çağdaş yaşam değerlerinin benimsetilmesine ilişkin devrimler hızlandırılmıştır.

Örneğin 1930 yılından itibaren çıkarılan bir dizi kanunla önce belediye seçimlerine katılma, sonra köylerde muhtar olma ve ihtiyar heyetlerine seçilme hakkı tanınan kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakları da, 5 Aralık 1934'te kabul edilmiştir.

Bu anlamda 1930'lu yıllar, Çok Partili Düzen'e geçiş konusundaki düş kırıklıklarından sonra, bir yandan Sovyetler'den esinlenen "Planlı Ekonomi" bağlamında oluşturulan 1. ve 2. Sanayi Planlarıyla kurulan yeni sanayi işletmeleri, öte yandan medeni haklar konusundaki atılımlarla, Din-Tarım Toplumundan Endüstri Toplumuna geçiş için gerekli ekonomik ve toplumsal reformların daha da kapsamlı ve hızlı bir biçimde hayata geçirildiği yıllar olmuştur.

Dönemin ekonomik ve toplumsal atılımının ideolojisi”devletçilik” ilkesi bağlamında *Kadro* dergisi etrafında toplanan Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin gibi aydınlar tarafından oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu yılların sonunda, tam 2. Dünya Savaşı öncesinde Atatürk’ün hayatını kaybetmesi, Türkiye için büyük bir talihsizlik olmuştur.

Bu açıdan, bu yılların kronolojisini, tam 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrası ve ikinci büyük savaş öncesi, Türkiye’nin mucizevi bir biçimde gerçekleştirdiği Atatürk Devrimlerinin göz kamaştırıcı öyküsü olarak izlemenizi ve bu nedenle de heyecanlı bir macera roman gibi okumanızı öneririz.

Özellikle Türkiye’de pek üzerinde durulmadığı için gözden kaçırılan, Büyük Britanya İmparatorluğu’nun pound sterlingi altına bağımlı olmaktan çıkaran 19 Eylül 1931 tarihine, ABD’nin Roosevelt’in kararıyla doları altına karşı devalüe ettiği 5 Nisan 1933 tarihine ve bu tarihlerin öncesiyle sonrasında Türkiye’de olup bitenlere bakmanız size önemli ufuklar açacaktır.

1930

- 17 KAS Serbest Fırka dincilerin kuşatması altına girince, Mustafa Kemal’in, “Gerekirse, Cumhurbaşkanlığından istifa eder, CHP’nin başına geçer, seçimlerde mücadele ederim” demesi üzerine, kurucularının partiyi tek etmesiyle fiilen kapandı.
- 10 ARA Diyanet İşleri Reisliği bilgisi dahilinde, İstanbul Müftülüğü’nün 10 Aralık 1930 tarihli tamimi ile İstanbul’da “12 yaşından küçüklere hiçbir şey öğretilmemek, büyüklere ise sadece Kur’an-ı Kerim ve namaz sure ve dualarını öğretebilmeleri” için bazı hocaefendilere izin verildi.
- 13 ARA Türkiye-İsviçre Ticaret ve İkamet Antlaşması Ankara’da imzalandı.
- 21 ARA Adana’da kurulan Ahali Cumhuriyet Fırkası, hükümet tarafından feshedildi.
- 23 ARA Menemen’de mehdi olduğunu iddia eden Derviş Mehmet liderliğinde gericiler ayaklandı. Şeriat yanlıları, Asteğmen Öğretmen Kubilay’ı ve iki bekçiyi öldürdü. İsyen Derviş Mehmet ve iki adamı öldürülerek bastırıldı.
- Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesi gerçekleştirildi.
- 29 ARA Amele ve İşçi Partisi, Edirne’de kuruldu.
- 31 ARA Menemen, Manisa ve Balıkesir’de sıkıyönetim ilan edildi. (Manisa ve Balıkesir’de 28 Şubat 1931’de, Menemen’de 7 Mart’ta kaldırıldı.)

1931

- 4 OCA **Mustafa Kemal Paşa**, Türk Dil Kurumu'ndaki oturuma başkanlık etti.
- 13 OCA Türkiye'yi ziyaret eden Japon Prensi **Takamatsu**, **Mustafa Kemal Paşa** ile görüştü.
- 14 OCA Ankara'da Ziraat Kongresi toplandı.
- 15 OCA Menemen Ayaklanması sanıklarının yargılanmasına başlandı. (28 idam kararı verildi. Meclis onayı üzerine 3 Şubat'ta karar infaz edildi.)
- 17 OCA Türkiye-Çekoslovakya Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 30 OCA Gümrük ve Tekel Bakanlığı kuruldu.
- 15 MAR Gölbaşı-Malatya demiryolu işletmeye açıldı.
- 16 MAR Türkiye-Norveç İkamet, Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması imzalandı.
- 17 MAR Türkiye-Çekoslovakya Uzlaşma Hakem ve Adli Tesviye Antlaşması imzalandı.
- 23 MAR İlköğrenimini Türkiye'de sürdürecektürk çocuklarının Türk okullarında okumalarına ilişkin kanun kabul edildi.
- 26 MAR Eski ağırlık ve uzunluk ölçüleri değiştirildi, ondalık sistem kabul edildi. Arşın gitti, metre geldi; okka gitti, kilo geldi.
- 8 NİS Türkiye-Belçika Uzlaşma, Hakem ve Adli Tesviye Antlaşması imzalandı.
- 10 NİS Türk Ocakları, kendini feshetti, Cumhuriyet Halk Fırkası'na katıldı. Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak yeniden kuruldu.
- 12 NİS **Mustafa Kemal**'in isteği üzerine Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kuruldu.
- 17 NİS 2. Yerli Mallar Sergisi açıldı. **Mustafa Kemal Paşa**, sergiyi ziyaret etti.
- 20 NİS Genel seçimler yapıldı.
- 21 NİS Ankara'da Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Kongresi toplandı.
- 23 NİS Kütahya-Balıkesir demiryolu, Fevzipaşa-Malatya demiryolu, Irmak-Çankırı demiryolu hizmete girdi.
- 4 MAY TBMM, 4. dönem çalışmaları başladı. **Mustafa Kemal**, Cumhurbaşkanı seçildi. 7. hükümeti **İsmet Paşa (İnönü)** kurdu. (6. İnönü hükümeti). Genel Seçimler sonucunda oluşan yeni Meclis'te hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı **Mustafa Kemal** tarafından Malatya Milletvekili **İsmet Paşa**'ya verildi. 317 üyeli TBMM'de 9 Mayıs 1931'de yapılan güven oylamasında 287 oy kullanıldı. Oyların tamamı kabul çıktı. 1935'te yapılan genel seçimler sonunda hükümet, 1 Mart 1935'te sona erdi.)
- 10 MAY **Nâzım Hikmet**, yayınlanan ilk beş şiir kitabındaki şiirlerinde "belirli bir

zümrenin başka zümreler üzerinde hakimiyetini temin etmek gayesiyle halkı suça teşvik ettiği" gerekçesiyle açılan davada aklandı.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 3. Büyük Kurultayı toplandı. 18 Mayıs'a kadar süren Kurultay'da, 1927'de Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik ve Laiklik olarak tanımlanan dört ilkeye, Devletçilik ve İnkılapçılık ilkeleri de eklenerek Altı Ok kabul edildi.

- 20 MAY İstanbul'da, Türk Kooperatifçilik Cemiyeti kuruldu.
- 1 HAZ Hükümet, Mudanya-Bursa demiryolunu satın aldı.
- 10 HAZ Ankara Türk Ocağı merkez binası, Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredildi ve daha sonra Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanıma tahsis edildi.
- 6 TEM Ankara'ya gelen Irak Kralı **Faysal, Mustafa Kemal Paşa** ile görüştü.
- 25 TEM Matbuat Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 27 TEM Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı kuruldu.
- 30 TEM Türkiye-Belçika İkamet Antlaşması imzalandı.
- 5 AĞU İstanbul Teşvikiye'de büyük bir yangın çıktı 74 ev ve 7 dükkân yandı.
- 29 AĞU Polonya ile İkamet ve Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 1 EYL Tekirdağı Rakı ve Şarap Fabrikaları açıldı.
- 19 EYL İngiltere, dünya ekonomik bunalımından dolayı pound sterlingin altın standardına olan bağlılığını sona erdirdi.
- 30 EYL Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması 5 yıl için yenilendi.
- 3 EKL 11 Haziran 1930'da kurulan Merkez Bankası hizmete başladı.
- 27 EKL Ankara'ya gelen Sovyet Dışişleri Komiseri Litvinov, **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 29 EKL Ankara Genelkurmay binası **Mustafa Kemal Paşa**'nın katıldığı törenle hizmete açıldı.
- 30 KAS İktisadi Buhran Vergisi Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 2 ARA Türkiye'ye gelen Bulgaristan Başbakanı **M. Mauchanott. Mustafa Kemal Paşa** ile görüştü
- 9 ARA Ankara Adliye Hukuk Mektebi, Ankara Hukuk Fakültesi haline getirildi.
- 29 ARA Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti (Tekel Bakanlığı) kuruldu.
- 30 ARA Ziraat Vekaleti, İktisat Vekaleti'nden ayrılarak, Tarım, Veteriner ve Orman Genel Müdürlükleri Bakanlığa dahil oldu.

1932

- 9 OCA Irak ile Suçluların İadesi Antlaşması imzalandı.
- 22 OCA İstanbul'da Yerebatan Camisi'nde ilk defa **Hafız Yaşar (Okur)** tarafından Türkçe Kur'an okundu.
- 23 OCA İran sınır anlaşmazlıkları Tahran Antlaşması ile çözüldü.
Şevket Süreyya ve arkadaşları tarafından yayımlanmaya başlayan *Kadro* dergisinin ilk sayısı çıktı.
- 28 OCA İstanbul'da Balkan Konferansı Konseyi toplandı.
- 30 OCA **Hafız Rıfat Bey** tarafından Fatih Camisi'nde Türkçe ezan okundu.
- 1 ŞUB Malatya-Fırat demiryolu işletmeye açıldı.
- 1-5 ŞUB 1. Tütün Kongresi, Ankara'da toplandı.
- 3 ŞUB Tekbir, Kur'an ve Kamet Türkçe tercümeleleriyle okunmaya başlandı.
- 19 ŞUB Halkevleri kuruldu. İlk halkevi Ankara'da açıldı.
Türkiye-İsveç Uzlaşma, Adli Tesviye ve Hakem Antlaşması imzalandı.
- 8 MAR Devlet Sanayi Ofisi kuruldu.
Danimarka ile Uzlaşma, Adli Tesviye ve Hakem Antlaşması imzalandı.
- 1 NİS İstanbul-Paris doğrudan telefon hattı açıldı.
- 14 NİS Yugoslavya ile Afyon Antlaşması imzalandı.
- 16 NİS Türkiye-Hollanda Uzlaşma, Adli Tesviye ve Hakem Antlaşması imzalandı.
- 24 NİS Başvekil **İsmet İnönü** Sovyetler Birliği'ne gitti.
Kütahya-Balıkesir demiryolu işletmeye açıldı.
- 1 MAY Ankara'da Milli Sanayi Sergisi açıldı.
- 8 MAY **İsmet Paşa**, Sovyetler Birliği'nden 8 milyon dolar borç almak için yapılan anlaşmayı Moskova'da imzaladı.
- 10 MAY Başvekil **İsmet İnönü** Sovyetler Birliği'nden döndü.
- 15 MAY İstanbul'da Balkan Tütün Kongresi toplandı.
- 22 MAY Adana Ağır Ceza Mahkemesi, Ağrı Dağı çevresindeki ayaklanmaya katılanlardan 34 kişiyi idama mahkûm etti.
- 29 MAY Macaristan ile Suçluların İadesi Antlaşması yapıldı.
Takas Komisyonu Teşkili Hakkında Kanun kabul edildi.
- 9 HAZ İcra ve İflas Kanunu'nda değişiklik yapılarak 2004 sayılı Kanun kabul edildi. (4 Eylül 1932'de yürürlüğe girdi.)
Sinema Filmlerinin Kontrolü Hakkında Talimname kabul edildi.

- 11 HAZ Sovyetler Birliği'nde Türkiye'ye armağan edilen tarım makinelerini teslim etmek üzere bir uzmanlar kurulu Türkiye'ye geldi.
- 12 HAZ Hicaz Naibi Emir Faysal, Türkiye'yi ziyaret etti, Mustafa Kemal ile görüştü.
- 17 HAZ İlk otomobil yarışı, İstanbul'da İstinye-Zincirlikuyu arasında yapıldı.
- 2 TEM Ankara Halkevi'nde 1. Türk Tarih Konferansı toplandı.
Keriman Halis, Türkiye Güzeli seçildi.
- 3 TEM Devlet Sanayi Ofisi Kanunu kabul edildi.
- 7 TEM Türkiye Sanayi Kredi Bankası kuruldu.
- 12 TEM Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu (1934'te Türk Dili Araştırma Kurumu, 1936'da Türk Dil Kurumu oldu).
Yugoslavya Kralı **Aleksandre**, **Gazi Mustafa Kemal**'i İstanbul'da ziyaret etti.
- 18 TEM Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne girdi.
Diyaret İşleri Başkanlığı, ezanın Türkçe okunacağını bir genelge ile duyurdu. (16 Haziran 1950'de DP iktidarında TCK'da değişiklik yapılarak ezan tekrar Arapça okunmaya başlandı.)
- 23 TEM **Hermann Jansen**'in hazırladığı Ankara Kent Planı onaylandı.
- 31 TEM Türkiye Güzeli **Keriman Halis**, Belçika'da Dünya Güzellik Kraliçesi seçildi.
- 9 EYL **Celal Bayar**, İktisat Vekilliğine atandı.
- 22 EYL Hicaz ve Necal ve Mülhakatı Krallığı, Suudi Arabistan Krallığı olarak birleştirildi.
- 26 EYL 1. Türk Dil Kurultayı Dolmabahçe Sarayı'nda toplandı.
- 27 EYL **Mustafa Kemal Paşa**, dönemin ABD Kara Kuvvetleri Komutanı General **MacArthur**'u kabul etti.
- 3 EKL Hükümet, İzmir Rıhtım Şirketi'ni satın aldı.
- 27 EKL İran Dışişleri Bakanı **Faruki Han** başkanlığında Türkiye'ye gelen heyet, **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 5 KAS Türkiye-İran Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 13 KAS **Dr. Müfide Kazım**, ilk kadın hükümet tabibi oldu.
- 30 KAS Ulukışla-Niğde demiryolu işletmeye açıldı.
- 12 ARA **Adile Ayda**, ilk kadın dışişleri memuru seçildi.
- 15 ARA Arnavutluk ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 16 ARA Samsun-Sivas yolu açıldı.

1933

- 1 OCA Yeni Ölçüler Kanunu yürürlüğe girdi.
- 3 ŞUB Ankara-İstanbul arasında ilk uçak seferi denemesi yapıldı.
- 7 ŞUB İstanbul'da camilerde ezan ve kamet Türkçe olarak okunmaya başlandı.
- 19 ŞUB Yang Şiyeh başkanlığındaki Çin askeri heyeti, Çankaya Köşkü'nde Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edildi.
- 5 MAR Nâzım Hikmet'e *Gece Gelen Telgraf* adlı kitabı yayımlandıktan sonra İstanbul Cumhuriyet Savcılığınca "halkı rejim aleyhine kışkırtmaktan" dava açıldı.
- 6 MAR Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'nin yayımladığı tebliğ ile, Hz. Muhammed'e saygı ifade eden sözlerin yer aldığı selanın Türkçe okunmasına karar verildi.
- 8 MAR Vaiz ve Dersiam sınıfındaki kadrolarda boşalma oldukça yerlerine yeni atama yapılmamasını öngören 2171 sayılı Vaiz ve Dersiam Maaşları Hakkında Kanun kabul edildi.
- 22 MAR Nâzım Hikmet, gizli örgüt kurmak, İstanbul, Bursa ve Adana'da duvarlara devrim bildirileri yapıştırarak komünizm propagandası yapmaktan tutuklanarak sorgulandı ve 1 Haziran'da Bursa'ya gönderildi.
- 1 NİS Afyon-Antalya demiryolu hattının inşasına ilişkin kanun TBMM'de kabul edildi.
- 5 NİS ABD altına göre doların değerini düşürdü. Bir ons altın 20 dolardan 35 dolara yükseltildi. Lira dolara göre değer kazanmaya başladı. Bir dolar 1.68 lira oldu.
- 15 NİS Samsun-Çarşamba demiryolu işletmeye açıldı.
- 20 NİS Razgrad'da Bulgarların Türk mezarlığını yıkmaları üzerine, İstanbul'daki yükseköğrenim gençliği Bulgar mezarlığına çelenk koyarak gösteri yaptı.
- 22 NİS Düyun-u Umumiye İdaresi ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan antlaşma sonunda borçların tasfiyesi bir esasa bağlandı. (TBMM, 28 Mayıs'ta onayladı.)
- 27 NİS Devletçe satın alınan Adana-Fevzipaşa demiryolu işletmeye açıldı.
- 2 MAY Niğde-Boğazköprü demiryolu işletmeye açıldı.
- 8 MAY 2173 sayılı Harp Gemilerinin Tamiri için Gölçük'te Tarım Limanı ve Tersane Yapıtırılması Hakkında Kanun kabul edildi.
- 14 MAY Ünlü yazar Maksim Gorki, İstanbul'u ziyaret etti.
- 20 MAY Havayolları Devlet İşletme İdaresi kuruldu.
2189 sayılı Kanun ile kurulan Petrol Arama ve İşletme İdaresi Müdür-

lûğüne **Cevat Eyüp (Taşman) Bey** getirildi ve Türkiye’de ilk kez petrol kuyusu açmak için sondaj çalışmaları başladı.

23 MAY PTT Genel Müdürlüğü kuruldu.

25 MAY Sovyetlerden alınan borç anlaşması onaylandı.

30 MAY Mevduatı Koruma Kanunu kabul edildi.

31 MAY İstanbul Darülfünunu’nun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun kabul edildi. 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanunla gerçekleşen üniversite reformu ile birlikte İstanbul Dârülfünunu İlähiyat Fakültesi lağvedildiğinde burada görevli olan öğretim üyelerinden bir kısmı emekliye ayrıldı, bir kısmı da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde görevlendirildi. Aynı kanun gereği Edebiyat Fakültesi bünyesinde öğrencisi olmayan İslâm Tetkikleri Enstitüsü kuruldu, İlähiyat Fakültesi’nin öğretim üyelerinden bazıları bu enstitüde görevlendirildi ve müdürlüğüne M. Şerafettin Yaltkaya getirildi.

3 HAZ Sümerbank Kuruluş Kanunu kabul edildi. Sümerbank adını Mustafa Kemal Atatürk koydu.

8 HAZ Halk Bankası Kanunu ve Halk Sandıkları Kanunu TBMM’de kabul edildi. Ankara Halk Sandığı hizmete girdi. Ödünç Para Verme Kanunu TBMM’de kabul edildi.

10 HAZ Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu kabul edildi.

11 HAZ Belediyeler Bankası Kanunu kabul edildi (13 Haziran 1945’te İller Bankası oldu).

Cumhuriyet’in İlanının Onuncu Yıldönümü Kutlama Kanunu kabul edildi.

12 HAZ İzmir Rıhtım Şirketi’nin satın alınması kanunu onaylandı.

Gazi Mustafa Kemal’in, Medeni Kanununun 452. Maddesine Göre Olan Tasarruflarının Mahfuz Hisseler Hakkındaki Hükümden Müstesna Olduğuna Dair Kanun, **Atatürk’ün** isteği ile çıkartılarak, mal varlığının tamamını hazineye bağlayabilmesi sağlandı.

20 HAZ Milli Eğitim Bakanlığı, üniversitede bir İnkılap Enstitüsü açılması hakkında karar aldı.

24 HAZ İller Bankası Kanunu kabul edildi.

1 TEM Denizyolları İşletmesi kuruldu.

11 TEM Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayi Müessesesi kuruldu.

15 TEM *Varlık* dergisinin ilk sayısı yayınlandı.

25 TEM Cenevre Üniversitesi öğretim üyesi **Albert Malche’nin** girişkenliği ile alınan bilim insanlarının Türkiye’ye gelmesi için antlaşma imzalandı. Bu antlaşma sonrası 140’i aşkın akademisyen Türkiye’ye geldi.

- 29 TEM **Nâzım Hikmet**'in yalnızca avukatının katılabildiği yargılama oturumları, 6 ay hapis cezasıyla sona erince temyize başvuruldu.
- 1 AĞU İstanbul Darülfünunu'nun yerini İstanbul Üniversitesi aldı.
- 14 AĞU 1. İzmit Kâğıt Fabrikası'nın temeli, Başvekil **İsmet (İnönü)** tarafından atıldı
- 1 EYL Denizyollarında devletin işletme tekeli başladı.
- 2 EYL Ulukışla-Kayseri demiryolu hizmete açıldı.
- 9 EYL İzmir Fuarı'nın kuruluşuna önyak olan 9 Eylül Panayırı, Genelkurmay Başkanı **Mareşal Fevzi Çakmak** tarafından açıldı.
- 11 EYL Yunanistan Başbakanı **Çaldaris**, Ankara'da Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edildi.
- 14 EYL On yıl süre için Türkiye-Yunanistan Samimi Antlaşma Misakı imzalandı.
- 20 EYL Ulukışla-Kayseri demiryolu işletmeye açıldı.
- 26 EYL **Gazi Mustafa Kemal**, Dolmabahçe'de Yunanistan Başbakanı Venizelos'u kabul etti.
- 4 EKL Yugoslav Kralı **Aleksandre** ile Kraliçe **Mari**, Türkiye'yi ziyaret etti. **Mustafa Kemal Paşa** ile Dolmabahçe Sarayı'nda görüştü. Türk İnkılap Enstitüsü'nde ilk inkılap dersi Milli Eğitim Bakanı **Yusuf Hikmet (Bayur)** tarafından verildi.
- 6 EKL Turhal Şeker Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 15 EKL Romanya Dışişleri Bakanı **Titulescu**, **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi.
- 17 EKL Romanya ile Dostluk, Saldırmazlık Hakem ve Uzlaşma Antlaşması imzalandı.
- 21 EKL Macaristan Başbakanı **Jules Gomboş** ve Dışişleri Bakanı **Maksimov**, Ankara'da **Mustafa Kemal** tarafından kabul edildi.
- 26 EKL Kadınlara köy muhtarı ve ihtiyar heyeti üyesi seçme ve seçilme hakkı veren kanun kabul edildi.
- Cumhuriyet'in kuruluşunun onuncu yıldönümü dolayısıyla yeni bir genel af kanunu çıkarıldı. Bu kanunla 5 yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm olanlar hakkında takibat yapılmaması, 3 yılı geçenlerin cezasının affına ilişkin düzenleme getirildi. Söz konusu yasal düzenlemede değişik suçlar için de belli oranlarda ceza indirimi uygulanması sağlandı. Kurtuluş Savaşı'na karış oldukları için sürgün edilen 150'likler de affedildi.
- 27 EKL Kızıl Ordu Başkomutanı Harbiye Komiseri **Mareşal Voroshilov** başkanlığındaki Sovyet Askeri Heyeti, Ankara'da **Mustafa Kemal Paşa** tarafından kabul edildi ve heyet, Cumhuriyet'in 10. yıl törenlerine katıldı.

- 29 EKI **Mustafa Kemal**, ünlü “Onuncu Yıl Nutku”nu verdi. Cumhuriyet’in 10. yılı büyük törenlerle yurdun her yerinde kutlandı.
- 4 KAS **Mustafa Kemal**’in Selanik’te doğduğu ev müze haline getirildi.
- 18 KAS Darülfünun’un devamı olan İstanbul Üniversitesi, Türkiye’nin ilk üniversitesi olarak eğitime başladı.
- 27 KAS Türk-Yugoslavya Dostluk, Saldırmazlık, Adli Tesviye, Hakem ve Uzlaşma Antlaşması imzalandı.
- 1 ARA İktisat Vekâleti, 1. Beş Yıllık Sanayi Planı’nı Başbakanlığa sundu.
- 3 ARA Milli Eğitim Bakanlığı, İnkılap Tarihi dersinin liselerin her sınıfında okutulmasına karar verdi.
- 5 ARA Eskişehir Şeker Fabrikası işletmeye açıldı.
- 26 ARA Sinema Filmlerinin Kontrolü Hakkında Talimname’ye ek çıkarılarak yerli filmlerin senaryolarını kontrol etmek üzere İstanbul ve Ankara’da iki komisyon kuruldu.
- 27 ARA TBMM, Şehit Kubilay’ın annesine maaş bağlayan kanunu kabul etti.

1934

- 9 OCA 1. Beş Yıllık Sanayi Planı açıklandı.
- 21 OCA Sovyetler Birliği ile Kredi Antlaşması imzalandı.
- 9 ŞUB Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması (Balkan Antantı) imzalandı.
- 12 ŞUB Samsun’da Yumurtacılık Kongresi toplandı.
- 17 ŞUB Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Anonim Şirketi kuruldu.
- 4 MAR Yükseköğrenim Kurumları’nda Devrim Tarihi dersi dönemin Milli Eğitim Bakanı Yusuf Hikmet Bayur’un verdiği konferansla resmen başladı. (Derisin baraj yani zorunlu ders olması 15 Nisan 1942 tarihinde gerçekleşti.)
- 5 MAR İlahiyat Fakültesi profesörlerinden M. Şerafettin Yaltkaya tarafından “Kuran’ın Türkçe Tercümesiyle Namazda Okunması” başlıklı bir rapor hazırlandı ve devlet yetkililerine sunuldu.
- 20 MAR Ankara’da İnkılap Tarihi Kürsüsü kuruldu. Başvekil İsmet (İnönü) Paşa, Ankara Halkevi’nde inkılap tarihi dersi verdi.
- 22 MAR Kazanç Vergisi Kanunu, TBMM’de kabul edildi.
- 31 MAR İzmir-Kasaba demiryolu satın alındı.
- 4 NİS Türkiye-Çin Dostluk Antlaşması imzalandı.

- 9 NİS Türk Hukuk Kurumu, Hukukçular Cemiyeti adıyla kuruldu.
- 15 NİS Ankara'da Tütün Kongresi toplandı.
- 17 NİS 1. Beş Yıllık Sanayi Planı yürürlüğe kondu.
- 19 NİS Yugoslav Hariciye Nazırı M. Jevtic, Ankara'dan Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edildi.
- 27 NİS Menemen-Bandırma-Manisa demiryolu devletleştirildi.
- 3 MAY Kayseri Uçak Fabrikası'nda yapılan 6 uçaktan biri Ankara'ya uçtu.
- 14 MAY İzmir Şehir Meclisi, Enternasyonel Fuar'ın yerinde 460 bin metrekarelik Kültürpark kurulmasına karar verdi.
- 20 MAY Kayseri Bez Fabrikası'nın ilk üniteleri kuruldu.
- 27 MAY Basmane-Afyon demiryolu devletleştirildi.
- 31 MAY İzmir-Kasaba demiryolu devletleştirildi.
- 14 HAZ İskan Kanunu, TBMM'de kabul edildi ve göçle ilgili temel ilkeler belirlendi.
- 16 HAZ Divan-ı Muhasebat Kanunu kabul edildi.
İran Şahı Rıza Pehlevi, Türkiye'yi ziyaret etti ve Mustafa Kemal Paşa ile görüştü.
- 18 HAZ Liman İşlerinin Hükümetçe İdaresine Dair Kanun kabul edildi.
- 21 HAZ Soyadı Kanunu kabul edildi.
- 30 HAZ Demiryolu Elazığ'a ulaştı.
- 2 TEM Basma, Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu kabul edildi.
- 4 TEM Hakimler Kanunu kabul edildi.
Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu kabul edildi.
Musiki ve Temsil Akademisi Kanunu kabul edildi.
- 16 TEM Bursa'da ilk Süt Tozu Fabrikası açıldı.
- 13 AĞU Bakırköy Bez Fabrikası açıldı.
- 14 AĞU İsmet Paşa, İzmit Kâğıt Fabrikası ve Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası'nın temelini attı.
- 15 AĞU Zonguldak Antrasit Fabrikası'nın temeli İsmet Paşa tarafından atıldı.
Kilimli Kömür Yıkama Fabrikası hizmete açıldı.
- 18 AĞU Dolmabahçe Sarayı'nda 2. Türk Dil Kurultayı toplandı.
- 27 AĞU Afyon-Antalya demiryolu hattının temeli atıldı.
- 2 EYL Kadıköy-Üsküdar ve çevresindeki tramvaylar işletmeye açıldı.
- 23 EYL Türkiye ile Hollanda arasında Ticaret ve Kliring Antlaşmaları imzalandı.
- 29 EYL Isparta Gülyağı Fabrikası'nın bazı kısımları işletmeye açıldı.

- 30 EYL Keçiborlu Kükürt Fabrikası açıldı.
- 3 EKI İsvaç Veliahtı Prens Gustav Adolf, Ankara'da Gazi Mustafa Kemal tarafından kabul edildi.
- 13 EKI Mardin Basbirin'de petrol aramak için ilk sondaj başladı. (Bu petrol arama kuyusundaki çalışmalar verimli petrole ulaşamadığından 15 Haziran 1936'da sona erdirildi.)
- 19 EKI Turhal Şeker Fabrikası işletmeye açıldı.
- 27 EKI *Cumhuriyet* gazetesi, Atatürk'ün TBMM gizli oturumunda söylediği, "Bugün dinletmeye yeltenilen musiki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır," cümlesini, "Bugün acuna dinletilmeye yeltenilen musiki bizim değildir," şeklinde yayınladığı için hükümet tarafından on gün kapatıldı.
- 1 KAS Ankara Kızılay'da Güven Anıtı açıldı.
- 20 KAS Konya Ereğlisi Bez Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 24 KAS Ayasofya'nın statüsü Bakanlar Kurulu'nun kararla müzeye çevrildi.
- 24 KAS Mustafa Kemal'e, TBMM tarafından Atatürk soyadı verildi. (26 Kasım'da Atatürk'ün, İsmet Paşa'ya "İnönü" soyadını verdiği açıklandı.)
Ayasofya Camisi'nin müze olması Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edildi.
- 26 KAS 2590 sayılı kanun ile, "ağa, hacı, hafız, hoca, molla, efendi, bey, beyefendi, hanım, hanımefendi, paşa hazretleri" gibi unvanların kullanılması yasaklandı.
- 28 KAS *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi *Ulus* adını alarak yayına devam etti.
- 3 ARA 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun kabul edildi. Bu kanunla din adamlarının mabet dışında dini kıyafetle dolaşmaları yasaklandı.
- 5 ARA İsmet İnönü ve 191 arkadaşının önergesiyle, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı.
- 17 ARA Atatürk soyadının başkası tarafından kullanılmayacağına ilişkin kanun kabul edildi.
- 18 ARA İstanbul Rihtımı Dok ve Antrepo TAŞ, hükümet tarafından satın alındı.
- 22 ARA Tapu Kanunu kabul edildi.
- 23 ARA İstanbul Rihtım, Dok ve Antrepo Şirketi'nin devlet tarafından satın alınmasıyla imtiyaz haklarına dair kanun *Resmî Gazete*'de yayınlandı.
- 26 ARA Menemen Yıldıztepe'de Devrim şehitleri anısına dikilen "Kubilay Anıtı" açıldı.
- 27 ARA Birer perdelik Taş Bebek (Ahmet Adnan Saygun) ve Bay Önder (Necil Kazım Akses) operalarının ilk temsilieri, Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 15. yıl dönümünde, 27 Aralık 1934 gecesi Ankara Halkevi'nde, Atatürk'ün katılımıyla verildi.

1935

- 1 OCA İstanbul Liman Şirketi hükümetçe satın alındı.
- 1 ŞUB 1931'de restorasyon için kapatılmış olan Ayasofya Camisi müze olarak hizmete açıldı.
- 2 ŞUB Kız Teknik Öğretmen Okulu kuruldu.
- 6 ŞUB Atatürk, müze olarak açılan Ayasofya'yı ziyaret etti.
- 8 ŞUB Genel seçimler yapıldı.
- 1 MAR TBMM, 5. dönem çalışmalarına başladı. Atatürk, Cumhurbaşkanı seçildi. İsmet İnönü, Başbakanlığa atandı ve 8. hükümeti kurdu. (Seçimler sonucunda oluşan yeni parlamentoda hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından Malatya Milletvekili İsmet İnönü'ye verildi. 399 üyeli TBMM'de 7 Mart 1935'te yapılan güven oylamasında kullanılan 343 oyun tamamı kabul çıktı. 20 Eylül 1937'de 45 gün izin alarak başbakanlıktan ayrılan İnönü, daha sonra istifa ederek, görevden ayrıldı. Bu hükümet, 25 Ekim 1937'de sona erdi.) İlk kadın milletvekillerinin katıldığı 5. dönem TBMM çalışmalarına başlandı.
- 25 MAR Keçiörlü Kükürt Fabrikası açıldı.
Afet İnan, Türk Tarih Kurumu As Başkanlığı'na getirildi.
- 6 NİS Ünlü besteci Prof. Paul Hindemith Türkiye'ye gelerek Müzik kurumlarının yeniden yapılandırılması için incelemelerde bulundu.
- 9 NİS İstanbul Telefon Şirketi satın alındı.
Türk Silahlı Kuvvetleri'nde subay ve astsubay rütbeleri yeniden düzenlendi.
- 18 NİS İstanbul'da Uluslararası Kadınlar Kongresi toplandı.
Balkan Ülkeleri Ekonomi Konseyi, Ankara'da çalışmaya başladı.
- 1 MAY Aydın demiryolunun satın alınması için kararname çıktı.
- 3 MAY Atatürk'ün himayesinde Türkkuşu Uçuş Okulu kuruldu.
- 9 MAY Atatürk, CHP 4. Büyük Kurultayı'nı açtı.
- 22 MAY Türkiye Tecim ve Endüstri Odaları 4. Genel Kurultayı Ankara'da toplandı.
- 27 MAY Hafta sonu tatili, cumadan pazara alındı.
- 10 HAZ Mülkiye Mektebi'nin adını Siyasal Bilgiler Okulu olarak değiştiren kanun kabul edildi.
- 14 HAZ TBMM'de Etibank Kanunu kabul edildi.
Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kurulması Hakkında Kanun kabul edildi.

Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Kanunu kabul edildi.

Elektrik İşleri Etüd İdaresi Kanunu kabul edildi.

Diyaret İşleri Reislığı Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun TBMM'de kabul edildi.

- 18 HAZ Bakanlar Kurulu kararıyla Şeker Fabrikaları birleştirildi.
- 20 HAZ Aydın demiryolları satın alındı.
- 22 HAZ Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kuruldu.
- 4 TEM Paşabahçe Fabrikası, Türkiye'nin cam ihtiyacını karşılamak üzere üretime başladı.
- 6 TEM Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü Kanunu kabul edildi.
- 10 TEM Ekonomi Bakanı Celal Bayar, Çiçerin adlı bir vapurla İstanbul'dan ayrılarak Sovyet Birliği'nin sanayisini incelemek üzere Rusya'ya gitti.
- 5 AĞU Fevzipaşa-Ergani demiryolu işletmeye açıldı.
- 6 AĞU Diyarbakır-Maden Bakır Demiryolu hizmete açıldı.
- 15 AĞU İstanbul'a turist çekmek için her yıl festival düzenlenmesine karar verildi.
- 24 AĞU Nazilli Basma Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 15 EYL Ergani-Osmaniye demiryolu işletmeye açıldı.
- 16 EYL Sovyet yardımıyla kurulan Kayseri Dokuma Fabrikası açıldı.
- 21 EYL İstanbul'da ilk "Boğaziçi Gecesi" düzenlendi.
- 26 EYL Türkiye ile Yunanistan arasında Klining Antlaşması imzalandı.
- 3 EKI İtalya, Habeşistan'a saldırdı.
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin adı değiştirilerek Türk Tarih Kurumu oldu.
- 10 EKI Ankara'da Fındık Kongresi toplandı.
- 13 EKI Türkiye Mason Locaları kapatıldı. Malvarlığı halkevlerine devredildi.
- 16 EKI Tekel Genel Müdürlüğü Kanun kabul edildi.
- 19 EKI İngiliz Sefiri Sir Percy Loren'in Temmuz sonunda, Ürdün'de Atatürk'e suikast hazırlandığına ilişkin verdiği haber üzerine alınan tedbirler çerçevesinde Suriye'den Anadolu'ya sızan kişiler yakalandı.
- 20 EKI Genel Nüfus Sayımı yapıldı. (Türkiye'nin nüfusu: 16.158.018)
- 21 EKI Çerkez Ethem ve yandaşlarının Atatürk'e hazırladığı iddia edilen suikast haberinin basına yansımaları üzerine gençler, İstanbul Üniversitesi'nde protesto mitingi yaptı.
Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun TBMM'de kabul edildi. (2 Kasım'da yürürlüğe girdi.)
- 23 EKI Etibank hizmete girdi.
Ergani-Mardin-Diyarbakır demiryolu hizmete açıldı.

- 31 EKI Ankara Mamak'ta Kızılay'ın Gaz Maskesi Fabrikası işletmeye açıldı.
- 7 KAS Türkiye-Sovyetler Birliği Tarafsızlık Antlaşması 10 yıl süre ile uzatıldı.
- 12 KAS Irmak-Filyos demiryolu işletmeye açıldı.
- 22 KAS Fevzipaşa-Diyarbakır demiryolu işletmeye açıldı.
- 26 KAS Demiryolu Isparta'ya vardı.
- 28 KAS Bursa Merinos Fabrikası ile Gemlik Suni İpek Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 29 KAS Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası açıldı.
- 10 ARA Zonguldak Antrasit Fabrikası faaliyete başladı.
- 25 ARA 2884 sayılı Tunceli Vilayeti'nin İdaresi Hakkında Kanun çıkarıldı. Buna göre Tunceli iline bir askeri vali atanacaktı. Bu kanuna göre, Dersim adı değiştirildi ve Mamiki köyünde yeni il merkezi oluşturuldu.

1936

- 1 OCA Yılbaşı günü ilk kez tatil oldu.
Moskova'da ilk Türk resim sergisi açıldı.
- 4 OCA Atatürk'e suikast hazırlığı tahkikatında sanıklardan 8 kişi hakkında men-i muhakeme hükmü verildi. (Çerkez Ethem liderliğindeki bir grubun Urfa Milletvekili Ali Saip Ursavaş ile işbirliği içinde olduğu iddia edilmiş; gazetelerde Eski Halife Abdülmecid Efendi'nin de suikastı finanse ettiğine ilişkin haberler çıkmıştı. Mahkeme ve temyiz aşamasında somut delillere ulaşılamadığı için tüm sanıklar beraat etti.)
- 6 OCA Afgan Dışişleri Bakanı Feyz Muhammet Han, Mustafa Kemal Atatürk tarafından kabul edildi.
Ekim ayında Afganistan Kraliyet Mareşali olan Harbiye Bakanı Şah Mahmut Han Ankara'da Atatürk tarafından kabul edildi.
- 8 OCA Tunceli Affi ilan edildi. Nüfus kütüklerine kaydolmamış olanlarla asker kaçakları affedildi.
- 9 OCA Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi açıldı.
- 20 OCA 2. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın esasları, Ankara'da toplanan Endüstri Kongresi'nde kabul edildi.
Sinemaların esas filmle birlikte bir de öğretici film göstermek zorunda olduğuna ilişkin kanun çıktı.
- 25 OCA İstanbul'da Vapurculuk Şirketi ile diğer bütün kabotajın Denizyolları İdaresi'ne geçmesini sağlayan sözleşme imzalandı.

- 30 OCA Beyoğlu Kız Sanat Okulu'nda şapka yarışması yapıldı.
- 1 ŞUB Osmanlı banknotları tedavülден kaldırıldı.
- 6 ŞUB İstanbul Çiçek Borsası Şişhane'de açıldı.
- 11 ŞUB İstanbul'daki kar fırtınasında binalar yıkıldı, 120 kadar tekne battı ve Unkapanı Köprüsü parçalandı.
- 21 ŞUB İzmir Havagazı Şirketi satın alındı.
- 24 MAR Afyon'da Atatürk Zafer Anıtı açıldı.
- 25 MAR Afyon-Karakuyu, Bozanönü-Isparta demiryolları hizmete açıldı.
- 1 NİS Tekel Memurları Kanunu çıktı.
- 9 NİS İstanbul Telefon Şirketi satın alındı.
- 11 NİS Ankara hükümeti, Lozan Konferansı'na katılan ilgili devletlere birer nota göndererek, Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini istedi.
Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu, görev ve yetkileri kanunla belirlendi.
- 18 NİS İzmit Kâğıt Fabrikası'nda ilk kâğıt üretildi.
- 3 MAY İstanbul Türkkuşu törenle açıldı.
- 6 MAY Ankara Devlet Konservatuarı kuruldu.
- 18 MAY Erzurum-Sivas demiryolu hattının temeli atıldı.
- 25 MAY Ankara-İstanbul uçak seferleri başladı.
- 29 MAY Maliye Bakanlığı Örgüt Kanunu çıkarıldı.
Türk Bayrağı Kanunu kabul edildi. (Yayımlı tarihi 5 Haziran 1936)
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün yapısı ve hedefleri bir kanunla belirlendi.
- 30 MAY Demir İşletmeleri Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 1 HAZ Bankalar Kanunu çıkarıldı.
Maliye Bakanlığı ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kanunları yürürlüğe girdi.
- 8 HAZ İş Kanunu çıkarıldı.
- 9 HAZ İhracatçı Birlikleri kuruldu.
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Memurin kanunu ile genişletildi.
İçişleri Bakanlığı'nca 10'ilçenin (Çankaya, Manyas, Gündoğmuş, Yeşilova, Eyüp, Kargı, Gölcük, Yenice, Gölköy) kurulması kararlaştırıldı.
- 10 HAZ 3023 sayılı İstanbul ve İzmir Limanlarının Sureti İdaresi Hakkında Kanun kabul edildi.
- 11 HAZ Deutsche Bank'ın Elindeki Ergani Bakır Madeni İşletmesi'nin Satın Alınmasına İlişkin Kanun TBMM'de kabul edildi.

- 15 HAZ CHP Genel Sekreteri **Recep Peker** görevinden alındı.
- 18 HAZ CHP Genel Sekreterliği görevinin içişleri bakanlarına, il başkanlıklarının valilere verilmesine ilişkin CHP Genel İdare Kurulu kararı açıklandı. Başvekil ve CHP Genel Başkan vekili **İsmet İnönü** tarafından yayımlanan beyanname ile parti-devlet bütünleşmesi netleştirildi: Parti il başkanlıklarına valiler getirildi. Dahiliye Vekili Genel Yönetim Kurulu üyeliğine alındı ve kendisine partinin Genel Sekreterlik vazifesi verildi. **Şükrü Kaya** CHP Genel Sekreterliği'ne getirildi.
- 22 HAZ Montrö Boğazlar Konferansı toplandı.
- 2 TEM Soyadı kayıtları sona erdi.
- 20 TEM Boğazların güvenliğini Türkiye'ye bırakan Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı ve 31 Temmuz'da TBMM'de onaylandı.
- 1 AĞU Ankara Sigorta Şirketi kuruldu.
- 2 AĞU Veliefendi Çayırı'na turist çekmek için "40 Gün 40 Gece" adlı festival düzenlendi.
- 24 AĞU 3. Dil Kurultayı, Dolmabahçe Sarayı'nda toplandı.
- 29 AĞU Haliç üzerindeki ikinci köprünün (Atatürk Köprüsü) temeli atıldı.
- 4 EYL İngiltere Kralı **Edward VIII**, Türkiye'ye geldi ve Dolmabahçe Sarayı'nda **Mustafa Kemal Atatürk** ile görüştü.
- 8 EYL Ankara ve İstanbul Radyo Şirketi devlete geçti.
- 9 EYL Fransa, Suriye'nin bağımsızlığını tanıdı. İzmir Fuarı, ilk kez Irak, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin katılımıyla uluslararası bir nitelik kazandı.
- 14 EYL Milli Eğitim Bakanlığı, **Murat Özgün** ile **İlhan Gökçe**'nin hazırladığı alfabe ilkokullarda okutulacak tek alfabe olarak kabul etti.
- 16 EYL Kayseri Bez Fabrikası kuruldu.
- 25 EYL Harp Okulu, İstanbul Harbiye'deki tarihi binasından Ankara'da yeniden yapılan okul binasına taşındı.
- 26 EYL Malatya İplik ve Bez Fabrikaları Türk A.Ş. kuruldu.
- 9 EKL Türkiye Fransa'ya bir nota vererek Suriye ve Lübnan'a verilen bağımsızlığın Hatay'a da verilmesini istedi.
- 28 EKL Türkiye-Yugoslavya Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 1 KAS Atatürk, Toprak Kanununun çıkarılmasını istedi.
- 2 KAS Ankara Hıfzıssıha Okulu açıldı.
- 3 KAS Ankara Çubuk Barajı açıldı.

- 5 KAS Siyasal Bilgiler Okulu, İstanbul'dan Ankara'ya taşındı.
- 6 KAS İzmit 1. Kâğıt ve Karton Fabrikası açıldı ve 2. Kâğıt Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 9 KAS Montrö Boğazlar Sözleşmesi Yürürlüğe girdi.
- 23 KAS Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'a tramvay ücretlerine yapılan on paralık zam dolayısıyla dava açtı.
- 27 KAS TBMM, Hatay davasının Milletler Cemiyeti'ne götürülmesini kabul etti.
- 28 KAS Ereğli Kömür İşletmesi satın alındı. Cumhuriyet hükümeti ile Fransızlara ait Ereğli Şirketi bir devir sözleşmesi imzaladı.
- 6 ARA Selanik Belediyesi, Atatürk'ün doğduğu evi satın aldı.
- 10 ARA Zonguldak'ta Türk Antrasit Fabrikası açıldı.
- 13 ARA Milli Eğitim Bakanlığı, yayınladığı genelge ile, öğrencilere soyadı ile hitap edilmesini istedi.
- 14 ARA İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak İktisat Fakültesi kuruldu. Milletler Cemiyeti'nde Hatay sorunu tekrar görüşülmeye başlandı. Türkiye, Hatay halkının güvenliğini ve Hatay'ın bağımsızlığını, Fransa ise Hatay'ın Suriye'nin bir parçası olduğunu savundu.
- 15 ARA Ankara 19 Mayıs Stadyumu, İsmet İnönü'nün katılımıyla hizmete girdi.
- 25 ARA Edirne-Sirkeci demiryolu hattı hükümetçe satın alındı. Devlet, Şark demiryollarını satın aldı.

1937

- 1 OCA Komünistlik suçlamasıyla tutuklanan 13 kişi arasında Nâzım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı da yer alıyordu.
- 7 OCA Rudolf Belling, Akademi Heykel Bölümü Başkanlığına getirildi.
- 15 OCA Vaiz ve Dersiâm sınıfındaki kadrolarda boşalma oldukça yerlerine yeni atama yapılmamasını öngören 2171 sayılı "Vaiz ve Dersiâm Maaşları Hakkında Kanun" değişik 3052 sayılı kanunla yürürlükten kaldırıldı.
- 21-26 OCA Atatürk, Asım Us imzasıyla *Kurun (Vakit)* gazetesinde Hatay konusunda 5 makalelik bir yazı dizisi yayınladı.
- 27 OCA Milletler Cemiyeti, Hatay sorunu için görevlendirdiği İsveç temsilcisi Sandler'in raporunu kabul etti. Türk tezine çok yakın bu rapora göre Hatay Devleti, içişlerinde bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı, resmi dili Türkçe, kendine has bir anayasaya ve 40 kişilik meclise sahip, Fransa ile

Türkiye'nin garantörlüğünde bir cumhuriyet olacaktı. Atatürk, Başbakan İnönü'ye gönderdiği telgrafta Hatay sorununu barışçıl yollarla çözdüklerini belirtti.

- 4 ŞUB İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi açıldı.
- 5 ŞUB Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda değişiklikler yapıldı. Altı Ok, Anayasa'ya girdi. Bu değişikliklerle Laiklik ve Devletçilik ilkeleri de Anayasa hükmü haline geldi.
- 8 ŞUB Orman Kanunu TBMM'de kabul edildi. (18 Şubat'da *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.)
- 10 ŞUB Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Kanunu kabul edildi.
- 17 MAR Romanya Dışişleri Bakanı Antonesco, Ankara'da Atatürk tarafından kabul edildi.
- 20-21 MAR Bölgede bir karakol kurulması üzerine çıkan olaylar sonunda, Harçık Köprüsü Aşiret Reisi Seyit Rıza liderliğindeki asiler tarafından yıkıldı, köprü ile Kahnut bucağı arasındaki telefon hattı kesildi, karakollar basıldı, askerler öldürüldü. Dersim İsyanı ve isyanı bastırma harekâtları başladı.
- 31 MAR Fransızlara ait Ereğli Şirketi ile hükümet arasında imzalanan Devletleştirme Sözleşmesi 3146 Sayılı Kanun ile onaylandı. Bu kanunla Zonguldak Limanı, demiryolu ve madenlerle Kozlu ve Kilimli demiryollarının işletilmesi Ereğli Şirketi'nden devralındı.
- 3 NIS Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın temeli İsmet İnönü tarafından atıldı.
- 4 NIS Konya Ereğlisi Pamuklu Fabrikası kuruldu.
- 7 NIS Mısır ile Ankara'da ilk Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 19 NIS Başbakanlık Teşkilatı Kanunu kabul edildi.
- 20 NIS Türkiye-İran Hava Ulaştırma Antlaşması imzalandı.
- 27 NIS Irak Dışişleri Bakanı Naci el Asil Ankara'da Atatürk tarafından kabul edildi.
- 28 NIS Etibank, Ereğli Kömür İşletmesi T.A.Ş.'ni kurdu.
- 25 MAY Malatya Bez Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 31 MAY Ürdün Kralı Abdullah, Türkiye'yi ziyaret etti ve Atatürk ile görüştü. Sakarya Köprüsü açıldı.
- 4 HAZ T.C. Ziraat Bankası Kuruluş Kanunu kabul edildi. Emniyet Teşkilatı Kanunu kabul edildi.
- 11 HAZ Atatürk, çiftliklerini Hazine'ye bağışladı. Resmî devir 11 Mayıs 1938 tarihinde yapıldı. Atatürk, bu devir sırasında bazı gayrimenkullerini de Ankara Belediyesi'ne bağışlamıştır. 3241 sayılı Kanunla, Ereğli Kömürleri İşletmesi kuruldu.

- 14 HAZ Türkiye, Hatay'ın bağımsızlığını tanıdı.
Tarım Bakanlığı Kanunu kabul edildi.
Orman Umum Müdürlüğü kuruldu.
- 21 HAZ Komünistlik suçlamasıyla tutuklanan ve Nâzım Hikmet ile Hikmet Kıvılcımlı'nın da aralarında olduğu 13 kişinin yargılandığı dava sonuçlandı; tüm sanıklar serbest kaldı. (Nâzım Hikmet, bazı sanıklarla birlikte şubat ayında serbest kalmış, sonraki duruşmalarda tutuksuz yargılanmıştı.)
- 1 TEM Fevzi Paşa-Meydan Ekbez demiryolu hizmete girdi. Hükümetçe satın alınan Toprakkale-Payas ve İslahiye-Meydan Ekbaz demiryolu hatları işletmeye açıldı.
- 8 TEM Türkiye, Irak, İran ve Afganistan, Sadabat Paktı'nı imzaladı.
- 9 TEM Ankara'da Motorlu Tayyarecilik Okulu açıldı.
- 20 TEM Erzurum İstasyonu'nun temeli atıldı.
- 27 TEM 9. Yerli Mallar Sergisi açıldı.
- 31 TEM 3. İstanbul Festivali, Park Otel'de açıldı. (Daha önce 1935 ve 36'da farklı isimlerle yapılan festivalin adı İstanbul Festivali olarak kesinleşti.)
- 12 AĞU Çatalağzı-Zonguldak demiryolu hattı işletmeye açıldı; demiryolu Zonguldak'a ulaştı.
- 16 AĞU Hekimhan-Çankaya demiryolu hizmete girdi.
- 17-20 AĞU Yaklaşık 200 bin askerle Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak komutasında Trakya'da Atatürk ve İnönü'nün de izlediği büyük bir askeri tatbikat yapıldı.
- 27 AĞU Kozlu Kömür İşletmesi hizmete açıldı.
- 10 EYL Akdeniz'de uluslararası deniz taşımacılığına yönelik saldırıları görüşmek için İsviçre'nin Nyon kentinde konferans düzenlendi.
- 12 EYL Dersim-Tunceli Ayaklanması liderleri teslim oldu.
- 13 EYL Dersim-Tunceli Ayaklanması'nı bastıran harekât sona erdi.
- 14 EYL Akdeniz'de korsanlığa karşı birlikte önlem alınmasını öngören Lyon Antlaşması imzalandı.
- 20 EYL Başvekil İsmet İnönü, dinlenmek için 1,5 ay izin aldı. Yerine Celal Bayar vekâlet etmeye başladı.
Türk Tarih Kurultayı, Atatürk'ün katılımıyla açıldı.
Türkiye'de ilk resim ve heykel müzesi, Dolmabahçe Sarayı'nın Velihaht Dairesi'nde yapılan düzenlemeden sonra "Resim ve Heykel Müzesi" adıyla Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından açıldı.
- 27 EYL İstanbul-Edirne karayolunun Lüleburgaz'a kadar olan bölümü ulaşıma açıldı.

- 8 EKI Türkiye-Sovyetler Birliği Ticaret ve Ödeme Anlaşması imzalandı.
- 9 EKI Nazilli Bez Fabrikası, Atatürk tarafından işletmeye açıldı.
- 15 EKI Latin harfleri ile basılan ilk kâğıt paralar tedavüle çıktı.
- 18 EKI Atatürk, Yunanistan Başbakanı Metaksas'ı Ankara'da kabul etti.
- 25 EKI İsmet İnönü, Başbakanlıktan ayrıldı. Yerine Celal Bayar Başbakan oldu ve 9. hükümeti kurdu. (1. Bayar hükümeti. 8 Kasım 1937'de yapılan güvenoylamasına katılan 364 milletvekilinin tamamının kabul yönünde oy kullanmasıyla göreve başladı. Bu hükümet, 11 Kasım 1938'e kadar sürdü. Atatürk'ün vefatı üzerine İnönü Cumhurbaşkanı seçildi. Yeni hükümetin kurulması için Bayar istifa etti.)
- 27 EKI Japonya ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 28 EKI Romanya Başbakanı Titulescu, Ankara'da Atatürk tarafından kabul edildi.
- 30 EKI Ankara Gar Binası törenle açıldı.
- 7 KAS Türkiye-İran Telefon, Telgraf Antlaşması imzalandı.
- 11 KAS Atatürk, yanında Başbakan Celal Bayar ile doğu illeri seyahatine çıktı.
- 15 KAS Dersim-Tunceli Ayaklanması'yla ilgili yargılama sona erdi. Seyit Rıza ile 6 kişi idam edildi.
- 16 KAS Diyarbakır-Cizre demiryolu hizmete açıldı.
- 20 KAS Çetinkaya-Divriği demiryolu hizmete açıldı.
- 29 KAS Hatay'ın yeni statüsü yürürlüğe girdi.
Anayasa'nın 44, 47, 48, 49, 50 ve 61. maddeleri değiştirildi.
- 1 ARA Başbakan Celal Bayar, parti grubunda Hatay konusunda bilgi verdi.
- 7 ARA Türkiye, Hatay'da güç kullanabileceğini belirttiikten sonra, bu konuda Fransa ile arasındaki Dostluk Antlaşmasını (imza tarihi 30 Mayıs 1926), tanımadığını belirtti.
- 27 ARA Denizbank Kanunu kabul edildi.

1938

- 1 OCA İzmir Belediyesi ile Ericsson Şirketi'nin ortaklaşa işlettiği İzmir Santrali, hükümet tarafından satın alındı.
Denizbank kuruldu.
- 12 OCA Türkiye-Letonya Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 14 OCA Dışişleri Bakanlığı Kuruluş Kanunu çıkarıldı.
1936'daki Tunceli Aff yenilendi.

- 17 OCA Halk Bankası ve Halk Sandıklarının sermayeleri hakkında kanun TBMM’de kabul edildi.
- Nâzım Hikmet, akrabası Celaleddin Ezine’nin evinde otururken polislerce tutuklandı ve Ankara Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesi’ne gönderildi.
- 19 OCA Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi ve İzmir Telefon Şirketi’nin satın alınmasına karar verildi.
- 22 OCA Yalova’da Termal Otel açıldı.
- 24 OCA İzmir Telefon Şirketi satın alındı.
- 1 ŞUB Gemlik Suni İpek ve Viskoz Mamulleri Sanayi Müessesesi Atatürk tarafından açıldı.
- 2 ŞUB Bursa Sümerbank Merinos Fabrikası, Atatürk tarafından açıldı.
- 25 ŞUB Başbakan Bayar, Balkan Paketi hazırlığı olarak Yunan, Yugoslav ve Romen başbakanlarıyla toplantı yaptı.
- 6 MAR Atatürk’e Türk hekimleri tarafından Çankaya Köşkü’nde konsültasyon yapıldı.
- 11 MAR Atatürk’ün hastalığına ilişkin ilk haber yayınlandı.
- 29 MAR Nâzım Hikmet, “askeri kişileri üstlerine karşı isyana teşvik” suçuyla 15 yıl ağır hapse mahkûm edildi.
- 30 MAR Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından Atatürk’ün hastalığı ile ilgili ilk resmi tebliğ yayınlandı.
- 11 NİS Üsküdar ve Kadıköy Su Şirketi devletleştirildi.
- Türkiye Cumhuriyeti ve Letonya hükümeti arasında Riga’da imzalanan Ticaret ve Kliring Anlaşmaları tasdik edildi.
- 23 NİS İstanbul Elektrik Şirketi’nin satın alınması için sözleşme imzalandı.
- 27 NİS Türkiye ile Yunanistan arasında Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 2 MAY İtalya, Montrö Antlaşması’nı imzaladı.
- 3 MAY Hatay’da, Milletler Cemiyeti’nin gözetiminde seçim süreci başladı.
- Hava Yolları Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu kabul edildi.
- 8 MAY Başbakan Bayar, Yugoslavya’yı ziyaret etti.
- 11 MAY Atatürk, Ankara’da Gazi Orman Çiftliği’nde bazı bakanların yanında, 11 Haziran 1937 tarihli mektubu ile hazineye bağışladığı mallar için gerekli işlemin yapılmasını istedi.
- 17 MAY Divriği Demir Madenleri İşletmesi kuruldu.
- 19 MAY Yugoslavya Harbiye Bakanı Orgeneral Maric, 19 Mayıs Bayramı törenlerine katıldı ve Atatürk tarafından Çankaya Köşkü’nde kabul edildi.
- 20 MAY Atatürk, hastalığına rağmen Hatay davası için Mersin’e hareket etti.

- 23 MAY İstanbul Elektrik Şirketi satın alındı.
Türkiye Halk Sağlığı A.Ş. kuruldu.
- 26 MAY Atatürk, Ankara'dan son kez ayrılarak İstanbul'a gitti.
- 27 MAY Türkiye-İngiltere Kredi Antlaşması imzalandı.
- 28 MAY Temyiz Mahkemesi, Nâzım Hikmet'in cezasını onadı.
- 29 MAY Kurtuluş Savaşı sırasında düşmanla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle vatanışlıktan ihraç edilen ve sürgüne yollanan 150'likler için Af Kanunu TBMM'ye geldi.
- 30 MAY Devlet Hava Yolları Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 1 HAZ Atatürk, doktorların önerilerine uyarak İstanbul Boğazı'nda demirleyen *Savarona* yatında kalmaya başladı.
Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi kuruldu.
- 3 HAZ Florya Deniz Köşkü ve çevresindeki arazi, Milli Saraylar Müdürlüğü'ne devredildi.
- 15 HAZ Noter Kanunu kabul edildi.
- 16 HAZ Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 17 HAZ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu kuruldu.
Mühendislik, Mimarlık Kanunu kabul edildi.
Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadi Teşekküllerin Teşkilatıyla İdare ve Murakabeleri Hakkında Kanun TBMM'de kabul edildi.
Sümerbark, Kamu İktisadi Teşebbüsü haline geldi.
- 19 HAZ Romanya Kralı Carol II, Atatürk'ü İstanbul'da *Savarona* yatında ziyaret etti.
- 20 HAZ Daha önce "Gazi Günü", "Atatürk Günü" gibi isimlerle kutlanan 19 Mayıs, TBMM'de Gençlik ve Spor Bayramı olarak kabul edildi.
- 24 HAZ Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kuruluş kanunu kabul edildi.
- 27 HAZ Avukatlık Kanunu kabul edildi.
- 28 HAZ Din, ırk, sınıf, akrabalık gibi ilkeler üzerinde kurulu dernekleri yasaklayan Cemiyetler Kanunu kabul edildi.
- 29 HAZ 150'likleri bağışlayan Af Kanunu yürürlüğe girdi.
Beden Terbiyesi Kanunu kabul edildi.
- 3 TEM Türkiye Fransa'ya, Hatay'da Fransız kuvvetlerinin yanında Türk kuvvetlerinin de bulunması gerektiğini kabul ettirdi.
- 5 TEM Türk Ordusu Hatay'a girdi.
- 9 TEM Çimento Sanayii ulusallaştırıldı.

- 10 TEM İzmir Klor Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 13 TEM Toprak Mahsulleri Ofisi kuruldu.
- 16 TEM Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 25 TEM Berlin'de Türk-Alman Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 31 TEM Balkan Paktı devletleriyle Bulgaristan arasında Selanik Antlaşması imzalandı.
- 15 AĞU Divriği-Ilıç Demiryolu İşletmesi hizmete açıldı.
- 29 AĞU Askeri Mahkeme, **Nâzım Hikmet**'i "askeri isyana teşvikten" 20 yıl ağır hapse mahkûm etti; önceki cezası ile birleşince 35 yıl oluyordu. Mahkeme çeşitli gerekçelerle cezayı 28 yıl 4 aya indirdi.
- 2 EYL Bağımsız Hatay Cumhuriyeti kuruldu.
Bağımsız Hatay Meclisi ilk toplantısını yaparak **Tayfur Sökmen**'i Cumhurbaşkanı seçti.
- 5 EYL **Atatürk**, vasiyetnamesini yazdırdı.
- 18 EYL Dört senelik 3. Kalkınma Planı açıklandı.
- 8 EKİ Sivas-Erzurum hattı Erzincan'a ulaştı.
- 16 EKİ **Atatürk**'ün hastalığı hakkında günlük resmi bildirimler yayınlanmaya başladı.
- 26 EKİ Yeni Meclis binasının temeli atıldı.
- 28 EKİ Ankara Radyosu resmen yayına başladı.
- 10 KAS **Atatürk** ebediyete göç etti.

İkinci Dünya Savaşı ve Devrimin Değişim Yılları: Cumhuriyeti Yerleştirmek İsterken Altını Oymak!

— (10 Kasım 1938 - 14 Mayıs 1950) —

Dönemin Cumhurbaşkanı: İsmet İnönü

Dönemin Başbakanları: Celal Bayar, Refik Saydam, Ahmet Fikri Tüzer
(iki günlüğüne Vekâleten), Şükrü Saracoğlu, Recep Peker, Hasan Saka,
Şemsettin Günaltay

Dönem Başında (1938) ABD Doları Ortalama Alış: 1,26 TL

Dönem Sonunda (1950) ABD Doları Ortalama Alış: 2,80 TL

Türkiye Demokrasi Tarihi'nin en trajik süreci **İsmet İnönü'nün** “Cumhuriyet'i Demokrasiyle taçlandırmak” için, muhalefet görevini, Cumhuriyet Devrimi'ne karşı olan Din-Tarım Toplumu temsilcilerine vermesiyle başlar.

İsmet Paşa, bir yandan 2. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği korkusuyla Batı Bloku'nda yer almak için, öte yandan Cumhuriyet Devrimi'ne muhalifleri de ortak ederek bu Devrimi kurumlaştırmak amacıyla hem **Atatürk'ün** Cumhuriyet fikrine karşı çıkmış olan arkadaşlarını ve onlara destek verenleri devlet yönetimine almış hem de muhalefet görevini, saltanatın ve hilafetin kaldırılmasını hazmetmemiş olan bu insanların taraftarlarının kurduğu partiye vermiştir.

Böylece **Atatürk** henüz hayattayken atılan Karşı Devrim tohumları, Devrimcilerin “İkinci Adamı” zamanında, yeşermek için uygun bir ortama kavuşmuşlardır.

Bu süreci tetikleyen ve başlatan olay üzerinde tarihsel ve siyasal açıdan yeterince durulmamıştır. İsmet İnönü'nün Atatürk döneminde bir türlü yapılamamış olan toprak reformunu gerçekleştirmek için, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu çıkartmak istemesi Karşı Devrimci güçleri harekete geçiren atılımıdır.

Devamındaysa, yine İsmet Paşa'nın, Atatürk döneminde gerçekleştirilememiş olan Çok Partili Düzeni kurarak, Cumhuriyet'i Demokrasi ile taçlandırmak çabası ve hem Birleşmiş Milletler'e, hem de Sovyetler Birliği korkusuyla Batı Bloku'na katılma kararı yatar.

Atatürk'ün ölümünü izleyen Savaş Yılları ilginç olaylarla doludur.

Şevket Süreyya Aydemir'in koyduğu isimle "İkinci Adam" İsmet İnönü, bir yandan Köy Enstitüleri gibi dünyaya hâlâ örnek gösterilen bir eğitim atılımını başlatmış, öte yandan Türkiye'yi 2. Dünya Savaşı'nın yıkımından korumak için içte ve dışta bin türlü manevra çevirmiş ve bu arada, Devrim'in henüz temelden el atmadığı toprak reformunu gerçekleştirmek için "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu"nu da gündeme getirmiştir.

Atatürk'ün Cumhuriyet Devrimi'ni tamamlamak için gerçek bir Çok Partili Düzen kurarak Cumhuriyet'i Demokratik bir yapıya kavuşturmayı amaçladığını en iyi bilen kişi İsmet İnönü'dür.

Aslında Cumhuriyet'in Demokrasiyle taçlandırılması konusundaki en önemli iki engelden biri toplumun eğitim, kültür ve bilinç düzeyinin hâlâ Padişah-Kul ilişkisi şartlanmalarından kurtulamamış niteliği, diğeri ise Demokrasiyi kuracak, koruyacak ve geliştirecek çağdaş sınıfların, özellikle de işçi sınıfının gelişmemiş olmasıydı.

Milli Sermaye sınıfı henüz ortaya çıkmamış, sanayi kurulamamış olduğu için işçi sınıfı da ne objektif ne de sübjektif olarak gelişebilmişti.

Topluma hâlâ aşiretler, toprak ağalığı ve toprak ağalığının tarikatlarla bü-tünleşerek köyleri egemenlik altına aldığı şeyhlik, şıhlık yapısı egemendi.

Çağdaş sermaye ve işçi sınıflarının gelişmemiş olması, toprak reformununun yapılamamış ve toprak ağalığının tasfiye edilememiş olmasına bağlıydı.

Toprak ağaları, hem mülkiyet hem de din ve gelenek aracılığıyla sahip oldukları gücü, siyasetle de destekleyerek, köylü nüfusu kul düzeyinde tutmak, onların toprağa ve ağaya bağımlılığını sürdürmek için kullanıyorlardı.

İsmet İnönü'nün 2. Dünya Savaşı sonrası, Çok Partili Düzen'e geçiş sürecinde herkesin bildiği ama kimsenin sosyolojik ve ekonomik önemi üzerinde durmadığı konu, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu"dur.

Herkes haklı ve doğru olarak, Köy Enstitüleri atılımının simge olduğu eğitim çabası üzerinde durur...

Bu atılımın bizzat İsmet İnönü'nün liderliğinde Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç tarafından uygulamaya konulan devrimci niteliğini överek anlatır ama kimse, İnönü'nün aynı dönemde toprak reformu yapmak istediği üzerinde yeterince durmaz...

Ve 2. Dünya Savaşı sonrasında Çok Partili Düzen'e geçişin ana nedeni olarak, sadece Batı'nın (yani ABD'nin) etkisini anlatmak ve vurgulamak, herkesin üzerine atladığı kolaycı bir açıklama olarak ön plana çıkarılır.

Oysa Batı'nın yani ABD'nin, tek adam tarafından yönetilen otoriter rejimlerle işbirliğini (daha kolay manipüle edilebilir oldukları için) tercih ettiği, tarihsel (ve güncel) bir gerçektir.

Bir başka deyişle, Sovyet Birliği korkusuyla Batı ittifakına katılmak isteyen İnönü'nün, Çok Partili Düzen'e geçmek gibi bir adım atmasında hiç de zorunluluk yoktu.

Nitekim, o dönemde, İspanya'da Franko ve üstelik NATO'nun kurucuları arasında olan Portekiz'de Salazar, "Tek Adamlar/Diktatörler" olarak Batı İttifakı içinde "güvenilir müttefikler" kimliğiyle yer almışlardı.

Dolayısıyla, İsmet İnönü, ABD yanlısı politika izleyerek Batı ittifakına katılabilir ve Tek Adam Yönetimi'ni rahatlıkla sürdürebilirdi.

Zaten İnönü'nün Batı'ya yanaşmasının altında, Batı'nın baskısından çok, 2. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin Yalta ve Potsdam'da, Yunanistan ile Türkiye'nin ABD, Britanya ve Sovyetler Birliği arasındaki paylaşım pazarlığında, yerlerinin kesin olarak belirlenmemiş olması ve Sovyetlerin büyük bir hata yaparak Boğazlarda ortak savunma ve üs, Kars ve Ardahan'da toprak taleplerini dile getirmesiyle Türkiye'de yol açtığı korku yatıyordu.

Bu bağlamda asıl hata, İsmet İnönü'nün başlatmak istediği Çok Partili Düzen içerisindeki muhalefet görevini, eski Toplumsal Yapı'nın egemenlerine, yani toprak ağaları ile din adamlarının temsilcilerine vermesiydi.

Üstelik bunlar, temelleri Hilafet'e ve Saltanat'a dayanan "Osmanlıcı" ideolojileriyle, Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'ni kuran ve Cumhuriyet Devrimi'nin başta laiklik ilkesini reddederek Karşı Devrim hareketine öncülük eden ve bu nedenle Atatürk'ün, Cumhuriyet Devrimi'ne "ihanelle" suçladığı çevreden geliyorlardı.

Demokrat Parti'nin, toprak ağalarının temsilcisi olduğu ve zaten kuruluşunun da, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na karşı çıkan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın parti içindeki muhalefet hareketiyle başlamış olduğu tarihin yadsınamaz gerçeklerinden biridir.

Buradaki büyük tarihsel, siyasal ve toplumbilimsel hata, devrimcilerin "İkinci Adamı" olan İsmet İnönü'nün Tek Parti Rejimi'nden, Çok Partili Düzen'e geçişte, Demokrasiyi kurma görevini, Cumhuriyet Devrimi'ne karşı olan eski

rejimin Sultan/Halife'nin yani Padişahlık yönetiminin temsilcisi olan Toprak Ağaları-Din adamları koalisyonuna vermesidir.

Ne yazık ki, 2. Dünya Savaşı sonrası kurulan dünyaya ayak uydurmak ve Çok Partili Düzen'e geçmek uğruna, İsmet İnönü, kendi kurduğu Köy Ensttülerinin devrimci programını da aynı biçimde sürdürememiş, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun amacından saptırılmasını engelleyememiş, üstelik devlet yönetimine de Atatürk'e ve Cumhuriyet Devrimi'ne karşı olan kadroları dahil etmiştir.

Dolayısıyla, 1939-1950 arası dönemi sadece 2. Dünya Savaşı'nın tarihi açısından değil, yukarda açıkladığımız ilişkiler bağlamında, önce nasıl yeni devrimci atılımlar yapıldığını, sonra da nasıl adım adım Cumhuriyet Devrimi'nin altının oyulduğunu izleyerek de okumanızı öneririz.

Özellikle 1945 yılı olaylarına bakarken Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'ndan çok kısa bir süre önce, Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ettiği, Birleşmiş Milletler Beyannemesi'nin imzalandığı tarihlere dikkat edilmelidir. Ayrıca Yine 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile Adnan Menderes ve arkadaşlarının Demokrat Parti'yi kurma girişiminin bağlantısı gözden kaçırılmamalıdır.

Bu bölümdeki olayları okurken, İnönü'nün, tarihte eşi olmayan bir biçimde, bir "Tek Adam Yönetimi"nden "Çok Partili Düzen"e BARIŞÇI GEÇİŞİ nasıl sağladığını, hangi adımları attığını ve bu adımların sonradan Cumhuriyet Devrimi'nin altını nasıl oyduğunu ibretle farkedebilirsiniz!

Aslında İsmet İnönü'nün gerçekleştirdiği bu tarihsel geçiş de mucizevi bir nitelik taşır:

Bir "Tek Adam"ın, bütün yetkiler elindeyken, ona bu yetkileri veren düzeni değiştirip, şeffaf ve adil seçimlerle iktidarı devretmesi olayına tarihte rastlanmaz.

Üstelik İsmet İnönü bu değişimi, "Barışçı Bir Yöntemle" gerçekleştirmiş, bu nedenle de tarihsel bir model oluşturmuştur:

1950 seçimlerini kaybettiğinde ve iktidarı Demokrat Parti'ye devrettiğinde, "En büyük yenilğim, en büyük başarımdır. Sükûnetle ve sulh yoluyla iktidarı devir ediyorum bundan daha büyük mutluluk var mı?" diyebilmiştir!

Türkiye'nin siyasal tarihindeki bu çok ilginç değişim yıllarını okurken hem şaşırarak hem üzüleceksiniz.

1938

- 10 KAS **Atatürk** ebediyete göç etti.
- 11 KAS **İsmet İnönü**, Cumhurbaşkanı seçildi. **Celal Bayar**, Başbakan olarak kaldı ve 10. hükümeti kurdu. (Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü** tarafından İzmir Milletvekili **Celal Bayar**'a verildi. 16 Kasım 1938'de yapılan güven oylamasında kullanılan 342 oyun tamamı kabul çıktı. **Bayar**'ın, parti divanında seçim kararı alınması üzerine başbakanlıktan çekilmesiyle hükümet, 25 Ocak 1939'da sona erdi.)
- 16 KAS **Atatürk**'ün tabutu üzerine Türk bayrağı örtülerek katafalk üzerine kondu ve Dolmabahçe Sarayı'ndaki büyük tören salonuna yerleştirildi.
- 17 KAS Halk, **Atatürk**'ün naaşının önünde saygı geçidi yaptı.
- 19 KAS **Atatürk**'ün cenazesi Yavuz zırhlısı ile İzmit'e götürüldü. Cenaze namazını Diyanet İşleri Başkanı Ord. Prof. **Şerafettin Yalıtıkaya** kıldırdı.
- 20 KAS **Atatürk**'ün cenazesi Ankara İstasyonu'nda özel trenden alındıktan sonra TBMM'ye götürülmek üzere top arabasına kondu.
- 21 KAS **Atatürk**'ün cenazesi, Ankara'da düzenlenen bir törenle Etnografya Müzesi'ne kaldırıldı. Türkiye Cumhuriyeti'nin 2. Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü**, **Atatürk** için millete yayınladığı bildiride, "Vatan sana minnettardır!" dedi.
- 23 KAS Demiryolu Erzincan'a vardı.
- 28 KAS **Atatürk**'ün vasiyetnamesi açıldı.
- 12 ARA Sivas-Erzincan demiryolu hizmete girdi.
Diyarbakır-Cizre-Van demiryolu yapımına başlandı.
- 21 ARA Devlet Şurası Kanunu kabul edildi.
- 26 ARA CHP Olağanüstü Kurultayı'nda **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**, "Ebedi Başkan"; **İsmet İnönü**, "Değişmez Başkan" seçildi.
- 28 ARA Milli Eğitim Bakanlığına **Hasan Ali Yücel** getirildi.
- 29 ARA Askeri Yargıtay, **Nâzım Hikmet**'in 20 yıllık cezasını onadı.
- 31 ARA On bir ilde kısmi seçim yapıldı.

1939

- 16 OCA Adli Evrakın Posta, Telefon ve Telgraf İdaresi Vasıtası ile Tebliğine dair Kanun ile 1 Ocak 1940'tan itibaren köylülere ait mektupların atlı dağıtıcılar aracılığıyla ulaştırılmasına karar verildi.

- 25 OCA **Celal Bayar**, Başbakanlıktan ayrıldı. Yerine **Refik Saydam** atanarak 11. hükümeti kurdu. (Celal Bayar'ın istifasından sonra hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü** tarafından İstanbul Milletvekili **Refik Saydam**'a verildi. 27 Ocak 1939'da yapılan güvenoylamasında kullanılan 341 oyun tamamı kabul çıktı. Oylamaya 57 milletvekili katılmadı. Hükümet, 1939'da yapılan genel seçimler nedeniyle 3 Nisan 1939'a kadar sürdü.)
- 27 OCA TBMM, son birleşimini yaptı. Hükümete oybirliği ile güvenoyu verildi. TBMM, seçimlerin yenilenmesine karar verdi.
- 19 ŞUB Yurdun 158 yerinde yeniden halkevi açıldı.
- 27 ŞUB Kozlu Kasaplarla Maden ocağında patlama oldu, 23 kişi öldü.
- 28 ŞUB İstanbul Tramvay ve Tünel İdaresi satın alındı.
- 17 MAR Bulgaristan Başbakanı **Kyoseivanov** Ankara'ya geldi.
- 26 MAR Milletvekili Genel Seçimleri yapıldı.
- 1 NİS Amerika Birleşik Devletleri ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 3 NİS TBMM açıldı. **İnönü** Cumhurbaşkanı, **Refik Saydam** Başbakan oldu, 12. hükümeti kurdu. (424 üyeli TBMM'de 10 Nisan 1939'da yapılan güven oylamasında 389 oy kullanıldı. Kullanılan oyların tamamı kabul çıktı. 35 milletvekili oylamaya katılmadı. **Refik Saydam**'ın görevi başında vefat etmesiyle hükümet, 8 Temmuz 1942'de sona erdi.)
- 1-5 MAY Milli Eğitim Bakanı **Hasan Ali Yücel**, **Sabahattin Eyuboğlu**'nu Ankara'ya çağırarak, 1. Türk Neşriyat Kongresi'ni topladı.
- 2 MAY **İnönü**, Fransa Genelkurmay Başkanı General **Weygand**'ı kabul etti.
- 8 MAY Almanya ile Kredi Antlaşması imzalandı.
- 12 MAY İngiltere ile Siyasal İşbirliği Antlaşması imzalandı.
- 17 MAY Almanya, Türkiye'nin tarafsızlığını bozduğunu öne sürdü.
- 27 MAY Ulaştırma Bakanlığı kuruldu.
Ticaret Bakanlığı Kanunu kabul edildi.
- 29 MAY CHP 5. Kurultayı toplandı.
- 23 HAZ Ankara'da Fransa'yla "Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorunlarının Kesinlikle Çözümüne İlişkin Antlaşma" imzalandı. Bu antlaşmayla Fransa Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiş oldu.
Paris'te Büyükelçi **Suat Davaz** ile Dışişleri Bakanı **Georges Bonnet** tarafından Türk-Fransız Deklarasyonu imzalandı.
- 26 HAZ Ankara Havagazı Şirketi satın alındı.
- 29 HAZ TBMM, Ankara Antlaşması'nı onayladı. Hatay Millet Meclisi, oybirliği ile Türkiye'ye katılma kararını verdi ve Hatay Devleti'ne son verdi.

- 5 TEM Milli Piyango İdaresi Kanunu kabul edildi.
CHP İl Başkanlıkları ile Valilikler birbirlerinden ayrıldı.
- 6 TEM Ankara Bira Fabrikası Tekel yönetimine geçti.
- 7 TEM TBMM tarafından çıkarılan bir kanunla Hatay vilayeti kuruldu. Fransız birlikleri Hatay'ı terk etti.
- 11 TEM Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 17 TEM I. Maarif Şurası açıldı.
- 19 TEM Bakanlar Kurulu, "Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne Ait Nizamname"yi kabul etti. Nizamname, 31 Temmuz'da yürürlüğe girdi.
- 23 TEM TBMM adına bir heyet Hatay'a geldi. Hatay, yapılan bir törenle Türkiye'ye katıldı. Fransız bayrağı indirilerek Türk bayrağı göndere çekildi. Anavatanına katılma süreci tamamlandı.
- 11 AĞU İnönü, Romanya Kralı Carol ile İstanbul'da görüştü.
- 23 AĞUS Almanya ile Sovyetler Birliği arasında Molotov-Ribbentrop Paktı (Saldırmazlık Antlaşması) imzalandı. 2. Dünya Savaşı bu pakt üzerine, Polonya'nın Hitler tarafından işgal ile başladı.
- 1 EYL Hitler, Polonya'ya saldırdı. 2. Dünya Savaşı başladı.
- 7 EYL Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun, İnönü'ye mesaj gönderdi.
- 10 EYL Karabük Demir ve Çelik Fabrikası açıldı ve ilk Türk demir üretimi yapıldı.
- 17 EYL Sovyetler Birliği, Polonya'yı işgal etti.
- 27 EYL Saracoğlu ile Molotov arasındaki Türk-Sovyet görüşmeleri Moskova'da başladı.
- 2 EKI Sovyetler Birliği, Türkiye'nin Boğazları kapamasını, Fransa ve İngiltere'ye karşı sorumluluklarını bırakmasını istedi.
- 17 EKI Moskova'daki Türk-Sovyet Görüşmeleri kesildi.
- 19 EKI İngiltere ve Fransa ile Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalandı. (Ankara Paketi)
- 20 EKI Sivas-Erzurum demiryolu işletmeye açıldı.
- 22 EKI Sivas Lokomotif Vagonu Atölyesi işletmeye açıldı.
- 26 EKI TBMM yeni binasının temeli atıldı.
- 31 EKI İlk Devlet Resim ve Heykel Sergisi, şimdi opera binası olan o dönemdeki Sergi Evi'nde açıldı.
- 7 ARA Kastamonu hastanesi açıldı.
- 26/27 ARA Türkiye'nin en büyük deprem facialarından Erzincan depremi oldu. 7.9 şiddetindeki depremde yaklaşık 33 bin kişi öldü, 100 bin kişi yaralandı.

1940

- 1 OCA Garp Linyitleri İşletmesi kuruldu.
- 8 OCA Türkiye, Fransa, İngiltere Kredi Antlaşması imzalandı. Türkiye Almanya'ya krom satmayacağını teahhüt etti.
- 10 OCA Müstehcenlikle suçlanan **Nasuhi Baydar**'ın çevirdiği **Pierre Louys**'in *Afrodit* adlı kitabı ile ilgili davaya başlandı. Yapılan duruşmada romanı yayımlayan **Semih Lütfi** ile baskıyı yapan **Kenan Dinçman**'ı avukat olarak romancı **Esat Mahmut Karakurt** savundu.
- 11 OCA Ankara Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi Oyuncuları, Cebeci'deki konservatuvar binasında ilk oyunlarını sahnelemeye başladı.
- 15 OCA Ankara Radyosu, Fransızca, Yunanca, Farsça ve Bulgarca haber yayınına İngilizceyi de ekledi.
- 18 OCA Hükümete olağanüstü yetkiler verildi.
Milli Korunma Kanunu kabul edildi.
- 29 OCA İstanbul'da yeni yapılacak binalarda sığınak bulunması zorunluluğu getiren tüzük yürürlüğe girdi.
- 30 OCA Belediye İl Sağlık Müdürlüğü, İstanbul'da baş gösteren tifüs salgınına karşı bitle mücadeleye girişti.
- 31 OCA Belgrad'da toplanacak Balkan Paktı Konseyi'ne katılmak üzere Ankara'dan İstanbul'a giden Dışişleri Bakanı **Şükrü Saracoğlu**, "Bitaraf değiliz, harp hariciyiz," dedi.
- 2 ŞUB Balkan Antantı Konseyi'nin Belgrad'da yapılan yıllık olağan toplantısında, Birliğin 7 yıl daha uzatılmasına karar verildi.
- 5 ŞUB Müstehcen olduğu iddiasıyla yargılanan *Afrodit* çevirisi hakkındaki duruşmada, **Mustafa Şekip Tunç**, **Ali Nihat Tarlan** ve **Sadrettin Celal Antel**'den oluşan bilirkişiler, *Afrodit*'in müstehcen değil, sanat yapıtı olduğunu belirtti.
- 10 ŞUB İstanbul Belediyesi, tifüsle mücadele için çeşitli semtlerdeki hamamları belirli saatlerde kiralarak, isteyenlere parasız yıkanma hizmeti vermeye başladı.
- 26 ŞUB Sovyet basınında Türkiye'nin savaşa hazırlandığına dair haberler çıktı.
- 27 ŞUB Türk gemilerinin yabancı sulara sefer yapması yasaklandı.
- 28 ŞUB Milli Eğitim Bakanı **Hasan Ali Yücel**, Tercüme Bürosu'nu kurdu ve çeviri seferberliğini başlattı.
- 1 MAR Mahkeme, *Afrodit* adlı kitabın müstehcen olmadığına karar vererek sanıkları akladı. Bütün bu olaylar sırasında, **Pierre Louys**'nin *Afrodit*'ine

- karşı, davanın ilk bilirkişisi **İbrahim Haklı Konyalı**'nın *Afrodit*'i yayınlandı ve kitap o zamanın şartlarına göre satış rekorları kırdı.
- 5 MAR Türk Dil Kurumu, *Söz Derleme* dergisinin 1. cildini yayınladı.
- 13 MAR Yüz kuruşu aşan alışverişlerde fatura kesilmesi zorunluluğu getirildi.
- 19 MAR Tercüme Heyeti, *Tercüme* dergisini yayımlamaya başladı.
- 25 MAR Dışişleri Bakanı **Şükrü Saracoğlu**, İngiltere'de yayımlanan *Daily Express* gazetesine verdiği demeçte, "Balkanları paylaşmaya kalkışmak, harp demek olur," dedi.
- 26 MAR İstanbul'da çıkarılan *Türkische Post* gazetesi, İçişleri Bakanlığı'nın tezkeresi ve Bakanlar Kurulu kararı ile "devletin harici siyasetine mugayir yazı yazması" suçuyla geçici olarak kapatıldı.
- 30 MAR Suriye ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 31 MAR Bursa çevresinde Gölbarajı hizmete girdi.
- 16 NİS Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü**, *Daily Mail* gazetesine verdiği demeçte, "Türkiye, İngiltere ve Fransa ile ittifakına iyi ve fena zaman ayırt etmeksizin daima sadık kalacaktır," dedi.
- 17 NİS 3803 sayılı "Köy Enstitüleri Kanunu" çıkarıldı ve bu kanuna dayanarak Köy Enstitüleri açılmağa başlandı. Bu okulların programlarında din dersleri yer almadı.
- 19 NİS Depremde yararı görülen mahkûmlara af kanunu çıkarıldı.
- 20 NİS MTA'nın Maymune Boğazı'nda sürdürdüğü sondajlardan, Raman-1'de 1048 metrede petrol bulundu.
- 24 NİS Basın Kanununa eklenen iki maddeyle, ulusal duyguları inciten, bu amaçla ulusal tarihi saptıran ve ülkenin güvenliği ile ilgili olarak yapılan soruşturmalardan, alınan önlemlerden söz eden yazılar yazmak yasaklandı.
- 2 MAY Tasvîr-i Efkâr gazetesinin ilk sayısı çıktı.
- 4 MAY 1940 bütçesine savunma için "Fevkalade Tahsisat" eklenmesine karar verildi.
- 6 MAY Örfî İdare Kanunu, TBMM'de görüşüldü.
- 9 MAY İngiltere Başbakanı **Neville Chamberlain**, askerî başarısızlıkları üzerine istifa etti ve yerine **Winston Churchill** getirildi. Churchill, mesaj yayınladı: "...Türkiye'nin bu zamanda bize müzaheretini (arka çıkması) hepimizce cesaret verecek bir âmidir."
- 18 MAY Genelkurmay Başkanı **Fevzi Çakmak**, Müttefiklerin Doğu Akdeniz'deki kuvvetlerinin komutanlarıyla görüşmek için Beyrut'a gitti.
- 19 MAY İstanbul'da Dolmabahçe Stadi'nin temeli atıldı.
- 20 MAY Devlet Konservatuvarının kuruluşu hakkında kanun kabul edildi.

- 22 MAY Başbakanlık Basın-Yayın Kanunu kabul edildi. Matbuat Umum Müdürlüğü Başkanlığına bağlandı.
- 25 MAY Türk Tarihi Tetkik Derneği'nin adı Türk Tarih Kurumu olarak değiştirildi. *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren Örfî İdare Kanunu ile Sıkıyönetim komutanlarına belirli bir süre veya tamamen gazeteleri ve matbaalarını kapatma ve basına sansür yetkisi verildi.
- 30 MAY 3867 Sayılı Kanunla Ereğli Kömür Havzası'ndaki ocakların devlet tarafından işletilmesi kararlaştırıldı.
- 12 HAZ Türkiye, İtalya ile ticari ilişkilerini kesti. Hükümet, Türkiye'nin 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan II. Dünya Savaşı'nın dışında kalacağını açıkladı.
- 13 HAZ İzmir ve Mersin limanlarında bulunan yolcu gemilerine, "İstanbul'a dön!" emri verildi.
- 21 HAZ Devlet Operası, **Mozart**'ın Bastien ve Bastienne adlı yapıtını sahneye koyarak ilk temsilini verdi.
- 8 TEM Hükümet, TBMM'den güvenoyu aldı. Başbakan **Refik Saydam** yaptığı konuşmada, Türkiye'nin dostluklarına bağlı ve yurdu savunacak güçte olduğunu söyledi.
- 17 TEM Türk Hava Kurumu, model uçak kursu açtı.
- 19 TEM **Hitler**, Reichstag'da yaptığı konuşmada, "Romanya'yı alacağımızı söyleyerek Türkiye'yi korkutmak istiyorlar," dedi.
- 22 TEM Bilimsel çalışmaları yaygınlaştırmak amacıyla her yıl birkaç ilde birden düzenlenmesine karar verilen Üniversite Haftası'nın ilki Erzurum'da başlandı.
- 24 TEM Milli Savunma Bakanlığı bütçesine 64 milyon lira ek ödenek kondu.
- 25 TEM Türkiye - Almanya Ticaret Antlaşması yapıldı. Krom madeni satışı antlaşmaya dahil edilmedi.
- 4 AĞU İstanbul Belediyesi'nin halka ucuz eğlence sağlamak amacıyla kurduğu Taksim Gazinosu'nun açılışı yapıldı.
- 10 AĞU *Cumhuriyet* gazetesi, hükümetin yayın politikasına aykırı yayın yaptığı gerekçesiyle Bakanlar Kurulu kararıyla 90 gün süreyle kapatıldı.
- 20 AĞU **Troçki**, Mexico City yakınlarında öldürüldü.
- 30 AĞU Üzerinde **İsmet İnönü**'nün resmi bulunan bir liralıklar tedavüle çıktı.
- EYL Türkiye, ABD'nin 2. Dünya Savaşı sırasında **Hitler**'e karşı savaşan devletlere yardım programı Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu kapsamındaki yardımlarını Britanya aracılığıyla almaya başladı.
- 10 EYL *Tan*, *Tasvîr-i Efkâr* ve *Haber* gazeteleri, Bakanlar Kurulu kararıyla yedi gün süreyle kapatıldı.

- 22 EYL İstanbul'da yayınlanan *Le Journal d'Orient* gazetesi, hükümetin dış siyasetine aykırı yayın yaptığı gerekçesiyle Bakanlar Kurulu tarafından yedi gün süreyle kapatıldı.
- 26 EYL Türk-Rumen Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 3 EKL Musevi yurttaşların kurduğu Türk Kültür Birliği, Musevi dinsel törenlerinde Türkçe kullanılmasını istedi.
- 15 EKL İcra Vekilleri Heyeti'nin kararnamesine göre, diğer yabancı sermayeli şirketlerle yerli madenciler ve bankaların elindeki maden ocakları da 1940 yılı Aralık ayı başından itibaren devlet tarafından satın alındı.
- 20 EKL Genel Nüfus Sayımı yapıldı. (Toplam nüfus 17.820.950)
2. Dünya Savaşı nedeniyle İstanbul, Kırklareli, Edirne Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli'de sıkıyönetim ilan edildi. (TBMM'de süresi devamlı olarak uzatılan bu uygulama, 23 Aralık 1947'ye kadar sürdü.)
- 22 EKL Bütün kömür ocaklarının devletleştirilmesine karar verildi.
- 28 EKL İtalya, Yunanistan'a saldırdı.
İşe Müsteşarlığı'nın kurulmasına karar verildi. Buna bağlı olarak Fiyat Murakabe Komisyonları kuruldu ve piyasada fiyatları belirlenmiş olan malların fiyatlarının denetimine ve karaborsa fiyatlarıyla mücadelede çalışıldı.
- 31 EKL Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İngiliz Doğu Orduları Komutanı General Arthur Smith'i kabul etti.
2. Devlet Resim ve Heykel Sergisi açıldı.
- 2 KAS Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu kuruldu.
- 4 KAS İngilizler Girit'i işgal etti.
- 5 KAS Çeşitli kurum ve kuruluşlar, erlere hediye edilmek üzere, kışlık giyecek toplama kampanyası başlattı.
- 11 KAS Benzin harcamalarına kısıtlama getirildi.
- 18 KAS Bakanlar Kurulu, hava saldırılarına karşı bütün kent ve kasabalarda geceleri karartma yapılması için karar aldı.
- 25 KAS İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli'de sıkıyönetim ilan edildi.
Bakanlar Kurulu, 27 Kasım'dan geçerli olmak üzere bütün motorlu özel araçların trafiğe çıkmasını yasakladı.
- 28 KAS Ticari araçlara da kısıtlama getirildi. İstanbul'da bir gün tek, bir gün çift plaka numaralı binek otomobilleri sefere çıkmaya başladı.
- 30 KAS Pasif korunma tedbirlerinden "karartma uygulanmasına" İstanbul'da başlandı.

Hava Kurumu'na yardım amacıyla evlilik yüzüklerini kuruma bağışlayan vatandaşlara dağıtılacak yüzüklerin yapımı tamamlandı.

- 1 ARA Bütün Türkiye'de geceleri karartma yapılmasına başlandı.
- 5 ARA Hükümet Toprak Mahsulleri Ofisi'nin buğdayı üretim yerinden satın alarak stok yapabilmesi ve tüccarın elindeki stoklara el konulabilmesi için karar aldı.
- 7 ARA Kâğıt stokunun azalması ve dış alım yapılamaması üzerine, Bakanlar Kurulu gazetelerin sayfa sayısını, boyutlarına göre 4 ve 6 sayfa olarak sınırladı.
- 11 ARA Karartma uygulaması kaldırıldı.
- 19 ARA Alman saldırısına uğramış olan Yunanistan'a "Kurtuluş" adlı şileple yardım yollandı.
- 23 ARA Silahlı Kuvvetler'in gereksinimi olan giyim malzemelerinin dışalımının yapılabilmesine izin veren bir kanun çıkarıldı.
- 30 ARA Milli Savunma Bakanlığı bütçesine 40 milyon lira ek ödenek kondu.

1941

- 1 OCA İngiltere Başbakanı Churchill, Anadolu Ajansı vasıtasıyla Türk halkına mesaj gönderdi. "... Geçen müşkül aylarda Türkiye'nin değişmez dostluğuna mazhar olduk."
- Behice Boran tarafından çıkarılan aylık *Yurt ve Dünya* dergisinin ilk sayısı yayımlandı.
- 2 OCA Pamuk Kongresi toplandı.
- 3 OCA Diyanet İşleri Başkanlığı, kurban derileri ve bağırsaklarının Türk Hava Kurumu'na bağışlanmasına ilişkin fetva verdi.
- 14 OCA *İnönü* (sonra "*Türk*") *Ansiklopedisi Bürosu*, çalışmalarına başladı. İstanbul Valiliği Üniversite Talebe Birliği tüzüğünü onayladı, Talebe Birliği faaliyete geçti.
- 25 OCA Ankara Radyosu Sırpça yayına başladı.
- 28 OCA Nazi Almanyası'nın Ankara Büyükelçisi Franz von Papen, Hitler'e İnönü'ye bir mektup yazmasını önerdi.
- 31 OCA Churchill, İnönü'ye Ankara'daki büyükelçisi aracılığı ile gönderdiği bir mesajda, Bulgaristan üzerinden gelecek muhtemel bir Alman hava saldırısını karşılamak amacı ile Türkiye'de İngiliz hava ve topçu birliklerinin konuşlanmasını önerdi. İnönü bu öneriyi kabul etmedi, "Böyle bir ha-

reket Türkiye'nin fiilen harbe girmesi demektir. Taahhütlerimiz bunu gerektirmiyor," dedi.

- 5 ŞUB Yeni bir uygulama ile mektupların köylere kadar gönderilerek sahiplerine ulaştırılmasına ve köylülerin pul yapıstırıp dağıtıcılara vereceği mektupların da alınıp merkeze getirilmesine başlandı.
- 11 ŞUB Ecnebi Musevilerin Türkiye'den transit geçmeleri hakkında kararname yayımlandı; tabiiyetlerinde buldukları devletler tarafından kısıtlama getirilmiş yabancı uyruklu Museviler, ancak konsolosluklardan transit vizesi alarak Türkiye topraklarından geçebilecek.
- 14 ŞUB Savaş ve yaşanan kıtlık nedeniyle tahıl stoklarına hükümetçe el konulmasına ilişkin kararname yayımlandı.
- 17 ŞUB Almanya, Bulgaristan'a girdi. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye ve Bulgaristan devletleri, birbirlerine saldırmayacaklarına dair bildiri yayımladı.
- 18 ŞUB Petrol Ofisi kuruldu. Buğday ithalatı yapılamadığından ekmeklerin belirli bir oranda çavdar ve arpayla karıştırılarak üretilmesine karar verildi. Bakanlar Kurulu kararıyla Ankara, İstanbul ve İzmir şehirleri Belediye sınırları dahilinde tek tip ekmek çıkarılması kararlaştırıldı. 16 yaşın üzerindeki erkek çocukların maden ocaklarında, 12 yaşın üzerindekiilerin tekstil sanayiinde çalıştırılmasına ilişkin kararname çıktı.
- 26 ŞUB İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ve Genelkurmay Başkanı Dill Ankara'ya gelerek Churchill'in 31 Ocak önerileri doğrultusunda görüşmeler yaptı. Türkiye'nin yanıtı, "Bana saldırılırsa savaşırım. Ama ben Türkiye dışında bir saldırı başlatmam. Silahlı Kuvvetlerimin durumu zaten böyle bir operasyona uygun değil," oldu.
- 1 MAR Hitler, İnönü'ye mektup gönderdi. Bulgaristan'a gidecek Alman askeri birliklerinin, Türkiye tarafından bir tehdit olarak algılanmamasını isteyen Hitler, iki ülkenin ekonomik açıdan birbirlerine gereksinimleri olduğunu vurguluyor ve "Almanya ile Türkiye'yi karşı karşıya getirebilecek hiçbir sebep olmayacağı görüşündeyim," derken, "Türk hükümeti, bizi, bu tutumumuzda bir değişiklik yapmaya zorunlu kılacak önlemlere girişmesin," diyerek tehdit ediyordu.
- Anıtkabir için açılan uluslararası proje yarışması duyuruldu.
- 4 MAR Alman Büyükelçisi Von Papen, İnönü'ye, Hitler'in mesajını getirdi.
- 11 MAR ABD Kongresi "savunmaları Amerikan savunmasında hayati olan ülkelere" yardım etmek üzere "Ödünç verme ve Kiralam Kanunu"nu kabul etti. (Bu yardımlardan Türkiye'nin de yararlanmasına 7 Kasım 1941'de karar verildi.)
- 12 MAR İnönü, Hitler'e mektup göndererek aynı sertlikte yanıt verdi: "Türkiye, toprak bütünlüğüne ve tamamiyetine şu veya bu devletler grubu ara-

sındaki siyasi-askeri kombinezonlar açısından bakamaz ve kutsal dokunulmazlık (mukaddes masuniyet hakkı) hakkının herhangi bir yabancı devletin kazanacağı zafere göre yorumlanmasını kabul edemez. İşte bu sebeptedir ki, milli egemenliğine yönelecek her saldırıya karşı koymaya azimlidir.”

İstanbul Pera Palas Otelinde 11 Mart'ta meydana gelen patlama olayı hakkında haber yapan *Yeni Sabah*, *Vatan*, *Hakikat* ve *Halk* gazeteleri 3 gün; *Vakit*, *Tan*, *Son Posta*, *Tasviri Efkâr*, *Akşam* ve *Demokrat Politika* gazeteleri 2 gün kapatıldı.

- 19 MAR Sıkıyönetim üç ay daha uzatıldı.
- 21 MAR Ankara Radyosu yeniden Rumca yayına başladı.
- 24 MAR Türkiye-Sovyetler Birliği Saldırmazlık Antlaşması imzalandı.
- 5 NİS Anıtkabir için açılan proje yarışması sonuçlandı. **Emin Onat** ve **Orhan Arda**'nın teklif ettikleri proje seçildi.
- 6 NİS Mihver devletleri Yugoslavya'yı işgal etti. Almanlar Yunanistan'a girdi, Türk deniz sınırına kadar Doğu Akdeniz'i savaş bölgesi ilan etti. Türkiye, bunun üzerine Edirne ve Uzunköprü'de demiryolu köprülerini havaya uçurdu.
- 17 NİS Merkez Bankası'nın yurt dışında bastıracağı 100 liralık ve 50 kuruşluk banknotları taşıyan gemi, Yunanistan'ın Pire Limanı'nda kaza geçirdi ve banknotlar denize dağıldı.
- 21 MAY İnhisarlar Umum Müdürlüğü kuruldu.
- 2 HAZ Ezan, kamet, tekbir ve salavat-ı şerifeleri Türkçe tercümeleriyle okumayıp Arapça aslıyla okuyanlar için Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesi gereği ceza öngörüldü. Bu tarihte çıkarılan 4055 sayılı kanunla, herhangi bir yerde, görev dışında olsa veya görevli olmasa bile Arapça ezan okuyanlar ve tekbir getirip, salavat-ı şerife zikredenlerin 3 ay hapisle cezalandırılması, 10 liradan 200 liraya kadar para cezası verilmesi kabul edildi.
- 6 HAZ 1. Türk Coğrafya Kongresi toplandı.
- 12 HAZ “Madame Butterfly” operası, Ankara Devlet Konservatuarı oyuncularından tarafından ilk kez yorumlandı.
- 18 HAZ Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması imzalandı.
- 19 HAZ İstanbul'da francala ekmeğiyle ilgili bir tebliği basında yer aldı. Yapılan açıklamada, francala ekmeğinin sadece hastanelerdeki hastalara tahsis edileceği belirtiliyordu.
- 22 HAZ Almanlar, Sovyetler Birliği'ne saldırdı. Hükümet, savaş hakkında resmi tebliğ yayımladı: “Cumhuriyet hükümeti, Almanya-Sovyetler Birliği Savaşı dolayısıyla hasıl olan durum karşısında tarafsızlığını ilana karar vermiştir.”

- 23 HAZ *Refah* gemisi, kimliği bilinmeyen bir denizaltı tarafından torpillendi. Tarihe "Refah Faciası" diye geçen olayda, 15 deniz subayı, 16 hava öğrencisi, 48 denizaltı subayı, 63 deniz eri, 25 gemi mürettebatı öldü.
- 25 HAZ Türkiye-Almanya Saldırmazlık Antlaşması oybirliği ile onaylandı.
- 1 TEM Fransız Mareşali ve Devlet Başkanı **Pétain**, **İnönü**'ye mesaj gönderdi. Matematikçi **Cahit Arf**'ın dünya matematik literatürüne geçen Arf İnvariantları, Alman dergisi *Crelle Journal*'da yayımlandı. **Arf** daha sonra hocası **Helmut Hasse** ile birlikte geliştirdiği Hasse-Arf Teoremi'ne de imza attı.
- 3 TEM Devlet Konservatuarı ilk mezunlarını verdi.
- 7 TEM Milli Eğitim Bakanı **Hasan Ali Yücel**, Gramer Komisyonu'nu topladı.
- 18 TEM Milli Savunma giderlerini karşılamak üzere tasarruf bonoları çıkarıldı.
- 24 TEM İlk kadın tiyatro sanatçımız **Afife Jale** yaşamını yitirdi.
- 25 TEM *Bozkurt* dergisi yeniden kapatıldı. Aşırı Türkçü bulunan dergide ırk unuru, Türkleri birleştiren en önemli etken olarak görülüyordu.
- 9 AĞU Başyazarlığını **Orhan Seyfi Orhon**'un yaptığı *Çınaraltı* dergisinin ilk sayısı çıktı.
- 10 AĞU Roosevelt ve Churchill, imzaladıkları Atlantik Kanunu'nda Türkiye'ye birer nota verdi. Bu notaya göre, bu iki ülkenin Montrö Antlaşması ve uygulaması hakkında bir şikâyetleri yoktu, sadakatlerini teyit ettiler.
- 25 AĞU Sovyetler Birliği ile İngiltere, İran'ı işgale başladı.
- 10 EYL Van Erçiş'te 5.9 şiddetinde deprem oldu. 194 kişi hayatını kaybetti.
- 11 EYL İzmir Atatürk Müzesi açıldı.
- 17 EYL İngiliz ve Sovyet işgali altındaki İran'da **Şah Rıza** tahtan indirildi, yerine oğlu **Muhammed Rıza Pehlevi** geçti.
- 21 EYL İstanbul'da Fener semtinde yangın çıktı. 94 ev, 2 cami, 1 mescit ve Patrikhane müstemilatı yandı.
- 22 EYL Milli Eğitim Bakanlığı'nda Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı kuruldu.
- 23 EYL Bakanlar Kurulu, *Vakit* gazetesini on gün süreyle kapattı.
- 9 EKL Türkiye, Almanya'ya yılda 90 bin ton krom satmayı kabul etti. İki ülke karşılıklı olarak 31 Mart 1943'e kadar 100'er milyon liralık ihracat taahhüdünde bulundu.
- 14 EKL İstanbul Şehir Tiyatroları, Hamlet'i sergiledi.
- 22 EKL Halkevlerinde konservatuvar temsil etkinlikleri başladı.
- 28 EKL Emekli General **Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet** ve Korgeneral **Ali Fuat Erden**, Alman Şark Cephesi'ni ziyaret etti. Bu ziyarette generaller, Hitler'i de gördü ve Rusya Savaşı hakkında söylediklerini kitaplarında yazdılar.

- 31 EKİ 3. Devlet Resim ve Heykel Sergisi Ankara'da açıldı.
- 1 KAS İnönü, TBMM'nin 3. toplantı yılını açış konuşmasında savaş hakkında şunları dile getirdi: "...Yangınlar içinde inleyen Avrupa ve Asya kıtalarının bitişik noktasında barış ve sessizlik yurdu, aziz vatanımızdır."
- 3 KAS İlk Basın Konseyi Türk Basın Birliği'nin kongresi toplandı.
- 12 KAS Faik Öztrak, CHP Genel Sekreteri oldu.
- 14 KAS Türkçe Terimler Cep Kılavuzu yüksekokul öğretmenlerine dağıtıldı.
- 18 KAS Bir denizaltı İstanbul Burgaz Adası yakınlarında *Yenice* gemisini batırdı, 12 kişi öldü.
- 24 KAS Koordinasyon Heyeti Başkanlığı, bir tezkereyle Bakanlar Kurulu'nun buğday unundan ekmek, francala, makarna, şehriye, peksimet, bisküvi ve simitten başka maddelerin yapılmasının, satılmasının ve tüketiminin yasaklanmasını istedi. 24 Kasım 1941 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla bu istek kabul edildi.
- 25 KAS Bulgaristan, Müttefik Devletler'e karşı savaşan Mihver Devletler'e katıldı.
- 28 KAS Toprak Mahsulleri Ofisi, 28 Kasım'dan itibaren börekçi, pastacı ve tatlıcılara verilen unu kesti.
- 7 ARA Japonlar, Hawaii'deki Pearl Harbour'da bulunan ABD üssüne baskın yaptı.
- 8 ARA ABD, Japonya'ya savaş ilan etti.
- 10 ARA Buğday ekimini teşvik için buğday alım fiyatları yükseltildi.
- 11 ARA İtalya ve Almanya, ABD'ye savaş ilan etti.
- 15 ARA 769 Rumen Yahudisi yolcusuyla Filistin'e giden *Struma* gemisi, İstanbul'a geldi. Geminin yolcu indirmesi yasaklandı.
- 19 ARA TBMM'deki müzakere ve Milli Korunma Kanunu'nda yapılan düzenlemeyle ekme karnesi döneminin başlaması kararlaştırıldı.
- 26 ARA Depremde yararı görülen mahkûmlar için tekrar af kanunu çıkarıldı.

1942

- 2 OCA Peyami Safa ve Muhsin Ertuğrul, *Hamlet* tartışmaları yüzünden mahkemelik oldular. Muhsin Ertuğrul'un çevirisini yaptığı *Hamlet*'in İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmaya başlaması üzerine Celaleddin Ezine, eserin sergilenişini ve çevirisini beğenmediğini belirttiği bir eleştiri yayımla-

- yınca tartışma başladı ve konuya **Peyami Safa** da dahil olunca hakaretler mahkemeye taşındı.
- 7 OCA Hamlet davası sonuçlandı. **Muhsin Ertuğrul**, **Peyami Safa** ve **Celaleddin Ezine**'ye verilen cezalar ertelendi.
- 9 OCA Türk Tarih Kurumu, **Ziya Gökalp**'in bütün eserlerinin yayımlanmasına, Türk Dil Kurumu da yeni bir Kuran çevirisine karar verdi.
- 11 OCA Belediye, İstanbul'da evlere karne dağıttı.
- 14 OCA İstanbul'daki ekmek karnesi uygulamasına göre, kişi başına günlük istihkak, 7 yaşına kadar olan çocuklar için çeyrek ekmek (187,5 gram), yetişkinler için yarım ekmek (375 gram), ağır işçiler için tam ekmek (750 gram).
- 17 OCA Ekmek, Ankara'da da karneye bağlandı.
- 21 OCA Askerlik süresi üç yıla çıkarıldı.
- 22 OCA Ekmek karnesi uygulaması İzmir'de başladı.
İmla Kılavuzu'nun tüm okul ve işyerlerinde kullanılması hakkında genelge yayımlandı.
- 30 OCA Türkiye'de buğday unundan pasta ve bazı yiyecek maddelerinin yapımı ve ticareti yasaklandı, stokçulara uygulanacak cezalar belirlendi.
- 14 ŞUB **Rauf Orbay**, **Tevfik Rüştü Aras**'ın yerine Londra'ya büyükelçi olarak atandı.
- 22 ŞUB **Halide Edip Adivar**, *Sinekli Bakkal* romanıyla Cumhuriyet Halk Parti Sanat Mükafatını kazandı.
- 24 ŞUB Ankara'da Alman Büyükelçisi **Von Papen**'e suikast girişiminde bulundu.
769 Romanyalı Yahudiyi taşıyan *Struma* vapuru Karadeniz'de batırıldı, yalnız bir yolcu kurtulabildi. Romanyalı Yahudiler, Nazi işgalinden uzaklaşmak ve Filistin'e göç etmek istiyorlardı. Türkiye kabul etmeyince Karadeniz'e geri dönmek zorunda kaldılar.
- 28 ŞUB 28 Şubat 1942'den itibaren geçerli olmak üzere ağır işçiler dışında diğer vatandaşlara verilen ekmek miktarı % 20 azaltıldı. Yeni karara göre, 7 yaşından büyük vatandaşlar günde 300 gram, 7 ve daha aşağı yaştaki çocuklara 150 gram ekmek verilecek, ağır işçiler yine eskisi gibi 750 gram ekmek alacaklar.
- 3 MAR Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti İstanbul'da kuruldu. Güzel Sanatlar Birliği'nden **İbrahim Çallı**, d Grubu'ndan **Halil Dikmen**, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nden **Mahmut Cüda** ve bağımsız sanatçılardan **Hamit Görele** tarafından kurulan cemiyet, büyük ilgi gördü.
- 22 MAR Altı ve daha fazla çocuğu olan ailelere ikramiye verilmesi kararlaştırıldı.

- 30 MAR Türk Coğrafya Kurumu kuruldu.
- 8 NİS İngiliz ve İtalyan ağır yaralılar İzmir’de değiştirildi.
- 15 NİS Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü kurulmasına karar verildi. İnkılap Tarihi dersi zorunlu oldu.
- 20 NİS *Struma* gemisi faciası ile ilgili haberdan sonra Anadolu Ajansı’nda çalışan 26 Musevi çalışanın işine son verildi.
- 5 MAY Ekmek karnesi dağıtımı işiyle ilgilenmek üzere, bir kararname ile Halk Dağıtma Birlikleri kuruldu.
- 6 MAY **Ahmet Fikri Tüzer**, CHP Genel Sekreteri oldu.
- 11 MAY Ekmekte yaşanan sıkıntı Silahlı Kuvvetlere de yansıdı ve askerlere verilen ekmek istihkakının 11 Mayıs 1942 tarihinden itibaren 600 grama indirilmesi kararlaştırıldı.
- 7 HAZ Etimesgut fabrikasında yapılan ilk Türk uçağı havalandı.
- 12 HAZ Altı ilde sıkıyönetim altı ay daha uzatıldı.
İstanbul’da 71 bin kişiye ağır işçi karnesi verildi.
- 15 HAZ **Atatürk**’ün Şişli’de oturduğu ev müze oldu.
- 17 HAZ **Von Papen** olayına karışan Türk ve Ruslar ağır cezalara çarptırıldı.
- 19 HAZ Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu kabul edildi
- 27 HAZ Sovyetler Birliği, **Von Papen** olayıyla ilgili cezaları protesto etmek için elçisini geri çekti.
- 8 TEM Başbakan **Refik Saydam** vefat etti.
- 9 TEM **Refik Saydam**’ın ölümü üzerine, **Şükrü Saracoğlu** Başbakan oldu. (13. hükümet, 9 Mart 1943’e kadar sürdü.)
- 14 TEM Atılay denizaltı gemimiz battı.
- 5 AĞU Başbakan **Şükrü Saracoğlu**, TBMM’de yaptığı konuşmada “Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız, dedi.
- 10 AĞU 4. Türk Dil Kurultayı Ankara’da DTCF Salonu’nda başladı.
- 16 AĞU **Memduh Şevket Esendal** CHP Genel Sekreteri oldu.
- 28 AĞU Ticaret Vekili **Behçet Uz**’un vilâyetlere gönderdiği bir genelgede 1 Eylül 1942’den itibaren karne usulünün uygulanacağı şehirler bildirildi. (Ankara, Amasya, Aydın, Bilecik, Bitlis, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hatay, İzmir, İçel, İstanbul, Isparta, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Malatya, Manisa, Mardin, Maraş, Muğla, Ordu, Rize, Samsun, Seyhan, Siirt, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Urfa ve Zonguldak.)
- 5 EYL İstanbul müzeleri 2. Dünya Savaşı nedeniyle kapatıldı.

- 1 EKI Karne ile ekmek dağıtılan illerde halka ekmeklik hububat verilmeye başlandı.
Bakanlar Kurulu eğlence yerlerinin akşam saat onda kapatılması kararını verdi.
- 31 EKI 4. Devlet Resim ve Heykel Sergisi açıldı.
- 5 KAS 2. Dünya Savaşı günlerinde, lokanta ve birahanelere ekmek verilmesi yasaklandı.
- 11 KAS Varlık Vergisi Kanunu kabul edildi.
- 13 KAS Devlet memurlarına parasız elbise ve ayakkabı verilmesine ilişkin kanun kabul edildi.
- 15 KAS İki fiyatlı ekmek satışına başlandı: Memurlara 14, halka 27 kuruş.
- 1 ARA Sıkıyönetim ilan edilen yerlerde sıkıyönetim 6 ay daha uzatıldı.
- 3 ARA Zonguldak Çamlı'daki bir maden ocağında kaza meydana geldi, 63 işçi öldü.
- 8 ARA *Vatan* gazetesi, Hitler ve Mihver devletler aleyhtarı yazılar nedeniyle kapatıldı.
- 9 ARA İsviçre ile Mamul Mallar Değiş-Tokuş Antlaşması imzalandı.
- 20 ARA Niksar ve Erbaa'da 7.0 şiddetinde deprem oldu. Yaklaşık 3000 kişi öldü.
- 31 ARA Almanya ile Kredi Antlaşması imzalandı.

1943

- 8 OCA Yoksullara ucuz ekmek verilmesi kararnameye bağlandı.
- 21 OCA Varlık Vergisi ödemesinin son gününde vergiyi ödemeyen mükelleflerin ev ve işyerlerindeki malları haczedildi, daha sonra da icra yollu satış yöntemiyle vergileri tahsil edildi.
- 27 OCA Varlık Vergisini ödemeyen mükellefler, borçlarını "bedenen çalışarak ödemeleri" için çalışma kamplarına gönderildi. Tümü İstanbullu gayrimüslimlerden oluşan 32 kişilik ilk kabile Aşkale'ye doğru yola çıktı.
- 30 OCA Churchill ve İnönü, Adana'da buluştular. (30 - 31 Ocak Adana Konferansı)
- 2 ŞUB Romanya ile Ticaret ve Tediye Antlaşması imzalandı.
- 15 ŞUB 2. Milli Eğitim Şurası, Ankara'da toplandı.
- 26 ŞUB İstanbul'da Varlık Vergisi'ni ödeyemeyen 160 kişi Aşkale'ye sürgün edildi.

- 28 ŞUB Milletvekili genel seçimleri yapıldı.
- 8 MAR İnönü, yeniden Cumhurbaşkanı seçildi. Saracoğlu'nu Başbakan olarak atadı.
- 9 MAR Saracoğlu Başbakanlığında 14. hükümet kuruldu. (7 Ağustos 1946'ya kadar devam etti.)
- 21 MAR İngiliz ve İtalyan ağır yaralıları Mersin'de değiştirildi.
- 29 MAR İngiltere Lordlar ve Avam Kamaraları, TBMM'ye dostluk mesajı gönderdi.
- 2 NİS Finlandiya ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 18 NİS Almanya ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 2 MAY Kozlu-Zonguldak demiryolu işletmeye açıldı.
- 4 MAY Başbakanlık, II. Dünya Savaşı nedeniyle, şeker satışlarını durdurdu.
- 19 MAY Ankara'da Gençlik Parkı açıldı.
- 1 HAZ İstanbul Radyosu deneme yayınları başladı.
- 6 HAZ Sivas Çimento Fabrikası işletmeye açıldı.
- 7 HAZ Tifüs salgını başladı. İstanbul'da bazı sinemalar kapatıldı ve eskicilerin satış yapması yasaklandı.
- 20 HAZ Adapazarı'nda 6.6 şiddetinde büyük bir deprem oldu. 336 kişi öldü.
- 23 HAZ Türkiye ile Amerika arasında karşılıklı radyo yayın servisi açıldı.
- 28 HAZ Diyarbakır-Batman demiryolu açıldı.
Şair Yahya Kemal, Cumhuriyet Halk Partisi'nin sanat danışmanı oldu.
- 30 HAZ Seyhan Barajı açıldı.
- 20 TEM Ankara Erkek Sanat Enstitüsü'nün temeli atıldı.
- 21 TEM Tifüs salgınında 400 yeni vaka görüldüğü açıklandı.
- 30 TEM Van'ın Özalp ilçesinde, 33 kişi, hayvan kaçakçılığı iddiası ve 3. Ordu komutanı Orgeneral Mustafa Muğlalı'nın emriyle yargısız olarak kurşuna dizildi. 32'si öldü, biri kaçtı.
- 27 AĞU Türkiye-Fransa Gemi Satın Alma Antlaşması imzalandı.
- 29 AĞU Milletvekili ara seçimleri yapıldı.
- 10 EYL İstanbul Kapalıçarşı'da çıkan yangında 200'den fazla dükkân yandı.
- 17 EYL Türkçülük akımının başlıca organı olan *Büyük Doğu* dergisi yayımlanmaya başladı.
- 21 EYL *İnönü Ansiklopedisi*'nin ilk fasikülü yayımlandı.
- 22 EYL Ankara Fen Fakültesi kuruldu.
- 31 EKİ 5. Devlet Resim ve Heykel Sergisi açıldı.

- 4 KAS Türk ve İngiliz Dışişleri Bakanları arasında Kahire Konferansı'nda görüşmeler yapıldı.
- 5 KAS Kahire'de Türk-İngiliz resmi görüşmeleri başladı. İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Anthony Eden Türkiye'nin savaşa katılmasını istedi ve üs talebinde bulundu. **Menemencioğlu**, üs talebinin yerine getirilmesinin Türkiye'nin doğrudan savaşa girmesi demek olacağını belirterek bu talebi reddetti, savaşa girme teklifini ise hükümete arz edeceğini bildirdi.
- 8 KAS Ankara Fen Fakültesi açıldı.
- 15 KAS 3. Türk Tarih Kongresi açıldı.
- 17 KAS Kahire'de yapılan Türkiye'nin savaşa girmesi teklifi, İngiltere'nin söz verdiği askeri yardımı henüz yapmamış olması ve Almanya'nın halen Türkiye'ye büyük zarar verebilecek askeri güce sahip olduğu gerekçeleriyle reddedildi, karar İngiliz ve Sovyet Büyükelçilerine bildirildi.
- 25 KAS Ankara Kauçuk İstasyonu'nun temeli atıldı.
- 26 KAS Ladik'te 7.2 şiddetinde deprem oldu. Yaklaşık 4 bin kişi öldü.
- 28 KAS **Churchill, Stalin ve Roosevelt**, Tahran Konferansı'nda buluştu. Ereğli Kömür İşletmeleri (EKİTAŞ) Mahdut Mesüliyetli Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi(EKI) haline dönüştürüldü.
- 2 ARA Varlık Vergisi'ni ödeyemedikleri için borçlarını bedenen çalışarak ödemek üzere çalışma kamplarına gönderilen gayrimüslimlerin serbest bırakılmasına karar verildi.
- 4-6 ARA Kahire'de **İnönü, Churchill, Roosevelt** arasında görüşmeler yapıldı. Türkiye, savaşa girmeyi kabul etmedi.
- 29 ARA Kızılay Cemiyeti, stokları tükenen iskambil kâğıdı satışını durdurdu.

1944

- 7 OCA Çorap imalat hakkı Sümerbank'a verildi.
- 10 OCA **Nuri Demirağ**'ın fabrikasında üretilen yolcu uçağının uçuş denemesi Yeşilköy'de yapıldı.
- 12 OCA **Mareşal Fevzi Çakmak** emekliye sevk edildi. Yerine 2. Başkan **Kazım Orbay** atandı.
- 13 OCA *Refah* faciası davası sona erdi. Amiral **Mehmet Ali Ülgen** ve bütün sanıklar beraat etti.
- 18 OCA *Trak* adlı yolcu vapuru, Çanakkale'den Bandırma'ya giderken kayalara bindirerek battı, 24 kişi öldü.

- 28 OCA Anıtkabir'in yaptırılması hakkında TBMM'ye kanun teklifi sunuldu.
- 1 ŞUB Bolu Gerede'de 7,3 şiddetinde deprem oldu. Yaklaşık 4.000 kişi öldü.
- 26 ŞUB Hükümet aile sahibi olan memurlara onar lira ikramiye verilmesini kabul etti.
- 1 MAR **Nihal Atsız**, *Orhun* dergisinde "Başvekil Saracoğlu Şükrü'ye Açık Metup" adlı bir makale yazdı. Türkçülüğün sözde kalmasından ve solcuların fikirlerini yaymak için propagandaya devam etmelerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirdi.
- 10 MAR *Vatan* ve *Tan* gazeteleri bir ay süre ile kapatıldı.
- 15 MAR Varlık Vergisi'ni ödemeyenler bağışlandı.
- 30 MAR Devlet Denizyollarına ait Krom şilebi Marmaris civarında torpillenerek batırıldı.
- 1 NİS Türkiye ile İngiltere arasında askeri görüşmelerin kesilmesi nedeniyle ABD, Ödünç Verme ve Kiralama programı kapsamında Türkiye'ye yardımı durdurdu.
- Nihal Atsız** *Orhun* dergisinde **Şükrü Saracoğlu**'na atfen yazdığı yazıda **Sabahattin Ali**'nin "komünist" olduğunu, "Atatürk ve İnönü'ye hakaret ettiğini", "vatan haini" olduğunu yazdı.
- 2 NİS Milletvekili ara seçimleri yapıldı.
- 7 NİS Maarif Vekaleti, **Nihal Atsız**'ın Özel Boğaziçi Lisesi'ndeki öğretmenlik görevine son verdi. *Orhun* dergisi de kapatıldı.
- 20 NİS Türkiye, Avrupa'ya krom sevkiyatını durdurdu.
- 26 NİS Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası, Ankara'da görülmeye başlandı. İrkçı Turancılar Adliye önünde gösteri yaptı.
- 3 MAY **Sabahattin Ali**'nin **Nihal Atsız**'a açtığı hakaret davasının ikinci duruşması yapıldı. İrkçı gösterilerin Başbakan **Saracoğlu** ile görüşme talepleri reddedildi. Polis, olayları şiddetle bastırdı. **Nihal Atsız** duruşmadan sonra tutuklandı.
- 9 MAY **Nihal Atsız**, **Sabahattin Ali**'ye hakareten 6 ay hapis ve 66 lira para cezasına mahkûm oldu. Fakat "Milli tahrik" unsuru bulunduğu gerekçesiyle ceza 4 ay indirildi ve ertelendi.
- 18 MAY Yayımlanan bir resmi tebliği ile **Nihal Atsız** ve arkadaşları ırkçılık ve Turancılık amacıyla gizli teşkilat kurarak propaganda yapmakla suçlandı. Anadolu Ajansı aracılığı ile yayımlanan resmi tebliği gazetelerde geniş yer buldu. Nazi yanlıları ve Turancılar tutuklandı.
- 19 MAY Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü**, ırkçı Turancı gençleri affedeceği söylentilerine karşı, "Türk milliyetçisiyiz, fakat ülkemizde ırkçılık persibinin düşmanımız," dediği ünlü konuşmasını yaptı.

- 24 MAY Churchill, parlamentoda Türkiye aleyhinde sert konuşarak, askeri malzeme sevkiyatının durdurulduğunu açıkladı.
Rıfat Ilgaz'ın *Sınıf* adlı şiir kitabı toplatıldı ve Ilgaz bilirkişi suç ögesi bulunmadığını açıklamasına rağmen kitabın toplatılmış olması gerekçe gösterilerek tutuklandı.
- 26 MAY Nuri Demirağ'ın fabrikasında yapılan ilk Türk uçağı İstanbul'dan Ankara'ya uçtu.
- 4 HAZ Düyun-u Umumiye İdaresi ve Osmanlı borçları son buldu.
İngiltere, ticaret gemisi biçimine sokularak Boğazlar'dan geçirilen Alman savaş gemileri ile ilgili olarak Türkiye'yi protesto etti.
- 5 HAZ Genelkurmay Başkanlığı, 4580 sayılı kanunla TBMM'ye karşı sorumlu olarak Başbakanlığa bağlandı.
- 15 HAZ Alman *Kassel* gemisinin Boğazlardan geçişine izin verilmedi.
- 26 HAZ Türkiye Ziraî Donatım Kurumu kuruldu.
- 6 TEM Yapı Kredi Bankası Bakanlar Kurulu kararnamesiyle kuruldu.
- 12 TEM İstanbul Teknik Üniversitesi Hakkında kanun kabul edildi.
- 14 TEM Türkiye, Alman savaş gemilerinin Karadeniz'e geçmesine izin vermedi.
ABD'nin New Hampshire eyaletinin beldesi Bretton Woods'da toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Maliye Konferansı'nda Uluslararası Para Antlaşması (Bretton Woods Antlaşması) imzalandı; Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası ile IMF'nin kurulmasını öngören proje hazırlandı.
- 24 TEM 1939'da bitirilmesi planlanan İzmit 2. Kâğıt Fabrikası 2. Dünya Savaşı'nın başlaması ve müteahhit **Vahit Akpak**'ın ani ölümünden dolayı gecikmeyle işletmeye açıldı.
- 2 AĞU Türkiye, Almanya ile siyasal ilişkilerini kesti.
Müttefik devletlerin, tebaası olan mahkûmlar için af ilan edildi.
- 5 AĞU Nazilerden kaçan Yahudileri taşıyan *Mefkure* gemisi, 383 yolcuyla 3 Ağustos günü Romanya Köstence Limanı'ndan ayrıldı. 5 Ağustos gecesi bir denizaltı ateşe başladı. Kaybolan ya da ölenlerin sayısı 372.
- 7 AĞU 39 il merkezinde geceleri karartma başladı ve gece sokağa çıkma yasağı getirildi.
Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu'nda değişiklik yapıldı; 16-60 yaş arasındaki erkeklerle 20-45 yaş arasındaki kadınlara hizmet yükümlülüğü getirildi.
Seferberlik halinde tüm ulaştırma araçlarına el konulacağı bildirildi.
- 12 AĞU *Tan* gazetesi kapatıldı.
- 26 AĞU *Vatan* gazetesi, 23 Mart 1945'e kadar 6 ay süre ile kapatıldı.

- 2 EYL Türkiye'deki Alman dışişleri memurları gözaltına alındı.
- 7 EYL Başrolünde Nihal Atsız'ın olduğu "İrkçılık-Turancılık Davası" için 23 sanığın İstanbul'da yargılanmasına başlandı.
- 9 EYL Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde kurulan ilk özel bankası olan Yapı Kredi, İstanbul Bahçekapı Şubesi'nin açılışı ile hizmet vermeye başladı. İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu açıldı.
- 10 EYL Milletvekili ara seçimleri yapıldı.
- 11 EYL Türkiye, 1944'te Mihver devletlerinden gelebilecek sığınmacılara karşı sınırlarını kapattı.
- 4 EKL İngiltere, Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği temsilcileri, Washington'da büyük bir malikane olan Dumbarton Oaks'da bir araya gelerek savaş sonrası barışı planlamak üzere "Birleşmiş Milletler" adlı bir örgüt kurulacağını açıkladı.
- 9 EKL Anıtkabir'in temeli atıldı.
Churchill ve Stalin Moskova Konferansı'nda bir araya gelerek Güneydoğu Avrupa'yı nüfuz bölgesine göre pay eden Yüzdeler Antlaşması'nda karar kıldı.
- 29 EKL Fevzipaşa-Malatya-Diyarbakır-Kurtalan demiryolu hizmete açıldı.
- 31 EKL 6. Devlet Resim ve Heykel Sergisi açıldı.
- 2 KAS Unlu gıda maddelerinden pasta imali yasağı ve hava saldırılarına karşı ışık karartma tedbirleri kaldırıldı. 8 Kasım itibariyle ışıkların yakılabileceği ilan edildi.
- 19 KAS Elazığ-Van demiryolunun yapılmasına başlandı.
- 20 KAS İstanbul Teknik Üniversitesi açıldı.
- 29 KAS Sovyetler Birliği, Macaristan'ı işgal etti.
- 7 ARA Türkiye, Milletlerarası Sivil Havacılık Sözleşmesi'ne katıldı.
- 17 ARA Milletvekili ara seçimleri yapıldı.

1945

- 3 OCA Türkiye, Japonya ile siyasi ilişkilerini kesti.
- 8 OCA Yeni İskenderun iskelesi açıldı.
- 10 OCA Anayasanın dili Türkçeleştirildi.
- 14 OCA Günlük ekmeğin istihkakı, yetişkinler için 450 grama çıkarıldı.

- 15 OCA İstanbul Boğaziçi iskeleleri arasında yolcu nakliyatını sağlayan “Şirket-i Hayriye” satın alındı.
Müttefik gemilerinin Boğazlar’dan geçişine izin verildi.
4696 sayılı “Bazı ay adlarının değiştirilmesi hakkında kanun layihası” çıkarıldı. Kanunla, Teşrin-i evvel, Ekim; Teşrin-i sani, Kasım; Kanun-u evvel, Aralık; Kanun-u sani, Ocak olarak değiştirildi.
- 19 OCA Türkiye’de Deutsche Bank ve Deutsche Orient Bank faaliyetlerini durdurdu ve tasfiye hazırlıklarına başladı.
- 21 OCA Macaristan, Almanya’ya savaş ilan etti.
- 24 OCA 35 milyon liralık Milli Savunma tahvillerinin tamamı satıldı.
- 1 ŞUB İstanbul Belediye Müzesi, Gazanfer Ağa Medresesi’nde törenle hizmete açıldı.
- 4 ŞUB Yalta Konferansı başladı. (11 Şubat’ta sona erdi.)
- 8 ŞUB Ankara-Kalecik-Çankırı arasında şehirlerarası telefon konuşması başladı.
- 16 ŞUB Sanayi işletmelerinde hafta tatili yapılması kabul edildi.
- 23 ŞUB Türkiye, 28 Şubat gece yarısından sonra geçerli olmak üzere, Birleşmiş Milletler’e üye olabilmek amacıyla, Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etti. Savaş ilanı Meclis’te oybirliğiyle kabul edildi.
Türkiye ile ABD arasında Ödünç Verme-Kiralama Yardımı Antlaşması imzalandı.
- 27 ŞUB İktisat Bakanlığı, dokuma fabrikalarında 10 milyon liralık sahtekârlık ortaya çıkardı.
- 28 ŞUB BM Beyannamesi, Türkiye tarafından imzalandı.
- 5 MAR İngilizler, Birmanya’daki Japon üssü Meiktila’yı ele geçirdiler ve böylece ülkeyi ikiye böldüler. Aynı gün, Amerika Birleşik Devletleri 39 ülkeye bir çağrıda bulunarak nisan ayı içerisinde San Francisco’da güvenlik konusunda bir toplantı düzenlenmesini istedi.
- 6 MAR Türkiye, San Francisco Konferansı’na resmen davet edildi.
- 9 MAR Amerikan ordusuna ait uçaklar, Tokyo ve Japonya’nın diğer büyük kentlerini bombalamaya başladı.
- 13 MAR İstanbul’un 5 yıllık imar planı kabul edildi.
- 19 MAR SSCB, Türkiye’ye bir nota vererek, 7 Kasım 1945’te süresi bitecek olan “Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması”nın bu tarihten sonra geçersiz olduğunu bildirdi.
- 29 MAR Irkçılık-Turancılık Davası sonuçlandı. 23 sanıktan 13’ü beraat etti, 10’una çeşitli cezalar verildi. Nihal Atsız 4 yıl 3 ay 15 gün hapis ve 3 yıl Adana’ya sürgün cezası aldı. Müebbeten amme hizmetlerinden mahkûm edildi. Ceza alanlar arasında Alparslan Türkeş de vardı. 9 ay 10 gün hapse mahkûm oldu.

- 31 MAR ABD'den 500 şişe penisilin geldi.
- 7 NİS Türkiye, Sovyetler Birliği'ne antlaşmayı yeniden gözden geçirmeye hazır olduğunu bildirdi.
- 9 NİS Türkiye'de yerli ampul üretimi başladı.
- 12 NİS ABD Başkanı Roosevelt öldü; yerine Harry S. Truman geçti.
- 15 NİS Ticaret Bakanlığı, zeytinyağının karne ile verilmesini kararlaştırdı.
- 23 NİS *Doğan Kardeş* dergisinin ilk sayısı yayınlandı.
- 25 NİS Birleşmiş Milletler'in kuruluşu için San Francisco Konferansı başladı (26 Haziran'da sona erdi.).
- 28 NİS Mussolini ve metresi Clara Petacci, Milano'da kurşuna dizilerek öldürüldü.
- 29 NİS Sovyet birlikleri, Berlin'e girdi.
- 30 NİS Hitler, kendini vurarak; iki gün önce evlendiği Eva Braun da zehir içerek intihar ettiler.
- 1 MAY Dışişleri Bakanı Hasan Saka, ABD Dışişleri Bakanı Stettinius'la San Francisco'da görüştü.
- 7 MAY Almanya teslim oldu. 2. Dünya Savaşı, batıda son buldu.
- 8 MAY 2. Dünya Savaşı'nın bitişi üzerine yapılan "Birleşmiş Milletler Şenliği"ne Türkiye de katıldı.
- 11 MAY TBMM, savaşın kansız atlatılması nedeniyle İsmet İnönü'ye teşekkür etti.
- 14 MAY Toprak Reformu Yasa Taslağı TBMM'ye verildi.
- 19 MAY İnönü, Toprak Reformu'ndan ve düzenin demokratikleştirileceğinden söz etti.
- 29 MAY Maliye Okulu kuruldu. Hesap Uzmanları Heyeti kuruldu. Bütçe görüşmeleri sırasında sert tartışmalar yaşandı. CHP'li 5 milletvekili bütçeye ret oyu verdi. Hikmet Bayur, hükümetin istifasını isteyince güvenoylaması yapıldı. Saracoğlu hükümeti, 7 muhalife karşı 359 oyla güvenoyu aldı. Etibank'ta 2 milyon liralık nakliye yolsuzluğu ortaya çıkarıldı.
- 1 HAZ Çiftçi Topraklandırma Kanunu Meclis'i karıştırdı ve oturum tatil edildi.
- 2 HAZ 180 yıldır süren "Galata rıhtımı üzerindeki binaların sahiplerinin tayini" davası sonuçlandı. Sümerbank'a bağlı olarak Kastamonu-Taşköprü ilçesinde Sulukise Kendir Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 7 HAZ Sovyetler Birliği, Kars ve Ardahan ile Boğazların savunması üzerinde hak iddia etti.

- Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan CHP Grubu'na "Dörtlü Takrir"i verdi.**
- CHP, ara seçimlerde partili aday gösterilmeyeceğine ilişkin bildiri yayınladı.
- Nafi Atuf Kansu, CHP Genel Sekreteri oldu.
- 11 HAZ Çiftçiyi Topraklandırma Yasası kabul edildi.
- 12 HAZ CHP Tüzüğü'nde ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması ve rejimin demokratikleşmesi için **Celal Bayar** ve üç arkadaşının TBMM'ye verdiği Dörtlü Takrir önergesi reddedildi.
- Türkiye Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı'na katıldı.
- Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 13 HAZ **Celal Bayar**, Basın Kanunu'nun 50. ve 17. maddelerinde bazı değişiklikler yapılması için TBMM'ye tasarı verdi.
- İller Bankası Genel Müdürlüğü'nün kurulması kabul edildi
- 15 HAZ Toprak Bayramı Kanunu kabul edildi.
- 17 HAZ Milletvekili ara seçimleri yapıldı.
- 20 HAZ Ankara Tıp Fakültesi Yasası kabul edildi.
- 22 HAZ Çalışma Bakanlığı Yasası kabul edildi.
- Ankara, İstanbul ve İzmir'de tek tip ekmek çıkarılmasına karar verildi.
- İş Kazası ve İşçi Sigortaları Kanunu, Meclis'ten geçti.
- 23 HAZ İller Bankası kuruldu.
- 26 HAZ Türkiye, San Francisco'da Birleşmiş Milletler Anlaşması'nı imzaladı. 50 ülkeden gelen delegeler, Birleşmiş Milletler'in oluşturulması için Dünya Güvenlik Bildirgesi'ni imzaladılar.
- 2 TEM 15 Yunan mülteciyi öldüren iki kişi, İzmir Saat Kulesi altında idam edildi.
- 6 TEM Ulaştırma Bakanlığı Kanunu kabul edildi.
- 9 TEM Ormanların devletleştirilmesini öngören kanun kabul edildi.
- İşçi Sigortaları Kurumu kanunu kabul edildi.
- 16 TEM ABD, bilim insanı **Ropert Oppenheimer** direktörlüğündeki Manhattan (atom bombası) projesi için ilk denemeyi New Mexico çölünde gerçekleştirdi.
- 17 TEM Potsdam Konferansı başladı. Savaş sonrası yapılacak olan barış antlaşmalarının temel esaslarını belirlemek üzere ABD, İngiltere ve SSCB katıldı. Sovyetler, Türkiye üzerindeki isteklerinde direndi, Boğazlardan üs istedi ama reddedildi. (2 Ağustos'ta sona erdi.)
- 18 TEM Milli Kalkınma Partisi kuruldu. Kurucuları arasında 1. dönem TBMM'de

muhalefet olan İkinci Grup'un lideri Hüseyin Avni Ulaş, Cevat Rifat Atilhan gibi kişiler yer alıyordu.

- 26 TEM İngiltere, Çin ve ABD, Potsdam Deklarasyonu ile Japonya'yı teslim olması için uyardı.
- 29 TEM Ereğli Limanı'nın temeli atıldı.
- 30 TEM Trakya'da Almanlar adına casusluk yapan 15 kişi ölüm cezasına mahkûm edildi. Mahkûmlar arasında, Hürriyet ve İtilaf Partisi ileri gelenlerinden ve 150'liklerden Mustafa Neyyir de bulunuyordu.
- 31 TEM "Sosyal Demokrat" ve "Günizm" adlı iki parti kurmak isteyenlerin başvurusu reddedildi.
- 5 AĞU Milletvekili ara seçimleri yapıldı.
- 6 AĞU ABD, Hiroşima'ya ilk atom bombasını attı. On binlerce insan öldü ve yaralandı.
- 8 AĞU Sovyetler Birliği, Japonya'ya savaş ilan etti ve Mançurya'yı işgal etti.
- 9 AĞU ABD, 2. atom bombasını Japon kenti Nagazaki'ye attı.
- 15 AĞU Japonya'nın koşulsuz teslimiyet prensiplerinde anlaşarak resmen teslim olduğu ilan edildi.
Birleşmiş Milletler Antlaşması TBMM'de kabul edildi.
- 17 AĞU İzmit Selüloz Fabrikası işletmeye açıldı.
- 26 AĞU Vefa Stadyumu törenle açıldı.
- 2 EYL Japonya'nın teslimiyet belgesi imzalandı ve böylece 2. Dünya Savaşı'nın sona kalan Pasifik Cephesi de kapandı.
- 4 EYL İstanbul'da dağıtılacak 50 bin ampulden 5 bini fabrikalara verildi.
- 21 EYL Aydın Milletvekili Adnan Menderes ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü CHP'den ihraç edildiler.
- 26 EYL Celal Bayar İzmir milletvekilliğinden istifa etmek üzere TBMM'ye başvurdu.
- 5 EKI Ankara Tıp Fakültesi'nin temeli atıldı.
- 8 EKI Erzurum treni ile Sivas treni, Erzincan İliç'te çarpıştı. 40 kişi öldü, 32 kişi yaralandı.
- 12 EKI Ankara Radyosu alaturka saz ve ses sanatçıları, toplu olarak istifa etti.
- 19 EKI Ankara Tıp Fakültesi açıldı.
- 21 EKI Genel Nüfus Sayımı yapıldı. (Türkiye'nin nüfusu 18.790.174 olarak belirlendi.)
- 23 EKI Askeri Yargıtay, 1. Sıkıyönetim Mahkemesi'nin Irkçılık-Turancılık davasındaki 29 Mart kararını bozdu, davanın 2. sıkıyönetim mahkemesi ta-

- rafından gürülmesine karar verildi ve tüm sanıklar, 26 Ekim'de tahliye edildi.
- 24 EKİ Birleşmiş Milletler Teşkilatı Anayasası yürürlüğe girdi.
- 30 EKİ Ankara'daki konut sıkıntısına çözüm için kurulan Saracoğlu Mahallesi hizmete açıldı.
- 1 KAS TBMM, İnönü'nün konuşmasıyla açıldı. İnönü, konuşmasında, "Tek eksiklerimiz, hükümet partisinin karşısında başka parti bulunmamasıdır," diyerek tek dereceli seçim önerdi; Basın Kanunu'na 50. maddesinin o günün şartları içerisinde eklendiğini, yeni duruma göre değişiklik yapılması gerektiğini söyledi.
- 2 KAS ABD, Boğazlar konusunda Türkiye'ye nota verdi.
- 5 KAS Celal Bayar'ın istifası TBMM'de okundu ve kabul edildi.
- 11 KAS Harbiye'deki İstanbul Radyoevi binasının temel atma töreni yapıldı.
- 13 KAS Ankara'nın ünlü doktorlarından Neşet Naci Artan'ın 17 Ekim'de öldürülmesi ile ilgili dava sonuçlandı. Mahkeme, sanıklardan Reşit Mercan'ı 20, Genelkurmay Başkanı Kazım Orbay'ın oğlu Haşmet Orbay'ı 1 yıl hapse mahkûm etti.
- 26 KAS 5. Türk Dil Kurultayı Ankara'da başladı.
- 27 KAS Refik Koraltan, CHP'den ihraç edildi.
- 28 KAS Resmi araçlara kadın ve çocukların binmesi yasaklandı. Darülaceze'nin 50. yılı kutlandı.
- 2 ARA Milletvekilleri ara seçimi yapıldı.
- 3 ARA Celal Bayar, parti kuracaklarını açıklayarak Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrıldı.
- 4 ARA İsmet İnönü, Celal Bayar'ı kabul etti. İstanbul'da komünizm karşıtı gösteri yapan üniversite öğrencileri, Tan, La Turquie, Yeni Dünya matbaalarını, Berrak ve ABC kitabevlerini tahrip etti.
- 7 ARA TBMM, İstanbul'da sıkıyönetimin 6 ay uzatılmasını kararlaştırdı.
- 20 ARA Sovyetler Birliği'nde iki Gürcü profesör, Giresun'a kadar olan Kuzey Anadolu bölgesinin Gürcistan'a katılması gerektiğini iddia etti. Antalya milletvekili Cemâl Tunca CHP'den ayrıldı.
- 22 ARA Tan ve Yeni Sabah gazeteleri, hükümet ve Meclis'i küçük düşürücü yayın yaptıkları iddiasıyla dava edildi.
- 27 ARA Temmuz 1944'te formüle edilen Dünya Bankası Uluslararası Para Fonu (IMF), 21 kurucu devletin aralarında imzaladıkları anlaşma sonucunda oluştu.

1946

- 7 OCA ‘Dörtlü Takrir’i verenler, Ankara’da Demokrat Parti’yi kurdu. Genel Başkanlığa Celal Bayar seçildi.
- 21 OCA İş ve İşçi Bulma Kurumu Kuruluş Kanunu kabul edildi. 15 Mart 1946’da faaliyete geçti
- 22 OCA Manisa milletvekili Hikmet Bayur CHP’den çıkarıldı.
- 23 OCA Savaş sırasında konulan Tarım Vergisi kaldırıldı.
- 24 OCA Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Sanat Ödülü’nü 35 yaş şiiiriyle Cahit Sıtkı Tarancı kazandı.
- 25 OCA İş ve İşçi Bulma Kurumu kuruldu.
- 28 OCA Ekonomi Bakanlığı yeniden düzenlendi. İngiltere ile yapılan anlaşmalar sonucunda, 55 ton altın, 1114 sandığın içinde Ankara’ya geldi. TBMM’de Şevket Süreyya ve arkadaşlarının hazırladığı kalkınma planı ve Sümerbank ve Etibank’ın sermaye artışı görüşüldü.
- 14 ŞUB Kırşehir milletvekili Fuat Çobanoğlu CHP’den ayrıldı.
- 18 ŞUB Beden Eğitim ve Spor Şûrası başladı.
- 27 ŞUB Türkiye ile ABD arasında 10 milyon dolarlık kredi anlaşması imzalandı.
- 28 ŞUB Sosyal Adalet Partisi kuruldu.
- 5 MAR Hükümet, Serteller hakkında dava açtı.
“Demir perde” terimi, ilk kez Churchill tarafından ünlü Fulton konuşması sırasında kullanıldı. Bu terim, Soğuk Savaş dönemi boyunca Batılı ülkelerce komünist ülkelerin kapalılık, gizlilik yönündeki tutumlarını eleştiri amacıyla siyaset diline yerleşti.
- 6 MAR ABD, 1944 yılında vefat etmiş ve naaşı Washington Arlington mezarlığında geçici olarak bekletilmekte olan T.C. Büyükelçisi Münir Ertegün’ün tabutunun Mart ayı sonunda İstanbul’a gönderileceğini açıkladı.
- 9 MAR Eskişehir milletvekili Emin Sazak CHP’den ayrıldı.
- 11 MAR Liberal Demokrat Parti kuruldu.
- 22 MAR *Missouri* savaş gemisi, İstanbul’a gelmek üzere yola çıktı.
- 29 MAR Türkiye-İrak Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması imzalandı.
- 5 NIS Washington’da ölen Büyükelçi Ertegün’ün naaşı *Missouri* savaş gemisiyle İstanbul’a getirildi.
- 6 NIS İnönü, Truman’ın Özel Temsilcisi A. W. Weddell’i kabul etti.
- 13 NIS Türkiye, ABD’den 500 milyon dolar borç istedi.
- 15 NIS Ankara’da Milli Kütüphane Hazırlık Bürosu kuruldu.

- Şair Necip Fazıl Kısakürek, Sümerbank'a hakaret ettiği gerekçesiyle üç buçuk ay hapis, 115 lira para cezasına çarptırıldı.
- 18 NİS Savaş sonrası XXI. Genel Kurul toplantısıyla Milletler Cemiyeti'nin dağılmasına karar verdi.
- 20 NİS DP, ara seçimlere katılmama kararı aldı.
- 21 NİS Milletvekilleri ara seçimi yapıldı.
- 24 NİS Çiftçi ve Köylü Partisi kuruldu.
Ulvi Cemal Erkin'in 1. Senfoni'si Ankara Devlet Konseptuarı'nda ilk kez seslendirildi.
- 25 NİS Esnaf Dernekleri Birliği kuruldu.
- 26 NİS Türk Sosyal Demokrat Partisi kuruldu.
- 29 NİS Belediye Kanunu'nun seçimlerle ilgili maddeleri değiştirildi.
- 7 MAY Türkiye ile ABD arasında, Borçların Tasfiyesi ile ilgili anlaşma yapıldı. ABD, Türkiye'nin 100 milyon dolar borcunu sildi.
- 8 MAY Demokrat Parti, belediye seçimlerine iktidarın seçimde yanlı davranması ve seçim güvenliğinin olmaması gerekçesiyle katılmama kararı aldı.
- 10-11 MAY CHP'nin 2. Olağanüstü Kurultayı toplandı. Program ve tüzük değişiklikleri yapıldı. İnönü, "Serbest samimi bir seçim hedefimizdir," dedi.
- 14 MAY Türkiye Sosyalist Partisi kuruldu. Esat Adil Müstecaplıoğlu genel başkan oldu.
- 20 MAY Türkiye, UNESCO Sözleşmesi'ni 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onayladı.
- 24 MAY Türkiye Sosyalist İşçi Partisi kuruldu.
- 26 MAY Belediye seçimleri yapıldı. Demokrat Parti katılmadı. Milli Kalkınma Partisi seçimlerden çekildi ve seçimlerin iptalini istedi.
- 31 MAY Varto-Hınıs'ta deprem oldu. 839 kişi öldü.
- 2 HAZ Çiftçi ve Köylü Partisi kapatıldı.
- 5 HAZ Tek dereceli Seçim Kanunu kabul edildi. "Sınıf esasına dayalı dernek ve parti" kurulmasına izin verildi.
- 10 HAZ TBMM'de erken seçim kararı alındı.
- 12 HAZ İstanbul Gazeteciler Cemiyeti kuruldu.
- 13 HAZ Üniversiteler Yasası kabul edildi.
Ankara Üniversitesi kuruldu.
Basın Yasası'nda değişiklikler yapıldı.
- 14 HAZ Türkiye Emlak Kredi Bankası Yasası kabul edildi.
- 17 HAZ Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi İstanbul'da kuruldu. Ethem Ruhi Balkan ve

Necmettin Deliorman'ın partinin kurucuları arasında bulunduğu açıklandı.

- 18 HAZ Demokrat Parti, milletvekili seçimlerine katılma kararı aldı.
Hükümete gazete kapatma yetkisi veren Basın Kanunu'nun 50. maddesi kaldırıldı, bu yetki sadece 4935 Sayılı Kanunla mahkemelere verildi.
- 19 HAZ Milli Kalkınma Partisi, milletvekili seçimlerine katılma kararı aldı.
Lübnan Cumhurbaşkanı El-Huri, Türkiye'ye geldi.
Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, **Şefik Hüsnü** liderliğinde kuruldu.
- 21 HAZ Rize Çay Fabrikası'nın temeli atıldı.
Yalnız Vatan İçin Partisi ve Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi kuruldu.
- 25 HAZ Dünya Bankası Washington'daki binasında faaliyete başladı.
- 26 HAZ Arıtma Koruma Partisi kuruldu.
- 27 HAZ Müttetikler, On iki Adanın Yunanistan'a verilmesini kararlaştırdı.
- 1 TEM İş Kazası ve Analık Sigortası uygulaması başladı.
- 8 TEM Trabzon limanının temeli atıldı.
Demokrat Parti, "Yeter Söz Milletindir" afişini bastırdı.
- 9 TEM Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, intihar etti.
- 14 TEM Türkiye Jeoloji Kurumu faaliyete geçti.
- 19 TEM İslâm Koruma Partisi kuruldu.
- 21 TEM Muhalefetin de katıldığı ilk tek dereceli genel seçimler yapıldı. Seçim açık oy, gizli sayımla ve çoğunluk sistemi esasına göre yapıldı. (CHP 397, DP 61, Bağımsızlar 7 milletvekili kazandı.)
- 22 TEM Dünya Sağlık Teşkilatı kuruldu. (Türkiye 9 Haziran 1947'de üye oldu.)
- 30 TEM Genelkurmay Başkanı Org. **Kazım Orbay** istifa etti. Yerine Org. **Salih Omurtak** getirildi.
- 5 AĞU **İsmet İnönü**, yeniden Cumhurbaşkanı seçildi. TBMM Başkanlığına **Kâzım Karabekir** seçildi. **Şükrü Saracoğlu** Başbakanlıktan istifa etti. **Hasan Ali Yücel**, Milli Eğitim Bakanlığı görevinden istifa etti.
- 7 AĞU Sovyetler Birliği, Türkiye'ye bir nota vererek Boğazların ortak savunmasını ve Montrö Antlaşması'nın gözden geçirilmesini talep etti.
Recep Peker, Başbakan olarak kabineyi kurdu. (15. hükümet, 10 Eylül 1947'ye kadar devam etti.)
- 22 AĞU Türkiye, egemenlik haklarına aykırı olduğu gerekçesi ile Sovyetler Birliği'nin Boğazları "ortak savunma" önerisini reddetti.
- 26 AĞU Irkçılık-Turancılık davası 2. Sıkıyönetim Mahkemesi'nde tekrar başladı.

- 31 AĞU Türkiye-Fransa Ticaret ve Ödeme Antlaşması imzalandı.
- 7 EYL Önemli ekonomik kararlar alındı. Türk lirasının değeri yüzde 40'a yakın oranda düşürüldü. Altın satışı serbest bırakıldı. Bazı ithalat sınırlamaları kaldırıldı.
- 8 EYL Ekmek karnesi uygulaması kaldırıldı.
- 9 EYL Ziraat Bankası, altın satmaya karar verdi.
- 13 EYL Devlet Bakanlığı ve Başbakan yardımcılığı ihdas edildi.
- 20 EYL Basın Kanunu kabul edildi. DP aleyhte oy kullandı.
- 22 EYL Sovyetler Birliği, Türkiye'ye, Boğazların ortak savunması isteğinde direndiğini bildirdi.
- 28 EYL Sovyetler Birliği, Boğazlar konusunda Türkiye'nin yanıtına karşılık verdi: "Boğazlar'ın korunması Türkiye ve Rusya'ya ait olmalıdır."
- 9 EKI ABD, Moskova'ya verdiği notada, Montrö Sözleşmesi'nin yalnız Karadeniz'de kıyıları olan ülkeler tarafından değiştirilemeyeceğini belirtti.
- 17 EKI **Fevzi Çakmak** başkanlığında İnsan Hakları Cemiyeti kuruldu.
- 21 EKI Sovyetler'e verilen notanın metni açıklandı: "...Müşterek savunma teklifi egemenliğimize aykırıdır."
- 25 EKI Serbest güreş milli takımı İsvetç'te Avrupa birincisi oldu.
- 16 KAS Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü, UNESCO, kuruldu.
- 23 KAS Amerikan Akdeniz Filosu, İzmir'e geldi.
- 2 ARA UNICEF kuruldu. (Türkiye, 10 Mart 1954'te üye oldu.)
3. Milli Eğitim Şurası toplandı.
- 4 ARA Erzurum Ticaret Borsası kuruldu.
- 13 ARA Sosyalist partilerin yöneticileri tutuklandı.
- 16 ARA İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı; Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, İstanbul İşçi Sendikalar Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü'nü kapattı.
- Yığın, Noror, Gün, Ses, Sendika, Dost* dergi ve gazeteleri yasaklandı. *Yarın* gazetesi ve *Büyük Doğu* dergisinin yayımı dört ay süreyle durduruldu.
- 18 ARA Demokrat Partililer, bütçe görüşmelerinde TBMM'yi terk etti.
- 23 ARA İnönü, anlaşmazlığı çözmek için **Bayar, Köprülü** ve **Saracoğlu** ile görüştü.
- 26 ARA Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü**'nün arabuluculuğu sonunda DP'liler TBMM'ye geri dönmeyi kabul etti. CHP milletvekilleri **Muhittin Baha Pars** ve **Hamdullah Suphi Tanrıöver**, "komünizme karşı manevi direnci sağlamak" gerekçesiyle TBMM'ye din eğitimi ile ilgili önerge verdi.
- 30 ARA Demokrat Parti'yi komünistlikle suçlayan **Yozgat Valisi Sadri Aka** mahkûm oldu.

1947

- 3 OCA Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, yılın ilk haftasını Veremle Savaş Haftası olarak kabul etti.
- 7 OCA Demokrat Parti'nin ilk kurultayı toplandı.
- 10 OCA Demokrat Parti 1. Kongresi'nde "Hürriyet Misakı" kabul edildi. Raporda Anayasa'ya aykırı yasaların kaldırılması, Anayasa'nın tam olarak uygulanması, yeni seçim yasası hazırlanması ve cumhurbaşkanlığı ile parti genel başkanlığının birbirinden ayrılması isteniyordu.
- 13 OCA Pan-Am şirketi, New York-Londra-Ankara uçak seferlerine başladı.
- 27 OCA Okullar dışında, din eğitimi yapılmasına izin verildi. Buna göre, okul dışı din eğitimi, hükümetin gözetiminde yapılacaktı.
- 4 ŞUB Hatay ilinde yer adlarının Türkçeleştirilmesine karar verildi.
- 10 ŞUB Amerika Birleşik Devletleri özel bankaları, Türkiye'ye kredi vermeyi reddetti.
- 15 ŞUB Yunanistan, Paris Antlaşması ile Oniki Ada ve Rodos'u İtalya'dan aldı.
- 18 ŞUB Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu kuruldu.
- 20 ŞUB 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun kabul edildi. 5018 sayılı yasa ile sendika kurma özgürlüğü tanındı ancak grev hakkına yer verilmedi ve sendikalara ağır bir siyaset yasağı getirildi.
- 1 MAR İffet Halim Oruz'un çıkardığı *Kadın* gazetesi yayınlandı. (Gazete, 1979 yılına kadar 32 yıl, 1125 sayı olarak çıktı.)
İMEF faaliyetlerine başladı.
- 6 MAR Milliyetçi öğrenciler Ankara'da *Ulus* Meydanı'nda toplanarak solcular aleyhine gösteri yaptı, solcu öğretim üyelerinin üniversiteden uzaklaştırılmasını istedi.
- 11 MAR Türkiye, Dünya Bankası (IBRD) ile Uluslararası Para Fonu'na (IMF) üye oldu.
- 12 MAR Başkan Truman, Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı Truman Doktrini çerçevesinde Yunanistan ve Türkiye'ye yardım için 400 milyon dolar verilmesini Senato'dan istedi.
- 15 MAR *Son Telgraf* gazetesi hakkında, seçim kurulları tarafından verilen ilanları bütün baskılarında kullanmadığı gerekçesiyle soruşturma açıldı.
- 31 MAR İrkçılık-Turancılık davasındaki tüm sanıklar beraat etti. 2. Sıkıyönetim Mahkemesi, ırkçılığın Anayasa'ya aykırı bir ilk olduğunu, fakat Türk Ceza Kanunu'nda bunu cezalandıran bir hüküm olmadığından sanıkların beraatine karar verdiğini açıkladı.

- 21 NİS Dört ilde milletvekili seçimleri yapıldı. DP katılmadı.
- 2 MAY Amiral **Bernard H. Bier**'in komutasında bir Amerikan filosu İstanbul'a geldi. **İsmet İnönü**, Amiral **Bier**'i Ankara'da kabul etti.
- 9 MAY Amerikan Senatosu, Türkiye ve Yunanistan'a yardım projesini 107'ye karşı 287 kabul oyu ile onayladı.
- 20 MAY Adana'da iplik ve dokuma işçileri kongresi yapıldı. İşçi sendikalarının tabanda örgütlenmesi böylece hız kazandı.
- 22 MAY ABD Kongresi, Truman Doktrini bağlamında, Yunanistan'a 300 milyon, Türkiye'ye 100 milyon dolarlık yardım yasasını imzaladı.
- 23 MAY Bir ABD heyeti Türkiye'ye geldi. "Oliver heyeti" olarak anılan heyet yaptığı görüşmeler sonucu, Türkiye'ye askeri yardım için ihtiyaçları saptadı.
- 28 MAY Sıkıyönetim altı ay daha uzatıldı.
- 29 MAY İlk parti Rize çayı (30 ton) ihraç edildi.
- 5 HAZ ABD Dışişleri Bakanı **Marshall**, Harvard Üniversitesinde verdiği bir nutukta Avrupa ülkelerine yardım etme planını açıkladı.
- 6 HAZ **Necip Fazıl Kısakürek**, *Büyük Doğu* dergisinde yayımlanan bir şiiri nedeniyle tutuklandı. Gerekeç; padişahlığı övmek ve Türklüğe hakaret etmek.
- 9 HAZ Türkiye, Dünya Sağlık Teşkilatı'na üye oldu.
- 11 HAZ Solcu profesörler arasında adı geçen Profesör **Muzaffer Şerif Başoğlu**, Ankara Üniversitesi kadrosundan çıkarıldı.
- 12 HAZ *Büyük Doğu* dergisi mahkeme kararıyla dört ay kapatıldı.
- 19 HAZ Milletlerarası Para Fonu'na 1 ABD Dolar'ı 280 kuruş olarak tescil ettirildi.
- 25 HAZ *Merhum Paşa* gazetesi yazarı **Sabahattin Ali** üç ay hapse mahkûm oldu.
- 27 HAZ **Marshall Planı**'nı görüşmek üzere Paris'te bir toplantı yapıldı. **George Marshall**, bu planına Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Avrupa ülkelerini de dahil ettiği için, Paris toplantısına Sovyetler Birliği de katıldı. Ancak planı engelleyemeyince 2 Temmuz'da konferansı terk ettiler.
- 7 TEM Gaziantep Şarap Fabrikası açıldı.
- 12 TEM **İsmet İnönü**, Haziran ayı boyunca DP liderleriyle yaptığı toplantılar sonunda Cumhurbaşkanı olarak tarafsızlığını belirten bir bildiri yayınladı. Bu bildiri, tarihe 12 Temmuz Beyannamesi olarak geçti.
- Türkiye ve ABD arasında Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Antlaşma imzalandı.
- Milli Eğitim Bakanlığından izin almak şartıyla özel din bilgisi dershanelerine izin verildi. Dershanelere ilkokulu bitiren öğrenciler devam edebilecekti. Ayrıca imam yetiştirmek amacıyla özel kişiler ortaokul mezunlarına 5, lise mezunlarına ise 2 yıl eğitim veren seminerler oluşturabilecek.

İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç'in katılımıyla toplanan 16'lar Konferansı 22 Eylül'de, Amerika'ya sunulmak üzere bir Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırladı.

- 16 TEM Rize Çay Fabrikası açıldı.
- 17 TEM *Büyük Doğu* dergisi yazı işleri müdürü Necip Fazıl Kısakürek 6 ay hapis cezasına mahkûm oldu.
- 30 TEM Demokrat Parti Kütahya Milletvekili Adnan Menderes'in Meclis'te yaptığı konuşmayı yayımlayan *Tasvir, Demokrasi, Demokrat İzmir, Yeni Asır* gazetelerinin sahipleri ve yazı işleri müdürleri tutuklandı.
- 26 AĞU CHP Meclis Grubu'nda Recep Peker hükümeti güvenoyu aldı.
- 1 EYL TBMM, ABD ile yapılan yardım antlaşmasını onayladı.
- 2 EYL İstanbul Emniyeti Kaçakçılık Bürosu Şefi, işkence suçundan mahkûm oldu.
- 7 EYL Irak ile Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 9 EYL Başbakan Recep Peker istifa etti.
- 10 EYL Yeni kabineyi Hasan Saka kurdu. (16. hükümet, 8 Haziran 1948'e kadar devam etti.)
- 18 EYL ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) kuruldu.
- 21 EYL İsmet İnönü, Trabzon'da CHP ve DP merkezlerini ziyaret etti. Zonguldak Kozlu kömür ocaklarında grizu patlaması oldu: 48 işçi öldü.
- 27 EYL Kozlu-İncirharmanı ocağında patlama oldu, 53 kişi öldü.
- 1 EKI İsmet İnönü, Meclis'i olağanüstü toplantıya çağırdı. Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti kuruldu. Başkanı Profesör Ali Fuat Başgil oldu. Cemiyetin amacı, siyasete karışmaksızın her türlü totaliter gidişe ve taassuba karşı çıkmak olarak açıklandı.
- 5 EKI Atina'da yapılan Akdeniz Atletizm Yarışmaları sonuçlandı, Türkiye birinci oldu.
SSCB, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa, İtalya komünist partileri liderlerini bir araya getiren Kominform, Marshall Planı'na karşı bir girişim olarak, komünist hareketi koordine etmek üzere kuruldu.
- 25 EKI Sovyet delegesi Vişinski, Birleşmiş Milletler'de Kars ve Ardahan'ı istedi.
- 1 KAS General Kâzım Karabekir, TBMM Başkanlığına seçildi.
- 17 KAS Cumhuriyet Halk Partisi 7. Olağan Kurultayı başladı.
- 19 KAS Tevfik Fikret Sılay, CHP Genel Sekreteri oldu.
- 23 KAS İstanbul İnönü Stadı açıldı. Stattaki ilk golü Süleyman Seba attı.

- 27 KAS Halkevleri'nin CHP'ye bağlı bir tüzel kişilik halini alması kararlaştırıldı.
- 29 KAS Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda alınan 181 No'lu kararla Filistin İçin Birleşmiş Milletler Paylaşım Planı kabul edildi.
- 30 KAS CHP 7. Kurultayı'nda parti yeni tüzüğü kabul edildi. Genel başkanlığına İsmet İnönü, Genel Bakan Vekillğine Hilmi Uran seçildi.
- 11 ARA Sol eğilimlilerle savaşmak için gençlik örgütleri kurulacağı haberleri basın tarafından duyuruldu.
- 19 ARA Meclis, kendilerine solcu denilen hocaların, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden çıkarılması konusunu görüştü.
- 23 ARA İstanbul ve diğer illerde uygulanan sıkıyönetim kaldırıldı.
- 27 ARA Ankara'da öğrenciler, komünizm aleyhine gösteri yaptı, öğretim üyeleri ihtiyati tedbir olarak derslere girmekten alıkonuldu.

1948

- 6 OCA İstanbul Yeşilköy'de Devlet Bale Okulu açıldı.
- 11 OCA Ankara Üniversitesi Senatosu bazı öğretim üyelerini sol eğilimli oldukları için, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki görevlerinden uzaklaştırdı. Görevden alınanlar arasında **Pertev Naili Boratav, Niyazi ve Mediha Berkes, Behice Boran, Adnan Cemgil ve Azra Erhat** vardı.
- 23 OCA Türkiye, Marshall Planı kapsamına alınmasını istedi ve kalkınması için öngördüğü yatırım projelerinin listesini sundu. Amerikalıların cevabı, "Siz savaşa katılmadınız. Yatırımlarınız için gerekli makine ve teçhizatı verebiliriz, bedellerini ödemeniz şartı ile," oldu. Türkiye Maliye Bakanı, "Verilecek malzemeyi dolarla karşılayacak durumda değiliz," dedi.
- 30 OCA Akbank kuruldu.
Türkiye'nin Marshall Yardımı'ndan yararlanma isteği resmen geri çevrildi.
- 4 ŞUB Ankara'da valilik ve belediye başkanlığının ayrılmasına ilişkin kanun kabul edildi.
- 5 ŞUB "Türkiye Mason Derneği" ismi ile İstanbul Valiliği'ne yapılan başvuru kabul edildi ve masonlar, resmen tekrar faaliyete başladı.
- 16 ŞUB Solcu oldukları gerekçesiyle üniversiteden uzaklaştırılan **Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif Başoğlu ve Niyazi Berkes**, Danıştay kararıyla görevlerine iade edildi.
- 19 ŞUB CHP Meclis Grubu tarafından oluşturulan komisyonda, ilkokulların 4. ve

5. sınıflarına program dışı ve isteğe bağlı okutulmak üzere din bilgisi dersleri konulması, Ankara'da bir İlahiyat Fakültesi kurulması, İmam Hatip okullarının açılması ve Türk büyüklerine ait türbelerin ziyarete açılması konularında mutabakata varıldı.

- 20 ŞUB Bulgarlar tarafından iki uçağımızın düşürülmesiyle ilgili nota verildi.
- 22 ŞUB Üniversitelerarası Kurul toplandı Kurul'da Ankara Üniversitesi'ndeki "solcu profesörlerin" üniversiteden uzaklaştırılması kararı alındı.
- 1 MAR İki Saracoğlu hükümetinde Gümrük ve Tekel Bakanlığı yapan Suat Hayri Ürgüplü'nün bakanlığı sırasında yolsuzluk yaptığı iddiasıyla Yüce Divan'da mahkemesine başlandı. (Yüce Divan, Ürgüplü ve diğer sanıklar hakkında beraat kararı verdi.)
- 3 MAR Türkiye Ulusal Verem Savaş Derneği kuruldu.
- 17 MAR Belçika, İngiltere, Fransa, Hollanda ve Lüksemburg tarafından ortak bir savunma antlaşması olan, Brüksel Antlaşması imzalandı.
- 2 NIS Ünlü yazar Sabahattin Ali, Bulgaristan sınırını geçmeye çalışırken, kılavuzu Ali Ertekin tarafından öldürüldü.
Marshall Planı, ABD Başkanı Truman tarafından imzalanan bir yasayla kabul edildi.
Ankara'da Opera binası, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün katıldığı törenle ve Adnan Saygun'un "Kerem ile Aslı" operasıyla açıldı.
- 3 NIS Amerika, Dış Yardım Kanunu'nu çıkardı ve bu kanuna dayanarak, ilk yılında 16 ülkeye 6 milyar dolarlık bir ekonomik yardım yaptı.
- 7 NIS Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak kuruldu.
- 16 NIS İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı kuruldu (Önce OEEC, sonra OECD).
- 23 NIS II. Dünya Savaşı'ndan beri kapalı tutulan Topkapı Sarayı Müzesi ve İstanbul Arkeoloji Müzesi, törenle halka açıldı.
- 1 MAY Sedat Simavi, İstanbul'da, *Hürriyet* gazetesini kurdu.
- 10 MAY TBMM'de 13 bağımsız milletvekili, "Müstakil Demokratlar Grubu" adıyla bir grup kurdu ve mecliste, kendilerine bir oda tahsis edildi.
- 14 MAY BM paylaşım planı uyarınca David Ben-Gurion tarafından İsrail Devleti'nin kuruluşu ilan edildi.
- 21 MAY *Ulus* gazetesi hükümet tarafından Milli Eğitim Bakanlığına bağlı, orta okul mezunu, askerliğini yapmış elemanların katılabileceği imam ve hatip kursu açılmasının benimsendiğini haber verdi.
- 8 HAZ 1. Hasan Saka hükümeti istifa etti.
- 10 HAZ 17. hükümeti yine Hasan Saka kurdu. (Bu hükümet, 16.01.1949'a kadar sürdü.)

- 2 TEM TBMM'de yeni seçim kanunu konusunda görüşmelere başlandı.
- 4 TEM Türkiye'nin Marshall Planı'na dahil edilmesi konusunda Türkiye ile ABD arasında anlaşmaya varıldı. İlk aşamada Türkiye 10 milyon dolar hibe aldı. Antlaşmayı, ABD Büyükelçisi Wilson ile Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak imzaladı. AID (Amerikan Yardım Teşkilatı) Türkiye merkezi kuruldu.
- 6 TEM Ankara Üniversitesi Teşkilat Yasası kabul edildi. DTCF'den üç solcu hoca-nın (Boratav, Berkes, Boran) kodroları iptal edildi.
- 7 TEM DP'liler, Seçim Yasası tartışılırken TBMM'yi terk etti.
İstanbul Teknik Üniversitesi Yasası kabul edildi.
5245 sayılı Harika Çocuklar Yasası, "İdil Biret ve Suna Kan'ın Yabancı Memleketlere Müzik Tahsiline Gönderilmelerine Dair Kanun" adıyla çıkarıldı.
- 8 TEM Topraksız çiftçilere hazine topraklarının dağıtımı yasalaştı.
- 9 TEM Gizli oy, açık sayım sistemini getiren yeni Seçim Kanunu çıktı.
Demokrat Parti ara seçimlere katılmama kararı aldı.
- 13 TEM Türkiye, OECD'ye üye oldu.
- 14 TEM Yerli Film Yapanlar Cemiyeti'nce düzenlenen ilk film festivalinin yarışma sonuçları açıklandı. Şakir Sırmalı'nın yönettiği, *Unutulan Sır* en iyi film, Turgut Demirağ'ın yönettiği, *Bir Dağ Masalı* en iyi 2. film seçildi. Nevin Ayyar en iyi kadın, Kadri Eroğan en iyi erkek oyuncu, Cahide Sonku ve Talat Artemel, en iyi karakter oyuncusu dallarında ödüllendirildiler.
Kapatılan Türkiye Emekçi ve Köylü Partisi lideri Dr. Şefik Hüsnü Değ-mer, 5 yıl hapse mahkûm edildi.
- 20 TEM Mareşal Fevzi Çakmak'ın liderliğinde Millet Partisi kuruldu.
- 22 TEM 16 yaşından küçük çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaklandı.
- 23 TEM İstanbul Cezaevi'nde çıkan isyan, mahkûmların üzerine ateş açılarak bastırıldı. Bir ölü, 20 yaralı.
Hatay Müzesi ziyarete açıldı.
- 3 AĞU Serbest Güreş Milli Takımı Londra Olimpiyatları'nda birinci oldu.
- 16 AĞU Milli Kütüphane, Ankara'da hizmete açıldı.
- 23 AĞU Köylülere okul yapımında 20 gün çalışma zorunluluğu getirildi.
- 27 EYL İstanbul Deniz Müzesi Dolmabahçe'de hizmete açıldı.
- 5 EKL Yüce Divan, Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Suat Hayri Ürgüplü'nün suçsuzluğuna karar verdi.
- 17 EKL Milletvekilleri ara seçimleri yapıldı.

- 1 KAS Milli Eğitim Bakanlığı, isteyenlerin okullarda 15 Şubat 1949'dan itibaren din dersi izleyebileceklerine karar verdi.
- 4 KAS İstiklal Mahkemeleri Kanunu ile Tadillerin Yürürlükten Kaldırılması Hakkındaki Kanun kabul edildi.
- 25 KAS Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti'nin kararı ile, din bilgisi dersinde, "sevgi, Müslümanlık ve ahlak" konularının 4. sınıfta; "iman ve imanın şartları, Allah'a karşı kulluk görevlerimiz" ünitelerinin 5. sınıfta okutulmasına karar verildi.
- 27 KAS Çatalağzı Termik Santrali kuruldu.
- 6 ARA Atatürk'ün hastalığı dolayısıyla satın alınan *Savarona* yatı satılığa çıkarıldı.
Belkis Temel, 38 ülke güzeli arasından Birleşmiş Milletler Güzeli seçildi.
- 10 ARA Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ni kabul etti. Türkiye kabul oyu verdi.
- 30 ARA Maarif Vekilliği Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin 30 Aralık 1948 tarih ve 247 sayılı kararı ile 10 haftalık imam ve hatip kursları resmen faaliyete geçti.

1949

- 1 OCA Orhan Velik Kanık, edebiyat dergisi *Yaprak*'ı çıkardı.
Devlet Operası, Mısır'a gitti.
- 3 OCA Kırkkale Silah Fabrikası'ndan 400 işçi çıkarıldı.
- 4 OCA Haftalık siyasi mizah gazetesi *Markopaşa* hakkında dava açıldı.
- 9 OCA İstanbul'da kömür yokluğundan bazı tren seferleri yapılamadı.
- 11 OCA Yeşilköy'de eroin fabrikası basıldı.
- 12 OCA Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü basına açıklandı.
- 14 OCA Hasan Saka hükümeti istifa etti.
- 15 OCA 1948'de Milli Eğitim Bakanlığı'na verilen hızlandırılmış imam hatip kursu açılması görevi uyarınca, İstanbul ve Ankara'da on aylık iki kurs açıldı.
- 16 OCA Yeni kabineyi Şemsettin Günaltay kurdu. (18. hükümet, 22 Mayıs 1950'ye kadar sürdü.)
- 20 OCA Türkiye'ye kredi açacak Dünya Bankası temsilcileri geldi.
- 24 OCA Behçet Kemal Çağlar, CHP'den ve milletvekilliğinden istifa etti. Günaltay kabinesi güvenoyu aldı.

- 25 OCA Gazeteci **Mehmet Ali Aybar**'a dört ay mahkûmiyet verildi.
- 26 OCA Yeni Rum Patriği **Athenagoras**, ABD Başkanı **Truman**'ın kendisine tahsis ettiği özel bir askeri uçakla Türkiye'ye geldi ve **Truman**'ın, **İsmet İnönü**'ye özel mektubunu getirdi.
- 27 OCA Amiral **Richard L. Connolly** komutasında bir Amerikan filosu İstanbul'a geldi. Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü**, Amiral'i kabul etti.
- 28 OCA **Athenagoras**, Fener Rum Patrikhanesi'nde düzenlenen törenle patrik oldu.
- 30 OCA **Günaltay** kabinesi, genel devlet planı hazırlama kararı aldı.
- 31 OCA CHP Grubu, ilk açık oturumunu yaptı.
- 1 ŞUB İlkokullara ihtiyari din dersi kondu.
- 4 ŞUB TBMM Genel Kurulu'nda dinleyici localarında ezan okumaya başlayan kişiler, yaka paça dışarı çıkarıldı. Ertesi gün gazeteler konuyla ilgili olarak, "iki meczup"tan söz etti.
- 5 ŞUB Fener Rum Patriği **Athenagoras**, Ankara'da Cumhurbaşkanı **İnönü** tarafından kabul edildi ve kendisine **Truman**'ın mektubunu verdi. Eskişehir'de Porsuk Çayı üzerindeki Porsuk Barajı tamamlandı.
- 9 ŞUB *Cumhuriyet* gazetesi, yayın yoluyla hakaret davasından beraat etti. Türkiye Yahudilerinin Filistin'e gitme engeli kaldırıldı.
- 10 ŞUB Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı, Türkiye'nin 94 milyon dolarlık talebine karşı 30 milyon dolar kredi açtı.
- 13 ŞUB Devletten yardım almadan, sadece Fenerbahçe taraftarlarının katkısıyla yaptırılan yeni Fenerbahçe stadı açıldı.
- 15 ŞUB Öğrenci velilerinin veya anne babaların yazılı müracaatı şartıyla ders saatleri dışında ve sınıf geçmeyi etkilemeyecek şekilde İlkokulların 4. ve 5. sınıflarına konulan, haftada 2 saatlik isteğe bağlı din bilgisi dersleri okutulmaya başlandı. Bu din dersleri öğretmenlerin okutmasının da isteğe bağlı olduğu bildirildi.
1200 Musevi daha Türkiye'den Filistin'e göç etmek için başvuruda bulundu, göç edenlerin sayısı 10.000'i geçti.
- 16 ŞUB Dışişleri Bakanı **Necmettin Sadak**, Londra'da görüştüğü İngiltere Dışişleri Bakanı **Bevin**'den Kıbrıs'ın Yunanlara verilmemesini istedi.
- 18 ŞUB Meclis, genel af önerisini reddetti.
- 28 ŞUB İstanbul Şehzadebaşı'nda Özel Gazetecilik Okulu açıldı.
- 1 MAR Avrupa İnsan Hakları Divanı kuruldu.
Yüksek Komuta Akademisi İstanbul Yıldız'da açıldı.
- 2 MAR İstanbul Sütlüce'deki mermi fabrikasında büyük bir patlama oldu, 28 kişi öldü.

- 4 MAR İsrail, Birleşmiş Milletler'e kabul edildi.
- 6 MAR Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti kuruldu. Cemiyet, kimsesiz kızlara ve dul kadınlara yardım etme amacını benimsedi.
- 10 MAR Filistin'e kaçmak isteyen 70 Musevi genç gümrük memurlarınca yakalandı. Gümrük memurlarına rüşvet teklif eden gençlerin büyük bölümünün askerliğini yapmadığı anlaşıldı.
- 14 MAR İstanbul'da komünizm propagandası yapan 12 kişi yakalandı.
- 15 MAR Brüksel Antlaşması'na taraf olan devletler ile ABD arasında sürmekte olan Kuzey Atlantik Paktı NATO ile ilgili görüşmelere Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz de davet edildi.
- 18 MAR Müzakereye devam eden ülkeler arasında Kuzey Atlantik İttifakı hususunda görüş birliğine varıldı ve bunun neticesinde, aynı gün, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın metni açıklandı.
- 23 MAR *Büyük Doğu* dergisinin sahibi Necip Fazıl Kısakürek, kumar oynarken polis tarafından yakalandı.
- 26 MAR Dışişleri Bakanı Sadak, NATO'ya üyelik konusu için ABD'ye gitti.
- 28 MAR Türkiye, İsrail'i tanıdı.
- 31 MAR Genelkurmay Başkanı Salih Omurtak, ABD'ye gitti.
- 1 NİS Türkiye, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'ne katıldı.
- 4 NİS Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, NATO kuruldu. (Türkiye, 18 Şubat 1952'de katıldı.)
- 5 NİS Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı, Türkiye'ye yol ve liman inşaatı için 26 milyon dolar kredi verdi.
İstanbul Sütlüce'deki Nuri Paşa Silah ve Madeni Eşya Fabrikası faciasıyla ilgili olarak emekli General Emir Erkilet tutuklandı.
- 6 NİS Aziz Nesin'in, *Markopaşa*'daki yazılarından dolayı yargılanmasına başlandı.
- 8 NİS Fikir işçileri, gelir vergisi kapsamı dışında bırakıldı.
- 11 NİS Veremle Savaş Yasası kabul edildi.
- 13 NİS Türk Kadınlar Birliği, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü'nün onursal başkanlığında kuruldu.
Dışişleri Bakanı Sadak, ABD Dışişleri Bakanı Truman ile görüştü.
- 15 NİS ABD'nin verdiği *Gelibolu* ve *Giresun* zırhlıları yurda getirildi.
- 20 NİS Kurumlar Vergisi Kanunu Meclis'te kabul edildi.
- 22 NİS Bir milletvekilinin eski harflerle yazdığı mektubu yayınlayarak Türk Harfleri Kanunu'na aykırı hareket ettiği gerekçesiyle yargılanan *Millet* dergisinin sahibi ve yazışleri müdürü Cemal Kutay beraat etti.

- 24 NİS Mareşal Fevzi Çakmak, çocuklara din dersi verilmesini istediğini bildiren bildiri yayınladı.
- 29 NİS Sabahattin Ali'yi öldüren Ali Ertekin'in yargılanmasına başlandı. Kahire-Halep-İstanbul havayolu hattı açıldı, ilk Mısır uçağı İstanbul'a geldi.
- 1 MAY İngiltere, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne alınmasını istedi.
- 4 MAY İstiklal Mahkemeleri Kanunu yürürlükten kaldırıldı. Marshall yardımının ilk parti tarım malzemeleri geldi.
- 5 MAY Avrupa Konseyi, on devletin katılımıyla imzalanan Londra Antlaşması ile kuruldu.
- 8 MAY Demokrat Parti, hayat pahalılığına karşı İstanbul'da miting yaptı. Ankara'da İlahiyat Fakültesi kurulması, TBMM'de kabul edildi.
- 10 MAY İstanbul Türk Ocağı, Hamdullah Suphi'nin babasından kalma Abdülataf Suphi Paşa Konağı'nda yeniden açıldı.
- 11 MAY İsrail, Birleşmiş Milletler'e girdi. Başkan Truman, İnönü'ye mesaj göndererek, "...İlk olarak Türkiye ve Yunanistan için söylenilmiş olan prensipler bu Pakt ve diğer hürriyetsever milletlere de verilecektir," dedi.
- 12 MAY Sovyetler Birliği, Berlin ablukasını kaldırdı.
- 13 MAY Rifat Ilgaz, yayın yoluyla Cumhurbaşkanı'na hakareten 3 yıl, Mısır Kralı'na hakareten de 7 ay hapis cezasına çarptırıldı. Aziz Nesin'e Mısır Kralı'na hakareten 7 ay hapis cezası verildi. Mehmet Ali Aybar, TBMM'ye hakareten tutuklandı.
- 20 MAY Filyos Ateş Tuğla Fabrikası kuruldu.
- 24 MAY Güney Demiryolları Anonim Ortaklığı tüm tesisleriyle birlikte Devlet Demiryolları'na devredildi.
- 30 MAY Ağrı Dağı'nda Nuh'un Gemisi'ni aramak için Türkiye'ye gelen İngiliz heyete hükümet izin vermedi.
- 31 MAY Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı kuruldu.
- 1 HAZ Sümerbank bünyesinde Nazilli Basma Sanayi Müessesesi kuruldu. İstanbul Radyosu deneme yayınına başladı. Sahibi ve yazarları müdürü olduğu *Zincirli Hürriyet* gazetesinde hükümet aleyhine yayın yapmak suçuyla 27 Mayıs'tan beri yargılanan Mehmet Ali Aybar'a hapis cezası verildi.
- 2 HAZ Mali yılbaşınının 1 Mart'a alınmasına ilişkin kanun kabul edildi.
- 3 HAZ Daha yüksek bir gelir vergisi getiren kanun yürürlüğe girdi.
- 4 HAZ Ankara'da İlahiyat Fakültesi kurulmasına ilişkin kanun Resmi Gazete'de yayımlandı.

- 6 HAZ Yaşlılık Sigortası kabul edildi.
- 7 HAZ Bakanın onayı ile memurların işten çıkarılmasına son verildi.
- 8 HAZ Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kuruluş Kanunu ve Milli Savunma Bakanlığı Kanunu kabul edildi.
- 10 HAZ Devlet Tiyatrosu Kuruluş Yasası kabul edildi.
İl İdaresi Yasası kabul edildi.
- 11 HAZ Musevileri taşıyan Levent vapuruna Hayfa'da el konuldu.
- 13 HAZ Türkiye-Filipinler Dostluk Antlaşması imzalandı.
Türkiye, İngiltere ve Fransa'da 19 Ekim 1939 tarihli 'Karşılıklı Yardım Antlaşması' ve eklerinin halen yürürlükte olduğu resmen açıklandı. Bu, NATO üyesi olmayan Türkiye'nin herhangi bir saldırı karşısında İngiltere ve Fransa ile bir ittifak ilişkisinin bulunduğu ilanı olarak algılandı.
- 14 HAZ 12 Spitfire uçağından oluşan Türk Hava Filosu Kıbrıs'a gitti.
- 16 HAZ Devlet Tiyatro ve Operası'nın Kuruluş Yasası gereğince, Devlet Tiyatrosu, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak "Devlet Tiyatro ve Operası" adıyla kuruldu.
Yugoslavya Ticaret Ataşesi Türkiye'ye iltica etti.
- 18 HAZ Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı, 765 bin dolarlık yeni yardım verdi.
- 24 HAZ Amerikan askeri malzemesiyle ilk askeri tatbikat yapıldı.
- 28 HAZ Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu Cemiyeti'ni kurdu.
- 30 HAZ Seçim Tasarı Komisyonu, "Adli Teminat"ı kabul etti.
- 1 TEM Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlandı.
DP 2. Kongresi'nde "Milli Teminat Andı" yayınlandı.
- 5 TEM Müstakil Demokratlar Grubu ve Öz Demokratlar Partisi, Millet Partisi'ne katıldı.
- 6 TEM Suriye ile Hava Ulaştırması Antlaşması imzalandı.
Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yasası kabul edildi.
- 9 TEM Çekoslavya ile Ticaret Antlaşması imzalandı.
İstanbul'da Galata rıhtımından harekete hazırlanan, Denizyolları'nın Çorum yolcu gemisi yandı. 56 kişi öldü, 30 kişi yaralandı.
- 11 TEM Sultan Vahdettin'in eşi TC vatandaşlığına kabul edildi.
- 12 TEM Muş Devlet Üretme Çiftliği kuruldu.
- 17 TEM Tek tip ekmek çıktı.
- 19 TEM ABD Hazine Bakanı Snyder, İsmet İnönü ile görüştü.
- 22 TEM Türkiye'nin ilk ampul fabrikasının temeli İstanbul'da atıldı.

- 25 TEM ABD Başkanı **Truman**, Kongre'den Türkiye'ye silah verilmesi için yeni yetki istedi.
- 31 TEM Halk, at yarışlarına hile karıştığı iddiasıyla Veliefendi Hipodromu'nda tribünleri yaktı.
- 1 AĞU ABD Başkanı **Truman**, Kongre'ye, "Türkiye'nin silahlandırılması Orta-doğu için zorunludur," şeklinde bir rapor verdi.
- 5 AĞU ABD Senatosu, Türkiye'ye 45 milyon dolarlık yardımı onayladı. Türkiye'ye iltica eden 225 mülteci, İtalya'ya gönderildi.
- 8 AĞU Strasbourg'da yapılan toplantıda Türkiye ve Yunanistan, Avrupa Konseyi'ne kabul edildi.
- 16 AĞU ABD'den yardım olarak alınan iki muhrip Gölcük'e geldi. Gemilere *Gazi-antepe* ve *Gemlik* adları verildi. Erzurum Et Kombinası'nın temeli atıldı.
- 17 AĞU Erzurum, Bingöl ve ilçesi Karlıova'da 7.0 şiddetinde deprem oldu. En az 450 kişi öldü, binlerce kişi yaralandı.
- 22 AĞU Bandırma Hastanesi'nin temeli atıldı.
- 23 AĞU 4. Milli Eğitim Şurası Ankara'da toplandı.
- 25 AĞU Türkiye Turizm ve Tanıtma Kurumu kurularak faaliyete başladı. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu faaliyete geçti.
- 26 AĞU İstanbul'a elektrik getirecek şebeke, 2 milyon 400 bin dolara ihale edildi.
- 27 AĞU Milli Eğitim Şurası, liselerdeki eğitimin 4 yıla çıkarılmasını kabul etti.
- 29 AĞU Sovyetler Birliği, kendi geliştirdiği atom bombasını Kazakistan'da denedi ve ABD'den sonra en büyük ikinci nükleer güç oldu.
- 1 EYL Marshall Yardımı'ndan Türkiye'ye 61 milyon 700 bin dolar ayrıldı. İstanbul Radyosu, yayına başladı.
3. Ordu Komutanlığı görevi sırasında Van'ın Özalp ilçesinde 30 Temmuz 1943'te 33 köylüyü kurşuna dizdirmekle (Muğlalı Olayı) suçlu bulunan **Mustafa Muğlalı** tutuklandı.
- 2 EYL Ağrı Dağı'nda Nuh'un Gemisi'ni arayan İngilizler bir şey bulamadı.
- 3 EYL Askeri mahkeme, emekli orgeneral **Mustafa Muğlalı**'nın idamını istedi.
- 4 EYL İşsizler, işsizliği protesto etti.
- 10 EYL Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmemesi için birlik kurdular.
- 11 EYL Filibe'deki konsoloslüğümüzde bomba patladı.
- 14 EYL Konsolosluklarımızın çalışmasını önleyen Bulgaristan protesto edildi. Seçim Kanununu hazırlayacak olan ilk Bilim Kurulu toplandı.
- 18 EYL Öğretmen, hikâyeci **Fahri Erdinç**, gazeteci **Tuğrul Deliorman** ve Ziya

Yamaç, Türkiye'den Bulgaristan'a geçti ve siyasi göçmen olarak sığınma hakkı aldı.

- 21 EYL Erzurum - Hasankale demiryolu ulaşımına açıldı.
- 23 EYL BBC Radyosu, Irak, İran ve Türk hükümetlerinin solculuğa karşı birbirlerinin polis ve haber alma örgütleriyle işbirliği yapmaya karar verdiğini açıkladı.
Sovyetler Birliği'nin atom bombası patlattığı resmi tebliğle dünyaya bildirildi.
Ara seçimin 16 Ekim'de yapılması kararlaştırıldı.
- 25 EYL Seçim tasarısını görüşen Meclis Komisyonu, nisbi temsil yerine çoğunluk usulünü kabul eden bir karar aldı.
- 29 EYL İstanbul'dan Antalya'ya gönderilen 52 ilkokul öğretmeni istifa etti.
- 6 EKI ABD, Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardımından 211, Marshall Yardımı'ndan da 45 milyon dolar ayırdı.
- 7 EKI Demokratik Alman Cumhuriyeti kuruldu.
- 16 EKI Milletvekili ara seçimleri, İstanbul'da ve on bir ilde yapıldı.
İsrail, İstanbul'da konsolosluk açtı.
- 19 EKI Ordinaryüs Prof. Dr. **Fahrettin Kerim Gökay**, İstanbul valisi ve belediye başkanı oldu.
- 22 EKI **Sabahattin Ali**'nin katili **Ali Ertekin**, idamla yargılansa da 4 yıla mahkûm oldu.
- 24 EKI Milli Eğitim Bakanı **Tahsin Banguoğlu** başkanlığında toplanan üniversitelerarası kurul, öğrencilerin reşit oldukları takdirde üniversite dışında bir siyasi faaliyete katılabileceklerini ama dersleri yerine siyasetle uğraşmalarının arzu edilmediğini belirtti.
- 31 EKI Yeni kurulan İlahiyat Fakültesi'ne 70 öğrenci kayıt yaptırdı.
- 1 KAS Savaş nedeniyle 1939'da kapatılan Türk ve İslam Eserleri Müzesi yeniden açıldı.
- 14 KAS Adalet Bakanlığı, yeni bir basın kanunu hazırladı.
- 16 KAS Denizli Milletvekili **Reşat Aydın**lı, Millet Partisi kurucularından General **Sadık Aldoğan**, **Fuat Arna** ve **Osman Bölükbaşı**'nın **İnönü** ve **Bayar**'a suikast hazırladıklarını ihbar etti.
- 21 KAS **İnönü** ve **Bayar**'a suikast iddiasıyla tutuklanan **Osman Bölükbaşı** ve **Fuat Arna**, tahliye edildi.
Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan İlahiyat Fakültesi, öğretime başladı. Okula sadece genel lise mezunları kabul edildi.
- 23 KAS Orgeneral **Mustafa Muğlalı** tahliye edildi.

- 27 KAS Türk- Amerikan Kültürel Antlaşması Ankara'da imzalandı.
- 30 KAS TBMM, İnönü ve Bayar'a suikast iddiasıyla Bölükbaşı ve Arna'yı ihbar eden Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ın dokunulmazlığını kaldırdı.
- 1 ARA Şehir Tiyatrosu'nu İstanbul Belediyesi'ne bağlayan yönetmelik yürürlüğe girdi.
- 2 ARA Denizli Milletvekili Reşat Aydın tutuklandı.
- 6 ARA CHP Meclis Grubu, adli teminat ilkesini kabul etti.
- 9 ARA Lise mezunlarına yedek subaylık kaldırıldı.
İngiltere, Kıbrıs'ta halk oylamasına izin vermedi.
- 10 ARA Kudüs, uluslararası şehir ilan edildi.
- 12 ARA TBMM, Avrupa Konseyi'ne katılma kararını onayladı.
Reşat Aydın'ın duruşmasına başlandı.
- 14 ARA 10 Yunan milletvekili, Kıbrıs'ın ilhakını istedi.
- 19 ARA 6. Türk Dil Kurultayı, Ankara'da başladı.
- 20 ARA Türk Dil Kurultayı'nda, dilde yaşayan her kelimenin aslına bakılmadan Türkçe sayılmasına karar verildi.
- 24 ARA İstanbul'da gecekondu yıkımına başlandı.
- 27 ARA Türkiye ile ABD arasında 27 Şubat 1946'da Kahire'de imzalanan anlaşma gereğince temin edilen paraların kullanılmasına dair ek anlaşma Türkiye Cumhuriyeti ile ABD hükümeti arasında Ankara'da imzalandı.
- 28 ARA Türkiye, Endonezya Cumhuriyeti'ni tanıdı.
Yeni Ankara-Konya karayolu ulaşıma açıldı.
- 29 ARA İsrail'in ilk Türkiye Büyükelçisi geldi.
- 30 ARA İstanbul Feshane Fabrikası yandı.

1950

- 3 OCA Türk-Amerikan Kadınlar Derneği kuruldu.
- 4 OCA Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu kabul edildi.
- 18 OCA Demokrat Parti, işçiye grev hakkı istedi.
- 19 OCA Türkiye'de İş Mahkemeleri kurulması kararı alındı.
- 10 ŞUB Komünistlik suçlamasıyla yargılanan üniversite öğretim üyelerinin davası, 10 Şubat 1950'de sona erdi; Behice Boran ve Niyazi Berkes üçer ay hapis cezası aldı, Pertev Naili Boratav beraat etti.

- 16 ŞUB Yeni Seçim Kanunu, ikinci defa görüşülerek kabul edildi. (Yeni kanun, tek dereceli, genel, eşit ve gizli oy, açık tasnif ilkelerini getirdi. Seçimlerin çoğunluk sistemine göre ve adli teminat altında yapılacağı bildirildi.)
- 22 ŞUB Yüksek Seçim Kurulu kuruldu.
- 1 MAR CHP tekke ve türbelerin kapatılmasına dair 677 sayılı yasa'yı yürürlükten kaldırdı. Türk büyüklerine ait olan ya da sanat değeri bulunan türbelerin Milli Eğitim Bakanlığınca hizmete açılacağı hakkındaki kanun kabul edildi.
- 2 MAR Em. Org. Mustafa Muğlalı, Özalp olayı nedeniyle bir süreden beri devam eden duruşma sonunda idama mahkûm edildi ve cezası müebbet hapse çevrildi.
5584 sayılı Posta Kanunu ile PTT idaresinin görevi ve yetki alanı genişletildi.
- 5 MAR Eskişehir'de sel felaketi yaşandı. 50 bin kişi açıkta kaldı, 2500 ev yıkıldı, 6 kişi boğuldu. Felaketzedelere Marshall Planı'ndan yardım geldi.
- 8 MAR Makine ve Kimya Enstitüsü Kurumu Kanunu kabul edildi.
- 9 MAR Türkiye Ticaret Odaları Borsaları Birliği Kanunu kabul edildi.
- 13 MAR Türkiye ile ABD arasında 27 Şubat 1946'da Kahire'de imzalanan anlaşma gereğince temin edilen paraların kullanılmasına dair Türkiye ile ABD arasında 27 Aralık 1949'da Ankara'da imzalanan anlaşma TBMM'de onandı.
- 20 MAR Toprak ve İskân İşleri Kanunu kabul edildi.
- 23 MAR Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkındaki Kanun kabul edildi.
Diyaret İşleri Başkanlığı Kanunu'nda değişiklikler yapıldı. Kurumun adı Diyaret İşleri Reisliği'nden Başkanlığa çevrildi. 1931'de Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne devredilmiş olan camiler ve cami görevlileri tekrar, Diyaret'e bağlandı, yeni birimler açıldı.
Atatürk'ün isteği ile 1936-37 öğretim yılında Ankara'ya taşınarak, süresi dört yıla çıkan Siyasal Bilgiler Okulu, Siyasal Bilgiler Fakültesi adı ile Ankara Üniversitesi'ne dahil oldu.
- 24 MAR TBMM'de seçim kararı alındı.
Türk-İtalyan Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 27 MAR *Bizim Köy* kitabının yazarı Mahmut Makal tutuklandı.
- 29 MAR Nâzım Hikmet Bursa Cezaevi'nde açlık grevine başladı.
- 2 NİS Cezaevinde bulunan şair Nâzım Hikmet'in affı için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye sanatçılar tarafından başvuru yapıldı.
- 10 NİS Bursa Cezaevi'nde açlık grevine başlayan Nâzım Hikmet, sağlık durumu bozulunca gizlice İstanbul'a getirildi. Nâzım Hikmet, açlık grevini erteledi. Mareşal Fevzi Çakmak vefat etti.

- 12 NİS Türkiye-Mısır Hava Ulaştırma Antlaşması imzalandı.
- 13 NİS Vakıflar Bankası kuruldu.
- 11 MAY Türkiye, NATO'ya ilk başvurusunu yaptı.
- 13 MAY Ereğli Kömür İşletmeleri'nde grev başladı.
- 14 MAY Türkiye'de serbest seçimler yapıldı. 27 yıllık CHP iktidarı son buldu. DP % 55,2 oy ile 416 milletvekilliği; CHP % 39,6 oy ile 69 milletvekilliği aldı. Millet Partisi 1, bağımsızlar 1 milletvekili çıkardı.

Karşı Devrim İktidarda: Demokrasi Tahrip Ediliyor

(14 Mayıs 1950 - 27 Mayıs 1960)

Dönemin Cumhurbaşkanı: İsmet İnönü, Celal Bayar

Dönemin Başbakanları: Şemsettin Günaltay, Adnan Menderes

Dönem Başında (1950) ABD Doları Ortalama Alış: 2,80 TL

Dönem Sonunda (1960) ABD Doları Ortalama Alış: Merkez Bankası'nın prim ödemeleriyle 9.00 TL

Türkiye'nin 1950-1960 yılları arasındaki siyasal tarihi, az gelişmiş veya gelişmekte olan sanayi öncesi bir toplumda, tarihsel ve toplumsal/ekonomik/siyasal koşullar hazırlanmadan Demokrasi denemesi yapılmasının nasıl trajik sonuçlar verebildiğinin en güzel örneklerinden birini oluşturur.

Çünkü Demokrasi, tarihsel olarak onu toprak ağalarına ve din adamlarına karşı icat eden sermaye sınıfı ile sermaye sınıfının güçlenmesi sonunda gelişerek rejime gerçek eşitlikçi, özgürlükçü, çoğulcu niteliğini kazandıran işçi sınıfı olmadan kurulamıyor ve kurumlaşmıyor.

Atatürk ve arkadaşlarının kurduğu Cumhuriyet'in, gerçek anlamda bir Demokratik Rejimi hedeflediğinde hiçbir kuşku yoktur.

Nitekim **Atatürk** döneminde de çok partili rejim için iki deneme gerçekleştirilmiş ama ikisi de toplumsal ve ekonomik yani sınıfsal gelişme tamamlanamadığı için dincilerin ve toprak ağalarının etkisine girerek bunların tuzağına düştüğünden, başarısız kalmıştı.

Birincisi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırka denemesidir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün silah arkadaşları olan İstiklâl Savaşı'nın kahraman komutanları tarafından kurulan bu parti, Osmanlı'dan devralınan Din-Tarım Toplumunu değerlerinin ve yapısının devamından yana, laikliğe ve Cumhuriyete karşı bir yaklaşım benimsemişti.

Mustafa Kemal Atatürk bu girişimi, başta olumlu karşılamış, eleştirilerinden yararlanacaklarını belirtmiş ve rejimi geliştireceklerini umut etmişti.

Ama olaylar yeni Cumhuriyet'i ve hedeflenen özgürlükçü, demokratik yapıyı, halifecilik, toprak ağalığı ve tarikatçılık çizgisinde tehdit eden bir çizgide, din duygularının kullanılarak etnik ayrımcılığın isyana teşvik edilmesine kadar uzanınca, bu parti kapatılmıştır.

Atatürk, başta olumlu karşıladığı bu girişimi daha sonra NUTUK'ta, "komplo" olarak nitelemiştir.

Bu kitabın İkinci Bölümü'nde dönemin olaylarına bakıldığında, genç Cumhuriyet'in nasıl bir tehditle karşı karşıya kaldığı daha iyi anlaşılacaktır.

Değerli okurlarımız gerektiğinde, olaylar arasında ilişkileri yakalamak için geriye veya ileriye dönük tarihlere bakmaktan çekinmemelidir.

Atatürk döneminin ikinci Çok Partili Rejim denemesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası ile bizzat Atatürk'ün isteği ve desteğiyle yapılmıştır.

Ne yazık ki, bu deneme de, toplum hazır olmadığı, çağdaş sınıflar henüz gelişmemiş olduğu için, derhal toprak ağalarının ve tarikatların etkisine giren partinin, kurucuları tarafından terkedilmesiyle sonuçsuz kalmıştır.

Atatürk'ün ölümünden sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü hem 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan dünyaya uyum sağlamak hem de Cumhuriyet Devrimi'ni yerleştirmek için, Devrime karşı olanlarla da barışarak ve uzlaşarak Cumhuriyet'i yerleştirmek ve Demokrasiyle taçlandırmak amacıyla, Demokrat Parti'nin kuruluşuna önyak oldu.

Bunun öyküsüne de, bir önceki bölümde anlatılan olaylarla tanık olduk.

Bu bölümde, Demokratik Rejim adına toprak ağalığının ve dinin yani tarikatların temsilciliğine soyunanların, İsmet İnönü'nün Demokrasiyi yerleştirme girişimini nasıl yozlaştırdığına tanık olacağız.

Tek Parti Dönemi'nde yapılan devrimler henüz toplumu dönüştürebilecek kadar yerleşmeden 2. Dünya Savaşı başlamış ve savaşın sorunları, iktidarı zora sokan ve bu devrimleri toplumun benimsemesini zorlaştıran ilave ekonomik sıkıntılar yaratmıştır.

Her ne kadar bir çok kültürel örgütlenme adımı ile birlikte Köy Enstitüleri gibi müthiş bir eğitim atılımı da savaş döneminde başlatılabilmişse de, Çok Partili Düzene geçişin başlaması, toprak ağalarının, tarikatların ve savaş kazanan emperyalistlerin etkisine giren Demokrat Parti'nin muhalefetiyle ne yazık ki tamamlanamamıştır.

İsmet Paşa'nın 1950'de, Cumhuriyeti kuran devrimcilerin iktidarını barışçıl yolla Demokrat Parti'ye devretmesi, 2021'de başkanlık seçimini kaybeden Trump'ın makamını devretmemek için başvurduğu demokratik rejime aykırı

rı yollar düşünüldüğünde 21. Yüzyılda bile, sadece tarihsel açıdan değil, çağdaş Demokrasi anlayışı açısından alkışlanacak bir davranıştır.

Ne yazık ki, Demokrat Parti, eline geçen Demokratik Rejimi geliştirmek ve yerleştirmek fırsatını tepmiştir:

Temel hak ve özgürlükleri geliştirmek yerine, ülke endüstrileşemediği için demokrasi bilinci gelişmemiş olan seçmen kitlesinin desteğini arkasına almak amacıyla Demokrasi adına “Çoğunluk Diktatörlüğü” kavramını “Milli İrade” adı altında çarpıttı ve dayattı.

İlginç olan nokta, Demokrat Parti'nin kendinden önceki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'yla hemen hemen aynı strateji ve taktikleri uygulayarak kendinden sonra gelen ve dinci çizgide politika yapacak olan partilere de örnek olmasıydı.

Demokrasiyi sadece “Çoğunluk Diktatörlüğü” olarak saptırmakla yetinmedi, “Milli İrade” kavramını da sadece kendisini destekleyenlerin (bir süre için sadece çoğunluğun) “iradesi” olarak yozlaştırdı.

Din ilkelerini toplumsal yaşamda geçerli kılmaya çalıştı.

Temel Hak ve Özgürlükleri sınırladı ve kısıtladı.

Ve üstelik bütün bunları, “Demokrasi” vaat ederek ve “Demokrasi” adı altında yaptı.

Demokratik yöntemler kullanmak yerine, halkın din duygularını okşayarak onları aldatmayı, yani demagoji yapmayı tercih etti...

Atatürk Devrimlerini bile, “halk tarafından benimsenenler-benimsenmeyenler” diye ayırmaya ve yozlaştırmaya başladı.

Tam bir Karşı Devrimci program uyguladı:

Batılı değil, Batıcı bir yaklaşımla, emperyalizmin emrine girdi.

NATO'nun “İleri Karakolu” rolünü benimsedi.

Toprak ağalarının çıkarlarını savundu.

Tarikatlarla yakınlaştı.

İktidara gelmeden önce, işçi haklarını savunacağını belirtmesine karşın, tam tersini yaptı.

Kendisine barışçı yolla iktidarı devreden CHP'nin mallarına el koydu.

İktidara gelmesine destek veren komünistleri, iktidara gelir gelmez tutukladı.

Basın özgürlüğünü yok etti.

Kırşehir ilini, kendisine oy vermediği için ilçe yaptı.

Kırşehir'den milletvekili seçilen Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'yı hapsedti.

Basın üzerinde tam bir baskı kurdu: 79 yaşındaki Hüseyin Cahit Yalçın'ı başlangıçta DP'ye destek vermiş olan 71 yaşındaki Ahmet Emin Yalman'ı ve İsmet İnönü'nün damadı, Metin Toker'i hapse attı.

Bu baskılar halkı bezdirdi ve erken seçim kararı alan **Menderes** 1958 yılında yapılması gereken seçimleri 1957 yılında yaptı.

Fakat bu seçimlerde yüzde 50'nin altına düştü.

Ülkede çoğunluk sistemi kullanıldığı için, bir dahaki seçimlerde iktidarı kaybetmesi büyük bir olasılık haline gelmişti.

Bu nedenle, bütün otoriter eğilimli iktidarların yaptığı hatayı yaptı ve Demokratik Rejime geri döneceğine, toplum ve siyaset üzerindeki baskıyı arttırdı.

Yeniden bir erken seçim beklentisinin oluştuğu 1960 yılına girerken, seçim kararı almadan Türkiye'nin Çok Partili Düzen'deki ilk darbesini yaptı:

Muhalefeti ve basını susturmak için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "Tahkikat Encümeni" adıyla, Anayasa'ya bütünüyle aykırı olan bir komisyon kurdu.

İsmet İnönü tarafından dünyada eşi görülmemiş bir biçimde "Çok Partili Rejim" e geçilip iktidar, Demokrat Parti'ye barışçı yolla devredildikten sonra yapılan ilk darbe, Menderes'in sivil "Tahkikat Encümeni" darbesidir.

Bu, iktidar tarafından yapılan bir "Sivil Darbe" idi çünkü Meclis'te milletvekilleri aracılığı ile yapılmıştı ve bütünüyle, yürürlükteki Anayasaya aykırıydı.

Bu çalışmada ayrıntılı olarak sizlere sunduğumuz yakın tarihimiz, politikacılar tarafından sürekli olarak saptırıldığı için "Çok Partili Rejim" in ilk darbesinin bir sivil darbe olduğunu ve Demokrat Parti tarafından, Anayasa'ya aykırı olarak kurulan "Tahkikat Encümeni" yoluyla yapıldığını çok kişi bilmez.

İllerdeki sayfalarda okuyacağınız gibi, 17 Nisan 1960'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, muhalefetin ve basının "yıkıcı, gayri meşru ve kanun dışı" faaliyetlerinin tahkik edilmesi için 15 milletvekilinden oluşan bir Tahkikat Encümeni kurulması kararı alınmıştı.

27 Nisan'da da bu Encümenin Görev ve Yetkileri Hakkındaki Yasa Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi.

İktidar milletvekillerinden kurulan bu "Encümen" e hem sivil hem askeri mahkemelerin yetkileri ve görevleri verildi.

Encümen hem savcı hem de yargıç yetkileriyle donatıldı. Yani hem suçlayacak hem de hüküm verecekti.

Üstelik kararlarının temyizi yoktu.

Encümenin amacının "muhalefetin ve basının yıkıcı, gayri meşru ve kanun dışı faaliyetlerinin tahkik edilmesi" olduğunu da tekrar vurgulamalıyız.

İşte Çok Partili Rejim'in ilk Anayasal darbesi olan "Sivil Darbe" bu şekilde yapıldı.

Demokrat Parti'nin bu sivil "Tahkikat Encümeni" darbesinin iyice anlaşılabilmesi için, yasanın bazı maddelerinin dikkatlice okunması gerekir:

MADDE 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenleri ve naib olarak vazifelendirecekleri tâli encümenler; Ceza Muhakemele-

ri Usulü Kanunu, Askerî Muhakeme Usulü Kanunu, Basın Kanunu ile diğer kanunlarda Cumhuriyet Müddeiumumisine, sorgu hâkimine, sulh hâkimine ve askerî adli âmirlere tanınmış olan bicümle hak ve salâhiyetleri haizdir.

MADDE 2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenleri :

a) Tahkikatın selâmetle cereyanını temin maksadiyle her türlü neşriyatın yasak edilmesine,

b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute veya gayrimevkutenin tabı veya tevziinin men'ine,

c) Mevkute veya gayrimevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına,

ç) Tahkikat için lüzumlu görülen veya sü'but vasıtalarından olan her türlü evrak, vesika veya eşyanın zaptına.

d) Siyasi mahiyet arz eden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar almaya,

e) Tahkikatın selâmetle intacı için lüzumlu göreceği bicümle tedbir ve kararları ittihaz etmeye ve Hükümetin bütün vasıtalarından istifade eylemeye,

Dahi salahiyetlidir.

MADDE 5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerinin yaptığı tahkikat gizlidir. Bu gizliliğe riayet etmeyenler veya malûmatlarına müracaat suretiyle yahut sair suretlerle muttali oldukları tahkikatla ilgili hususları veya hadiseleri ifşa edenler altı aydan bir seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 9. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerince ittihaz olunan karar veya tedbirler katı olup aleyhine itiraz olunamaz.

Sevgili okurlarımız, yukardaki maddelerden de anlaşılacağı gibi, Demokrat Parti, her türlü temel hak ve özgürlüğü rafa kaldırarak, tüm yargı yetkileriyle donatılmış 15 kişilik bir milletvekili grubu vasıtasıyla tam bir sivil darbe yapmış ve diktatoryal bir rejim kurmuştu.

Bu sivil darbenin altında Demokrat Parti'nin yüzde 50'nin altına düştüğü 1957 seçimleri yatıyordu.

Seçmen nezdinde desteğini yitiren Demokrat Parti, yeni seçimlere gitmeden önce, basını susturmak ve muhalefeti bastırmak amacıyla bu yola başvurmuştu.

Türkiye'de Çok Partili Rejim'in gerçek bir Demokrasiye evrilmesi ne yazık ki Demokrasi sayesinde iktidar olabilen Demokrat Parti tarafından engellenmişti.

Ne yazık ki bu Sivil Darbe, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne de yol açtı.

Ordudaki subaylar tahrip edilen Demokratik Rejimi yeniden kurmak için, emir komuta zinciri dışında bir darbe yaptı.

Gerçekten de, çağın en ileri en demokratik Anayasası olan 1961 Anayasası'nı yürürlüğe koydular ama, **Menderes, Zorlu ve Polatkan**'ı idam ederek hem siyaseti kana buladılar, hem de etkileri bugünlere kadar gelen bir kan davasının tohumlarını attılar.

Bu trajik olaylar zincirini ve Demokrasi sayesinde iktidara gelen Demokrat Parti'nin Demokratik Rejimi adım adım nasıl yozlaştırdığını ilerdeki sayfalarda ayrıntılı olarak okuyacaksınız.

Elbette bu baskı rejiminin koyulaşması sırasında ekonomik çöküntü de başlamıştı. Bu açıdan sevgili okurlarımızın 4 Ağustos 1958 tarihli devalüsyona ve bu tarihin sonrasında ortaya çıkan olaylara dikkat edeceklerinden eminiz.

1950

- 14 MAY Türkiye'de serbest seçimler yapıldı. 27 yıllık CHP iktidarı son buldu. DP % 55,2 oy ile 416 milletvekilliği; CHP % 39,6 oy ile 69 milletvekilliği aldı. Millet Partisi 1, bağımsızlar 1 milletvekili çıkardı.
- 15 MAY **İnönü**, seçim sonuçlarını DP Genel Başkanına bildirerek, hükümetin devredilmesini istedi.
- 16 MAY **Bayar**, cumhurbaşkanını ziyaret ederek, TBMM toplanıncaya kadar hükümetin iş başında kalmasını rica etti.
- 22 MAY **Celâl Bayar** Cumhurbaşkanı, **Adnan Menderes** Başbakan oldu.
- 30 MAY Toprak İskân İşleri Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 1 HAZ İzmir İşçi Sendikaları Birliği kuruldu.
- 2 HAZ 1. Menderes hükümeti güvenoyu aldı.
- 6 HAZ Orgeneral **Nuri Yamut**, Genelkurmay Başkanlığı'na atandı.
- 9 HAZ **Adnan Menderes**, DP Genel İdare Kurulu tarafından Genel Başkan seçildi.
- 14 HAZ DP milletvekillerinden bir grup, halkevlerinin yeni bir tüzüğe bağlanması için kanun teklifi verdi.
- Müslümanların istedikleri gibi ibadet etmelerini engellediği ve vicdan hürriyetine aykırı olduğu gerekçesiyle, Arapça ezanı yasaklayan TCK'nın ilgili maddesinin son cümlesinin kaldırılması teklif edildi.
- 16 HAZ Ezanın Arapça okunma yasağı kaldırıldı.

- 25 HAZ Kore Savaşı başladı.
- 27 HAZ Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri, bir telgrafla Kore’de patlak veren savaş hakkında bilgi verdi. Türkiye’den Kurucu Üye sıfatı ile, “Barışın iadesini ve açıkça tecavüze uğramış bir devletin egemenlik haklarının korunması,” için yardım istedi.
- 29 HAZ Ankara Halkevi’nde CHP kurultayı başladı
- 30 HAZ Türkiye, Kore konusunda BM’ye olumlu yanıt verdi.
- 3 TEM CHP Kurultayı’nda **İsmet İnönü** Genel Başkan, **Kasım Gülek** Genel Sekreter seçildi.
- 4 TEM Türkiye-İsrail Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 5 TEM Radyoda dini program yayınlanması yasağı kaldırıldı.
- 7 TEM Dünya Bankası Türkiye’ye 16 milyon 400 bin dolar kredi açtı.
- 14 TEM Kısmi Genel Af Kanunu kabul edildi.
- 15 TEM Yeni Basın Kanunu kabul edildi.
- 24 TEM Gazeteciler Cemiyeti sansürün kaldırıldığı 24 Temmuz’u Basın Bayramı ilan etti.
- 25 TEM Türkiye, Kore’ye 4 bin 500 asker göndereceğini açıkladı.
- 28 TEM Türk Barışseverler Cemiyeti’nin Türkiye’nin Kore’ye asker göndermesini protesto amacıyla bildiri dağıtmasına izin verilmedi, bildiriler toplatıldı.
- İsmet İnönü**, hükümetin Kore Savaşı’na katılma kararı üzerine bir demeç verdi. Karar TBMM’den geçirilmemişti. Memleketi savaşa götürecek önemli bir konuda muhalefet partisiyle fikir alışverişi yapılmadığı ortaya çıktı.
- 29 TEM Türk Barışseverler Cemiyeti’nin Başkanı **Behice Boran** ve Genel Sekreteri **Adnan Cemgil** tutuklandı.
- 1 AĞU DP iktidarı, Türkiye’nin NATO’ya girme isteğini yineledi.
- 4 AĞU Komünizmi protesto toplantısı yapan İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği’nin toplantısında, CHP, Millet Partisi ve DP temsilcisi de hazır bulundu.
- 8 AĞU Demokrat Parti’nin çıkardığı kanun kapsamında Cumhuriyet Halk Partisi’nin malları, Halkevleri ve Halkodası binası Hazine’ye devredildi.
- 31 AĞU Halkevlerine yapılan yardım tutarı, Maliye Bakanlığı tarafından incelemeye alındı.
- 3 EYL Belediye seçimleri yapıldı. 600’ü aşkın Cumhuriyet Halk Partili belediyeden 560’ı Demokrat Parti’ye geçti.
- 5 EYL Başvuru fazlalığı nedeniyle üniversite giriş sınavı uygulaması başladı.

- 13 EYL Milli Eğitim Bakanlığı valiliklere gönderdiği bir genelgeyle öğretmenlerin parti işleriyle uğraşmasını yasakladı.
- 15 EYL Sağlık Bakanı Dr. Nihat Reşat Belger istifa etti.
- 16 EYL Türkiye'nin NATO üyeliği için ikinci başvurusu reddedildi.
- 18 EYL Sabiha ve Zekeriya Sertel'e pasaport verildi.
- 19 EYL Avrupa Tediye Birliği Antlaşması imzalandı.
- 21 EYL Türk askeri Kore'ye gitti.
- 22 EYL *Yeni Baştan* gazetesinin kurucusu ve yazarı Aziz Nesin hakkında gıyabi tutuklama kararı verildi. Nesin, "Sosyal düzeni yıkmaya yönelik yayın" yapmakla suçlandı.
- 15 EKL İl Genel Meclisi seçimleri yapıldı.
- 28 EKL Bayındırlık Bakanı General Fahri Belen istifa etti.
- 31 EKL Japonya'da Müttefik İşgal Kuvvetleri ve Uzak Şark'ta Birleşmiş Milletler Başkomutanı General MacArthur, Türk halkına mesaj göndererek askerlerimizin cesaretini övdü.
- 4 KAS Milli Eğitim Bakanlığı genelgesi ile din dersleri ilkokullarda normal programa dahil edildi. Artık din dersi almak isteyenlerin değil istemeyenlerin dilekçe vermesi kararı verildi.
- Türkiye, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Antlaşması'nı Roma'da imzaladı.
- 18 KAS Kore'de "Çunşona" baskınından sonra Birleşmiş Milletler Başkomutanı beş yıldızlı General MacArthur, Kore'deki Türk Silahlı Kuvvetler Komutanı General Tahsin Yazıcı'ya tebrik mesajı gönderdi.
- 21 KAS Hasan Ali Yücel, CHP'den ve *Ulus* gazetesinden istifa etti.
- 22 KAS İsmet İnönü, bir gensoru önergesi vererek dış politika ile ülkenin politik ve güvenlik konuları üzerinde genel görüşme açılmasını istedi.
- 27 KAS Kore'de "Kunuri Savaşı" diye adlandırılan çok kanlı çarpışmalar başladı ve günlerce sürdü. Türk Tugayı, Müttefik 8. Ordusunun geri çekilmesini sağladı.
- 29 KAS Ankara'da Refik Saydam Hıfzıssıhha Müessesesi Verem Aşısı Laboratuvarı hizmete girdi.
- 3 ARA Arap harfleriyle eğitim yapan dershanelere izin verildi.
- 7 ARA Cevat Fehmi Başkut'un, *Sana Rey Veriyorum* adlı oyunu yasaklandı.
- 12 ARA Hükümet, CHP merkez binasına el koydu.
- 30 ARA Kore'ye asker gönderilmesini protesto eden Türk Barışseverler Cemiyeti Başkanı Behice Boran ve arkadaşları, on beşer ay hapis cezasına çarptırıldı.

1951

- 2 OCA Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin yeni üyeliklerine Türkiye, Hollanda, Brezilya seçildi.
- 3 OCA Milli Eğitim Bakanı **Tevfik İleri**, İmam Hatip okullarının açılmasının zorunlu olduğunu düşündüklerini açıkladı.
- 13 OCA Türkiye Komünist Partisi'nin bazı üyeleri tutuklandı.
- 21 OCA Ankara'ya ilk Kore hasta ve yaralı kafesi geldi.
- 5 ŞUB Türkiye-İsrail Hava Ulaştırma Antlaşması imzalandı.
- 8 ŞUB Atatürk'ün manevi kızı ve Türkiye'nin ilk kadın pilotu **Sabiha Gökçen**, pilot olarak Kore Savaşı'na katılmak için başvuruda bulundu. Ancak Gökçen'in bu isteği, Amerikan ordusunda kadın pilot bulunmaması nedeniyle gerçekleşemedi.
Ankara'da Olağanüstü Türk Dil Kurultayı toplandı.
- 14 ŞUB Harika çocuk **İdil Biret**, Paris'te halk önünde konser verdi.
- 2 MAR Subayların evlenmesini kısıtlayan kanun kaldırıldı.
- 4 MAR *İnönü Ansiklopedisi*'ndeki görevine son verilen eğitimci **Agâh Sırrı Levent**, bu haksız uygulamadan dolayı, Milli Eğitim Bakanı **Tevfik İleri**'yi düelloya davet etti.
- 5 MAR Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nden ayrılan **Muhsin Ertuğrul**, özel bir tiyatro kurmaya karar verdiğini açıkladı. İstanbul Beyoğlu'nda Atlas Sineması'nın üst katında yer alması planlanan yeni tiyatronun adının Küçük Sahne olacağı bildirildi.
Atatürk heykeline yapılan saldırıyı kınamak için Kırşehir'de büyük bir protesto eylemi yapıldı.
- 8 MAR 1. Menderes hükümeti istifa etti.
- 9 MAR **Adnan Menderes**, 20. Cumhuriyet hükümetini kurdu ve DP Genel Kongresi'nde yeniden genel başkanlığa getirildi.
- 12 MAR Demokrat Parti Konya İl Kongresi'nde fes, çarşaf ve Arap harflerinin serbest bırakılması istendi.
- 13 MAR Demokrat Parti İzmir Belediye Başkanı **Rauf Onursal**, CHP Genel Başkanı **İsmet İnönü**'nün de Halife **Abdülmecit** gibi sınır dışı edilmesini istedi.
- 20 MAR Türkiye-İran Ticari Hava Servisleri Antlaşması imzalandı.
- 21 MAR Türkiye-İrlanda Karşılıklı Elçi Tayini Antlaşması imzalandı.
- 25 MAR Milli Eğitim Bakanı **Tevfik İleri**, solcu öğretmenlerin tasfiyesinin sürdüğünü açıkladı.

- 1 NİS İstanbul'da bir kumarhanede yakalanan *Büyük Doğu* dergisinin sahibi Necip Fazıl Kısakürek 30 lira para cezasına çarptırıldı.
- 20 NİS Türkiye-Yunanistan Kültür Antlaşması imzalandı.
- 3 MAY Demokrat Parti Meclis Grubu'nda din eğitiminin genişletilmesi istendi.
- 4 MAY Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun teklifinin görüşülmesine başlandı.
- 25 MAY Türkiye, Dünya Sağlık Teşkilatı Tüzüğünü imzaladı.
- 28 MAY Menderes hükümeti, işçi sendikalarının faşist ve komünist sistemlerin bir ögesi olarak kurulduklarını ileri sürerek yeni bir sendika yasası hazırlama kararı aldı.
- 11 HAZ Milli Eğitim Bakanlığınca Doğu Anadolu'da kurulacak ilk üniversitenin yerini belirlemek için 15 kişilik bir heyet görevlendirildi.
- 13 HAZ Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Dean Acheson, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı'nın (NATO) Avrupalı üyelerinden Türkiye'nin pakta kabul edilmesini istedi.
- 14 HAZ Sigortacı Halil Güden, Güden Partisi'nin kuruluş dilekçesini verdi.
- 17 HAZ Nâzım Hikmet Ran, Sovyetler Birliği'ne kaçtı. Önce Bulgaristan'a gitmek üzere üvey kız kardeşi Melda Hanım'ın nişanlısı (sonradan eşi) Refik Erduran'ın sürat motoruyla Karadeniz'e açıldı, sonra Romanya'ya oradan Moskova'ya geçti.
- 22 HAZ İnönü Stadi'nin adı Mithatpaşa Stadi olarak değiştirildi.
- 26 HAZ Mithat Paşa'nın kemikleri Taif'ten Türkiye'ye getirildi, İstanbul Şişli'deki Âbide-i Hürriyet Anıtı'na defnedildi.
- 28 HAZ Türkiye-Hindistan Kültür Antlaşması imzalandı.
- 1-2 TEM Atatürk'ün heykel ve büstlerine karşı gericilerin yaptığı saldırılar yüzünden çeşitli illerde kınama mitingleri yapıldı.
- 2 TEM *Savarona* gemisi, Türk Deniz Kuvvetleri'ne devredildi.
Dini Yayınlar Döner Sermayesi Hakkında Kanun ile Dini Yayınlar Döner Sermayesi kuruldu
- 8 TEM Birleşmiş Milletler ve Kore delegeleri ateşkes görüşmelerine başladılar.
- 12 TEM İstanbul Sultanahmet Adliye Sarayı'nın temeli atıldı.
- 13 TEM Millet Partisi, 16 Eylül Ara Seçimlerine katılmama kararı aldı.
- 18 TEM CHP'nin Seçim Kanunu'nda değişiklik önerisi TBMM'ye sunuldu.
İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya girişine onay verdi.
- 25 TEM Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun çıkarıldı.
Şair Nâzım Hikmet'in vatandaşlıktan çıkarılmasına dair Bakanlar Kurulu Kararı alındı.

- 26 TEM Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşması Ankara'da imzalandı.
- 27 TEM Anayasa ve İçişleri Komisyonları, CHP'nin ve Halkevleri'nin mallarının hazineye devredilmesine dair öneriyi kabul etti.
- 1 AĞU Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu çıktı.
- 6 AĞU DP, Halkevleri tasarısını Meclis'e getirdi. CHP milletvekilleri CHP'nin ve Halkevlerinin Mallarıyla İlgili Kanun Tasarısı hakkındaki görüşlerini belirttikten sonra salonu terk etti.
- 8 AĞU Halkevlerinin Kapatılmasına İlişkin Kanun çıktı.
- 9 AĞU Ücretli Hafta Tatili Tasarısı Kanunlaştı.
- 10 AĞU Denizcilik Bankası Kuruluş Kanunu kabul edildi.
- 11 AĞU Halkevlerini kapatan yasa *Resmi Gazete*'de yayınlandı. Halkevlerinin bütün malları ve binaları Hazine'ye devredildi.
- 23 AĞU İzmir Fuarı'nda komünizm propagandası yapıldığı gerekçesiyle Çekoslovak Pavyonu kapatıldı.
- 19 EYL NATO Konseyi, Türkiye ve Yunanistan'a NATO'ya katılma çağrısı yaptı.
- 13 EKI Milli Eğitim Bakanlığı "Müdürler Komisyonu", 601 sayılı kararı ile "İmam Hatip Okulu" adıyla din eğitimi ve öğretimi yaptıracak okulların açılmasını kararlaştırdı. Milli Eğitim Bakanı **Tevfik İleri** kararı onayladı. *Cumhuriyet* gazetesinin düzenlediği güzellik yarışmasında, Günseli Başar Türkiye Güzellik Kraliçesi seçildi.
- 17 EKI İlk 7 İmam-Hatip Okulu öğretime başladı. (İlkokul sonrası 4 yıl olarak Ankara, Adana, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Maraş'ta açıldı.)
- 25 EKI 173 sayılı Talim Terbiye Kurulu kararı ile öğretmen okullarına ve Köy Enstitülerinin 3. ve 4. sınıflarına din dersi konuldu.
- 26 EKI Türkiye'de son büyük Türkiye Komünist Partisi tevkifatı başladı.
- 28 EKI **Falih Rıfıkı Atay**'ın, *Yeni Rusya* adlı kitabı okul kitaplıklarından toplatıldı.
- 3 KAS Sovyetler Birliği, NATO'ya girilmemesi konusunda Türkiye'ye nota verdi.
- 28 KAS Türkiye ile Dominik Cumhuriyeti arasında Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 14 ARA Türkiye-Hindistan Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 30 ARA İstanbul Maltepe'deki Süreyya Paşa İşçi Sanatoryumu açıldı.
- 31 ARA İş Bankası, dönemin en büyük tekstil fabrikası Güney Sanayi A.Ş.'yi Adana'da kurdu.

1952

- 1 OCA Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu yürürlüğe girdi.
- 3 OCA Erzurum ve Hasankale'de deprem oldu; 69 kişi öldü, 299 kişi yaralandı.
- 17 OCA Hükümete ve Meclis'e hakaretten yargılanan **Falih Rıfka Atay** beraat etti.
- 21 OCA Milli Savunma Bakanlığı bir açıklama yaparak Kore'de 34 subay, 46 astsubay ve 1252 erin şehit olduğunu bildirdi.
Ordu eski milletvekili ve mizah dergisi *Akbaba*'nın sahibi **Yusuf Ziya Ortaç** Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa etti.
- 25 OCA Milli Eğitim Bakanlığı bir genelge yayımlayarak, 1952-1953 öğrenim yılından itibaren lise eğitimini 4 yıla çıkarıldığını duyurdu.
Gümrük ve Tekel Bakanı **Sıtkı Yırcalı**, kibrit tekelinin kalktığını ve özel sektörün de kibrit üretebileceğini açıkladı. Tekel 5 Mayıs'ta kalktı.
- 31 OCA Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı **Venizelos** Ankara'ya geldi.
- 7 ŞUB Türk Ticaret ve Sanayi Odaları ile Ticaret Borsaları Birliği kuruldu.
- 13 ŞUB Cumhurbaşkanı **Bayar**, 6 Şubat'ta ölen İngiliz Kralı VI. George'un cenaze törenine katılmak üzere Londra'ya gitti.
- 14 ŞUB **Celal Bayar**, Kraliçe **Elizabeth** ile görüştü.
- 18 ŞUB Türkiye ve Yunanistan, NATO'ya resmen girdi. TBMM, NATO anlaşmasını onayladı.
- 20-25 ŞUB Lizbon'daki NATO Bakanlar Konseyi'ne Türk Hava ve Kara Kuvvetleri Komutanları da katıldı.
- 3 MAR İslam Demokrat Partisi mahkeme kararıyla kapatıldı. Genel Başkan **Cevat Rifat Atilhan** ve 15 kurucu üye hakkında soruşturma açıldı.
Erzurum'un Pasinler İlçesi'nde meydana gelen Richter ölçeğiyle 5,6 şiddetindeki deprem can ve mal kaybına yol açtı. 133 kişi öldü, 262 kişi yaralandı.
- 4 MAR General **Eisenhower** Ankara'ya geldi.
- 8 MAR Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları Kanunu kabul edildi.
- 21 MAR 950 grostonluk *Galatasaray* şilebi Karadeniz'de Kefken açıklarında battı, 15 kişilik mürettebattan kurtulan olmadı.
- 29 MAR İngiltere'de bastırılan 200 milyon tutarındaki 2,5 ve 10 liralık banknotlar *Rize* şilebiyle İstanbul'a getirildi.
- 12 NİS Türkiye ile ABD arasında telefon görüşmelerine başlandı.
- 26 NİS Başbakan **Menderes**, Yunanistan'a resmi ziyarette bulundu.

- 5 MAY Kibrit tekeli kalktı.
- 8 MAY Türkiye-Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Anlaşmasına dayanılarak A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi bünyesinde Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü kuruldu.
- 12 MAY Türkiye-Japonya Barış Antlaşması imzalandı.
- 15 MAY Türk-Ellen Dostluk Derneği kuruldu.
- 19 MAY Türkiye Köylü Partisi kuruldu.
- 9 HAZ Yunan Kralı 1. Paul ve Kraliçe, Türkiye'ye geldiler.
- 13 HAZ Fikir İşçileri Kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi.
- 16 HAZ Osmanlı Hanedanı kadınlarına Türkiye'ye dönme izni çıktı.
- 20 HAZ İmam Hatip okullarının işleyişi daha önce Özel Okullar Müdürlüğü'ne bağlıyken, Milli Eğitim Bakanlığı bu tarihte bir kanunla değişiklik yaparak işleyişi İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bıraktı.
- 9 TEM İstanbul Teknik Üniversitesi televizyon laboratuvarı ilk televizyon yayını basın önünde yaptı.
- 23 TEM Mısır'da Hür Subaylar Hareketi'nin askeri darbesi gerçekleştirildi. General Muhammed Necib'in liderliğinde hareket eden Hür Subaylar arasında Cemal Abdünnasır da vardı. 23 Temmuz darbesi sonucunda Kral Faruk'un bir yaşındaki oğlu II. Ahmed Fuad tahta geçirildi. Kral Faruk aile fertleriyle birlikte kraliyete ait ünlü *Mahrousa* yatı ile Akdeniz'den İtalya'nın Capri kentine, yurt dışına sürgüne gönderildi.
- 31 TEM Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) kuruldu.
- 19 AĞU Türkiye Güzeli Günseli Başar Avrupa Güzellik Kraliçesi seçildi.
- 28 AĞU Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü kuruldu.
- Türkiye, NATO üyeliğinin ardından, bütün üyeler tarafından imzalanmış olan NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi'ni (Status of Forces Agreement-SOFA) 28 Ağustos 1952'de imzaladı. Bu sözleşme ile ABD'nin Türkiye'de askerî üsler ve tesisler kurması ve askerî personel bulundurması hem kabul edilmiş hem de bunların tabi olacaklar kurallar belirlendi.
- 27 EYL İnönü, Bursa konuşmasında, "Müstakil mahkeme, müstakil yargıç mefhumu bugün vatanın en önde konularından biridir," dedi.
- 9 EKI Türkiye-Yemen Dostluk Antlaşması imzalandı.
- 11 EKI CHP bildiri yayınladı: "...Muhalefet, kanunlar içinde yapmaya haklı olduğu görevini yerine getirmekten fiilen men edilmiştir."
- 13 EKI Başbakan Adnan Menderes, İngiltere hükümetinin davetlisi olarak İngiltere'ye resmi ziyarette bulundu.

- 12 KAS Ülkemizde bulunan petrol kaynaklarının tespit edilip kullanılabilir hale getirilmesi için kanun çıkarıldı.
- 22 KAS *Vatan* gazetesi başyazarı **Ahmet Emin Yalman**, Malatya'da silahlı saldırıya uğradı.
- 9 ARA Tiyatro sanatçıları **Ruhi Su, Ulvi Uraz, Aclan Sayılğan, Kemal Bekir Özmanav, Süheyl Terek** tutuklandı. Sanatçıların Paris'te faaliyet gösteren "İleri Jön Türkler" örgütüyle ilişkileri olduğu ileri sürüldü.
- 24 ARA 1945 tarihinde Türkçeleştirilmiş olan Anayasa metninin dili değiştirildi. Metin Osmanlıca terimlerle yeniden yazıldı.
- 25 ARA Laikliğe aykırı yazılarından dolayı **Said Nursî**'ye açılan dava Samsun'da görüşülmeye başlandı.

1953

- 20 OCA General **Eisenhower**, ABD Başkanlığına seçildi.
- 21 OCA Petrollerimizin işletilmesiyle ilgili ilk antlaşma bir Amerikan firmasıyla yapıldı. (ABD'li **Ralp Parsons, Company** ile **Raman ve Garzan**'da çıkarılan petrolün tasfiyesi için anlaşma imzalandı.)
- 22 OCA Türkiye Milliyetçiler Derneği kapatıldı.
- 29 OCA Türk Tabipleri Birliği Kanunu yürürlüğe girdi.
- 31 OCA Hükümet, 25 yılını doldurmuş memurun gerekçe gösterilmeden emekliliğe sevk edilebilmesini sağlayan yasa hazırladı.
- 4 ŞUB 5. Milli Eğitim Şurası toplandı.
- 6 ŞUB Basın suçlarına sadece sivil mahkemelerin bakmasını öngören kanun tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. Kanun gereği, gazetecilerin askeri mahkemelerde yargılanmasına son verildi.
- 14 ŞUB Yeni Balkan Antlaşması Ankara'da imzalandı.
5. Milli Eğitim Şurası'nda, ilkokullarla program içi isteğe bağlı ders olarak okutulan din bilgisi dersine not takriri gerekli görülmüş ama sınıf geçmeye etki etmemesi kabul edildi. İlk öğretmen okullarının 9. ve 10. sınıflarında haftada birer saat ve mecburi din bilgisi dersine yer verildi.
- 28 ŞUB Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması (Balkan Paketi) imzalandı.
- 5 MAR **Josef Stalin** öldü. Ölümünden bir gün sonra yerine **Malenkov** geçti.

- 10 MAR Yedek subayların kıta hizmeti 1 yıla çıkarıldı, 6 aylık okul süresinde değişiklik olmadı.
- 14 MAR İstanbul Üsküdar'daki Paşakapısı Cezaevi'nde isyan çıktı 300 mahkûm Adalet Bakanlığı'nın disiplin kararlarını protesto etti.
Stalin'in ölümü üzerine yerine getirilen Malenkov görevini sekiz gün sonra Kruşçev'e devretti.
- 15 MAR İstanbul Tekstil Sendikaları'nın Zeytinburnu Çimento Fabrikası işçilerinden 53'ünün işten çıkarılmasını ve tazminatlarının ödenmemesini protesto etmek için Taksim'de yapmak istedikleri mitinge izin verilmedi.
- 16 MAR İlk kez Ankara Radyosu'nda "Din ve Ahlak Saati" programı yapıldı.
- 18 MAR Balıkesir'in Gönen ilçesi ve çevresinde meydana gelen depremde 200 kişiden fazla insan öldü. Yenice ilçesi yerle bir oldu.
- 24 MAR Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü resmen kuruldu.
- 4 NİS Deniz Kuvvetleri'ne bağlı *Dumlupınar* denizaltısı, NATO tatbikatından dönerken 86 kişilik mürettebatı ile battı.
- 21 NİS Birleşmiş Milletler'e ve Kore'ye ait savaş esirlerinin değiş tokuş edilmesi konusunda anlaşmaya varıldı; Türkiye kökenli 7 asker geri alındı.
- 23 NİS Kore'de savaşan Türk subaylara, törenle Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın bronz yıldız madalyası verildi.
- 24 NİS NATO Konseyi, Balkan Paketi'nı onayladı.
- 5 MAY Milli Korunma Kanunu yürürlükten kaldırıldı.
- 11 MAY Karayolları Trafik Kanunu kabul edildi.
- 13 MAY Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu kabul edildi.
- 15 MAY İstinye Tersanesi'nde yapılan *Bostancı* ve *Caddebostan* gemileri törenle denize indirildi.
- 28 MAY Kore'de 28/29 Mayıs savaşlarında Türk Tugayından 155 şehit verildi.
- 30 MAY Sovyetler Birliği hükümeti Türkiye'ye bir nota verdi. Türkiye'den toprak talebi olmadığını, dostluk ilişkisi kurmak istediklerini bildirdi.
- 4 HAZ Türkiye-Hindistan Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 14 HAZ Milli Prodüktivite Merkezi kuruldu.
- 16 HAZ Yunanistan Başbakanı Mareşal Papagos ile Dışişleri Bakanı Stefanopulos Ankara'ya geldiler.
- 29 HAZ Türkiye-Pakistan Kültür Antlaşması imzalandı.
- 3 TEM Amortisman ve Kredi Sandığı Kanunu kabul edildi.
- 8 TEM Millet Partisi'nin (MP) faaliyetleri, "Dini kendi çıkarlarına alet etmek ve

Atatürk devrimlerini yok etmek istediği,” iddiasıyla başlatılan soruşturmanın ardından durduruldu. Partinin mallarına el kondu.

Adli Tıp Müessesesi Kurulması Hakkındaki Kanun kabul edildi.

- 9 TEM *Millet* gazetesi başyazarı **Nurettin Ardıçoğlu** tutuklandı.
- 13 TEM PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü Kanunu kabul edildi.
- 21 TEM Üniversite öğretim üyelerine siyaset yasağı getirildi.
- 22 TEM 10 gemili Amerika Birleşik Devletleri filosu İstanbul'a geldi. TC Devlet Demiryolları İşletmesi Kanunu kabul edildi.
- 24 TEM Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkındaki Kanun kabul edildi.
Bina yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun kabul edildi.
- 25 TEM **Bayar**, Avrupa'yı Asya'ya bağlayacak köprünün yapılmasının zorunlu olduğunu, bunun için girişimlere başladığını söyledi.
- 26 TEM **Fidel Castro**, **Batista** rejimine karşı isyan başlattı.
- 27 TEM Kore Savaşı sona erdi.
- 29 TEM Demiryolları devlet işletmesi haline getirildi.
- 1 AĞU Yeşilköy Terminali hizmete açıldı.
Sovyetler Birliği, dost filoların İstanbul'da yaptıkları ziyaretlerle ilgili yeni bir nota verdi.
- 7 AĞU Türkiye ve İngiltere arasında Ankara'da imzalanan prensip anlaşmasına göre, Türkiye, İngiltere'ye olan 240 milyon lira kredi borcunu ödemeyecek.
- 14 AĞU *Millet* gazetesi yazı işleri müdürü **Hüsnü Söylemezoğlu** tutuklandı.
- 15 AĞU Türkiye-Mısır Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 16 AĞU İran Şahı **Rıza Pehlevi** ve Kraliçe **Süreyya**, Başbakan **Musaddık**'ı düşürmeyince İran'ı terk ettiler. Altı gün sonra Şah'a bağlı subayların darbesinin ardından geri döndüler.
- 20 AĞU SSCB, hidrojen bombasına sahip olduğunu açıkladı.
Kozlu-İncirharmanı ocağında patlama oldu, 13 kişi öldü.
- 9 EYL *Millet* gazetesi başyazarı **Nurettin Ardıçoğlu** 3 sene 2 ay, Yazı İşleri Müdürü **Hüsnü Söylemezoğlu** 2 sene 1 ay hapse mahkûm oldu.
Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu**, *Hürriyet* gazetesine kendisinin ve bakanlığının manevi şahsiyetine hakaret edildiğini ileri sürerek dava açtı.
- 3 EKI 4 Nisan 1953'te Çanakkale açıklarında İsveç Bandıralı *Naboland* gemisiyle çarpışarak batan ve 81 denizcinin ölümüne neden olan *Dumlupınar* de-

nizaltısı kazasıyla ilgili dava sonuçlandı. *Naboland* kaptanı 6 ay ağır hapse mahkûm edildi. *Dumlupınar* komutanı yüzbaşı Sabri Çelebioğlu beraat etti.

- 5 EKİ Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne seçildi.
- 19 EKİ 167 sanığın komünizmden yargılanmasına başlandı.
- 10 KAS Atatürk'ün naaşı törenle Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e nakledildi.
- 12 KAS Türkiye'de limanlarda serbest bölge kurulmasına karar verildi.
- 17 KAS Uşak il genel seçimlerini CHP kazandı.
- 4 ARA Eski Genel Sekreter Kasım Gülek ve Kastamonu Milletvekili Avni Doğan Cumhuriyet Halk Partisi'nden ihraç edildi.
- 5 ARA Bektaşî Şeyhi Sırrı Baba Bakanlar Kurulu kararıyla sınır dışı edildi.
- 8 ARA DP Meclis Grubu, CHP'nin mal varlığına el konulmasına olanak veren kanun teklifini onayladı.
- 10 ARA CHP Genel Başkanlığı bir tebliğ yayınladı ve parti mallarına el konulmasını hukuksuz ve rejim karşıtı olarak niteledi.
- 14 ARA CHP'nin mallarına el konulmasını öngören kanun TBMM'de kabul edildi. (15 Aralık'ta Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan kanun, 16 Aralık 1953 tarihi itibarıyla yürürlüğe girdi.)
- 15 ARA *Ulus* gazetesi, bu isimle son kez ve siyah bir başlıkla yayımlandı. İnönü'nün Meclis'te yaptığı konuşmanın en can alıcı yeri olan, "Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telaşı içindediniz," ifadesi manşetten verilirken, "Müsterih ol Atatürk" başlığı ile Atatürk'ün resmi ve vasiyetnamesi de yayımlandı.
- 16 ARA CHP Genel İdare Kurulu bir tamim yayınlayarak, ülke genelindeki teşkilatın hazineye müracaat ederek, menkul eşyanın tamamen tespit ettirilmesini ve makbuz karşılığında teslim edilmesini istedi. Ayrıca kanun gereği olarak parti faaliyetleri için zorunlu olan ve Maliye Bakanlığı'nın onayı ile partiye bırakılması düşünülen eşyanın da kabul edilmemesi teşkilattan istendi. O gün Ankara'daki genel merkez binası, *Ulus* gazetesi ve matbaası ile tüm mal varlığı Maliye Bakanlığı memurlarına teslim edildi.
- Ulus* gazetesi, eski milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata'nın Anafartalar'daki matbaasında, Nihat Erim'in imtiyaz sahibi olduğu, "Cumhuriyetçi, Devrimci, Halkçı, Laik, Milliyetçi, Devletçi" sloganı altında *Yeni Ulus* adıyla çıktı. Aynı gün Genel Başkan İnönü matbaayı ziyaret etti.
- 19 ARA Ankara'nın Yenişehir semtinde CHP'nin geçici il binasının açılışı yapıldı.
- 21 ARA Türk- Fransız Ticaret Antlaşması imzalandı. Antlaşma hükümlerine göre Fransa, Türkiye'ye 100 milyon lira tutarında kredi açtı.

1954

- 2 OCA CHP İstanbul il binası açıldı.
- 4 OCA Kahire hükümeti, Türkiye Büyükelçisi **Fuat Hulusi Tugay**'ın ülkeyi terk etmesi için 24 saat izin verdi.
- 6 OCA Mısır hükümetine protesto notası verildi.
- 7 OCA Demokrat Parti, Genç Demokratlar adında bir gençlik örgütü kurdu.
- 15 OCA Türkiye Vakıflar Bankası kuruldu.
- 16 OCA İstanbul Türk Ocağı Merkezi açıldı.
- 18 OCA Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası Meclis'te kabul edildi.
Bayar, ABD Başkanı **Eisenhower**'ın davetlisi olarak ABD'ye gitti. (Gezisi 41 gün sürdü.)
- 26 OCA Bayar ve yanındaki resmi heyet, New York limanına ulaştı.
- 27 OCA Kurucuları arasında **Hikmet Bayur**, **Kenan Öner**, **Ahmet Tahtakılıç** ve **Osman Bölükbaşı**'nın bulunduğu Millet Partisi kapatıldı.
Köy Enstitüleri kapatıldı.
Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yasası çıkarıldı.
- 29 OCA **Bayar**, Amerikan Kongresi'nde konuştu.
- 4 ŞUB 6234 sayılı kanunla şehir ilk öğretmen okulları ve köy enstitüleri tek tip ilk öğretmen okulu haline getirildi.
- 10 ŞUB Cumhuriyetçi Millet Partisi kuruldu. Genel Başkanlığa **Ahmet Tahtakılıç** seçildi.
- 14 ŞUB **Bayar**, ABD'nin Dallas kentinde basın toplantısı yaptı.
- 17 ŞUB Seçim Kanunu değişikliği Meclis'te kabul edildi.
- 25 ŞUB CHP'nin 3. Olağanüstü Kurultayı toplandı.
- 28 ŞUB Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü kuruldu.
Balkan Basın Paktı, Yunistan, Yugoslavya ve Türkiye Basın Meslek Örgütleri arasında imzalandı. Türk heyetine **Nadir Nadi** başkanlık etti.
- 2 MAR Konya Mevlana Müzesi açıldı.
- 3 MAR İstanbul Belediyesi ile Hazine arasında ihtilaf konusu olan Çırağan Sarayı, bir kanunla İstanbul Belediyesi'ne devredildi. Enkaz durumundaki sarayın, 1955 yılı sonuna kadar otel haline getirilmesi planlandı.
- 7 MAR Petrol işletmeciliğini yabancı sermayeye açan Petrol Yasası Meclis'te kabul edildi. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Kanunu kabul edildi.
- 8 MAR İstanbul Vali ve Belediye Başkanı **Fahrettin Kerim Gökay**, bir basın açıklama-

ması yaparak Mecidiyeköy-Yenikapı arasındaki metronun temelini nisan ayında atılacağını söyledi.

- 9 MAR Basını sıkı kontrol altına alan ve basın suçlarına yönelik cezaları artıran Basın Kanunu kabul edildi.
Hakaret suçuyla yargılananlara, iddialarını mahkemede ispat hakkı tanınması isteği reddedildi.
Gazeteciler Cemiyeti ve Gazeteciler Sendikası, Meclis'te yaptığı bir konuşmada yazı işleri müdürleri için "baldırı çıplak" tabirini kullanan DP İzmir Milletvekili Halil Özyörük'ü Meclise ve DP Genel Başkanlığı'na çektikleri bir telgrafla protesto etti.
Türk Veteriner Hekimler Birliği Kanunu kabul edildi.
- 10 MAR Celal Bayar, ABD'den Türkiye'ye döndü.
19 Haziran 1951 tarihinde Londra'da imzalanan "Kuzey Atlantik Antlaşması'yla Kurulmuş Olan Milletlerarası Askeri Karargâhların Statüsüne Dair Protokol (NATO- SOFA Anlaşması)" ve "Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtının Milli Temsilcilerinin ve Milletlerarası Personelinin Statüsüne Dair Anlaşma", Türkiye tarafından 6375 sayılı kanunla onaylandı. (20 Mart'ta Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.)
- 11 MAR Orman suçları affedildi.
- 12 MAR TBMM, seçimlerin yenilenmesine dair karar aldı.
- 14 MAR Demokrat Parti'den açık bir mektupla istifa ederek Cumhuriyet Halk Partisi'ne geçen Başbakan Adnan Menderes'in yeğeni Özdemir Evliyazade, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklandı.
- 16 MAR *Resmî Gazete*'de yayınlanan Petrol Kanunu'na göre Türkiye'de petrol arama faaliyetlerinde bulunacak Türk ve yabancı şirketlerin hakları belirlendi.
- 18 MAR Federal Almanya Devlet Başkanı Dr. Adenauer Ankara'ya geldi.
- 2 NİS Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşması, Karaçi'de imzalandı.
- 3 NİS Adana'da, THY'ye ait bir uçak düştü, 25 kişi öldü. Ölenler arasında 55 yaşındaki arkeolog, felsefeci ve siyaset adamı, Türkiye Köylü Partisi'nin Genel Başkanı Remzi Oğuz Arık da vardı.
- 4 NİS Mersin Limanı ihale edildi, Samsun Liman inşaatı başladı.
- 15 NİS Yugoslav'ya Devlet Başkanı Mareşal Tito, Türkiye'ye geldi.
- 17 NİS Çanakkale Anıtı'nın temeli atıldı.
- 18 NİS Haydarpaşa ve Salıpazarı limanlarının temeli atıldı.
- 19 NİS Susurluk Şeker Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 21 NİS İzmit'te 3. Kâğıt Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 24 NİS İskenderun Suni Gübre Fabrikası'nın temeli atıldı.

- 25 NİS Mersin limanının temeli atıldı.
- 26 NİS Burdur Şeker Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 2 MAY Milletvekili genel seçimleri yapıldı. DP yüzde 57,6 oy ile parlamentoda 503 sandalye elde ederken, CHP yüzde 35,4 ile 31 milletvekilliği aldı. CMP 5, Bağımsızlar 2 milletvekili çıkardı.
- 7 MAY SSCB'nin NATO'ya katılma yönündeki teklifi, ABD ve İngiltere tarafından reddedildi.
- 12 MAY CHP'nin eski il binası Talebe Federasyonu'na teslim edildi.
- 28 MAY Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) en çok konuşulan diller arasına Türkçe'yi de aldı.
- 11 HAZ Zonguldak'ta bir madende grizu patlaması meydana geldi. 6 işçi öldü, 16 işçi yaralandı.
TBMM, Türkiye-Pakistan Antlaşmasını onayladı.
- 14 HAZ Sakarya ve DP'ye oy vermeyen Malatya'yı bölmek için Adıyaman illeri kuruldu.
- 18 HAZ ABD önderliğinde CIA tarafından Guatemala'da askeri darbe yapıldı. (Darbe, 27 Haziran'da Arbenz hükümetinin görevden çekilmesi ve askeri cuntanın iş başına gelmesiyle sonuçlandı.)
- 21 HAZ Yargıç ve profesörleri resen emekliye ayırabilecek bir kanun kabul edildi.
- 23 HAZ İl Genel Meclisi ve belediye seçimleri ertelendi.
Profesör Nüzhet Gökdoğan, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi dekanlığına seçildi ve ilk kadın dekan oldu.
NATO Sözleşmesi kapsamında Türkiye ile ABD arasında imzalanan Askeri Kolaylıklar Anlaşması ile ABD'nin ülke topraklarında üs ve tesis kurmasının ve askeri faaliyetlerde bulunmasının yasal zemini hazırlandı. Tesisler Anlaşması'na dayanılarak, zaman içerisinde Türkiye'de 90'nın üzerinde askeri ve sivil nitelikte Amerikan tesisi kurulacaktı.
ABD ile Vergi Muafiyetleri Antlaşması imzalandı. Anlaşma ortak savunma için Amerikalılarca yapılacak masraflardan vergi alınmamasını öngörüyordu.
- 4 TEM İstanbul Dolmabahçe Stadi'nda kadınlar arası futbol maçı yapıldı.
- 5 TEM Memurları işten el çektirip emekliğe ayıran kanun çıkarıldı.
DP iktidarı, 6435 sayılı Kanunla, öğretim üyelerini de bakanlık emrine alabilme yetkisine sahip oldu.
- 8 TEM Türkiye'de ilk gece maçı Ankara 19 Mayıs Stadi'nda Gençlerbirliği ile Demirspor arasında yapıldı.
- 9 TEM *Büyük Doğu* dergisi, cumhuriyet ve demokrasi ilkelerine aykırı yayım yapmak gerekçesiyle toplatıldı.

- 19 TEM 7. Türk Dil Kurultayı Ankara'da toplandı
- 20 TEM 6429 Sayılı Kanun ile Nevşehir il, Kırşehir de ona bağlı bir ilçe haline getirildi. Seçimde DP'ye oy vermeyen Kırşehir'in ilçe yapılması tepki topladı.
- 5 AĞU Türkiye Köylü Partisi, yerel yönetim seçimlerine katılmama kararı aldı.
- 7 AĞU *Millet gazetesi sahibi Fuat Arna*, bir yazısında *Adnan Menderes'e* hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklandı.
- 12 AĞU Birleşmiş Milletler askerleri Kore'den çekilmeye başladı.
- 16 AĞU Kıbrıs, Başpiskopos *Makarios'un* başkanlığında bağımsız bir cumhuriyet oldu.
- 17 AĞU Cumhuriyetçi Millet Partisi, yerel yönetim seçimlerine katılmama kararı aldı.
- 18 AĞU *Millet gazetesi yazarı Nurettin Ardıçoğlu* ve Yazı İşleri Müdürü *Hüsnü Söylemezoğlu* yedişer ay hapis cezasına çarptırıldılar.
- 20 AĞU Zonguldak Kozlu'da grizu patlaması. 9 işçi öldü, 36 işçi yaralandı.
- 21 AĞU Lise eğitimi tekrar 11yıla indirildi.
- 22 AĞU Çorum Çimento Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 23 AĞU Ürdün Meliki *Hüseyin bin Talal*, Türkiye'ye geldi.
- 25 AĞU Bir askeri uçak Eskişehir'in Dede mahallesine düştü; pilotla birlikte 10 kişi öldü.
Volkan dergisi yazarı *Nihat Yazar*, Atatürk'e hakareten 2 yıl 2 ay hapis cezasına çarptırıldı.
- 28 AĞU Emekli General *Sadık Aldoğan*, adliyenin manevi şahsiyetine hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklandı.
Bayar, Savarona yatı ile Yugoslavya'ya gitti.
- 31 AĞU CHP yerel yönetim seçimlerine katılmaya karar verdi.
- 6 EYL Meriç Nehri'nin üzerinde yeni köprü'nün yapılmasına başlandı.
- 8 EYL Güney Doğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) kuruldu. (CENTO ile birlikte, Sovyetler Birliği'ni güneyden kuşatan "Yeşil Kuşak" projesinin bir parçası olan örgütün üyeleri ABD, Avustralya, Filipinler, Fransa, İngiltere, Pakistan, Tayland ve Yeni Zelanda oldu.)
- 11 EYL Ankara'da "Kıbrıs Türktür Komitesi" kuruldu.
- 16 EYL Afyon Çimento Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 17 EYL Tunçbilek Termik Santrali'nin temeli atıldı.
- 18 EYL Eskişehir Çimento Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 19 EYL Konya Şeker Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 20 EYL Ayrancı Barajı'nın temeli atıldı.

- 21 EYL Amasya Şeker Fabrikası hizmete açıldı.
- 23 EYL *Yeni Sabah* gazetesi yazarı **Safa Kılıçoğlu**, 6 ay hapis cezasına, CHP'li **İbrahim Cüceoğlu** hapis, **Nihat Erim** ise para cezasına çarptırıldı.
- 26 EYL Gökpınar ve Denizli Elektrik Santrali hizmete açıldı.
- 27 EYL Trakya'da petrol araştırmaları yapmak üzere başvuran Deilmann Montan G.M.B.H. adlı Alman şirketine arama izni verildi.
- 1 EKL Başbakan **Menderes**, resmi ziyarette bulunmak üzere Batı Almanya'ya gitti.
- 3 EKL Darende Hidroelektrik Santrali hizmete açıldı.
- 7 EKL Türkiye Komünist Partisi davası sonuçlandı. Aralarında **Mihri Belli** ve **Zeki Baştimar**'ın da bulunduğu 131 sanık 1-10 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldı.
Suna Kan, Cenevre'de yapılan uluslararası keman yarışmasında 1. oldu.
- 8 EKL Giresun Limanı'nın temeli atıldı.
- 9 EKL Irak Başbakanı **Nuri Sait Paşa**, İstanbul'a geldi.
- 20 EKL Dünya Bankası Genel Sekreteri, Türkiye'ye geldi, "Türkiye ekonomik geleceği çok parlak bir ülkedir," dedi.
- 23 EKL Federal Almanya Cumhuriyeti (FAC), NATO'ya davet edildi ve FAC ile İtalya Batı Avrupa Birliği'ne (WEU) katıldı.
- 29 EKL Dr. **Hikmet Kıvılcımlı** Vatan Partisi'ni kurdu.
- 7 KAS Köy ve Mahalle Muhtarlık seçimleri yapıldı.
- 13 KAS CHP basın hürriyeti, hakim teminatı, muhtar seçimleri, hayat pahalılığı ve ekonomik zorluklar ile ilgili bir bildiri yayımladı.
- 14 KAS Bursa'da göçmen evleri sahiplerine dağıtıldı.
- 16 KAS Başbakan **Menderes**, resmi ziyarette bulunmak üzere İran'a gitti.
- 17 KAS *Millet* gazetesinin sahibi **Fuat Arna**, 8 ay hapse mahkûm oldu.
- 19 KAS Belediye ve İl Genel Meclisi seçimleri ertelendi.
- 22 KAS NATO'nun temel stratejisi gözden geçirilerek "Kitleli Karşılık" stratejisi benimsendi.
- 23 KAS Yazar **Bedii Faik**, *Dünya* gazetesinde, Devlet Bakanı **Mükerrem Sarol**'a hakaret ettiği iddiasıyla tutuklandı.
- 24 KAS Kütahya Şeker Fabrikası açıldı.
- 25 KAS Gazeteci **Nurettin Ardıçoğlu**, Başbakan **Adnan Menderes**'e yayın yoluyla hakareten 6 ay hapis cezasına çarptırıldı.
- 26 KAS İstanbul Kapalıçarşı'da yangın çıktı; 2730 dükkândan 1200'ü yandı.

- 1 ARA Gazeteci-yazar **Hüseyin Cahit Yalçın**, hükümetin manevi kişiliğini tahkir ettiği gerekçesiyle 26 ay hapse mahkûm oldu ve 79 yaşında hapse girdi.
- 3 ARA **İnönü**, gazeteci **Hüseyin Cahit Yalçın**'ı Üsküdar Cezaevi'nde ziyaret etti.
- 6 ARA Yayınlanan müşterek talimat ile Türk Hava Kuvvetleri'nin İncirlik'i kullanımını ve kontrolü sınırlandırıldı. Buna göre Türkiye buraya sadece eğitim birlikleri gönderebilecekti. Bu nedenle İncirlik'te görev yapan Türk komutanına "Atış Bombardıman Okul Komutanı" unvanı verildi.
- 10 ARA Türkiye Petrolleri Anonim Oratlığı kuruldu.
- 14 ARA Yunanistan'ın isteği üzerine BM'de Kıbrıs'ın geleceği görüşüldü. Görüşmeler sırasında Türk Delegeşi **Selim Sarper** bir konuşma yaptı ve Yunan görüşüne karşı çıkarak adanın Yunanistan'a verilmemesi gerektiğini savundu.
- 18 ARA Kıbrıs'ta Türkiye, İngiltere ve Amerika karşıtı gösteri yapan topluluğa İngiliz askerleri ateş açtı; 2 kişi vuruldu, 42 kişi tutuklandı. Gösteriyi Yunanistan'la birleşmek isteyen Kıbrıslılar düzenlemişti.
- 19 ARA Avrupa Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi imzalandı.
- 21 ARA Türkiye-Almanya Ekonomik Antlaşması imzalandı.
- 25 ARA *Millet* gazetesinde çıkan bir yazısından dolayı yargılanan **Sadık Aldoğan** 10 ay, Yazı İşleri Müdürü **Hüsnü Söylemezoğlu** 1 yıl 10 ay hapis cezasına mahkûm edildi.
- 27 ARA İncirlik Hava Üssü inşaatının tamamlanmasının ardından Türkiye'ye devredildi. Ancak üssün Amerikalılar tarafından kullanımına ilişkin imtiyazlar, 23 Haziran 1954 Askeri Tesisler Anlaşması ile bu devirden önce sağlanmıştı. Tesisler Anlaşması'nda Adana İncirlik Havaalanı müşterek kullanılacak üs olarak nitelendirildi.

1955

- 6 OCA On iki Ada karasuları sınırının saptanması için Yunanistan ile görüşmelere başlandı.
- 9 OCA Devlet Operası'nda görev yapan soprano **Leyla Gencer** temsiller vermek üzere İtalya'ya gitti.
- 12 OCA İnegöl'de yapılan göçmen evleri sahiplerine dağıtıldı.
- 14 OCA Başbakan **Menderes**, Suriye ve Lübnan'ı ziyaret etti.
- 17 OCA Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü kuruldu.

- 21 OCA Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Garzan 13 kuyusundan ilk kez petrole ulaşarak çalışmalarını burada yoğunlaştırdı.
- 24 OCA Zonguldak'ta, Ereğli Kömür İşletmeleri'ne bağlı Gelik ocağında grizu patlaması meydana geldi; 55 madenci öldü, 19 madenci yaralandı.
- 29 OCA Türkiye-İtalya İktisadi ve Teknik İşbirliği Antlaşması imzalandı.
- 30 OCA Başbakan **Menderes**, İtalya'ya resmi ziyarette bulundu.
- 12 ŞUB Cumhurbaşkanı **Bayar**, Pakistan'a gitti.
Karma komisyon, arazi vergi tasarısını reddetti.
- 14 ŞUB İzmir Alsancak Limanı'nın temeli atıldı.
- 19 ŞUB Türkiye ve Yunanistan, Meriç ve Tuna nehirlerinin ıslahı konusunda anlaşta.
- 23 ŞUB Başbakan **Menderes**, Irak'ı ziyaret etti.
Türkiye ve Yunanistan arasında Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 24 ŞUB Türkiye ile Irak arasında Bağdat Paketi imzalandı. **Bayar**, Bağdat'a gitti.
- 3 MAR Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında parlamentolar arası konsey kuruldu.
- 4 MAR Türk Traktör ve Ziraat Makine A.Ş. Fabrikası işletmeye açıldı.
- 8 MAR Türkiye'nin ilk kanserle savaş dispanseri açıldı.
- 9 MAR Erzurum 9. Kolordu Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi'nce ölüme mahkûm edilen Sovyet casusları **İvan Adamidi** ve **Nikola Antonov** asıldı.
- 12 MAR Hükümetçe Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum'a kurulması kararlaştırıldı.
- 14 MAR CHP'ye Ait Malların Hazine'ye Geçmesine Dair Kanun gereği, Ziraat Bankası'nda muhafaza edilen Atatürk'e ait eşyalar, Maliye tarafından devralındı. Atatürk'e ait kılıçlar, madalyalar, altın anahtarlar müzeye verilecek.
- 18 MAR **Bayar**, **Hüseyin Cahit Yalçın**'ın cezasını, anayasanın kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak kaldırdı.
- 19 MAR Liselerde bitirme ve olgunluk sınavları kaldırıldı. Yerine, "Devlet Lise Sınavı" adıyla tek bir sınav konuldu.
Agence France-Presse'in (AFP) Ankara temsilcisi **Erol Güney** Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığından çıkarıldı.
- 22 MAR *Akis* dergisi yazı işleri müdürü **Cüneyt Arcayürek**, 6 ay hapse mahkûm oldu.
- 23 MAR Demirköprü Baraj ve Hidroelektrik Santrali'nin temeli atıldı.
- 27 MAR Dünya Ordulararası Futbol Şampiyonası'nı İtalya'yı 3-2 yenen Türk Ordu Milli Takımı kazandı.

- 30 MAR Lübnan Başbakanı Sami El-Sulh Ankara'ya geldi.
İngiltere, Türkiye-İrak Paktı'na katıldı.
- 1 NİS Kıbrıs'ta Grivas tarafından EOKA terör örgütü kuruldu.
- 3 NİS Antalya Dokuma Sanayii T.A.Ş. kuruldu.
- 5 NİS Üretilen ilk parti yerli traktör, Zirai Donatım Kurumu'na teslim edildi.
- 7 NİS İsmet İnönü'nün damadı gazeteci Metin Toker, Akis dergisinde Mükerrrem Sarol'a hakaret ettiği gerekçesiyle 9 ay 10 gün hapse mahkûm edildi.
- 8 NİS İstanbul'da kahve dağıtımı karneye bağlandı. Hane başına 100 gram kahve hakkı verildi.
- 15 NİS DP'nin dört kurucusundan biri olan Fuat Köprülü, Dışişleri Bakanlıktan ayrıldı.
- 17 NİS 1200 hatlık Sakarya otomatik telefon santrali tamamlanarak hizmete girdi.
- 18 NİS Yeni bağımsızlığını kazanan Asya-Afrika devletlerini bir araya getiren ve "Bağlantısızlar Hareketi"nin bir parçası olan konferans Endonezya'nın Bandung kentinde başladı.
- 24 NİS Bandung Konferansı sona erdi.
Hirfanlı Baraj ve Hidroelektrik Santrali'nin temeli atıldı.
- 25 NİS ABD ile imzalanan Savunma Kolaylıkları Yardım Programı'na Ait Anlaşma, ABD'nin Askeri Tesisler Anlaşması ile Türkiye'de kuracağı üs ve tesisler dolayısıyla Türk hükümetine ek bazı yükümlülükler getirdi.
- 28 NİS Ankara'da ilk kan merkezinin temeli atıldı.
- 2 MAY Fethi Çelikbaş ve 10 muhalif milletvekili, basına ispat hakkı verilmesi yönündeki önergeyi Meclis'e sundu.
- 3 MAY Türk-Amerikan Atom Antlaşması imzalandı.
- 5 MAY Türk Kadınlar Birliği Nene Hatun'u yılın annesi seçti.
Her yıl mayıs ayının ikinci pazarının Anneler Günü olarak kutlanmasına karar verildi.
- 6 MAY Batı Almanya NATO'ya resmen katıldı.
- 8 MAY Celal Bayar, Lübnan'a gitti.
- 11 MAY Belediye seçimleri ertelendi.
- 13 MAY Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri ile Türkiye Selüloz ve Kâğıt İşletmeleri kuruldu.
Türkiye, La Haye'de kurulan Milletlerarası Beratlar Enstitüsü'ne katıldı.
- 14 MAY Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB, Varşova Paktı'nı kuran antlaşmayı imzaladı.

- 15 MAY Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Kuruluş Kanunu kabul edildi.
- 20 MAY *Akis* dergisi Yazı İşleri Müdürü **Cüneyt Arcayürek** tutuklandı. Ege Üniversitesi Kanunu kabul edildi.
- 20 MAY Karadeniz Teknik Üniversitesi Kanunu kabul edildi ancak şehirde yüksek öğrenime uygun altyapı olmadığı için 8 yıl sonra Trabzon'da bir ilkokul binasında eğitime başlandı.
- 21 MAY Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı Kanunu kabul edildi.
- 22 MAY Rus işgaline karşı Erzurum'daki halk direnişinin simgesi haline gelen kadın kahraman **Nene Hatun**, vefat etti.
Meclis'te muhalefet lideri **İnönü** ile Başbakan **Menderes** arasında sert tartışmalar oldu. **İnönü**, "Başbakanı durduracak hiçbir kuvvet kalmamıştır," dedi.
- 26 MAY ABD ile Ortak Savunma Yardım Programı'na Göre Verilen Artık Teçhizat ve Malzemenin Kullanılmasına Ait Anlaşma imzalandı. Buna göre ABD hükümeti, ortak savunma için artık gerekli olmayan teçhizat ile malzemenin bir üçüncü devlete transferine izin verebilecek ya da söz konusu teçhizat ve malzeme ABD hükümeti tarafından başka bir biçimde kullanılabilirdi. Böyle bir durumda, söz konusu teçhizat ve malzeme istenilen yere Türkiye tarafından bedelsiz taşınacaktı.
- 9 HAZ Türk bayrağını yırtmaktan sanık 4 Amerikalı yapılan yargılamada beraat etti.
- 10 HAZ İstanbul Hilton Oteli açıldı. 300 odalı ve 500 yataklı otel, 2,5 yılda tamamlandı.
ABD ile Atom Enerjisi Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre Türkiye, ABD'nin sağlayacağı bilimsel yardımla barışçı ve insancıl amaçlarla nükleer araştırma merkezleri kurabilecekti. Reaktörde kullanılacak zenginleştirilmiş uranyum ABD tarafından Türkiye'ye ödünç verilecekti.
- 15 HAZ **Bayar**, Libya'ya resmi ziyarette bulundu.
- 20 HAZ Adana Verem Hastanesi açıldı.
- 21 HAZ *Akis* dergisi sahibi ve başyazarı, **İnönü**'nü damadı **Metin Toker**'in çarptırıldığı 9 ay 10 gün hapis cezası Yargıtay'ca bozuldu.
- 22 HAZ NATO üyesi devletler arasında atom ile ilgili bilgi antlaşması Paris'te imzalandı.
- 23 HAZ *Akis* dergisi Yazı İşleri Müdürü **Cüneyt Arcayürek**, "Hükümetin nüfuzunu kırarak neşriyat yapma ve suçunu ısrarla sürdürme ihtimali bulunmasından dolayı" 6 ay hapse mahkûm oldu.
- 26 HAZ Irak Kralı **2. Faysal**, resmi ziyarette bulunmak üzere Türkiye'ye geldi.
- 1 TEM Pakistan, Türkiye-İrak Pakti'na (CENTO) katılacağını duyurdu.

- 4 TEM İnönü, sert bir bildiri yayınlayarak hükümeti istifaya davet etti.
- 7 TEM Camialtı Tersanesi'nde inşa edilen ilk şilep *Abidin Daver* denize indirildi. Ticaret Kanunu Resmi Gazete'de yayınlandı.
- 10 TEM İstanbul Tekstil ve Örmeye Sanayii İşleri Sendikası işçi ücretlerini protesto etti. Sendika Meclis'teki işçi kökenli 4 milletvekiline soğan ve ekmek gönderdi.
- 11 TEM Yunanistan'a Kıbrıs olayları için nota verildi.
- 14 TEM Irak Kralı **Faysal** ve **Veliaht Abdülillah**, Türkiye'yi ziyaret etti.
- 18 TEM NATO Parlamenteleri'nin ilk toplantısı Paris'te yapıldı. (Kasım 1966'dan itibaren, 'Kuzey Atlantik Asamblesi' olarak anılacak.)
- 20 TEM Polis, CHP Isparta İl Kongresi'ni dağıttı. Genel Sekreter **Kasım Gülek**, kürsüden indirildi.
- 22 TEM **İsmail Hami Danişmend 1703-1924 Açıklamalı Osmanlı Tarihi Kronolojisi** adlı eserinde Atatürk'e hiç yer vermemişti. Milli Türk Talebe Birliği protesto amacıyla kitabın kapağını yaktı.
- 23 TEM Üsküdar Kaymakamı, Lozan Günü nedeniyle CHP'nin düzenlediği iki toplantıyı yasakladı.
- 25 TEM İzmit Dikişli Boru Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 27 TEM *Ulus* gazetesi yazarlarından **Bülent Ecevit**, Cumhurbaşkanı **Celal Bayar**'a hakaret ettiği gerekçesiyle sorgulandı.
- 3 AĞU Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP), yerel yönetim seçimlerine katılmama kararı aldı.
- 5 AĞU Avrupa Para Anlaşması imzalandı.
- 14 AĞU CHP Genel Sekreteri **Kasım Gülek**'in Zonguldak işçilerine hitaben yaptığı konuşma soruşturma konusu oldu ve Sinop'ta tutuklanıp İstanbul'a getirilerek **Paşakapı Cezaevi**'ne konuldu.
- 15 AĞU **Kasım Gülek**, çıkarıldığı mahkeme tarafından serbest bırakıldı.
- 23 AĞU İngiltere'ye Kıbrıs için nota verildi.
- 27 AĞU Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs konusundaki görüşmeler Londra'da başladı.
- 30 AĞU İngiltere Londra Konferansı'nda, Kıbrıs'ta üçlü bir yönetim önerdi. Yunanistan ise ada halkının geleceğini kendisinin belirlemesini istedi. Toplantıya Türkiye'den Dışişleri Bakan Vekili **Fatin Rüştü Zorlu** katıldı. Zorlu, adanın Türkiye'ye verilmesini savundu.
- 4 EYL Londra'daki Kıbrıslı Türkler gösteri yaptı. Ege Üniversitesi'nin temeli atıldı.
- 5 EYL İstanbul Sultanahmet'te yeni Adliye Sarayı hizmete açıldı.

- 6 EYL **Mithat Perin**'in sahibi, **Gökşin Sipahioğlu**'nun yazı işleri müdürü olduğu *İstanbul Ekspres* gazetesinde **Atatürk**'ün Selanik'teki evinin bomba atılarak Yunanlar tarafından tahrip edildiği haberi çıktı.
- 6-7 EYL 6 Eylül'de *İstanbul Ekspres* gazetesinde çıkan haberden sonra İstanbul'da büyük olaylar patlak verdi. Özellikle Rumlara ait olan dükkânlar, evler, mezarlıklar ve kiliseler, öteki azınlıklara ait olanlarla birlikte yağmalanıp kundaklandı. Tarihe 6-7 Eylül Olayları olarak geçen bu utanç, büyük bir galeyana neden oldu. İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edildi. Hükümet kendi düzenlediği bu komplonun failleri olarak komünistleri suçladı. Aralarında **Aziz Nesin**, **Nihat Sargın**, **Kemal Tahir**, **Asım Bezirci**, **Hasan İzzettin Dinamo**'nun da olduğu yüzlerce kişi tutuklandı.
- 7 EYL TBMM, olağanüstü toplantıya çağrıldı. İstanbul'da polis tarafından yapılan müdahalenin yetersiz kalması üzerine sıkıyönetim ilan edildi. (7 Haziran 1956'ya kadar sürdü.)
- 9 EYL Hükümet, 6-7 Eylül Olayları'nda zarar gören kişi ve kuruluşlara yardım kararı aldı. İstanbul'da üç, Ankara ve İzmir'de birer askeri mahkeme kuruldu.
- 10 EYL İçişleri Bakanı **Namık Gedik** istifa etti.
- 12 EYL TBMM, sıkıyönetimi altı ay uzattı.
- 15 EYL Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kararname yürürlüğe girdi.
- 16 EYL İzmir'de *Sabah Postası* gazetesi kapatıldı, başyazarı ve Yazı İşleri Müdürü **Orhan Rahmi Gökçe** tutuklandı.
- 18 EYL Cumhurbaşkanı **Bayar**, resmi ziyarette bulunmak üzere İran'a gitti.
- 19 EYL Muhafız yayınlarından dolayı Ankara *Ulus* gazetesi süresiz, *Hergün*, *Hürriyet* ve *Tercüman* gazeteleri ise 15 gün süreyle kapatıldı. Hükümetin kâğıt tahsisleri nedeniyle gazeteler 6 sayfaya indirildi.
- 23 EYL Pakistan, Türk-İrak Karşılıklı İşbirliği Antlaşması'na katıldı. Bağdat Paketi üyeleri Türkiye, Irak ve Pakistan oldu. Burdur Şeker Fabrikası hizmete girdi.
- 5 EKİ Soma Termik Santrali'nin temeli atıldı.
- 6 EKİ Söke Çimento Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 7 EKİ Kemer Barajı hidroelektrik tesislerinin temeli atıldı.
- 11 EKİ İran, Bağdat Paketi'ne girdi.
- 12 EKİ Basına ispat hakkı verilmesi için önerge hazırlayan **Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu**, **Fethi Çelikbaş** ve arkadaşları, DP Yüksek Haysiyet Divanı'na sevk edildi.
- 14 EKİ DP Yüksek Haysiyet Divanı'na sevk edilen 19 milletvekilinden 9'unun

partiden ihracına, geri kalanlar hakkında ise soruşturmanın derinleştirilmesine karar verildi.

- 15 EKI DP'den ihraç edilmeyip soruşturmaları derinleştirilen 10 milletvekili partiden istifa etti.
- 20 EKI Türkçe için özel olarak getirilen F Klavye, Bakanlıklararası Standardizasyon Komitesi tarafından onaylandı ve kullanılmaya başlandı.
- 23 EKI Genel Nüfus Sayımı yapıldı. (24.064.763)
- 24 EKI Bayındırlık Bakanı, Demokrat Parti İzmir Milletvekili **Muammer Çavuşoğlu**, 6-7 Eylül Olayları'nda zarar gören Yunanistan'ın İzmir Konsolosluğu'na gitti. Hükümetin geçmiş olsun dilekelerini iletti ve hükümet adına konsolosluk gönderine Yunan bayrağı çekti.
- 25 EKI Elazığ Çimento Fabrikası açıldı.
- 2 KAS Türkiye-Pakistan Hava Servisleri Antlaşması imzalandı.
Bayar, resmi ziyarette bulunmak üzere Ürdün'e gitti.
- 6 KAS Kayseri Şeker Fabrikası üretime başladı.
- 13 KAS Belediye seçimleri yapıldı. CHP ve CMP, seçime katılmadı. Buna rağmen DP oy kaybetti. 8 ilde bağımsız adaylar, iki ilde de Köylü Partisi'nin adayları kazandı.
- 19 KAS Demokrat Parti'den ayrılan ve 19'lar adı verilen milletvekilleri, basın toplantısı yaparak parti kuracaklarını duyurdu.
- 29 KAS DP tarihinin en fırtınalı grup toplantısına yaptı. Milletvekilleri hükümeti eleştiri yağmuruna tuttu. **Menderes**, meşhur, "Siz isterseniz hilafeti bile getirebilirsiniz..." sözünü milletvekillerine bu toplantıda söyledi.
Bakanlar ardı ardına istifaya başlayınca oylanan önergeler sonucunda **Menderes** hariç tüm bakanların çekilmesi kabul edildi.
- 1 ARA **Menderes** cumhurbaşkanına istifasını sunduktan sonra **Bayar** tarafından tekrar hükümeti kurmakla görevlendirildi.
- 4 ARA İstanbul'da, Sirkeci-Halkalı elektrikli tren hattı (İstanbul Banliyösü) ulaşıma açıldı.
- 7 ARA *İstanbul Ekspres* gazetesi kapatıldı.
- 17 ARA 6-7 Eylül Olayları'ndan sonra Ankara, İstanbul ve İzmir'de sürdürülen sıkıyönetim, Ankara ve İzmir'de kalktı.
- 20 ARA Demokrat Parti'den ayrılan 19'lar, Hürriyet Partisi'ni resmen kurdu. DP, üç eski bakan, **Fatin Rüştü Zorlu**, **Hasan Polatkan** ve **Sıtkı Yırcalı** hakkında meclis soruşturması açılmasını kararlaştırdı.

1956

- 2 OCA Türk-İran Dostluk ve Kültür Derneği kuruldu,
- 7 OCA Konya Kiremit ve Tuğla Fabrikası açıldı.
Başbakan **Menderes**, Konya’da, ortaokullara da din dersi koymanın yerinde olacağını söyledi.
- 13 OCA **Adnan Menderes** ve **Namık Gedik** hakkında 6-7 Eylül Olayları nedeniyle soruşturma açılmasını isteyen önerge reddedildi.
- 16 OCA Uluslararası Basın Enstitüsü, Türkiye’de basına baskı yapıldığını açıkladı.
- 19 OCA *Akis* dergisi yazı işleri müdürü **Cüneyt Arcayürek** beraat etti.
- 20 OCA *Varlık* dergisi Roman Armağanı’nı *İnce Memed* romanıyla **Yaşar Kemal** kazandı.
- 24 OCA **Menderes**, grup toplantısında yaptığı konuşmada üniversiteler hakkında, “İstersek bugün çanlarına ot tıkayabiliriz” dedi.
Eskişehir Cezaevi’nde 388 mahkûm ayaklandı.
- 31 OCA Nesebi Sahih Olmayan Çocukların Tescili hakkındaki Kanun Meclis’te kabul edildi.
- 5 ŞUB **İsmet İnönü** bir bildiri yayınlarak yeni hükümetin baskı politikalarında hiçbir şeyin değişmediğini duyurdu.
- 6 ŞUB 1953’te Pancar Kooperatifleri Bankası A.Ş. adıyla kurulan banka, Ankara’ya taşındı ve Şekerbank adını aldı.
- 8 ŞUB Kâğıt yokluğundan dolayı gazeteler 6 sayfaya indirildi.
- 10 ŞUB **Menderes**, Meclis’te bir sözlü soruya verdiği yanıt sırasında, ana muhalefet partisini komünistlikle, vatani dışarıya jurnallemeyle ve milli çıkarları kundaklamakla suçladı.
- 25 ŞUB Çoruh ilinin adı Artvin olarak değiştirildi.
- 1 MAR İstanbul Valiliği’ne bağlı olarak yürütülen belediye hizmetleri, belediye binasında yapılan bir törenle birbirinden ayrıldı. Tamamen bağımsız hale gelen Belediye Başkanlığı görevi, Belediye Meclisi’nde yapılan seçim sonucunda bir yıl süreyle yine Vali **Fahrettin Kerim Gökay**’a verildi.
6-7 Eylül’de zarar görenlerin zararları ödenmeye başlandı.
- 2 MAR Gazeteci, *Ulus* gazetesi yazarı **Şinasi Nahit Berker**, Cumhurbaşkanı’na hakareten 1 yıla mahkûm oldu.
- 10 MAR Başpiskopos **Makarios**’un sınır dışı edilmesinden sonra Kıbrıs’ta ayaklanmalar başladı.
- 12 MAR Üç kadın milletvekili, çarşafın yasaklanması için Meclis’e bir kanun teklifi sundu. (**Aliye Timuçin**, **Edibe Sayar**, **Nazlı Tlıbar**)

Türkiye-İngiltere Kültür Antlaşması imzalandı.

- 16 MAR **Menderes**, Pakistan'a resmi ziyarette bulundu.
- 21 MAR İlk kadın milletvekillerinden **Satı Kadın** vefat etti. Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında büyük yararlılıklar gösteren **Satı Kadın**'la 1934 yılında Kazan köyüne yaptığı gezi sırasında tanışmış ve zekâsına hayran kalarak onun, Meclisin beş çalışma döneminde milletvekili olmasını sağlamıştı.
- 28 MAR Milli Eğitim Bakanı, din bilgisi dersinin ortaokullara da konulacağını söyledi.
- 8 NIS Menderes muhalefeti, "Siyasi sapıklık, sahte ihtilalcilik, inkârlılık, adi ve alçak iftiracılık, sahte hürriyetçilik ve tedhişçilikle" suçladı. Seyhan Barajı hizmete girdi.
- 9 NIS Adana Çırçır Prese ve Bez Fabrikası hizmete açıldı.
- 25 NIS Tuzla Jeep Montaj Fabrikası açıldı.
- 28 NIS İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Kongresi toplandı. İşçiler, "Grevsiz sendikalar, cereyansız ampul gibidir," dedi.
- 29 NIS Gazeteciler Oktay Ekşi, Hikmet Tanılkan, Altan Öymen, Aydın Köker ve Seyfettin Turhan, Ankara'da götürüldükleri karakolda hakarete uğradılar.
- 1 MAY 6-7 Eylül Olayları'nda zarar gören kiliselere 10 milyon lira avans verildi.
- 5 MAY Türkçe F klavye kullanan Ece **Özbayrak**, 10. Daktilografi Şampiyonası'nda, dakikada 735 vuruşla dünya rekoru kırdı.
- 15 MAY İran Şahı **Rıza Pehlevi** ve Kraliçe **Farah Diba**, Türkiye'yi ziyaret etti.
- 22 MAY 1200 kişilik İstanbul Bayrampaşa Cezaevi'nin temeli atıldı.
- 31 MAY Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı **İnönü**, "Adım adım mutlakiyete gidiyor," dedi.
- 6 HAZ 6-7 Eylül Olayları nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim kaldırıldı.
- 7 HAZ DP'nin hazırladığı yeni Basın Kanunu kabul edildi. Hürriyet Partisi adına konuşan **Turan Güneş**, "Bu Kanunla değil basın özgürlüğü, basın bile kalmayacak," dedi.
- 9 HAZ *Halk* gazetesi toplatıldı.
- 12 HAZ Yargıtay Başkanı, Yargıtay 1. ve 2. Daire Başkanları, Cumhuriyet Başsavcısı dahil 12 Yargıtay üyesi emekliye sevk edildi. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasına karşı, Kıbrıs'ta "Ya Taksim Ya Ölüm" mitingleri başladı. Türkiye'de yapılan ilk miting Ankara'da gerçekleşti.
- 14 HAZ CHP Genel Sekreteri **Kasım Gülek**, TBMM'nin manevi şahsına hakaret ettiği gerekçesiyle 1 yıl hapse ve 4 ay Bursa'da ikamete mahkûm oldu.
- 15 HAZ *Akis* dergisi toplatıldı.
- 19 HAZ Dışişleri Bakanı **Fuat Köprülü** istifa etti.

- 26 HAZ Bir Koreliyi öldürmekten suçlu bulunan, Kore'deki Türk tugayından Onbaşı **Şahin Doğan** Tokyo'da idam edildi.
- 27 HAZ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun kabul edildi. Siyasal partilerin seçim propaganda dönemi dışında açık hava toplantıları yapması yasaklandı. Kapalı toplantılar da bölgenin en büyük mülkiye amirinin iznine bağlandı.
- 8 TEM Eskişehir işçi evleri sahiplerine dağıtıldı.
Muhalefet liderleri olan **İsmet İnönü** ve **Bölükbaşı, Karaosmanoğlu** görüşerek ortak bir tebliğ yayınladı.
- 11 TEM 1956 yılında ara seçim yapılmaması, iktidarın oylarıyla kabul edildi.
- 22 TEM *Akis* dergisi yine toplatıldı.
- 28 TEM Türkiye Dışişleri Bakanlığı, ABD'ye verdiği nota ile Amerikalıların Türkiye'de işledikleri suçların Türk yargısınca yargılanamayacağını, görev başındaki Amerikalıların işledikleri suçlardan dolayı ancak kendi yargı mercilerinde yargılabileceğini kabul etti. Sanığın resmi görevde olup olmadığını belirleme yetkisi, Türkiye'deki Amerikan Askeri Yardım Kurulu (JUSMMAT) Başkanı'na verildi.
- 30 TEM Ordu, Giresun ve Trabzon'da Cumhuriyet Halk Partililerin siyasi toplantı yapmalarına izin verilmedi.
- 1 AĞU Başbakan **Menderes**, resmi ziyaret için İran'a gitti.
- 2 AĞU Karadeniz gezisine çıkan **Kasım Gülek**, Rize'de dükkân sahiplerinin ellerini sıkınca gösteri yürüyüşü yapmakla suçlanıp mahkemeye verildi ve 6 ay hapse mahkûm edildi.
- 3 AĞU CHP'lilerin **İsmet İnönü**'nün şerefine Bakırköy'de verecekleri ziyafet yasaklandı.
- 4 AĞU *Ulus* gazetesi toplatıldı.
- 7 AĞU Libya Meliki **Seyyid İdris El Sunnusi**, resmi ziyarette bulunmak üzere Türkiye'ye geldi.
CMP Giresun kongresinde **Bölükbaşı**'yı alkışladıkları için, 15 delege karakola götürüldü.
Hürriyet Partisi il başkanlarının Ankara'da yapacakları toplantı yasaklandı. Toplantı için Ankara'ya gelen il başkanlarının Anıtkabir'e çelenk koymasına ve Ankara İl Başkanı'nın evindeki ziyafete katılmalarına Ankara valisi engel oldu.
- 13 AĞU Bakanlar Kurulunca ortaokullarda din dersi okutulmasına karar verildi.
- 27 AĞU Atom Enerjisi Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun kabul edildi.
- 8 EYL 6831 sayılı Yeni Orman Yasası kabul edildi.
- 12 EYL 6-7 Eylül Olayları davası başladı.

- 14 EYL *Akis* dergisi toplatıldı.
- 16 EYL Kırşehir'i ziyaret eden **Bölükbaşı'yı** karşılamaya gelen vatandaşlar coplarla dağıtıldı.
- 17 EYL Milli Eğitim Bakanlığı'nın genelgesi ile, ortaokullar ile dengi okulların 1. ve 2. sınıflarına din bilgisi dersi kondu. Dersin verilmesi, velilerin isteğine bağlı olacak, istemeyen veliler ders yılı başında muafiyet için dilekçe verecekti.
- Avukat **Celal Tekiner'in** *Haksızlığa İsyân* adlı şiir kitabı toplatıldı.
- 18 EYL Efes'te Artemis Heykeli bulundu.
- 27 EYL İstanbul İstinye'de, Türkay Kibrit Fabrikası açıldı.
- 28 EYL Maliye Bakanlığı, İstanbul'da Hazineye ait 10 bin arsa ve 500 binayı satışa çıkardı.
- 30 EYL Erzurum Telefon Santrali hizmete girdi.
- 1 EKİ İzmir Devlet Tiyatrosu'nda oyunlara başlandı.
- 5 EKİ Ankara Oda Tiyatrosu açıldı.
- 12 EKİ Daha önce 6-7 Eylül Olayları sırasında istifa eden **Namık Gedik**, tekrar İçişleri Bakanı oldu.
- 17 EKİ Türkiye ilk şeker ihracatını gerçekleştirdi.
- 23 EKİ Macaristan'da Sovyet yanlısı mevcut rejime karşı ayaklanma oldu.
- 24 EKİ Gazeteci **Bedii Faik**, cumhurbaşkanına hakarettten 6 ay hapse mahkûm oldu.
- 26 EKİ Türkiye, Milletlerarası Atom Enerjisi Ajansı statüsüne katıldı.
- 1 KAS **İnönü'nün** damadı *Akis* dergisi sahibi **Metin Toker**, 7 ay hapis cezasına çarptırıldı.
- 12 KAS ABD ile Türkiye arasında Tarım Ürünleri Antlaşması imzalandı. (24 Eylül 1963'te *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.)
- 15 KAS Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü eğitime başladı.
- 19 KAS Türkiye'de akaryakıt tüketimine sınırlama getirildi.
- Ekmeğe 70 gram indirim yapıldı.
- 3 ARA Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. **Turhan Feyzioğlu'nun** bakanlık emrine alınmasını protesto eden öğrenciler dersleri boykot etti.
- 15 ARA **İdil Biret** ve **Suna Kan'ın** Yabancı Memleketlere Müzik Tahsiline Gönderilmelerine Dair Kanunun kapsamı, Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesine Dair Kanun adıyla 15 Aralık 1956'da genişletildi.

1957

- 1 OCA Yeni Ticaret Kanunu yürürlüğe girdi.
- 3 OCA Bütçe komisyonunda liselere de din dersi konulması istendi.
- 7 OCA Milli Türk Talebe Birliği "rock and roll" ve "striptiz" in yasaklanmasını istedi.
- 23 OCA TBMM, Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin kurulmasını kabul etti.
- 28 OCA Nezahat Martı ve Şükran Esmerer danışmaya seçilen ilk, iki kadın üye oldu.
- 29 OCA Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kuruluş kanunu yürürlüğe girdi.
- 2 ŞUB İstanbul İşçi Sendikaları Birliği bir bildiri yayımlayarak grev hakkı istedi.
- 3 ŞUB *İzmir* yolcu gemisi, İzmir önlerinde bir Amerikan şilebiyle çarpışarak battı.
- 4 ŞUB Maluliyet, ihtiyarlık ve ölüm sigortaları kanunu kabul edildi.
- 11 ŞUB İnönü'nün damadı ve *Akis* dergisinin sahibi ve başyazarı Metin Toker, DP Milletvekili Mükerrer Sarol'a hakaretten dolayı aldığı cezanın Yargıtayca onanması üzerine tutuklanarak cezaevine konuldu.
Ateşli silahlara ilişkin af kabul edildi.
- 12 ŞUB Türkiye-Çin Cumhuriyeti Kültür Antlaşması imzalandı.
- 14 ŞUB Başbakan Menderes, Kocatepe Camii'nin yapımı için 100 bin lira bağışladı.
- 17 ŞUB Ordulararası futbol karşılaşmalarında Türkiye takımı rekor kırdı, Amerika ordu takımını 19-0 yendi.
- 7 MAR NATO Başkomutanı General Norstad Ankara'ya geldi.
- 9 MAR Türk ordusunun ilk kadın doktor subayı Sema Aran, teğmen rütbesiyle göreve başladı.
- 18 MAR 6. Milli Eğitim Şûrası toplandı.
- 11 NIS *Halk* gazetesi sahibi Ratip Tahir Burak, siyasi içerikli bir karikatürü nedeniyle aldığı 16 ay hapis cezasını çekmek üzere göz altına alınarak Paşakapısı Cezaevi'ne konuldu.
- 17 NIS Atatürk Orman Çiftliği'nden Arazi Satılmasına Olanak Tamyana Yasa kabul edildi.
- 20 NIS İşçi Sendikaları Konfederasyonu kapatıldı.
- 21 NIS İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın başına Muhsin Ertuğrul getirildi.
- 25 NIS Muğla Fethiye ve Rodos arasındaki bölgede 7,1 büyüklüğünde deprem oldu. 67 kişi öldü, 3 bin 200 bina hasar gördü.

- 5 MAY Batı Almanya Devlet Başkanı Dr. Heus, Türkiye'yi ziyaret etti.
- 7 MAY Bursa Sendikalar Birliği ile Marmara Bölgesi İşçi Sendikaları Federasyonu kapatıldı.
- 11 MAY *Zaman* gazetesinden Nusret Safa Coşkun ve Rifat Ekinci, birer yıl hapse mahkûm oldular.
- 22 MAY Türkiye Kömür İşletmeleri Kanunu kabul edildi.
- 26 MAY Bolu Abant'ta 7,1 büyüklüğünde deprem oldu, 52 kişi yaşamını yitirdi.
- 27 MAY *Demokrat İzmir* gazetesi 1 ay süreyle kapatıldı.
- 29 MAY Petrol Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilerek yabancı petrol şirketlerinin daha çok yatırım yapmaları amaçlandı.
- 31 MAY Bakırköy Derbi Lastik Fabrikası hammadde yokluğundan kapandı, 720 işçi işsiz kaldı.
TBMM, Ceza İnfaz Kanunu'nda değişiklik yaptı. Buna göre mahkûm sayısı 45 binden 25 bine düşüyor.
- 5 HAZ Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kanunu kabul edildi.
- 7 HAZ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İnönü, "Dini siyasete alet etmeyi bazı politikacılar bir vasıta zannediyorlar," dedi.
Erzurum Atatürk Üniversitesi Kuruluş Kanunu kabul edildi.
- 8 HAZ Cumhurbaşkanı Celal Bayar, "Türkiye'de irtica avdet edemez," dedi.
- 14 HAZ 1 Temmuz 1955-30 Haziran 1956 arasında ABD'nin Türkiye'ye tahsis ettiği 99,1 milyon dolarlık yardımdan kredi olarak verilen 25 milyon dolar için ABD adına hareket eden Export-Import Bank of Washington ile 20 Mart 1956'da imzalanan kredi antlaşması onaylandı.
- 24 HAZ Osman Bölükbaşı'nın dokunulmazlığı kaldırıldı.
- 30 HAZ Sanayi Bakanlığı kuruldu.
- 1 TEM 20 Temmuz 1954'te ilçe yapılan Kırşehir yeniden il yapıldı.
8. Türk Dil Kurultayı, Ankara'da toplandı.
- 2 TEM CMP Genel Başkanı ve Kırşehir milletvekili Osman Bölükbaşı Kırşehir'le ilgili konuşmasında Meclis'e hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklandı.
- 6 TEM Türkiye Gazeteciler Sendikası, hükümet kararıyla bir süre için kapatıldı.
- 19 TEM Türkiye- Mısır arasında Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 25 TEM Askeri bir uçak Bursa'da düştü: 15 kişi öldü, 19 kişi yaralandı.
- 1 AĞU Rumların Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü (EOKA) Kıbrıs Türklerine karşı bir bildiri yayımladı. Bildiri, adanın taksimi durumunda Türk-Yunan savaşı çıkacağını ileri sürdü.
- 26 AĞU Afgan Kralı Zahir Şah, Türkiye'yi resmen ziyaret etti.

- 28 AĞU Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın imzasıyla yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu kararnamesine göre, 22 öğretmen, Kıbrıs davasında Türk halkına yalnız olmadığını anlatmak ve olayları daha yakından takip edebilmek için iki sene boyunca Kıbrıs'taki Türk okullarında öğretmenlik görevi almalarına izin verildi.
- 4 EYL Tunçbilek Santrali'nden Afyon'a elektrik verilmeye başlandı.
- 6 EYL Eskişehir Sanayi Sitesi hizmete açıldı.
DP kurucularından Fuat Köprülü, partiden istifa etti.
- 9 EYL CHP 13. Kurultayı toplandı.
- 11 EYL TBMM, seçimlerin yenilenmesine karar verdi.
- 16 EYL İstanbul'da 12 bin meskenli Ataköy Sitesi'nin temeli atıldı.
- 18 EYL Türkiye-İran radyo telefon hattı hizmete girdi.
- 21 EYL Ankara Güvenevler'de yapımı biten 60 ev, ihtiyaç sahiplerine dağıtıldı. Ankara Hastanesi Ebe ve Hemşire Okulu açıldı.
- 28 EYL Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu açıldı.
- 2 EKI Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin temeli atıldı.
- 4 EKI Nevşehir Mensucat Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 7 EKI Gazi Fişek Fabrikası hizmete girdi.
- 8 EKI Mudanya jüt ipliği, çuval ve kanaviçe fabrikasının temeli atıldı.
- 9 EKI Bursa Mensucat Fabrikası'nın yünlü dokuma tesisleri hizmete girdi.
- 11 EKI Afyon Çimento Fabrikası hizmete girdi.
- 20 EKI Menderes, Adana'da yaptığı seçim konuşmasında, "İstanbul'u ikinci bir Mekke, Eyüp Sultan Camisi'ni de ikinci bir kâbe yapacağız," dedi.
- 25 EKI Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu İstanbul'da açıldı.
- 27 EKI Genel Seçimler yapıldı. Oyların % 48,6'sını alan DP 424, % 41,4'ünü alan CHP 178, % 6,5'ini alan CMP (Cumhuriyetçi Millet Partisi) 4, % 3,5'ini alan HP (Hürriyet Partisi) 4 milletvekili çıkardı.
- 29 EKI 27 Ekim'de yapılan seçimde Gaziantep'te önce CHP'nin kazandığı ilan edilip sonra karar değiştirilince büyük olaylar çıktı. Mersin'de bir CHP'linin öldürülmesine ve Gaziantep'te çıkan olaylara ilişkin haberlere yayın yasağı getirildi.
Ulus gazetesi, Bülent Ecevit'in bir yazısı nedeniyle bir kez daha kapatıldı. Ülkü Arman 1 yıl, Halim Büyükbulut 14 ay hapse mahkûm oldu.
- 1 KAS Yeni meclisin toplanacağı gün halkın tepkisinden çekinen iktidar, meclisin çevresini tanklarla çevirmek dahil kentin tüm önemli noktalarına askerî birlikler yerleştirdi. TBMM, 11. Dönem çalışmalarına başladı. İstanbul

Milletvekili **Celal Bayar** 413 oyla, 3. defa Cumhurbaşkanlığına seçildi. Kabineyi kurmakla **Adnan Menderes** görevlendirildi.

- 5 KAS Vatan Partisi Genel Başkanı Dr. **Hikmet Kıvılcımlı** tutuklandı. Kıvılcımlı, dini siyasete alet ederek komünizm propagandası yapmakla suçlanıyordu.
- 11 KAS İtalya Cumhurbaşkanı **Giovanni Gronchi**, Türkiye'yi resmen ziyaret etti.
- 13 KAS Milli Kalkınma Partisi lideri **Nuri Demirağ** vefat etti.
- 20 KAS **Fahrettin Kerim Gökay** Berlin Büyükelçiliği'ne atanınca, yerine eski Çalışma Bakanı **Mümtaz Tarhan** İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı oldu.
- 25 KAS Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı kuruldu.
- 28 KAS Hürriyet Partisi fesih kararı aldı. CHP ile güç birliğine karar verildi.
- 13 ARA Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonu Kıbrıs'ta Yunanistan tezini kabul etti. Ankara, kararı tepkiyle karşıladı. Kıbrıslı Türkler kararı kabul etmediklerini açıkladı.
- 15 ARA Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Yunanistan'ın Kıbrıs tezini ret etti.
- 19 ARA Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı, NATO'nun Paris'te yaptığı toplantıda Amerika Birleşik Devletleri'nin füzelerini Avrupa'da konuşlandırılması kabul edildi.
- 27 ARA Basının TBMM çalışmalarına ilişkin haberlerini kısıtlamak üzere Meclis İç Tüzük'ünde yapılan değişiklikler kabul edildi. Meclis İç Tüzük'ünde yapılan değişiklikleri eleştiren Anayasa Profesörü **Hüseyin Naili Kubalı**, hükümet tarafından İstanbul Üniversitesi'ndeki görevinden uzaklaştırıldı.
- 28 ARA Kızılay'ın 2. kan merkezi İstanbul'da açıldı.
- 31 ARA Aday olup kazandığı Gaziantep'te DP'nin itirazı üzerine seçim sonucu değiştirilen ve kaybetmiş sayılan gazeteci **Cemil Sait Barlas**, çıkan olaylarda tutuklanmıştı. 67 gün boyunca Adana ve Yozgat cezaevlerinde yattıktan sonra tahliye edildi.

1958

- 5 OCA İçişleri Bakanı, İstanbul'da 40.000, Ankara'da 45.000, İzmir'de 4500 gecekondu olduğunu açıkladı.
- 10 OCA Türkiye-Norveç Kültür Antlaşması imzalandı.
- 16 OCA Bir grup subay, hükümete komplo hazırlamak ve mevcut hükümeti devirmek suçundan tutuklandı. Bu olay tarihe "9 Subay Olayı" olarak geçti.
- 19 OCA Milli Savunma Bakanı **Şemi Ergin** görevinden çekildi.

- 21 OCA Kıbrıs Lefkoşa'da taksim lehine gösteri yapan Kıbrıslı Türk gençlerine İngiliz askerleri müdahale etti; bir genç ağır yaralanırken, altı kişi de tutuklandı.
- 25 OCA İstanbul'da 25 kişi, "yasal parti kisvesi altında komünizm propagandası yaptıkları" gerekçesiyle tutuklandı. Listede Doktor Hikmet Kıvılcımlı da vardı.
- 27-28 OCA *Bozkurt* gazetesinde, "İngiltere Taksimi Kabul Etti" manşetiyle yayınlanan haberdan sonra Kıbrıs'ta Türklere yönelik şiddet olayları meydana geldi. İngiliz askeri Türklere karşı ilk defa silah kullandı. 7 kişi öldü, onlarca kişi yaralandı ve tutuklandı.
Bağdat Paktı Konferansı açıldı.
- 31 OCA İngiltere'nin Kıbrıs'taki tavrı, TBMM'de kınandı.
- 2 ŞUB Cumhurbaşkanı Bayar, Türk Deniz Kuvvetleri'nin *Gemlik* muhribiyle Libya'ya resmi ziyaret yaptı.
- 9 ŞUB Türkiye-Libya İşbirliği ve Kültür Antlaşması imzalandı.
- 10 ŞUB İstanbul Valisi Mümtaz Tarhan, gece kulüplerinde striptiz yapılmasını yasakladı.
- 22 ŞUB Mısır ve Suriye arasında 1 Şubat 1958'de ilan edilen ve her iki ülkedeki plebisitlerle onaylanan siyasi birleşme sonucu Birleşik Arap Cumhuriyeti kuruldu.
- 1 MAR Denizcilik tarihimize "Üsküdar Faciası" olarak geçen deniz kazası İzmit Körfezi'nde meydana geldi. *Üsküdar* adlı yolcu vapuru İzmit'ten Karamürsel'e hareket ettiğinde 293 yolcusu vardı. 26 dakika sonra Soğucak mevkiinde, hızı saatte 130 kilometreyi bulan şiddetli lodosa yakalanarak battı. Vapurda kapasitesinin üstünde yolcu vardı. 76'sı öğrenci 272 kişi can verdi. Kazadan ancak 21 yolcu kurtuldu.
- 3 MAR Demokrat Parti örgütlerinin ramazan ayı boyunca camilerde düzenlediği mevlitlerin, propaganda amacıyla devlet radyosundan naklen yayını uygulaması başlatıldı.
- 7 MAR *Akis* dergisi toplatıldı; derginin satışı sekiz saat sonra serbest bırakıldı.
- 10 MAR Demokrat Parti örgütlerinin Ramazan ayı boyunca camilerde düzenlediği mevlitlerin radyodan naklen yayınlanması başlatıldı.
- 11 MAR Türkiye; Mısır, Suriye ve Yemen devletlerinin oluşturduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni tanıdı.
- 12 MAR Demokrat Parti Eskişehir İl Başkanı ve *Demokrat Eskişehir* gazetesi sahibi Ali Rıza Ilıca'nın, *Son Söz* gazetesi sahibi Abdülkadir Gürol aleyhine açtığı yayın yoluyla hakaret davası sonuçlandı. Gürol'un 11 ay 20 gün hapsine, gazetesinin de 1 ay süreyle kapatılmasına karar verildi.
- 9 NİS *Ulus* gazetesi 3. kez bir ay süreyle kapatıldı. Kapatmaya, Ankara Milletve-

kili **Bülent Ecevit**'in bir yazısı yol açtı. Gazetenin sorumlu müdürü **Ülkü Arman** 1 yıl, karikatürcü **Halim Büyükbulut** da 14 ay hapis cezası aldı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden **Hüseyin Naili Kubalı**, görevine iade edildi. Sonrasında verdiği demeç yüzünden, 1 ay süre ile derse girmesi Üniversite Senatosu tarafından yasaklandı.

- 17 NİS Türkiye-Tunus Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 19 NİS Başbakan **Menderes**, Kore, Japonya ve Formoza'yı ziyaret etmek üzere **Uzakdoğu**'ya hareket etti.
- 30 NİS Yeni Zelanda'dan koyun eti dışalımını yapıldı.
- 1 MAY Başbakan **Menderes**, resmi ziyaret için Hindistan'a gitti.
- 6 MAY *Ulus* gazetesi Yazı İşleri Müdürü **Nihat Subaşı**, 8 aylık hapis cezası için cezaevine konuldu.
- 7 MAY *Ulus* gazetesi yazarı **Şinasi Nahit Berker**, 8 aylık cezasını çekmek üzere cezaevine konuldu.
Bayar, Batı Almanya'ya resmi ziyarette bulundu.
- 8 MAY *Yeni Gün* gazetesi Yazı İşleri Müdürü **Orhan Tokatlı**, 34 günlük cezası için cezaevine konuldu.
Sıkıyönetim kararlarına uymadığı iddiasıyla *Milliyet* gazetesi 15 gün süreyle kapatıldı.
- 9 MAY *Yeni Gün* ve *Akis*, birer gün süreyle kapatıldı. Sorumlu müdürler **Altan Öymen** 10 ay, **Tarık Hololu** 16 ay hapis cezasına çarptırıldı.
Üniversite öğrencilerinin düzenlemek istediği "flört" konulu panele İstanbul Valiliği izin vermedi.
İmar ve İskân Bakanlığı Kanunu kabul edildi.
- 11 MAY Amerikalı genç bir adam, Türk vatandaşı sevgilisini sokakta öpünce neredeyse linç ediliyordu. Amerikalı genç ve sevgilisi yirmişer lira para cezasına çarptırıldı. Yargıç, "Nişanlı da olsanız Türkiye'de olduğunuzu unutmayın!" dedi.
- 14 MAY *Akis* dergisi sorumlu müdürü **Ziya Ademhan**, 1 yıl hapse mahkûm edildi. Öğretmenler Bankası kuruluş kanunu kabul edildi.
- 22 MAY Ankara Şeker Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 26 MAY Tutuklanan 9 subayın mahkemesi başladı.
- 28 MAY *Hür Bilek* gazetesi kapatıldı, sahibi **Abdülkadir Gürol** ve yazarı **İsmail Aras** birer yıl hapse mahkûm edildi. *Akis* dergisi Yazı İşleri Müdürü **Yusuf Ziya Ademhan** 3 yıl 4 ay, başyazarı **İsmet İnönü**'ün damadı **Metin Toker** 1 yıl hapse mahkûm edildiler.
Basın suçlularının affı tasarısı, DP'lilerin oyu ile reddedildi.
19 Şubat 1954 tarihinde Tokyo'da imzalanan Japonya'daki Birleşmiş

Milletler Askeri Kuvvetlerinin Hukuki Durumuna (Statüsüne) Dair Anlaşma'yı Türkiye de kanunla onayladı. Buna göre Türk asker kişilerinin Kore'de işleyecekleri bütün suçlardan dolayı gönderen Devlet sıfatıyla Türk yargısına tabi olacakları tespit edildi. (2 Haziran 1958'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.)

- 31 MAY 34 bin tonluk Haydarpaşa Silosu hizmete girdi. Haydarpaşa Limanı'nın 1. kısmı hizmete girdi.
- 2 HAZ İsmet İnönü'nün İstanbul'da yaptığı basın toplantısına yayın yasağı getirildi.
Ankara'da Spor Salonu çöktü. 5 bin kişilik salonda kimse bulunmadığı için can kaybı olmadı.
- 5 HAZ *Özdilek* gazetesi sahibi **Gültekin Arda**, 9 ay hapis cezasına çarptırıldı.
- 6 HAZ *Ulus* gazetesinden **Ülkü Arman** ve **Oktay Verel** birer yıl, zaten cezaevinde bulunan **Şinasi Nahit Berker** ve **Nihat Subaşı** da dörder ay hapis cezasına çarptırıldılar.
- 7 HAZ İstanbul Beyazıt Meydanı'nda Kıbrıs için, 300 bin kişinin katıldığı "Ya Taksim Ya Ölüm" mitingi yapıldı.
- 9 HAZ Sivil Savunma Kanunu kabul edildi.
- 12 HAZ Ankara'da Kıbrıs için "Ya Taksim Ya Ölüm" mitingi yapıldı.
- 14 HAZ Türk hükümeti, İngiliz hükümetinin Kıbrıs planını kabul etmedi.
- 15 HAZ Gazete fiyatları 15 kuruştan 25 kuruşa çıktı.
- 21 HAZ Eskişehir, Bursa ve Maraş'ta Kıbrıs mitingleri yapıldı.
- 23 HAZ Banka Kredilerinin Tanzimi Komitesi Kanunu kabul edildi.
Orman suçlarına ilişkin af yasası kabul edildi.
- 25 HAZ CHP Ankara Milletvekili **Bülent Ecevit**'in bir yazısı nedeniyle, *Ulus* gazetesi yazı işleri müdürü **Ülkü Arman** 1 yıl hapse mahkûm oldu; gazete 1 ay süreyle kapatıldı.
Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kanunu kabul edildi.
- 12 TEM Beş Kıbrıslı Türk pusuya düşürülerek öldürüldü.
- 14 TEM Irak'ta darbe gerçekleşti, Kral **Faysal**, Prens **Abdülillah** ve Başbakan **Nuri Sait Paşa** öldürüldü. İran Şahı **Rıza Pehlevi** ve Pakistan Cumhurbaşkanı **İskender Mirza**, Bağdat Paktı dolayısıyla Ankara'ya geldiler.
- 15 TEM ABD, iç savaş süren Lübnan'a asker çıkardı. Lübnan'ın çağrısıyla yapılan çıkarmayı Türkiye olumlu karşıladı.
Menderes hükümeti, ABD'ye Lübnan'daki kuvvetlere destek için İncirlik Hava Üssü'nü kullanmasına izin verdi. TBMM'nin onayı alınmadığı için muhalefetin sert tepkilerine neden oldu.

- 16 TEM Ortadoğu'daki muhtemel karışıklıklara müdahale etmek amacıyla 11 bin ABD askerinin İncirlik üssüne indirilmesine başlandı.
- 17 TEM Amerika Birleşik Devletleri'nin Lübnan çıkarmasına ve İncirlik Üssü'ne asker göndermesine karşı çıkan Sovyetler Birliği, Türkiye sınırında askeri manevralara başladı. İngiltere, Ürdün'e asker indirdi.
- 19 TEM Nükleer silah taşıyan ABD uçakları İncirlik Üssü'ne indi.
- 20 TEM Irak'taki olaylar nedeniyle kısmi seferberlik hazırlıklarına başlandı. Muhalefet lideri İnönü, halkı milli birliğe davet etti.
- 24 TEM Türkiye'nin Kıbrıs'a asker gönderme önerisini İngiltere reddetti.
- 25 TEM Türkiye'nin Irak'a girmesi kötü sonuçlar doğurur diyen Sovyetler Birliği, Türkiye'ye bir nota verdi. TBMM, 147 imzalı CHP önergesi üzerine toplantıya çağrıldı.
- 1 AĞU İstanbul'da işçiler Türk Demir Döküm Fabrikası'nı işgal etti.
- 4 AĞU DP iktidarınca 4 Ağustos İstikrar Tedbirleri alındı. Uluslararası Para Fonu (IMF) baskısıyla, Cumhuriyet tarihinin en yüksek orandaki devalüasyonu yapılarak 1 dolar 2,80 TL'den 9 TL'ye çıkarıldı. Devalüasyon oranı yüzde 221 oldu. Yayımlanan tebliğle 280 kuruş olan doların satış fiyatına 620 kuruş prim eklendi. Bazı mallar için dolar başına ödenecek prim 210, 280 ve 620 kuruş olarak farklı bir biçimde tespit edildi. Merkez Bankası 22 Ağustos 1960 tarihinde 1 ABD Doları'nın alış fiyatını 900 kuruş olarak ilan etti.
- Başbakanlığa bağlı Tahsis ve Tevzi Dairesi kuruldu.
- 9 AĞU İngiltere Başbakanı McMillan, Türkiye'ye geldi.
- 11 AĞU DP'nin Meclis grubu toplantısında yayımlanan bildiriye, "CHP Anayasa hudutları dahilinde çalışmazsa, hükümet vatan emniyetinin gerektirdiği her türlü tedbiri alacaktır" ifadelerine yer verildi.
- 16 AĞU CHP Grubu, DP Grubu'nun bildirisine karşılık olarak, "CHP, ihtilali önleyen ve lüzumsuz kılan rejim olduğu içindir ki demokrasinin bütün icaplarıyla yerleşmesine çalışmaktadır," cevabını verdi.
- 22 AĞU Genelkurmay Başkanlığına Orgeneral Rüştü Erdelhun, Kara Kuvvetleri Komutanlığına ise Orgeneral Cemal Gürsel getirildi.
- 24 AĞU Bursa'da yangın çıktı. Kapalıçarşı ve çevresinde 3 bine yakın işyeri ve konut yandı.
- 30 AĞU Mersin Limanı Ticaret Rıhtımı hizmete girdi.
- 6 EYL Başbakan Menderes, "İdam sehparlarında can verenlerden ders alsalar ya..." diyerek muhalefeti tehdit etti.
- 7 EYL CHP Genel Başkanı İnönü, "Sehpalar kurulursa nasıl işleyeceğini kimse bilemez," diyerek başbakana cevap verdi.

- 9 EYL İzmir'in Kurtuluş Günü törenlerine siyasi parti temsilcilerinin katılması, iktidar aleyhine ve CHP lehine tezahürat yapılacağı endişesiyle yasaklandı.
- 12 EYL Cumhurbaşkanı Bayar, Afganistan'a iade-i ziyarette bulundu.
- 21 EYL Manisa ve Denizli Tekstil fabrikaları hizmete açıldı.
Başbakan Menderes, İzmir'de halka seslenirken CHP'nin parti olmadığını, İsmet İnönü'nün siyaseti bırakması gerektiğini söyledi ve "Bize yumruk atan İsmet Paşa'yı alır layık olduğu muameleyi yaparız," dedi.
- 22 EYL İnönü "Demokrasiye paydos demeye, Demokrat Parti Genel Başkanı'nın gücü yetmeyecektir," dedi.
- 23 EYL Aydın Tekstil Fabrikası hizmete girdi.
- 25 EYL Kemer Barajı ve Hidroelektrik Santrali hizmete girdi.
- 26 EYL İngiliz İşçi Partisi, yeni Kıbrıs planının durdurulmasını istedi.
- 1 EKI İngiltere Kıbrıs konusunda MacMillan Planını gündeme getirdi, ancak Rumlar yine reddetti. Yunanistan'ın engellemelerine rağmen, plan devreye konuldu ve 1 Ekim 1958'de Kıbrıs'ta Türk ve Rum Belediyelerinin sınırları ilk kez çizildi.
- 12 EKI Başbakan Menderes yurttaşlara muhalefetin kin ve husumet cephesine karşı bir "Vatan Cephesi" kurmalarını çağrısında bulundu.
- 16 EKI Hürriyet Partisi'nin CHP ile yakınlaşması sonucu, CMP ve TKP birleşme yolunda adımlar attı. Müzakerelerin sonucunda bu iki partinin birleşmesi amacıyla ortak bir tebliğ yayınladı. Tebliğe CMP adına Osman Bölükbaşı, TKP adına da Tahsin Demiray imza attı. Birleşme nedeniyle, Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin adı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi oldu.
- 18 EKI Zile'yi ziyaret eden İnönü'nün karşılanmaması için ev ve işyerlerinden çıkmaları Kaymakam tarafından yasaklanmaya çalışılan halkla güvenlik güçleri arasında uzun süren çatışmalar yaşandı. Halka karşı tazyikli su, cop, dipçik, göz yaşartıcı bomba kullanıldı, havaya ateş açıldı.
Türkiye-İran Petrol Boru Hattı Antlaşması imzalandı.
- 19 EKI Başbakan Menderes, Said Nursi'nin yaşadığı Emirdağ'da Nurcular tarafından hilafet ve saltanatı temsil eden iki tuğralı, yeşil bayrak açılarak karşılandı. Bu ziyaretini özel bir destek işareti olarak değerlendiren Said Nursi, bu olaydan sonra ülke içinde gezilere başladı.
- 2 KAS Merzifon Yeni Çeltik Linyit İşletmesi'nde grizu patlaması oldu. 10 işçi öldü.
- 3 KAS *Ulus* gazetesi, 1 ay süre ile bir kez daha kapatıldı.
- 17 KAS Erzurum Atatürk Üniversitesi açıldı.
- 24 KAS Hürriyet Partisi, olağanüstü kurultayında kapanma kararı aldı, üyelerin çoğu CHP'ye katıldı, az sayıda üye DP'ye döndü.

- 25 KAS Hükümete karşı komplo hazırlamak suçundan yargılanan 9 subaydan 8'i beraat etti. (9 Subay Olayı)
- 27 KAS Pınarhisar Çimento Fabrikası açıldı.
Türkiye-Almanya Kredi Antlaşması imzalandı.
- 28 KAS Türkiye-Belçika Mali Yardım Antlaşması imzalandı.
Türkiye-Fransa Mali Yardım Antlaşması imzalandı.
- 29 KAS Türkiye-İtalya Kredi Antlaşması imzalandı.
Türkiye-Hollanda Kredi Antlaşması imzalandı.
- 30 KAS **Metin Toker**, *Akis* dergisindeki bir yazısından dolayı ikinci kez 1 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
- 7 ARA İstanbul'da sokaklarda "hoola-hoop" çevirmek yasaklandı.
- 10 ARA Türkiye-Norveç Kredi Antlaşması imzalandı.
- 15 ARA Adalet Bakanı **Esat Budakoğlu**, 4 yıl içinde basın suçundan 238 gazetecinin mahkûm olduğunu açıkladı.
- 17 ARA Türkiye-Danimarka Kredi Antlaşması imzalandı.
- 18 ARA Türkiye-Portekiz Kredi Antlaşması imzalandı.
- 22 ARA Türkiye-İsviçre Kredi Antlaşması imzalandı.
- 23 ARA Cumhurbaşkanı **Celal Bayar**, Bütçe Komisyonu görüşmelerine "Demokrat Parti bastonu" ile geldi. Cumhurbaşkanının bu yandaş tutumu eleştirildi.
- 31 ARA Demirköprü Barajı ve Hidroelektrik Santrali açıldı.

1959

- 1 OCA **Fidel Castro**'nun lideri olduğu 26 Temmuz Hareketi, Batista'nın diktatörlük rejimini yıktı. **Castro** gerilla ordusu ile Havana'ya girdi. **Batista** ülkeden kaçtı.
- 2 OCA NATO Müttefikler Başkomutanı **Norstad**, Türkiye ile nükleer başlıklı füzeler konusunda görüşmek istediğini bildirdi.
- 3 OCA Kadın avukatlar, **Refik Erduran** aleyhine dava açtı. **Refik Erduran**'ın *Bir Kilo Namus* adlı yapıtında kadınların şeref ve haysiyetlerinin zedelendiğini ileri sürdüler.
- 6 OCA İstanbul'daki Tan matbaasının hemen yanındaki binada meydana gelen patlama sonucunda matbaa binası yıkıldı. Bu olay tarihe "Tan Baskını" olarak geçti, basın tarihinin en acı olaylarından biri oldu, 38 kişi yaşamını yitirdi.

- 19 OCA ABD ile imzalanan İstimlak ve Müsadere Garantisi Antlaşması TBMM'de onaylandı. Antlaşma basında kapitülasyonlara dönüş olarak nitelendi.
- 21 OCA *Ulus*'taki bir yazısı nedeniyle, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu** ve Yazı İşleri Müdürü **Ülkü Arman**, 1'er yıl hapse mahkûm oldular. Gazete 1 ay süreyle kapatıldı.
- 22 OCA *Demokrat İzmir* gazetesi Yazı İşleri Müdürü **Şeref Bakşık**'a 15 gün, gazetesinin sahibi **Adnan Düvenci**'ye 1 yıl hapis cezası verildi.
Kadın avukatlar, **Refik Erduran**'a *Bir Kilo Namus* adlı yapıtı nedeniyle açtıkları davadan vazgeçtiler.
- 23 OCA Vatan Partisi'nin kurucularına ilişkin dava başladı **Hikmet Kıvılcımlı** ile 47 kişi, komünizm propagandası yapmakla suçlandı. Savcı sanıklar için 5 yıldan 15 yıla kadar hapis cezası istedi.
- 24 OCA İstanbul Küçükyalı'da Neşe Sineması çöktü; 37 kişi öldü, çok sayıda kişi yaralandı.
- 26 OCA Ankara *Telgraf* gazetesi sahibi **Fethi Giray**, 17 günlük cezası için hapse girdi.
Bağdat Pakı Konseyi Karaçi'de toplandı. Toplantıya, Türkiye adına Başbakan **Menderes** ve Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu** katıldı.
- 29 OCA Türkiye-Avusturya Kredi Antlaşması imzalandı.
- 6 ŞUB Türkiye-Yunanistan Kıbrıs görüşmeleri Zürih'te başladı. ABD, Kıbrıs sorununa dahil olarak Anka ve Atina nezdinde girişimlerde bulundu.
- 10 ŞUB İnönü'nün, CHP Grubu'nda milletvekillerine zam teklifinin reddedilmesini isteyen önergesi oybirliği ile kabul edildi.
- 11 ŞUB Zürih Antlaşması imzalandı.
Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ilgili anayasa ilkeleri, Türkiye ile Yunanistan arasında belirlendi.
Kıbrıs konusunda 2. Londra Konferansı başladı. Konferansa İngiltere'den Başbakan **Harold MacMillan**, Türkiye'den Başbakan **Menderes** ve Yunanistan'dan Başbakan **Konstantin Karamanlis** ile Kıbrıs Türk ve Rum cemaatleri liderleri **Dr. Fazıl Küçük** ve **Makarios** katıldılar. (Kıbrıs konusundaki 1. Londra Konferansı 29 Ağustos-1 Eylül 1955'te toplanmış ama sonuçsuz kalmıştı.)
- 15 ŞUB Atatürk'ü konu alan *The Incredible Turk* adlı film CBS Network aracılığıyla yayımlandı. Filmin yönetmenliğini Ermeni asıllı **Aram Boyacıyan** yapmıştı.
- 16 ŞUB Milletvekillerine zam, 14 CHP'li ve 1 DP'linin aleyhte oy vermesine karşın kabul edildi.
- 17 ŞUB Başbakan **Menderes**'i Londra'ya götüren uçak, **Gatwick** kasabası yakınlarında düştü. 14 kişinin öldüğü kazada Başbakan **Adnan Menderes** kurtuldu.

- 19 ŞUB 2. Londra Konferansı sona erdi. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını öngören Londra Antlaşması imzalandı. Menderes antlaşmayı kazadan sonra kaldırıldığı klinikte imzaladı.
- 20 ŞUB Yurda dönen Menderes, boğa ve develerin kesildiği törenle karşılandı. Eyüp Sultan'a gitti, yanında büyük bir kalabalıkla türbede dua etti.
- 1 MAR Kıbrıs'a dönen Makarios, Kıbrıslı Rumlar tarafından büyük bir tezahüratla karşılandı.
- 2 MAR Menderes'in müsteşarı Ahmet Salih Korur, Eyüp Sultan Camisi'nin avlusunda büyük bir iftar yemeği verdi. Korur'un imzasıyla davetlilere gönderilen iftar çağrıları, 2 Mart 1959 değil, 2 Ramazan 1378 tarihini taşıyordu.
- 4 MAR TBMM, Kıbrıs Antlaşması'nı muhalefetin 138 ret oyuna karşılık, 347 oy ile kabul etti.
- 5 MAR Türkiye ile ABD arasında ikili bir Güvenlik İşbirliği Antlaşması imzalandı. ABD'nin diğer Bağdat Paktı ülkeleriyle de imzaladığı bu ikili antlaşmaya göre, bu ülkelere doğrudan ya da dolaylı bir saldırı söz konusu olduğunda, ABD, ülkenin isteği üzerine gerektiğinde silahlı kuvvetlere de başvurarak yardımda bulunacaktı. Bu maddede yer alan "dolaylı saldırı" kavramının, Irak'taki darbe benzeri bir tehditle karşılaşıldığında ABD'nin mevcut iktidarın yardımına koşacağı anlamına geldiği yorumu yapıldı. Çünkü NATO Antlaşması çerçevesinde, ABD'nin "dış saldırı" konusunda zaten yardım taahhütü vardı. (Antlaşma 16 Mayıs'ta *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.)
- 7 MAR Yargıtay, "Nalıncı Keseri" başlıklı yazı nedeniyle *Ulus* gazetesi başyazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve yazı işleri müdürü Ülkü Arman hakkında Ankara Toplu Basın Mahkemesi'nin verdiği mahkûmiyet kararını bozdu.
- 9 MAR Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla kurulmuş EOKA, Londra'nın önerisini kabul etti; Grivas çekildi.
- 11 MAR *Vatan* gazetesinden alıntıladığı bir yazıdan dolayı *Ulus* Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Ülkü Arman, 1 yıl 4 ay hapse ve 4 bin lira ağır para cezasına çarptırıldı. Gazete bir ay süreyle kapatıldı.
- 12 MAR *Haber* gazetesi sahibi Vedat Refioğlu'na usulsüz tezkip yayınlamaktan 12 gün hapis cezası verildi.
- 13 MAR Amerikalı gazeteci Pulliam'ın Türkiye hakkındaki yazısını alıntılamanın yanı sıra *Dünya*, *Ulus*, *Vatan*, *Milliyet* gazeteleri ve *Kim Dergisi* kapatıldı. Şahap Balcıoğlu, Selami Akpınar, Naim Tiralı ve Ahmet Emin Yalman hakkında da ceza davaları açıldı.
- 19 MAR İstanbul Valiliği, *Büyük Doğu* dergisini protesto etmek için yapılacak miting için izin vermedi ve dergi hakkında soruşturma başladığını bildirdi.

- 20 MAR *Akis* dergisi Yazı İşleri Müdürü **Yusuf Ademhan**, 12 ay hapis cezasına çarptırıldı. Dergi 1 ay süreyle kapatıldı.
Sanat okulları ve köy enstitüsü mezunlarına yedek subaylık hakkı tanıyan yasa çıktı.
- 23 MAR *Öncü* gazetesi süresiz olarak kapatıldı.
- 25 MAR **Necip Fazıl Kısakürek**, *Büyük Doğu* dergisinde yayımlanan, "Menderes'in Kalesi" başlıklı yazısında **Fuat Köprülü**'ye yayın yoluyla hakaret ettiği iddiasıyla açılan davada bir yıl hapse mahkûm oldu. *Büyük Doğu* dergisi de bir ay süreyle kapatıldı.
- 26 MAR Akhisar'da çıkan *Ibret* gazetesinin Yazı İşleri Müdürü **Mustafa Deral**, 10 ay hapse mahkûm oldu.
- 31 MAR Adana'da İncirlik NATO Üssü'nde bir Amerikan askeri uçağı düştü; 4 kişi öldü, 9 kişi yaralandı.
- 15 NİS Başbakan **Menderes**, İspanya'yı ziyaret etti.
- 16 NİS Ankara Üniversitesi'nde okuyan bir grup genç, **Said Nursi**'ye, "Ankara Üniversitesi Nur Talebeleri" imzasıyla Şeker Bayramı tebriği gönderdi.
- 24 NİS Savcılık, **İsmet İnönü**'nün Ankara İl Kongresi'ndeki konuşmasının Başbakan **Menderes**'in, "şeref ve itibarını kıracak nitelikte" olup olmadığını araştırmak üzere soruşturma açtı. **İnönü**'nün dokunulmazlığının kaldırılması istendi.
Endonezya Devlet Başkanı **Sukarno**, Türkiye'yi ziyaret etti.
- 25 NİS CHP'li **Kemal Satır**'ın konuşmasını yayınlayan *Ulus* gazetesi Yazı İşleri Müdürü **Beyhan Cenkçi**, 10 ay hapse mahkûm oldu. *Ulus* gazetesi 1 ay kapatıldı.
- 29 NİS Tekzipleri usulüne uygun yayınlamadıkları için, Demokrat İzmir gazetesi Yazı İşleri Müdürü **Şeref Baksık** 14 gün, *Havadis* gazetesi Yazı İşleri Müdürü **Hamdi Tezkan** 12 gün hapis cezası aldılar.
Futbol karşılaşmalarında müşterek bahis kanunu iptal edildi.
- 30 NİS **İsmet İnönü**'nün Uşak gezisinde halkın sevgi gösterileri DP'liler tarafından engellenmek istendi. **İnönü**'nün Kurtuluş Savaşı'nda karargâh olarak kullandığı evi ziyaret etmesi de Uşak valisi tarafından önlenmeye çalışıldı. Valinin yasadışı buyruğunu kabul etmeyen Emniyet Müdürü ve Jandarma Komutanı aynı gün görevden alındı. Polis, halkı dağıtmak için göz yaşartıcı bomba kullandı.
- 1 MAY Demokrat Parti taraftarları, *Demokrat İzmir* gazetesini basıp matbaa makinelerini parçaladı.
Uşak'tan ayrılmak üzere tren istasyonuna giden **İsmet İnönü**'nün arabası önü kesilerek durduruldu. **İnönü** arabadan inip, yaya olarak istasyona giderken arkasından başına taş atıldı, **İnönü** başından kan akarak trene

ulaştı ve İzmir'e gitti. İzmir'de CHP'nin yapmak istediği toplantı engellendi.

- 2 MAY Jandarma, İzmir'de CHP Genel Başkanı İnönü'yü karşılamaya gelenleri zorla dağıttı. 10 kişi yaralandı. Olaya yayın yasağı getirildi.
- 4 MAY CHP Genel Başkanı İnönü'nün arabası İstanbul Topkapı'da Trafik Müdürlüğü tarafından durduruldu. Çevrede organize olarak toplanmış kalabalık tarafından araba sarıldı. Bir binbaşının olaya müdahale edip havaya ateş etmesi ve askerlere emir vermesiyle İnönü, son dakikada linç edilmekten kurtuldu. Olaya yayın yasağı kondu. Aynı gün Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri protesto amacıyla Meclis oturumuna katılmadı.
- 7 MAY Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Türkiye'yi resmen ziyaret etti.
- 11 MAY *Yeni Ant* gazetesinden Derviş Sami Taşman ve Fethi Taşman, birer yıl birer ay hapis cezasına çarptırıldılar.
- 15 MAY ABD Başkanı Eisenhower, Türk-Amerikan Dostluk Sergisi'nin açılması dolayısıyla mesaj gönderdi.
- 20 MAY *Vatan* gazetesi yazarı Sadun Tanju saldırıya uğradı.
- 21 MAY Dünya Sağlık Teşkilatı Türkiye Temsilciliği kuruldu.
- 26 MAY Türkiye-Amerika Atom Enerjisi İşbirliği Antlaşması imzalandı.
- 27 MAY *Zafer*, *Yeniğün* ve *Ulus* gazeteleri birer ay süreyle kapatıldı. *Ulus* gazetesi Yazı İşleri Müdürü Ülkü Arman, 10 ay hapse mahkûm oldu. Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü, kanunla Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne dönüştü ve tüzel kişiliğine kavuştu.
- 3 HAZ *Demokrat İzmir* gazetesi 1 ay süreyle kapatıldı. Adnan Dövençi ve Şeref Bakşık, on altı ay hapis cezasına çarptırıldılar. Polis, Zonguldak Maden İşçileri Kongresini dağıttı.
- 8 HAZ Cumhurbaşkanı Bayar, resmi ziyaret için İtalya'ya gitti.
- 10 HAZ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılmasına ilişkin Kanun kabul edildi.
- 15 HAZ İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Kanunu yürürlüğe girdi.
- 21 HAZ NATO Genel Sekreteri Paul Henri Spaak Türkiye'ye geldi. Spaak, "Komünizm tehlikesi gittikçe yayılıyor. Komünizmin Avrupa'da yayılmasına NATO set çekiyor," dedi.
- 22 HAZ Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kanunu, *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.
- 24 HAZ Doğan Avcıoğlu'nun İran Şahı hakkındaki bir yazısı nedeniyle *Akis* dergisi ve Avcıoğlu hakkına dava açıldı.
- 1 TEM Yazar Musa Anter, Diyarbakır *İleri Yurt* gazetesinde çıkan "Yarasalar" ya-

- zısı nedeniyle tutuklandı. **Anter**'in, devleti yok etmek amacı güttüğü iddia edildi.
- 8 TEM *Ulus* gazetesindeki "Kuklalar" yazısı nedeniyle **Oktay Verel** ve Yazı İşleri Müdürü **Beyhan Cenkçi**, birer buçuk yıl hapis cezasına çarptırıldılar.
- 13 TEM Trabzon'da bir Amerikan üssü kuruldu.
- 20 TEM TBMM'de ara seçimlerin ertelenmesi kabul edildi.
- 21 TEM Mersin'de 650 işçi grev yaptı, savcılık olaya el koydu.
- 24 TEM Irak'ta 1000 kadar Kerkük Türkmeni'nin katledildiği açıklandı.
- 25 TEM Türkiye, Kerkük Türkmenleri için Irak'tan teminat istedi.
- 29 TEM *Vatan* gazetesi sahibi ve başyazarı **Ahmet Emin Yalman**, **Pulliam** Davası'ndan 1 yıl 3 ay hapis cezası aldı.
- 31 TEM Türkiye (sonradan AB'ye dönüşecek olan) Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik için resmen başvurdu.
- 2 AĞU Diyarbakır'da Sinan 1 petrol kuyusu işletmeye açıldı.
- 5 AĞU Kütahya Cezaevi'nde isyan çıktı. Polisler gaz bombası atarak isyanı bastırdı.
- 19 AĞU 24 Şubat 1955'te imzalanan Bağdat Paktı, Merkezi Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organisation / CENTO) olarak kurumsallaştı. Merkezi Ankara'da bulunan örgütün üyeleri Irak, İngiltere, İran, Pakistan ve Türkiye idi.
- 20 AĞU Türkiye-Amerika Kredi Antlaşması imzalandı.
- 31 AĞU *Yurt* gazetesi **Musa Anter**'in şiiirini Kürtçe yayımladı.
- 10 EYL Ankara Otel'i'nin temeli atıldı.
- 14 EYL Türkiye-Endonezya Ticaret Antlaşması imzalandı
- 24 EYL MEB Talim ve Terbiye Heyeti, orta dereceli ve dengi okullara din dersi hocası yetiştirmek için İmam Hatip Okulu mezunlarını kabul edecek bir Yüksek İslam Enstitüsü'nün 1959-60 öğretim yılında İstanbul'da açılmasını kararlaştırdı.
- 5 EKI Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu Başkanı **Mesut Özdemir** istifa etti. **Özdemir**, basına yönelik baskıları ve gazetecilerin güç çalışma koşullarını protesto ettiğini açıkladı.
- 7 EKI Başbakan **Menderes**, CENTO toplantısı için Amerika'ya gitti.
- 9 EKI Türkiye-İngiltere Sosyal Sigorta Antlaşması imzalandı.
- 14 EKI İstanbul Basın Mahkemesi *Tercüman* gazetesine bir ay süreyle kapatma, sorumlu yazı işleri müdürü **Kayhan Türkçü**'ye de 10 ay hapis cezası verdi.
- 25 EKI Nükleer başlık taşıyan Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesine ilişkin gizli antlaşma, Paris'te imzalandı. (Füzeler, Temmuz 1962'de kullanıma hazır hale gelecek, Nisan 1963'te ise tamamen kaldırılacak.)

- 3 KAS **Leyla Gencer, Azra Gün ve Aydın Gün**, Devlet Operası'ndan istifa etti.
- 5 KAS Amerikalı Yarbay **Morrison**, bir gece kulübünde eğlendikten sonra alkollü olarak araba kullanırken yolda 11 askere çarptı; birinin ölümüne diğerlerinin yaralanmasına neden oldu. Tutuklansa da, ABD'li yetkililerin yarbayın olay sırasında "görevde olduğuna" dair resmi belgeyi mahkemeye vermesiyle serbest kaldı. Ardından Amerika'ya yollanan **Morison**, olay nedeniyle sınırlarının bozulduğuna hükmedilerek bir adada tatile gönderildi.
- 7 KAS CKMP lideri **Osman Bölükbaşı**, Meclis'in manevi şahsına hakaret suçundan 10 ay hapse mahkûm oldu.
Türkiye-Afganistan Kültür Antlaşması imzalandı.
- 11 KAS **Akis** dergisi yazarları **Kurtul Altuğ** ve **Doğan Avcıoğlu**, İran Şahı **Rıza Pehlevi**'ye yayın yoluyla hakaret suçlamasıyla üç ay on beşer gün hapse mahkûm oldular.
- 19 KAS İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, geçici olarak Fatih'teki İmam Hatip Okulu'nda MEB'na bağlı olarak öğretime başladı.
Pakistan Devlet Başkanı **Eyüp Han**, Ankara'ya geldi.
Hapiste bulunan gazeteci **Ülkü Arman**, basın üzerindeki baskıları protesto etmek için açlık grevine başladı. Açlık grevi 9 gün sürdü.
- 30 KAS **Akis** dergisi yazarı, İnönü'nün damadı **Metin Toker**, **Nihat Erim**'in manevi şahsiyetini tahkirden bir yıllık mahkûmiyetini bitirerek cezaevinden çıktı.
- 6 ARA ABD Devlet Başkanı **Eisenhower**, resmi ziyaret için Türkiye'ye geldi.
- 13 ARA **Makaros**, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanlığına seçildi, **Dr. Fazıl Küçük** yardımcısı oldu.
- 16 ARA **Vatan** gazetesi, 1 ay süre ile kapatıldı.
- 17 ARA 40 Kürt aydını, "bölücülük" iddiasıyla tutuklandı. "49'lar Davası" adıyla bilinen dava sonucunda yargılananların bazıları beraat etti kimileri de çeşitli illere sürgün edildi. (Tutuksuz yargılanan 10 kişi de katılınca 50 kişiye ulaşılar. Sanıklardan **Mehmet Emin Batu** hücrelerinde ölü bulunca toplam sanık sayısı 49 oldu.)
- 19 ARA Uluslararası Basın Enstitüsü IPI'ın yaptığı açıklamaya basın yasağı kondu.
- 21 ARA **Kim** dergisi bir ay süreyle kapatıldı. Derginin sahibi ve Yazı İşleri Müdürü **Şahap Balcıoğlu**'na 16 ay hapis cezası verildi.
- 26 ARA Bağdat Paketi Konseyi **Karaçi**'de toplandı. Toplantıya, Türkiye adına Başbakan **Adnan Menderes** ve Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu** katıldı.
Ankara **Telgraf** gazetesinin sahibi ve Yazı İşleri Müdürü **Fethi Giray**, Ankara Cezaevi'ne girdi.

1960

- 1 OCA Lüks bir otomobille yurt gezilerini sürdüren Nur tarikatı lideri **Said Nursi** İstanbul'a geldi.
- 5 OCA *Kim* dergisi sorumlu yazı işleri müdürü **Şahap Balcıoğlu** Amerikalı gazeteci **Eugene Pulliam**'ın Türkiye hakkında yazdığı yazıyı yayımlamak suçundan yediği 16 aylık cezasını çekmek üzere cezaevine girdi.
Tarsus'ta bir vatandaş oğlunu **Menderes**'e kurban etmek istedi.
- 8 OCA Hirfanlı Barajı hizmete girdi.
Başbakan **Adnan Menderes**, "DP'nin **Said Nursi** ile işbirliği içinde olduğunu" iddia eden CHP Genel Başkanı **İsmet İnönü**'ye tepki gösterdi.
- 12 OCA **Said Nursi**'nin doğu illeri valilerine yazdığı, komünizmi engellediğini ve DP'yi desteklediğini belirten bir mektup CHP'liler tarafından ele geçirilince basında yer aldı.
- 19 OCA Sosyalist Partisi kuruldu. Genel başkanlığa Prof. **Atıf Akgüç** getirildi.
- 12 ŞUB Türkiye'nin ilk yassı çelik üretim tesisinin kurulması için Kurucular Anlaşması imzalandı.
- 13 ŞUB **Menderes**, İskenderun'da yaptığı konuşmada muhalefetin, "nifak cephesi" olduğunu söyledi.
- 25 ŞUB CHP'li gazeteci **Cemil Sait Barlas**, 10 ay hapse mahkûm oldu.
- 26 ŞUB Hükümet, **İsmet İnönü**'nün diğer birkaç milletvekili ile birlikte siyasi faaliyetleri nedeniyle dokunulmazlığının kaldırılmasını istedi.
- 28 ŞUB Kabul edilen 7462 sayılı Kanunla Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları (Erdemir) adıyla bir şirket kurulması için Bakanlar Kurulu'na yetki verildi.
- 2 MAR **Necip Fazıl Kısakürek**, Atatürk'ün hatırasına yayım yoluyla hakaret ettiği gerekçesiyle 18 ay hapis cezası aldı.
- 7 MAR Gazeteci **Ahmet Emin Yalman**, 72 yaşında **Pulliam Davası**'ndan aldığı 15 ay 16 günlük mahkûmiyetini çekmek üzere cezaevine girdi. **Yalman**, 4 gün sonra hastaneye kaldırıldı.
- 14 MAR Kozlu-İncirharmanı maden ocağında patlama oldu, 25 kişi öldü.
- 18 MAR Türkiye - İsrail Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 2 NİS Partisinin il kongresine giden CHP Genel Başkanı **İsmet İnönü**'nün bulunduğu tren, Kayseri'ye 32 km kala valinin emriyle askerî birlikler tarafından önü kesilerek durduruldu. Saatlerce süren mücadeleden sonra **İnönü**, Kayseri'de büyük bir kalabalık tarafından karşılandı.
- 3 NİS Ankara'ya dönüş yolunda Yeşilhisar'a uğramak isteyen **İsmet İnönü**'nün otomobili **İncesu Köprüsü** üzerinde askerî kamyonlar ve askerlerin oluş-

turduğu barikatlarla kesildi. Saatler süren tartışmalardan sonra İnönü barikatları yürüyerek yarı ve geçti.

5 NİS CHP Meclis Grubu, yayınladığı bildiriyle, son olayları hatırlatarak, ülkenin selameti bakımından seçimlerin bir an önce yapılmasını istedi.

7 NİS CHP Genel Başkanı İnönü'nün Kayseri gezisinde çıkan olaylar ve bunlara alet edilmeleri nedeniyle bazı subaylar ordudan istifa etti. İstifa eden subaylar tutuklanarak cezaevine konuldu.

Başbakan Menderes, parti grubunda konuşarak “Memleket bugün kabili idare olmaktan çıkmıştır. İşler çoktan laçka olmuştur. Adliye işlemez hale gelmiş, idare acze düşmüştür,” dedi.

12 NİS DP Grubu, yayımladığı bildiri ile CHP'yi “silahlı ve tertipli ayaklanmalar hazırlamakla”, bir kısım basını da bunu yalan ve çarpıtılmış haberlerle desteklemekle suçladı ve üç ayda işini bitirecek bir Tahkikat (Soruşturma) Encümeni kurulması yönünde kararın alındığını açıkladı. Komisyon, gazeteleri toplatma ve matbaaları kapatma yetkisiyle donatıldı.

14 NİS Ürdün Kralı Hüseyin, Türkiye'yi ziyaret etti.

15 NİS Gazeteci Ahmet Emin Yalman, sağlık durumundan dolayı tahliye edildi.

18 NİS DP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit'in “CHP'nin yıkıcı, gayri meşru ve kanun dışı faaliyetlerini” incelemek üzere Tahkikat Encümeni kurulmasını isteyen önerileri kabul edildi. Meclis'te sert tartışmalar yaşandı. İsmet İnönü, “Biz demokratik rejimi kurduk. Bu demokratik rejimi, istikametinden ayırıp baskı rejimi haline getirmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam...” dedi.

19 NİS Türkiye-Federal Almanya Mali Yardım Antlaşması imzalandı.

27 NİS Çok Partili Rejim'in ilk darbesi, “Sivil Darbe” olarak gerçekleştirildi. Meclis'te kurulan 15 üyeli Tahkikat Encümeni'ne ek yetkiler veren kanun, çetin tartışmalardan sonra kabul edildi. 12 CHP Milletvekili 3-6, İnönü ise 12 oturum Meclis'ten çıkarılma cezası aldı. Ayrıca İnönü'nün konuşmasının tutanaklardan silinmesi kararı alındı. Oturumdan çıkarılma cezası alan CHP milletvekilleri direnince genel kurul salonundan polis zoruyla çıkarıldılar. Encümen'in ilk icraatı, ülkedeki tüm siyasal etkinliklerin ve Meclis görüşmelerinin yayınlanmasını yasaklamak oldu.

Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han, Türkiye'yi resmen ziyaret etti.

28 NİS Tahkikat Encümeni Yasası Resmi Gazete'de ilan edildi. Anayasa'ya aykırı olan bu yasayla 15 DP milletvekilinden oluşan bu Encümen, hem savcı hem yargıç yetkileriyle donatılıyor, hem askeri hem sivil mahkeme haklarına sahip oluyor hem de kararlarına karşı temyiz yolu kapatılıyordu. Görevi de “basının ve muhalefetin rejim aleyhtarı faaliyetlerini tahkik etmektir.” TBMM görüşmelerini haber yapmaya çalışan tüm gazeteler top-

- latıldı. İstanbul Üniversitesi öğrencileri, üniversite merkez binasında hükümet aleyhine gösteri yaptı. Güvenlik güçleri, gösterilere müdahale etti. Güvenlik güçlerinin üniversiteden ayrılmasını isteyen Rektör Ord. Prof. **Siddık Sami Onar** tartaklanarak Emniyet Müdürlüğü'ne götürüldü. Müdahale için ordu birlikleri çağrıldı. Gösterilerde, Orman Fakültesi öğrencisi **Turan Emeksiz** polisin açtığı ateş sonucu vurularak öldü, 40 kişi yaralandı. Üniversiteden çıkıp Sirkeci'ye kadar ilerleyen gençlerin karşı tarafa geçmemesi için köprüler açılarak geçiş kesildi. Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi. İstanbul Üniversitesi bir ay süreyle kapatıldı.
- 29 NİS Ankara'da Siyasal Bilgiler ile Hukuk Fakültesi öğrencileri de eyleme geçti. İstanbul'daki eylemler de sürdü. Ankara ve İstanbul üniversiteleri 1 ay süreyle kapatıldı.
- 30 NİS Gençlerin protesto eylemleri sırasında tank üzerinden düşen **Nedim Özpulat** adlı genç öldü.
Ali Ulvi'nin karikatürü nedeniyle *Cumhuriyet* gazetesi 10 gün süreyle kapatıldı.
- 1 MAY İstanbul'da, bir gün sokağa çıkma yasağı ilan edildi.
Adana'daki İncirlik Hava Üssü'nden kalkan Amerikan U-2 uçağı Sovyetler Birliği tarafından düşürüldü. ABD ile Sovyet Rusya savaşın eşliğine geldi.
- 2 MAY NATO Bakanlar Konseyi İstanbul'da toplandı. Protesto gösterileri yapıldı.
- 3 MAY Emekli olmak üzere izne ayrılan Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **Cemal Gürsel**, yazılı olarak hükümeti uyarmak amacıyla Millî Savunma Bakanı'na hitaben bir mektup yazdı. (Bu mektup ihtilalden sonra açıklandı.) **İsmet İnönü**, Başbakan **Menderes**'in son radyo konuşmasına yanıt vererek yapılan suçlamaları reddetti, Meclis ve basında fikirlerini açıklamaya olanağı olmadığı için yanıtının radyoda yayınlanmasını istedi.
- 4 MAY *Yeni Sabah* gazetesi, 10 gün süreyle kapatıldı. *Demokrat İzmir* gazetesinden 16 kişi mahkûm oldu.
- 5 MAY Demokrat Partililer hükümete destek için Ankara Kızılay'da gösteri düzenlemeye karar verdi. İktidara karşı gençler de aynı gün, aynı saat, aynı yerde gösteri yaptı. (Gençlerin bu eylemi yapabilmek için haberleşmede kullandıkları 555 K, yani "beşinci ayın beşinde, saat beşte, Kızılay'da" parolası siyasi tarihe geçti.) Sonuçta DP'nin gösteri planı geri tepti, Cumhurbaşkanı **Celal Bayar** ve Başbakan **Adnan Menderes** protestolarla karışıldı.
- 6 MAY 555K gösterilerinin fotoğraflarını ve haberini yayımladığı gerekçesiyle *Zafer* gazetesi bir hafta süreyle kapatıldı.
Kara Kuvvetleri Komutanı Org. **Cemal Gürsel**, görevinden izinli olarak ayrıldı.

- 9 MAY *Hür Adam* gazetesi 10 hafta süreyle kapatıldı.
- 11 MAY Erdemir (Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.) resmen tescil edildi.
- 12 MAY Türkiye-Hollanda Kültür Antlaşması imzalandı.
- 13 MAY Türkiye-Finlandiya Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 16 MAY Milli Eğitim Bakanlığı, 19 Mayıs gösterilerini yasakladığını açıkladı.
- 17 MAY Türkiye-Amerika Yardım Antlaşması imzalandı.
- 18 MAY *Akşam* gazetesi, sıkıyönetim bildirilerine uymamak gerekçesiyle 20 gün süreyle kapatıldı.
- 20 MAY Hindistan Başbakanı Nehru Türkiye'yi ziyarete geldi.
- 21 MAY Harp Okulu öğrencileri, Ankara'da, hükümet aleyhinde sessiz bir yürüyüş yaptı. Önlem olarak Harp Okulu öğrencilerinin tatili erkene çekilerek kısım kısım dışarı salınmalarına ve bir araya gelmelerinin engellenmesine karar verildi
- 22 MAY Haberleşmeye sansür koyan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, beş kişinin bir araya gelerek dolaşmasını yasakladı.
- 25 MAY Meclis, 20 Haziran 1960 tarihine kadar tatil edildi. O günkü birleşimdeki konuşmaların yayınlanması yasaklandı.
- 26 MAY Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun, TSK mensuplarına yönelik yaptığı konuşmada, "Silahlı Kuvvetler'in DP hükümetine bağlı olduğunu," söyledi.
- 27 MAY Ordu yönetime el koydu ve 27 Mayıs İhtilali gerçekleşti. Meclis feshedildi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar gözaltına alındı. Aynı gün, Milli Birlik Komitesi (MBK) kuruldu ve Başkanlığına, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel getirildi. Başbakan Menderes, Kütahya yolunda yakalanarak tutuklandı.

Cumhuriyet Devriminin İkinci Atılımı: 1961 Anayasası

(27 Mayıs 1960 - 12 Mart 1971)

Dönemin Cumhurbaşkanları: Cemal Gürsel, İbrahim Şevki Atasagun (54 günlüğüne Vekâleten), Cevdet Sunay

Dönemin Başbakanları: Cemal Gürsel, Emin Fahrettin Özdilek (27 Ekim-20 Kasım 1961 arasında Vekâleten), İsmet İnönü, Suat Hayri Ürgüplü, Süleyman Demirel

Dönem başında (1960) ABD Doları Ortalama Alış: 9.00 TL

Dönem sonunda (1971) ABD Doları Ortalama Alış: 14,83 TL

Türkiye'nin siyasal tarihinde gerçek "Demokratik, Laik ve Sosyal Hukuk Devleti" rejimi, yani gerçek güvenceli özgürlükler dönemi 12 Mart Askeri Darbesi'yle kısıtlanan ve sınırlanan 1961 Anayasası'nın bütünüyle yürürlükte olduğu on yıllık sürede yaşanmıştır.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi, birbirine taban tabana zıt iki amaca yönelikti.

Menderes'in Tahkikat Encümeni Yasası ile yaptığı Çok Partili Düzen'in ilk darbesi olan "Sivil Darbe"ye karşı gerçekleştirilen 27 Mayıs 1960 Müdahalesi, Demokrat Parti'nin tahrip ettiği Demokrasiyi yeniden kurmak ve Demokratik Rejimi anayasal güvencelere bağlayarak kurumlaştırmak amacını taşıyordu.

Nitekim 1961 Anayasası bu amaçla yapıldı.

12 Mart 1971 Müdahalesi ise 27 Mayıs'ın tam tersine, 1961 Anayasası'yla güvence altına alınmış olan Demokratik Rejimin bu topluma fazla lüks geldiği anlayışıyla yapılmıştı.

Ne yazık ki, 1961 Anayasası'nın getirdiği güvenceli özgürlük dönemi, bu özgürlüklerin hemen hazmedilememesi ve kötüye kullanılmasına ilaveten emperyalistlerin kışkırtmaları sonunda 12 Mart 1971 müdahalesi ile sona erdirildi.

Müdahalenin lideri Genel Kurmay Başkanı **Memduh Tağmaç**, yaptıkları işin gerekçesi olarak “sosyal uyanış, ekonomik kalkınmayı aştı,” diyerek hareketin faşizan niteliğini açıkça ortaya koyuyordu.

1960’ların ilk yılları ülkeye, “Demokratik ve Laik Sosyal Hukuk Devleti” kurumlarının kazandırılmasıyla geçmişti.

Cumhuriyet’i yeniden kuran, zaten adı da “Kurucu Meclis” olan Meclis, Rejimin bir kez daha yozlaştırılmasını önlemek için Demokrasiyi bütün kurum ve kurallarıyla güvenceye kavuşturmuştu.

Demokratik Hukuk Devleti bağlamında, **Hitler** ve **Mussolini** gibi diktatörlerin demokrasiyi istismar ederek totaliter rejimler kurmalarını önlemek için 2. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da da önemi anlaşılmış olan Anayasa Mahkemesi kurulmuş, iktidarın bütün eylem ve söylemleri Anayasa’ya uygunluk ilkesi bağlamında denetim altına alınmıştı.

Yasamayı güçlendirmek için Meclis’e, ikinci bir organ olarak Senato eklenmiş, Yargı Erki ise özel güvencelerle tam bir bağımsızlığa kavuşturulmuştu.

Demokratik Rejimlerin olmazsa olmaz koşulu olan Basın Özgürlüğü özel güvencelere bağlanmış, TRT de özerk bir kurum haline getirilmişti.

Hızlı, Verimli ve Planlı Kalkınma için Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştu. Üniversite ve bilim özerkliği anayasal güvenceye kavuşturulmuştu.

İşçi Sendikaları, toplu pazarlık ve grev hakkı tanınarak güçlendirilmişti.

Ne yazık ki, bu sırada, **İsmet İnönü**’nün bütün itirazlarına rağmen, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde örgütlenmiş olan subayların ısrarıyla gerçekleştirilen üç idam, bu Anayasa’nın benimsenme oranını büyük ölçüde zedeledi.

Üstelik tam bu arada, 1961 Anayasası’nın getirdiği kurumlar yerleştirilmeye çalışılırken girilen **Talat Aydemir**’in iki askeri darbe teşebbüsü de Demokratik Rejime karşı ortaya çıkan bir direniş olarak tarihe geçti.

Bütün bu yeni düzeni yerleştirmek için çalışmalarını ve askeri darbe teşebbüslerini önleme çabaları sırasında ve idamların gölgesinde yapılan 1965 seçimlerinde tarrikatların ve toprak ağalarının temsilcisi olan Demokrat Parti’nin devamı niteliğindeki Adalet Partisi, emperyalizmin de desteğiyle iktidara geldi.

Böylece **İsmet İnönü**’nün Cumhuriyeti Demokrasiyle taçlandırma projesini sabote eden seçilmişlerin, demokratik rejimi diktatörleştirme çabaları yeniden siyaset sahnesine egemen oldu...

Demokratik, Laik ve Sosyal Hukuk Devleti’ni öngören 1961 Anayasası’nın öngördüğü Özgürlükçü Demokratik Rejimin de yozlaştırılma süreci diyalektik olarak gündeme geldi.

Başbakan **Süleyman Demirel**’in başını çektiği, bu Anayasa’nın lüks olduğu ve onunla ülkenin yönetilemeyeceği propagandasıyla toplumun beyni yıkanmaya başladı.

Ortam 12 Mart 1971 Askeri Darbesi'ne hazırlandı...

Ve Türkiye'de "Demokratik, Laik ve Sosyal Hukuk Devleti"ni kuran Cumhuriyet Devrimi'nin ikinci atılım aşaması da böylece büyük bir darbe yedi.

Menderes'in Tahkikat Encümeni Sivil Darbesi'ne karşı yapılan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi iki önemli sonuç doğurmuştu:

1) 1961'de, dünyanın en ileri, en demokratik anayasalarından biri Türkiye'de yürürlüğe girmişti.

2) Üç idamla, siyaset kana bulanmış ve bu durum hem 1961 Anayasası'nın kabul edilmesini ve özümlemesini zorlaştırmış hem de toplumda çağdaşlaşmaya karşı eskiden beri süregelen Karşı Devrim taraftarlarının eline neredeyse sonsuza kadar devam edecek olan bir koz vermiş ve adeta bir siyasal kan davasının ortaya çıkmasına yol açmıştı. (Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam cezaları Meclis'te onaylanırken, AP'liler elleriyle ve parmaklarıyla işaret ederek, "Üç üç, üç üç" diye bağırıyorlardı.)

Aslında 27 Mayıs Darbesi, Demokrat Parti'nin Demokratik Rejimi tahrip etmesinden ders alarak, Cumhuriyet'in ilanı ve onu izleyen Atatürk Devrimleri döneminde olduğu gibi yeni bir "Demokratik Devrim" sürecini hedeflemişti.

Nitekim yeni Anayasayı yapanlar, az gelişmişlikten henüz kurtulamamış ve sağcı politikacıların emperyalistlerle kol kola girerek sömürdükleri bir toplumda Demokratik Rejimi yerleştirmek için mükemmel bir anayasa oluşturmuşlardı.

Ama ülke 1960'ların başında bile toplumsal ve ekonomik çağdaşlaşmasını tamamlayamamış, "Az gelişmiş Toplum" olma niteliğinden, yani Din-Tarım toplumunun toprak ağalığı ve tarikatçılık özelliklerinden henüz kurtulamamıştı.

Tarihsel açıdan dünyada Demokrasiyi kurmuş çağdaş sınıflar olarak sermaye sınıfı da, işçi sınıfı da Türkiye'de henüz yeterince gelişememişti.

Böyle bir ülkede Demokrat Parti'nin tahrip ettiği Demokratik Rejimin yeniden kurulmasını ve işletilmesini sadece Anayasa'dan beklemek ve kulluktan henüz kurtulamamış olan seçmen kitlesinin demagojiye açık niteliğinden dolayı, sandıktan çıkan demagog iktidarların Demokratik Rejimi benimseyeceğini ve geliştireceğini umut etmek, aslında gerçekçi olmayan, fazla iyimser bir tutum ve davranıştı.

Darbeyi yapanlar ve onların yeni anayasa için görevlendirdikleri uzmanlar da elbette bunun farkındaydılar.

Ama, Milli Birlik Komitesi'nin kendi içindeki **Türkeş Grubu** ile **Madanoglu Grubu** arasındaki Sağcı Türkçüler-Solcu Demokratlar bölünmesi hem onla-

rın ideolojik ve siyasal birliğini zedeledi ve güçlerini azalttı hem de bu bölünmenin ülkeyi kaosa götüreceğinden endişelenen İsmet İnönü'yü, bir an önce seçim yaparak iktidarı devretmeleri konusunda askerlere baskı yapmaya sevk etti.

Böylece iktidarı sivillere devredecek olan seçimlerin, yeni Anayasal Kurumların toplum tarafından özümlemeleri beklenmeden, aceleyle yapılması, Demagojik yöntemlerle Demokrasiyi yozlaştıranlara yeniden iktidar yolunu açtı.

Milli Birlik Komitesi'ndeki bölünme Alparslan Türkeş liderliğindeki Türkçü grubun, Türkiye'yi kendi ideolojilerine göre biçimlendirmek için çok uzun vadeli otoriter bir iktidarı hedeflemesinden ve Cemal Madanoğlu liderliğindeki öteki grubun CHP ve demokrasi çizgisine daha yakın olarak bir an önce seçime gidilerek, Demokratik Sivil Rejime dönülmesini istemesinden kaynaklanmıştı.

Sonunda Madanoğlu grubu daha hızlı davrandı ve Milli Birlik Komitesi'nin 14 üyesini yurt dışındaki görevlere atayarak tasfiye etti.

İktidarı sivillere devretmek için, 1961 yılında aceleyle seçimler yapıldı ve çok kısa bir süre önce infaz edilmiş olan idamların da olumsuz etkisiyle önemli ölçüde oy kaybetmiş olan CHP yüzde 36,7 ile 1. parti oldu ama oyların üçte ikisini almasına rağmen tek başına iktidarı kazanamadı.

Türkiye bir yandan yeni anayasal kurumları kurup işletmeye çalışırken öte yandan Talat Aydemir'in 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 darbe teşebbüsleriyle ve 1965 seçimlerine kadar koalisyon hükümetlerinin sorunlarıyla uğraştı ve 1965 seçimlerinde Demokrasiyi yozlaştıran Demokrat Parti'nin devamı olduğunu iddia eden Adalet Partisi yeniden tek başına iktidar oldu.

Bu arada yaşanan demokratikleşme sürecinde hem sosyalist sol hem de dinci sağ akımlar serbest bırakılmıştı.

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamında Sosyalistler/Komünistler Mehmet Ali Aybar'ın liderliğinde Türkiye İşçi Partisi'ni, TIP'i kurdular.

Sosyalist bir partinin kuruluşu CHP'yi de etkiledi ve İsmet İnönü, "Ortanın Solu" sloganı ile CHP'yi Sosyal Demokrat çizgiye yöneltti.

Bu çizgi, 12 Mart 1971 Askeri Darbesi'nden sonra Ecevit'i CHP Genel Başkanlığına ve iktidara taşıyacaktı.

1965 seçimlerinden önce Meclis'te kabul edilen, tek bir oyun bile harcanmasını engelleyen, bütün oyları Meclise taşıyan Milli Bakiye sistemi ile her siyasal görüşün Mecliste adaletli temsiline olanak tanımıştı.

Bu sayede örneğin, Sosyalist kimlikli Türkiye İşçi Partisi, %3 dolayında oy almasına rağmen, bağımsız Çetin Altan'la birlikte Meclise 15 milletvekili sokabilmişti.

Fakat Sosyalist/Komünist Hareket içinde de birbirleriyle pek de uzlaşmayan farklı gruplar vardı.

Örneğin **Mihri Belli** önderliğinde Milli Demokratik Devrim, MDD hareketi, siyaseten Türkiye İşçi Partisi'nden farklı bir strateji izlemekten yanaydı.

Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgali üzerine Parti içindeki tartışmalar, **Behice Boran-Sadun Aren** grubunun **Mehmet Ali Aybar**'ın "Güler yüzlü Sosyalizm" stratejisine karşı çıkmasıyla, bölünmeye dönüştü ve Milli Bakiye Sistemi'nin kaldırılmasıyla iyice zayıflayan TIP Meclis'teki gücünü de, toplumdaki etkisini de yitirdi.

Bu arada sadece Türkiye'deki demokratikleşme sürecinin sonucu olarak değil, aynı zamanda Fransa'da "1968 Gençlik Hareketi"nin başlamasıyla da bütün dünyaya yayılan "Devrimci" atmosferde, üniversitelerde kıpırdanmalar meydana geldi ve bu hareketler çerçevesinde ana çizgisi Sosyalizm/Komünizm olan "yeni bir kültür, yeni bir üniversite, yeni bir ülke" hedefiyle yola çıkmış üniversite gençliğinin örgütü olarak Fikir Kulüpleri Federasyonu, FKF kuruldu.

Bir süre sonra FKF'de de sol ideoloji ve strateji açısından bölünmeler başladı. **Perinçek** grubu "Çin Komünizmini" benimseyerek ve Sovyetler Birliği'ni "Sosyal Emperyalist" diye niteleyerek ayrı baş çekerken kalanlar da MDD hareketiyle bütünleşerek, "Dev-Genç" olarak yoluna devam etti.

Solda devrimcilik adına yola çıkan bir başka grup da **Doğan Avcıoğlu** önderliğinde, **Madanoğlu**'nun da desteğiyle, Asker-Sivil Bürokrasi önderliğine dayalı bir devrim stratejisi izliyordu.

Önce **YÖN** sonra da **DEVİRİM** dergileri etrafında örgütlenmiş olan bu grup, esas olarak **Avcıoğlu**'nun *Türkiye'nin Düzeni* adlı kitabında ayrıntılandığı, "Asker-Sivil Bürokrasi" önderliğinde bir "Ulusal Devrim" stratejisini savunuyordu.

Bu grup sonradan MDD Grubu ile de birleşti ve TSK içinden de taraftar toplayarak iktidara el koyma konusunda bir hayli yol aldı. Ama, 9 Mart'ta Tümgeneral **Celil Gürkan** ile planladıkları ve Kara Kuvvetleri Komutanı **Faruk Gürler** ile Hava Kuvvetleri Komutanı **Muhsin Batur** tarafından da desteklediği ileri sürülen darbe teşebbüsü, bu iki komutan aralarında anlaşamayınca ve hareket Korgeneral **Atif Erçikan** tarafından Genel Kurmay Bakanı **Memduh Tağmaç**'a ihbar edilince, 12 Mart 1971 Darbesi'yle zalimce dağıtıldı.

1961 Anayasası'nın özgürlükçü ortamından yararlananlar sadece Sosyalist, Komünist ve Sosyal Demokrat akımlar değildi.

Sağ kesimde de, Demokrat Parti'nin mirasçıları, Liberaller, Faşistler ve Şeriatçılar olarak üç ayrı grup halinde, emperyalistlerden de destek alarak çeşitli partiler, dernekler ve dergiler etrafında örgütlenerek güçleniyorlardı.

Nitekim, Liberal şemsiyeli sağ, Faşistleri ve Şeriatçıları da kendi şemsiyesi altına alarak 1965 seçimlerinde iktidar oldu.

Bu arada Şeriatçı ve Faşist sağ kesim, 1965'te "milliyetçi-mukaddesatçı" ittifakın ele geçirdiği Milli Türk Talebe Birliği, MTTB içinde örgütlenmişti.

MTTB, emperyalistlerin de desteğiyle anti-komünist bir kimlik kazanmış, sadece solculara değil, Atatürkçülere de saldıran bir örgüt olmuştu.

Faşistler ve Şeriatçılar bu örgütün çatısı altında 1960'ların sonuna doğru "Komünizme Karşı Şahlanış" mitingleri düzenliyorlardı.

Nitekim, MTTB ve Komünizmle Mücadele Derneği, KMD, 16 Şubat 1969 Pazar günü İnönü Stadı'nın karşısındaki yeşillik alanda ABD'nin 6. Filosu'nu önlerine alarak topluca kıldıkları namaz sonrasında solcu gençlerin ve işçilerin ABD'nin 6. Filosu'nu protesto için düzenledikleri mitingi, kanlı bir biçimde bastılar ve tarihe "Kanlı Pazar" sorumluları olarak geçtiler.

Namaz sırasında arkadan çekilen fotoğraflarında "kible yönünde" ABD'nin 6. Filosu görünüyordu.

İki solcu gencin, Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan'ın sopa ve bıçak darbeleriyle öldürüldüğü bu baskın, hiç kuşkusuz, (sonradan yazılan anılara ve yapılan itiraflara göre) Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanlığındaki devletin desteğiyle gerçekleşmişti.

O sıradaki Cumhurbaşkanı, "Türkiye'yi solcu gençlere mi emanet edeceğiz, elbette vatanını milletini seven, milliyetçi mukaddesatçı imam hatip mezunlarına..." sözleriyle tarihe geçmiş olan, Menderes ve arkadaşlarının idamını perde arkasında zorlayan ve 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi'nin de destekçisi olan Cevdet Sunay'dı.

Sunay, bir başka konuşmasında Amerikan karşıtlarını eleştirirken, askerlerin ayağındaki postalı, üstlerindeki iç çamaşırı bile Amerikalıların verdiğini belirtmişti.

Sonradan MHP'nin kurmaylarından olacak Yaşar Okuyan, "Kanlı Pazar"dan bir gün önce, ülkücüleri temsilen MTTB'deydi. Yıllar sonra, *O Yıllar* kitabında o gün MTTB önüne kamyonlarla getirilen sopaların gruplara dağıtıldığını şöyle anlattı: "Sonra aynı yerde birden mavi kurdeleler çıkmıştı ortaya... 'Bu mavi kurdeleleri Taksim'de komünistler meydana girerken takın. Kargaşada birbirinizi tanımış olursunuz. Hem polisin de haberi var durumdan, komünist olmadığınız anlaşılır' demişlerdi."

AKP iktidarı döneminde Meclis Başkanı olan İsmail Kahraman da, o sıralarda MTTB'nin genel başkanlığını yapmıştı.

Tam bu noktada Türkiye'de, dinci politikacılara ve cemaatlere "Demokrasi adına" destek vererek şeriatçılara iktidar yollarını açan "liberal solcuların" ihaneti de başlamıştı:

Örneğin, İdris Küçükömer, *Düzenin Yabancılaşması-Batılama* adlı kitabını bu dönemde yayınladı.

Kendisi, “Bu kitapçık, *Akşam* gazetesinde 14-17 Ekim 1968 tarihleri arasında ‘Ortanın Solu’ denen akımı eleştirmek üzere yayınlanan dört makalenin genişletilmesiyle ortaya çıkmıştır,” diyordu.

Tarikatların ve toprak ağalarının emrinde oldukları için kul niteliğindeki kimliklerini sürdüren sağcı köylü kalabalıklarını, ezildikleri için ilerici zanneden, bu yüzden de hemen hemen hepsi yanlış olan tezler üreten Küçükömer çok kabaca şunları söylüyordu:

“Türkiye’nin solcuları gericidir.

Türkiye’nin gerçek ilericileri sağdaki İslamcı halk kitleleridir.

1961 Anayasası gerici, antidemokratik bir Anayasadır.

Türk Millî Kurtuluş Savaşı antiemperyalist değildir. Bir Türk-Yunan savaşır.”

Üstelik Küçükömer yalnız da değildi.

Halktan kopuk olmakla suçlanan ve bunun kompleksini yaşayan sözde Marksistler, örneğin ünlü romancımız Kemal Tahir, gençliğindeki Atatürkçü dönemi kapatmış, romanlarında hemen hemen bütünüyle, Atatürk ve Cumhuriyet karşıtı tezlere destek vermişti.

Ünlü Sosyoloji Profesörü Cahit Tanyol, kendisinin anlattığına göre, Gülen Cemaati’nin ana kaynağı olan Nurcuları, bilirkişi tayin edildiği mahkemeye verdiği, “Tarikat değildir, okuldur; eğitim yapıyorlar,” içerikli raporuyla akıyor ve tarikatlarla cemaatlerin bugünlere kadar gelen siyasal etkinliklerine yol veriyordu.

Sevgili okurlarımız, özet olarak 1961 Anayasası ile 12 Mart 1971 arasındaki on yıl Türkiye’de güvenceli özgürlüklerin gerçekten yaşandığı, Demokratik Rejimin yeniden kurulmaya çalışıldığı bir dönemdi.

Biz bu dönemin olaylarını da Merkez Bankası’nın yıllık raporları dahil, pek çok belge ve kaynağa dayalı olarak araştırdık ve saptadık.

1930’ların sonunda ve 1940’ların başında doğup da bu dönemde yetişmiş olan ve siyasal idealleri de bu dönem içinde biçimlenmiş olanlar, 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve bu kitabın yazarlarından biri gibi, ömürleri boyunca “Demokratik, Laik ve Sosyal Hukuk Devleti” fikrini savundular.

Ama ne yazık ki bu dönemde filizlenen ve Demokratik Rejime destek veren sol gruplar bölünerek birbirlerine düşmüş ve Demokratik Bir Cephe oluşturamamış olduklarından, Atatürk Cumhuriyeti’ne karşı örgütlenen sağcı gurupların emperyalistlerce de desteklenen ittifaklarıyla, aynı 1920’lerdeki, 1930’larda ki Devrimciler gibi yenilgiye uğratıldılar.

Bu dönemdeki kronolojik olaylara bu bağlamda bakarsanız ülkenin nasıl adım adım, yeni bir “Karşı Devrim Darbesi” olan 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi’ne götürüldüğünü göreceksiniz.

1960

- 27 MAY Ordu yönetime el koydu ve 27 Mayıs İhtilali gerçekleşti. Meclis feshedildi. Cumhurbaşkanı **Celal Bayar** gözaltına alındı. Aynı gün, Milli Birlik Komitesi (MBK) kuruldu ve Başkanlığına **Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel** getirildi. Başbakan **Menderes**, Kütahya yolunda yakalanarak tutuklandı.
- 29 MAY Tarafsız kişilerden (3 asker ve 14 sivil) oluşan bir hükümet kurulduğu duyuruldu. **Gürsel**, devlet ve hükümet başkanlığı, TSK Başkomutanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı yetkilerini üstlendi. Ord. Prof. **Sıddık Sami Onar** başkanlığında toplanan Profesörler Kurulu, 27 Mayıs'ın meşru olduğu hakkında rapor verdi.
- 30 MAY DP İçişleri Bakanı Dr. **Namık Gedik**, tutuklu bulunduğu Harp Okulu'nda pencereden atlayarak intihar etti. Gözaltına alınan 150 kişi Yassıada'ya getirildi.
- Kapatılan bütün gazetelerin kapatılma kararları iptal edildi ve gazetelerin hangi yayınları yapabileceğine dair tebliğ yayımlandı. Hapisteki bütün gazetecilerin serbest bırakılacağı ve tüm davaların düşürüldüğü açıklandı.
- 31 MAY Darbenin ardından Aydın, Malatya, Nazilli, Adana, Mersin ve Adapazarı'nda halk silahlı kuvvetlere destek mitingleri yaptı.
- Türk Ordu Futbol Takımı ikinci defa dünya şampiyonu oldu.
- 1 HAZ **İsmet İnönü**, Ankara'da yaptığı basın toplantısında, ordunun harekâtından haberdar olmadığını kesin olarak belirtti.
- 2 HAZ **Cemal Gürsel**, 28 Nisan olaylarında ve 27 Mayıs'ta ölenlerin Anıtkabir'in yakınına gömüleceğini açıkladı.
- 3 HAZ Orgeneral **Ragıp Gümüşpala** Genelkurmay Başkanlığına, Orgeneral **Cevdet Sunay** da Kara Kuvvetleri Komutanlığına atandı.
- 8 HAZ İstanbul'da on binlerce kişi 27 Mayıs'ı ve orduyu desteklemek için miting yaptı. Ordu mensupları ve halk hazineye yardım amacıyla alyanslarını bağışlamaya başladılar.
- 10 HAZ 28 Nisan ve 27 Mayıs'ta ölen **Turan Emeksiz**, **Nedim Özpulat**, **Ersan Özey**, **Ali İhsan Kalmaz** ve **Sökmen Gültekin** Anıtkabir'in yamacında oluşturulan "Devrim Şehitleri Mezarlığı"nda toprağa verildi. **Celal Bayar** ve **Adnan Menderes** yargılanmak üzere Yassıada'ya götürüldü.
- 12 HAZ Milli Birlik Komitesi'nin 1 sayılı Kanunu ile anayasanın bazı maddeleri kaldırıldı ve TBMM feshedildi. TBMM'nin tüm hak ve yetkileri kabul edilen geçici anayasa gereğince Milli Birlik Komitesi'ne verildi.
- 16 HAZ Yüksek Adalet Divanı'nın Muhakeme Usulüne Ait Kanun kabul edildi.

- Yassıada'da tutuklu bulunan eski başbakan **Menderes** sınır krizi geçirdi, revire kaldırıldı.
- 21 HAZ Milli Birlik Komitesi, TBMM binasında görev yapmaya başladı.
- 22 HAZ Emekli Oramiral **Fahri Korutürk**, Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'ne atandı.
- 25 HAZ İşadamı **Vehbi Koç**, Hazine'ye 26 kilo altın ve bina bağışladı.
- 28 HAZ Ruhsatsız silah taşıyanlara ilişkin af yasası çıkarıldı.
- 30 HAZ Geçici Anayasa'nın 6. maddesine göre Milli Birlik Komitesi tarafından seçilen 1 Başkan ve 30 üyeden oluşan Yüksek Soruşturma Kurulu toplandı.
- 4 TEM Siyasi partilerin ocak ve bucak örgütleri kaldırıldı.
- 7 TEM Milli Birlik Komitesi, eski cumhurbaşkanı **Celal Bayar**'ın vatana ihanet iddiasıyla Yüce Divan'a sevkine karar verdi.
- 10 TEM Din Eğitimi Müdürlüğü kuruldu. İmam Hatipler ve Yüksek İslam Enstitüleri Din Eğitimi Müdürlüğüne bağlandı.
- 11 TEM İdam cezasındaki yaş sınırı kaldırıldı.
9. Türk Dil Kurultayı Ankara'da toplandı.
- 14 TEM Türk Dil Kongresi, ezanın tekrar Türkçe okunması için karar aldı. Fakat bu karar, 27 Mayıs 1960 İhtilali ile birlikte kurulan Milli Birlik Komitesi tarafından onaylanmadı.
- 19 TEM Milli Birlik Komitesi eski iktidar üyelerinin Yassıada'da yargılanmalarına karar verdi.
- 23 TEM Türk Edebiyatçılar Birliği olağanüstü toplantı yaptı. Toplantıda **Peyami Safa**, **Samet Ağaoglu** ve **Faruk Nafiz Çamlıbel**, 27 Mayıs'tan önce baskı rejimi taraftarı oldukları gerekçesiyle birlikten çıkarıldılar.
- 24 TEM Gazete sahipleri ve yazı işleri müdürleri, basının kendi kendini denetlemesini sağlayacak Basın Ahlak Yasası'nı imzaladı.
- 29 TEM *Havadis* gazetesi sıkıyönetimce tahrikçi ve ayrılıkçı yayın iddiasıyla 10 gün süreyle kapatıldı.
- 3 AĞU Aralarında Genelkurmay Başkanı Orgeneral **Rağıp Gümüşpala**'nın da bulunduğu 235 general ve 5 bine yakın subay emekliye sevk edildi. (Gerekçe olarak ordunun subay hademesinin gençleştirilmesi, rütbe enflasyonunun önlenmesi, kadro fazlalığının giderilmesi ve rütbe sıralamasının yeniden kurulması gösterilmişti.) Emekliye sevk edilen subaylar, Emekli İnkılap Subayları Derneği'nin kısaltması olan EMİNSU adıyla bir dernek kurdular. Genelkurmay Başkanlığına Orgeneral **Cevdet Sunay** atandı.
- 13 AĞU Berlin Duvarı'nın yapımına başlandı.
- 16 AĞU Zürih ve Londra Antlaşmaları'na dayanılarak Kıbrıs'ın bağımsızlığı yürürlüğe girdi. Belgeleri Cumhurbaşkanı **3. Makarios**, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin

Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Fazıl Küçük ile Türkiye, İngiltere ve Yunanistan konsolosları imzaladı.

Anlaşma gereğince Kıbrıs'ta bulunacak Türk Alayı Kıbrıs'a çıkarak 82 yıl sonra adaya tekrar ayak bastı.

- 20 AĞU Merkez Bankası 1 ABD Doları'nın fiyatını 280 kuruştan 900 kuruşa yükselttiğini Milletlerarası Para Fonu'na bildirdi.
- 21 AĞU 3 bin 4 yüz subay daha emekli edildi.
Çanakkale Anıtı törenle açıldı.
- 22 AĞU Merkez Bankası 1 ABD Doları'nın alım fiyatının 900 kuruş olduğunu ilan etti.
- 23 AĞU Dört yüz polis emekli edilirken 600'ünün yeri değiştirildi.
- 25 AĞU Milli Birlik Komitesi, 10 bakanı görevden aldı.
1 EYL Mahkeme kararı ile DP'nin mallarına el konuldu.
- 10 EYL Milli Korunma Kanununa aykırılıktan dolayı verilen cezalar affedildi
- 18 EYL Milli Birlik Komitesi tarafından Yassıada'da yargılanacak eski iktidar üyelerine atfedilecek suçlar anayasayı ihlal, vatana ihanet, 28 Nisan Olayları, İsmet İnönü'ye hazırlanan suikastlar, yolsuzluklar ve döviz kaçakçılığı olarak belirlendi.
- 21 EYL 27 Mayıs günü, "Milli Birlik ve Hürriyet Bayramı" olarak kabul edildi.
- 22 EYL Albay Alparслан Türkeş, başbakanlık müsteşarlığı görevinden alındı.
- 24 EYL Yüksek Adalet Divanı kuruldu.
- 25 EYL Celal Bayar, bel kemeri ile intihara teşebbüs etti, bir subay tarafından kurtarıldı.
- 27 EYL Türkiye-Amerika Kredi Antlaşması imzalandı.
- 29 EYL Demokrat Parti, Ankara 4. Asliye Mahkemesi kararıyla kapatıldı.
- 30 EYL Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kurulması Hakkında Kanun Milli Birlik Komitesi'nde kabul edildi. (5 Ekim 1960'ta *Resmî Gazete*'de yayınlandı.
- 3 EKI Yüksek Adalet Divanı üyeleri, Ankara'dan uçakla İstanbul'a getirilerek Heybeliada'da kendilerine ayrılan otele yerleşti ve Yassıada'da çalışmalarına başladı.
- 5 EKI İstanbul'da sıkıyönetim 1 Mart 1961'e kadar uzatıldı.
- 14 EKI Yassıada'da Yüksek Adalet Divanı yargılamalara başladı. İlk dava Afgan Kralı'nın Celal Bayar'a hediye ettiği köpeğin hayvanat bahçesine satışıyla ilgili "Köpek Davası" idi.
- 19 EKI 6-7 Eylül Olayları'yla ilgili dava başladı.
155 Kürt toprak ağası için sürgün yasası çıkarıldı.

- 23 EKI Genel nüfus sayımı yapıldı: Türkiye'nin nüfusu 27.754.820.
- 26 EKI Genel Af Kanunu kabul edildi.
- 27 EKI Üniversitelerdeki 147 öğretim üyesi MBK tarafından görevden alındı.
- 28 EKI Millî Birlik Komitesi'nin 147 öğretim üyesini görevden alınmasını protesto eden İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar ve İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Fikret Narter görevlerinden istifa ettiler.
- 29 EKI Millî Birlik Komitesi'nin 147 öğretim üyesini görevden almasına tepki gösteren Ankara Üniversitesi Rektörü Suut Kemal Yetkin istifa etti.
- 31 EKI Millî Birlik Komitesi'nin öğretim üyelerini üniversiteden atmasını protesto eden Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörü Turhan Feyzioğlu istifa etti.
- 6 KAS ABD'nin Türkiye'ye teslim ettiği 15 nükleer başlıklı füzeden İzmir Çiğli'ye yerleştirilenlerin ilk partisi ve fırlatma rampası faaliyete geçti, 1962'de hepsi operasyonel hale geldi.
- 9 KAS Demokrat Parti adayı John F Kennedy, Amerikan Başkanı seçildi.
Emekliye ayrılan subaylardan istekli olanların öğretmenliğe alınması hakkında kanun kabul edildi.
- 13 KAS MBK'nın askeri yönetimin uzun sürmesini isteyen 14 üyesi, bir an önce seçim yaparak yönetimi sivillere devretmek isteyen Gürsel-Madanoğlu grubu tarafından komiteden tasfiye edilerek yurt dışına gönderildi. MBK, 23 üye ile yeniden kuruldu.
Alparslan Türkeş, büyükelçilik müşaviri olarak Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'ye gönderildi.
- 14 KAS Yassıada duruşmalarında, eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yla ilgili döviz yolsuzluğu davası başladı. Aynı gün, eski başbakan Adnan Menderes'in yargılandığı "Bebek Davası"nda delil olarak bebeğin kemikleri Ankara'dan getirildi.
Millî Birlik Komitesi, Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluşu Hakkındaki Kanunu kabul etti. Bu kanunla, Dışişleri dış teşkilatında 14 müşavirlik kuruldu ve komitedeki görevlerinden affedilen 14 üye, en az iki yıl yurda dönmek kaydıyla bu müşavirliklere atandı.
- 18 KAS Af Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun kabul edildi.
- 29 KAS Yassıada yargılamalarında "Radyo Davası" başladı. Eski Demokrat Partililer, devlet radyosunu parti yayın organı haline getirmekle suçlanıyordu.
- 4 ARA Cemal Gürsel'in artan rahatsızlığı için ABD'den doktor getirildi.
- 5 ARA *Resmî Gazete*'de yayımlanan 10 maddelik değişiklikte Basın Kanunu özgürlükçü bir metin haline getirildi.

- 7 ARA Milli Birlik Komitesi, Kurucu Meclis Yasası'nı kabul etti.
- 9 ARA Türkiye-İngiltere Kredi Antlaşması imzalandı.
- 13 ARA 157 sayılı Kanunla Kurucu Meclis kuruldu. Temsilciler Meclisi Seçimi Kanunu kabul edildi.
Devlet Personel Dairesi Kurulması Hakkında Kanun kabul edildi.
- 14 ARA Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü OECD Konvansiyonu yürürlüğe girdi. Örgüt 9 Ortak Pazar üyesi ile Avrupa Serbest Ticaret Birliği EFTA'ya üye 7 ülke, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada tarafından kuruldu. Türkiye de anlaşmayı imzaladı.
- 15 ARA Erzurum Radyosu yayına başladı.
- 19 ARA İskenderun'da Atatürk Anıtı saldırıya uğradı.
- 30 ARA Uluslararası Para Fonu IMF ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OECD), Türkiye'ye kredi vermeyi kabul etti.
CHP aralarında Genel Başkan İsmet İnönü de bulunan 49 Kurucu Meclis üyesini seçti.

1961

- 1 OCA Türkiye, IMF ile ilk stand-by anlaşmasını yaptı, 16 milyon SDR kaynak kullanıldı.^(*)
- 2 OCA Basın İlan Kurumu kuruldu.
Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu kabul edildi.
Bağımsız bir "Kürt devleti" kurmayı istemekle suçlanan 49 kişinin yargılanmasına Ankara'da başlandı.
- 4 OCA Kabineyi kurma serbestisi için bütün bakanlar istifa etti.
Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu kabul edildi.
- 5 OCA Cemal Gürsel'in başbakanlığında 25. Cumhuriyet hükümeti kuruldu. Yassıada duruşmalarında 6-7 Eylül Olayları davası sonuçlandı. Sanıklardan Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve eski İzmir Valisi Kemal Hadımlı mahkûm oldular. Aynı gün Fuat Köprülü ile Fahrettin Kerim Gökay Yassıada'dan tahliye edildi.
Dumlupınar Zafer Abidesi'nin Yapımı Hakkında Kanun kabul edildi.

(*) SDR: IMF tarafından 1969 yılında meydana getirilmiş uluslararası bir rezerv para birimidir. 1969 yılına kadar ABD Doları cinsinden olan rakamlar 1 SDR 1 ABD Doları kuru üzerinden SDR'ye dönüştürülmüştür.

- 6 OCA Kurucu Meclis ilk toplantısını yaptı.
- 10 OCA Basın çalışanlarıyla ilgili 212 sayılı Kanun yürürlüğe girdi. Bu gün 1961-1971 yılları arasında, "Çalışan Gazeteciler Bayramı" adıyla kutlandı; 1971 yılındaki askeri müdahaleden sonra ülkede gazetecilerin bazı haklarının sınırlandırılması ve kısıtlanması üzerine kutlama gününün adı, "10 Ocak Çalışan Gazeteciler Günü" olarak değiştirildi. Bu yasayı protesto eden gazete sahipleri 3 gün süreyle gazete çıkarmama kararı aldılar.
- 12 OCA Hükümet siyasi partilere yeniden faaliyete geçmeleri için izin verdi.
- 14 OCA Memleketçi Cumhuriyet Partisi kuruldu.
- 16 OCA Yeni kurulacak siyasi parti tüzüklerinin İçişleri Bakanlığı tarafından incelenmesine karar verildi.
- 19 OCA Yassıada duruşmalarında İpar Davası sanıkları Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Medeni Berk, Hayrettin Erkmen ve armatör Ali İpar mahkûm oldu.
İstanbul'da atlı arabalara plaka verilmemesi kararlaştırıldı.
- 24 OCA Yassıada duruşmalarında Başsavcı Altay Ömer Egesel Adnan Menderes'in idamını istedi.
- 6 ŞUB Mutedil Liberal Parti kuruldu.
- 7 ŞUB Türkiye-Amerika Uranyum Antlaşması imzalandı.
- 11 ŞUB Adalet Partisi, Çalışma Partisi, Memleketçi Serbest Parti, Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi kuruldu.
- 13 ŞUB Yeni Türkiye Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Güven Partisi, Düstur Partisi, Müsavat Partisi, Millete Hizmet Partisi, Muhafazakâr Parti ve Cumhuriyetçi Parti kuruldu.
Kemal Türkler, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, İbrahim Denizcier'in de aralarında olduğu bir grup sendika yöneticisi tarafından kurulmuş olan Türkiye İşçi Partisi'nin Genel Başkanlığına Avni Erakalın getirildi.
- 2 MAR Türkiye, demokratik özgürlükler konusunda Avrupa Konseyi'ne güvence verdi.
- 6 MAR İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Türkiye üzerinden geçerken bir saatliğine Ankara'ya geldi ve Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel ile bir saat görüştü. Gazetecilerin görüşme hakkındaki ısrarlı sorularına Cemal Gürsel şu yanıtı verdi: "İngiltere Kraliçesi ile ne konuşulursa onları konuştuk. Gazetecileri enterese edecek hiçbir şey de konuşulmadı. Ötesini siz de biliyorsunuz."
- 7 MAR Çalışma Partisi, Sosyalist Parti'ye katıldı.
- 12 MAR Konya'da Arapça öğreten 48 mahalle okulu kapatıldı.
Konya'da 150 kahvehanenin "Halk Dershanesi" yapılarak geceleri eğitim verilmek üzere kullanılması kararlaştırıldı.

- 28 MAR Anayasa'nın Halkoyuna Sunulması Hakkındaki Kanun kabul edildi.
- 1 NİS Siyasi partilerin il ve ilçe toplantıları ile kongre yapmalarına izin verildi.
- 6 NİS Temsilciler Meclisi'nde subay ve astsubayların oy kullanmaları kabul edildi.
- 17 NİS ABD'nin desteğini arkasına alan sürgündeki Kübalılar, Fidel Castro rejimini yıkmak için Domuzlar Körfezi Çıkarması'nı gerçekleştirdi. Girişim başarısızlıkla sonuçlandı.
- 19 NİS 27 Mayıs'tan sonra ilk basın mahkûmiyeti gerçekleşti. **Ahmet Emin Yalman**, 25 lira ağır para cezasına çarptırıldı.
- 23 NİS İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi binası müze haline getirildi. Yerli üretim olan 27 Mayıs Treni ilk seferini yaptı.
- 10 MAY Türkiye Büyük Millet Meclisi nispi temsil seçim sistemini kabul etti.
- 11 MAY Yassıada'da "Anayasa'yı ihlal" davası başladı. Davada, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'yle görevlerinden düşürülen, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan **Adnan Menderes**, Maliye Bakanı **Hasan Polatkan** ve Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu**'nun da aralarında bulunduğu 400 kadar Demokrat Partili politikacı ve partiyle ilişkisi olduğu iddiasıyla bürokrat ve asker sanık yargılanmaya başlandı.
- 18 MAY *Tanin* gazetesi yazarı, **Aziz Nesin**, yazısında komünizm propagandası yapmak gerekçesiyle tutuklandı.
- 20 MAY 27 Mayıs sonrası ilk büyük işçi mitingi, Eskişehir'de binlerce işçinin katılımıyla yapıldı.
- 24 MAY Cumhuriyet Senatosu üyeleri için hazırlanan Seçim Kanunu kabul edildi. Kanunla çoğunluk sistemi getirildi. İmralı adasındaki iki bin mahkûmun barındığı cezaevinde çıkan isyan bastırıldı. Ankara ve İstanbul'daki sıkıyönetimin uzatılması hakkındaki Kurucu Meclis Kararı yürürlüğe girdi.
- 25 MAY Nisbi Temsil Sistemine dayalı olan Milletvekili Seçim Kanunu kabul edildi.
- 27 MAY Hazırlanan yeni Anayasa, Kurucu Meclis'te oylamaya katılan 262 üyeden 260'ının oyu ile benimsendi.
- 31 MAY Anayasa Tasarısı, halkoyuna sunulmak üzere Resmi Gazete'de ilan edildi.
- 1 HAZ Hava Kuvvetleri Komutanı Korgeneral **İrfan Tansel** görevinden alındı. Bulgarlar Karadeniz'de 17 balıkçımızı kaçırdı, silah tehdidi altında Burgaz Limanı'na sürükledi. Toprak Reformu Kanun tasarısı tamamlandı.
- 2 HAZ Yurt dışında öğrenim görmek serbest bırakıldı.

- Bakanlar Kurulu seyahat serbestisini kabul etti, yurt dışına çıkacaklara 200 dolar verilmesi karara bağlandı.
- 6 HAZ Ordu içindeki Silahlı Kuvvetler Birliği, Cemal Gürsel'e muhtıra vererek, Korgeneral Tansel'in göreve iadesini istedi.
Türkiye-Almanya Kredi Antlaşması imzalandı.
- 8 HAZ Korgeneral Tansel, görevine iade edildi.
- 10 HAZ Hür Sosyalist Partisi kuruldu.
- 14 HAZ Demokrat Partililerin avukatı Hüsamettin Cindoruk, 6 ay hapse mahkûm edildi.
- 20 HAZ Türkiye Almanya'ya işgücü ihracına başladı. Almanya'ya gitmek isteyenler, İş ve İşçi Bulma Kurumu önünde toplandı.
- 9 TEM Halkoyuna sunulan Anayasa, %61,5 "evet" oyuyla kabul edildi.
- 10 TEM Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Din İşleri Genel Müdürlüğü kuruldu.
- 20 TEM Korgeneral Cemal Madanoğlu, "Senatör olmak için ihtilal yapmadık" dedi. Milli Birlik Komitesi, Madanoğlu'nun istifasını kabul etti.
334 No'lu Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Kanunu, *Resmi Gazete*'de yayımlandı.
- 21 TEM Kurucu Meclis, 15 Ekim'de seçimlerin yapılmasına karar verdi.
- 22 TEM Kuzey Irak'tan 1500 Türkmen Türkiye'ye sığındı.
- 11 AĞU Yassıada duruşmaları, 9 ay 25 gün sonra sona erdi.
İstanbul'da 92 yıldır hizmet veren tramvaylar kaldırıldı. Son seferini yapan tramvaylar yolcuları ücretsiz taşıdı.
- 12 AĞU Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal, "Parti kapatılmasına karşıyız," dedi.
- 13 AĞU Gece yarısı Berlin Duvarı yükselmeye başladı. Berlin'in Sovyet işgal bölgesi olan doğusu, Soğuk Savaş'ın simgesi olan duvarla Amerikan işgal bölgesi batı Berlin'den fiziksel olarak da ayrıldı.
- 16 AĞU Kurucu Meclis, Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetimin uzatılmasına dair karar aldı.
- 24 AĞU Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel, "İslam dini Arap dilinin esaretinden kurtulmalı," dedi.
- 5 EYL Çankaya'da toplanan parti liderleri seçim konuşmalarında 27 Mayıs'ı eleştirmeme ve Demokrat Parti'yi övmeme bildirisini imzaladı. Liderler, ayrıca, rejimin ahlakını bozmayacaklarına dair şeref sözü verdi.
- 6 EYL Kısa adı Eminsü olan Emekli İnkılap Subayları Derneği süresiz kapatıldı.
- 13 EYL İsmet İnönü Devlet Başkanı Cemal Gürsel'e, "Sayın Orgeneral" diye hitap eden ve idamlara karşı olduğunu bildiren ünlü mektubu yazdı: "Memle-

ketimizin bugünkü halinde ne kadar az sayıda olursa olsun, ölüm kararlarının tasdik ve infazı yüksek milli menfaatlere her suretle aykırıdır. Kansız bir ihtilal yapıldı. Böyle bir ihtilalden bir buçuk sene sonra, geçmiş bir iktidar erkânının siyasi suçlarından dolayı idam edilmeleri, siyasi idamların bünyesinde zaten mevcut olan hak tereddüdünü azami ölçüde arttırmış olacaktır.

Suçluların en ziyade kahrını çekmiş vatandaşlar bile bu infazı aşırı bulacak ve müteessir olacaklardır. İhtilalden bir buçuk sene sonra seçimlere gidiyoruz. Eski, yeni siyasi parti mensupları arasında yaklaşma ve anlaşma çareleri arıyoruz. Bu çabalama içinde artık eskimiş olan siyasi suçlardan dolayı idam cezası tatbik etmek, siyasi partiler arasında ve memlekette manen huzur teessüsünü imkânsız kılacaktır.”

15 EYL 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrası kurulan Yassıada Yüksek Adalet Divanı kararları açıklandı. Aralarında eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da bulunduğu 15 kişiye idam, 31 kişiye ömür boyu hapis, 408 kişiye çeşitli hapis cezaları verildi. 133 kişi beraat etti. Son oturuma intihara teşebbüs eden eski Başbakan Adnan Menderes katılmadı.

22. Uluslararası Oryantalistler Kongresi İstanbul'da toplandı.

16 EYL Fatin Rüştü Zorlu ile Hasan Polatkan, İmralı Adası'nda idam edildiler.

17 EYL Adnan Menderes, İmralı adasında idam edildi.

Milli Birlik Komitesi, 65 yaşını aşan Celal Bayar ile idam kararları çoğunlukla alınan öteki hükümlülerin cezalarını müebbette çevirdi.

23 EYL Türk Hava Yolları'na ait Tay uçağı Esenboğa yakınlarına düştü, 28 kişi öldü.

27 EYL Suriyeli subaylar askeri darbe gerçekleştirdi. Suriye'deki askeri darbenin ardından bu ülke Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden çekildi.

28 EYL Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti dağılınca bağımsızlığını ilan etti.

1 EKİ Türkiye'nin Beyrut Büyükelçiliği'ne bomba atıldı. Bombayı Nasırcıların attığı belirlendi. Bunun üzerine Mısır'ın Ankara Büyükelçisi'nden Türkiye'yi terk etmesi istendi ve Kahire'deki Türkiye Büyükelçisi geri çağırıldı.

15 EKİ Genel seçim yapıldı. (CHP % 36,7/173 milletvekili; AP % 34,8/158 milletvekili, CKMP % 14/54 milletvekili, YTP % 13,7/65 milletvekili)

20 EKİ Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ankara'da kuruldu. 6. Türk Tarih Kongresi Ankara'da başladı.

25 EKİ İki kademeli Meclis ilk toplantısını yaptı.

26 EKİ Cemal Gürsel, TBMM'de 607 oyun 434'ünü alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 4. Cumhurbaşkanı oldu. Suat Hayri Ürgüplü Senato, Fuat Sirmen Meclis Başkanı seçildiler.

- 27 EKI **Emin Fahrettin Özdilek, Cemal Gürsel'in** Cumhurbaşkanı olması üzerine Vekâleten Başbakanlığa getirildi.
- 28 EKI Pek çok sanatçıyı senelerce sahnesinde ağırlayacak olan Maksim Gazinosu açıldı.
- 29 EKI "Devrim" adıyla üretilen ilk otomobil Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e hediye edildi.
- 31 EKI Almanya ile Türkiye arasında İşgücü Antlaşması imzalandı. *Tanin* gazetesindeki yazılarında komünizm propagandası yaptıkları ileri sürülen Aziz Nesin ile Genel Yayın Müdürü İhsan Ada beraat ettiler.
- 2 KAS Üniversiteye giremeyen 100 öğrenci İstanbul'dan Ankara'ya yürümeye başladı.
- 9 KAS Devrim Partisi, Milli Birlik Komitesi'nin 1 sayılı kararına aykırı görüldüğünden faaliyete geçemedi.
- 10 KAS Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, İsmet İnönü'den hükümeti kurmasını istedi.
- 13 KAS Üniversiteye giremeyen öğrenciler İstanbul'da gösteri yapmak isteyince polis müdahale etti.
- 15 KAS CHP ve AP arasında kurulacak koalisyon hükümetinin protokolü imzalandı.
- 20 KAS İsmet İnönü'nün Başbakanlığında Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti kuruldu. CHP-AP koalisyon hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti'nin 26. hükümeti oldu.
- 27 KAS Almanya ile İşgücü Antlaşması'ndan sonra 55 kişilik ilk Türk işçi kafilesi Almanya'ya ulaştı. Milli Eğitim Bakanlığı'nda Kurulan Halk Eğitimi Komitesi, Kuranın ve ezanın Türkçeleştirilmesini önerdi.
- 1 ARA Sıkıyönetim kaldırıldı.
- 2 ARA İsmet İnönü'nün başkanlığında kurulan kabine 4 ret, 78 çekimsere karşı 269 oyla güvenoyu aldı.
- 18 ARA Yeni Demokrat Parti kuruldu.
- 20 ARA Doğan Avcıoğlu'nun sahipliğini ve Yazı İşleri Müdürlüğü'nü üstlendiği *Yön* dergisinin ilk sayısı çıktı. Derginin ilk sayısında 150 aydın ortak bir bildiri yayımlayarak Türkiye'nin kalkınma yöntemlerine ve devletçiliğin önemine dair görüşlerini paylaştı.
- 31 ARA İstanbul'da yaklaşık 100 bin işçi grev hakkı için miting yaptı.

1962

- 2 OCA İstanbul'da liman işçileri greve başladı. İşçiler, işverenleri Denizcilik Bankası'nın iş sözleşmesini bozması üzerine işlerini bıraktılar.
- 18 OCA Komisyon, 147'lerin üniversiteye dönmelerini kabul etti.
- 19 OCA Genelkurmay Karargâhı'nda Cevdet Sunay başkanlığında, Genişletilmiş Komuta Konseyi toplandı.
- 26 OCA General Sıtkı Ulay, doğal senatörlükten çekildi.
- 28 OCA Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in başkanlığında, toplanan III. Çalışma Meclisi, toplantılarının 13. gününde işçiye grev, işverene de lokavt hakkının verilmesini oybirliğiyle kabul etti.
- 5 ŞUB 7. Milli Eğitim Şûrası toplantı.
- 9 ŞUB Mehmet Ali Aybar, Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanlığına getirildi.
- 12 ŞUB Türk Silahlı Kuvvetleri'ne hakaret ettiği iddia edilen Adalet Partisi Zonguldak Milletvekili Nuri Beşer'in dokunulmazlığı kaldırıldı.
- 13 ŞUB Eski Adalet Bakanı Hüseyin Avni Göktürk ve eski Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan tutuklandı. Eski bakanların, devlet hazinesine ait dövizle radyo pili ithal ettikleri ileri sürüldü.
- 14 ŞUB Celal Bayar, tedavi için Kayseri Cezaevi'nden Ankara'ya getirilerek Ankara Tıp Fakültesi'ne yatırıldı. (17 Şubat'ta geri döndü.)
- 22 ŞUB Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir ve arkadaşları darbe girişiminde bulundu.
- 23 ŞUB Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir ve arkadaşlarının başlattığı ayaklanma bir gün bir gece sürdü. İsyancı subaylar, 23 Şubat sabahı Genelkurmay'a teslim oldu. İsyan katılan birlikler, yavaş yavaş kıışalarına döndü.
- 24 ŞUB Avrupa Para Fonu direktörler meclisi, Türkiye'ye 45 milyon dolarlık kredi açılmasını kabul etti.
- 2 MAR Eski Adalet Bakanı Hüseyin Avni Göktürk ve eski Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan tahliye edildi.
- 3 MAR Anayasa ve demokratik nizama karşı fiil ve davranışları önlemek amacıyla hazırlanan "Tedbirler Kanunu" Millet Meclisi'nde kabul edildi. Tasarı TBMM'de temsil edilen dört parti tarafından ortaklaşa getirildi. CHP Manisa Milletvekili Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, kanunu protesto için partisinden ve milletvekilliğinden istifa etti. Basına da ağır cezalar getiren kanuna karşı çeşitli basın kuruluşları harekete geçerek, konuyla ilgili ortak bir bildiri yayımladı.
- 4 MAR CHP İzmir Milletvekili Osman Nuri Adal, yazar, şair ve düşünür Nihal

- Atsız'ın 1945 yılında Almanya'da bulunan eşine gönderdiği mektupları Meclis'te okudu. Atsız'ın mektuplarda Atatürk'ü ahlaksızlık, İsmet İnönü'yü korkaklıkla suçladığı ortaya çıktı.
- 6 MAR Ekrem Alican, Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanlığından istifa etti.
- 11 MAR İstanbul İşçi Sendikaları Birliği feshedildi. Bu tarihten sora birliğin görevlerini Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu üstlendi.
- 20 MAR Milletlerarası İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, Türkiye'nin 1962 yılı tediye muvazenesi (Ödemeler dengesi) açığını karşılamak üzere Avrupa Para Sandığı'ndan 45 milyon dolarlık kredi açılmasına karar verdi.
- 25 MAR EOKA'cılar Kıbrıs'ta iki camiye bomba attılar. Bayraktar Camisi'nin minaresi harap oldu.
- 26 MAR Basın kartları yönetmeliğini yürürlüğe koyan Bakanlar Kurulu kararı yayınlandı.
- 28 MAR Ekim 1960'ta askeri yönetimce görevlerinden uzaklaştırılan 147 öğretim üyesinin geri dönmelerine olanak sağlayan kanun, TBMM'de kabul edildi.
- 30 MAR Türkiye, IMF ile stand-by anlaşması yaptı, 15 milyon SDR kredi kullanıldı.
- 20 NIS Dolandırıcılığı ile ünlü "Sülün Osman" cezaevinde, "Alinteri ile Yaşamak" konulu bir konferans verdi.
- 22 NIS Anayasa Mahkemesi Kanunu ve Yüksek Hakimler Kurulu Kanunu kabul edildi.
Milli Savunma Bakanlığı, aralarında Yarbay Talat Turan'ın da bulunduğu beş subayın "Genç Komünistler Ordusu" imzalı bildiri dağıttıkları gerekçesiyle gözaltına alındığını açıkladı.
- 23 NIS Ankara'da *Yılanların Öcü* filminin gösterildiği sinemada olaylar çıktı. Bir grup, film bittikten sonra, sinemaya maddi zarar verip, "kahrolsun komünistler," diye bağırdı.
- 3 MAY Ankara'da çıplak ayakla yürüyen işsizler, Başbakan İnönü'nün istifasını istedi.
- 9 MAY 16 yabancı şirkete daha Türkiye'de petrol arama izni verildi.
- 10 MAY Askerler tarafından 22-23 Şubat 1962 olayları dolayısıyla ya da daha önce bu olaylara esas oluşturacak nitelikteki hareketler için cezai kovuşturma yapılmaması hakkında kanun kabul edildi. (Böylece 22-23 Şubat tarihinde darbe teşebbüsünde bulunan Talat Aydemir ve arkadaşları affedildi.)
- 27 MAY Çekmece Nükleer Araştırma Merkezi açıldı.
- 28 MAY Radikal Parti kuruldu.
- 30 MAY Cumhuriyet Halk Partisi-Adalet Partisi ortaklığında kurulan koalisyon

hükümeti, Başvekil **İsmet İnönü**'nün istifasıyla sona erdi. **İnönü**, AP'nin af konusundaki tutumu üzerine koalisyondan çekildi.

- 2 HAZ **İnönü**, yeniden kabineyi kurmakla görevlendirildi. **Osman Bölükbaşı** ve 29 parlamenter, CKMP'den istifa etti.
- 7 HAZ 100 kadar işsiz hamal İstanbul Vilayet binasına yürüdü.
- 14 HAZ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden ayrılan **Osman Bölükbaşı** ve arkadaşları Millet Partisi'ni kurdu.
- 18 HAZ **İnönü**, hükümeti kuramayacağını açıklayarak görevi iade etti.
- 20 HAZ Türkiye-Almanya Sermaye Yatırımlarının Karşılıklı Olarak Teşvik ve Hımayesi Antlaşması imzalandı.
- 21 HAZ Cumhurbaşkanı **Gürsel, İnönü**'den hükümeti kurma çalışmalarını sürdürmesini istedi.
- 25 HAZ **İnönü** başkanlığındaki CHP-YTP-CKMP koalisyon hükümeti açıklandı.
- 26 HAZ Devlet bakanlarından birkaçına "Başbakan Yardımcılığı" verilebileceği hakkında kanun kabul edildi.
- 28 HAZ Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Ankara Tıp Fakültesi'nden ayrıldı.
- 7 TEM **İnönü** kabinesi, 259 lehte, 134 aleyhte, 4 çekimser oy ile güvenoyu aldı.
- 9 TEM Emekli Albay **Talat Aydemir**, açıklamaları nedeniyle tutuklandı. Açıklamaları yayımlayan 7 gazeteye soruşturma açıldı.
- 13 TEM Güneydoğu sınırındaki köylerin 25 kilometre içeri çekilmesine karar verildi. Karara kaçakçılığın artması ve Irak'taki isyan neden gösterildi.
- 14 TEM Selamet Partisi kuruldu.
- 16 TEM Yüksek Planlama Kurulu kuruldu.
- 17 TEM Başbakanlıkta İktisadi İşbirliği Komisyonu kuruldu.
- 24 TEM Türkiye, Ortak Pazar'a üye kabul edildi.
- 25 TEM Maliye Bakanı **Ferit Melen**, "Türkiye'siz bir Avrupa siyasi ve iktisadi birliği kuvvetli bir birlik olamaz," dedi.
İzmir'de temizlik işçileri yarım gün iş bıraktı.
- 28 TEM Adapazarı'nda 8 bin esnaf belediyeyi protesto etti.
- 31 TEM Paris'te "Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu" kuruldu. Dokuz ülkeli konsorsiyumun Ortak Pazar ve Avrupa Yatırım Bankası ile işbirliği yapacağı açıklandı. Konsorsiyuma ABD, E Almanya, Kanada, Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya katıldı.
- 7 AĞU Konya Yüksek İslam Enstitüsü açıldı.
- 16 AĞU Türk hava sahasını ihlal eden iki Irak uçağı düşürüldü. Irak iki gün sonra

- Türkiye'ye bir nota verdi ve Türkiye'yi, Molla **Mustafa Barzani**'ye yardım etmekle suçladı.
- 26 AĞU ABD Başkan Yardımcısı **Lyndon B. Johnson**, Türkiye'yi ziyaret etti.
- 5 EYL Komünistlikle suçlanan Adalet Partisi Aydın Milletvekili **Orhan Apaydın** partisinden istifa etti.
- 8 EYL Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı ve Yüksek Planlama Kurulu'nun kabul ettiği "1. Beş Yıllık Kalkınma Planı" açıklandı.
- 10 EYL TBMM, Millî Birlik Komitesi tarafından Doğu Anadolu'dan sürülen 55 toprak ağasının köylerine dönüşünü yasalaştırdı.
- 18 EYL Kıbrıs'ta **Rauf Denктаş**'a suikast girişiminde bulunuldu.
- 21 EYL Kadınlar, artan kadın kaçırma olaylarını protesto yürüyüşü yaptı.
- 25 EYL Ortak Pazar, Türkiye'ye 300 milyon dolar vermeyi kararlaştırdı.
- 26 EYL Sağ eğilimli "İrkçi Türkler Derneği" kuruldu.
- 30 EYL Ömür boyu hapse mahkûm edilen Demokrat Parti Bolu Milletvekili **Reşat Akşemsettinoglu**, tedavi gördüğü hastaneden kaçtı ve Yunanistan'a sığındı.
- 7 EKI Diyarbakır'ın Suriçi mevki "müze bölge" ilan edildi.
- 9 EKI İstanbul'da 8 bin kişi Beyazıt'tan Taksim'e yürüyerek *Yeni İstanbul* gazetesini önünde sağ basını protesto etti.
- 10 EKI Özel Af Kanunu Tasarısı Millet Meclisi Adalet Komisyonunda görüşülerek kabul edildi. Buna göre Yüksek Adalet Divanı'nda mahkûm edilenlerin cezaları kısmen affedilebilecekti.
- 11 EKI TBMM'de ortak bir beyanname yayınlanarak, "27 Mayıs millî bir devrimdir," denildi.
- 14 EKI Manisa Milletvekili ve *Ulus* gazetesi başyazarı **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa etti. **Karaosmanoğlu**, parti'nin Atatürk ilkelerinden taviz verdiğini öne sürdü. Genel Başkan **İsmet İnönü**, "Çok esef ettim," dedi.
- Bir ABD casus uçağı, Küba'da inşaatı süren nükleer füze rampalarını tespit etti.
- 16 EKI Anayasayı ihlal suçundan Yüksek Adalet Divanı'nca mahkûm edilen Demokrat Partililerin cezalarının kısmen affı hakkındaki kanun TBMM'de kabul edildi.
- ABD'nin Türkiye ve İtalya'ya SSCB'nin Küba'ya nükleer başlıklı füze yerleştirmesiyle Küba füze krizi başladı.
- 17 EKI Cumhurbaşkanı **Cemal Gürsel**, Af Kanunu'nu imzaladı, 258 Yassıada hükümlüsünün tahliyesi başladı.
- 19 EKI Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, TBMM'de kabul edildi.

Ankara ve civarında yetiştirilecek pancarı işleyecek olan Ankara Şeker Fabrikası törenle açıldı.

Türk Traktör Fabrikası dökümhane tesislerinin temeli atıldı.

22 EKİ ABD Başkanı John F. Kennedy, Küba'da Sovyet füzeleri olduğunu açıkladı. Amerikan donanması Küba'yı ablukaya aldı.

ABD'nin Türkiye'ye yerleştirdiği orta menzilli balistik füzeler tamamen Türk ordusuna devredildi.

24 EKİ Türkiye, ABD'nin Küba'yı denizden ablukaya alma kararını kayıtsız şartsız desteklediğini açıkladı. Türkiye, ekonomik abluka kararını uygulayan ilk devlet oldu.

25 EKİ ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Türkiye'nin elektrik kapasitesini artırmak için 40 yıl vade ile 31 milyon 399 bin dolar kredi vermeyi kararlaştırdı.

26 EKİ Sovyet lideri Nikita Kruşçev, ABD'nin Küba'yı işgal etmemesine karşılık Küba'ya silah sevkiyatını durduracağını belirtti.

27 EKİ İran Şahı Rıza Pehlevi, Ankara'ya geldi.

Sovyet lideri Nikita Kruşçev, ABD Başkanı John F. Kennedy'e Küba'daki füzelere karşılık İzmir Çiğli'deki orta menzilli Jüpiter füzelerinin sökülmesini isteyen bir mesaj gönderdi.

10 KAS Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları kırma, eleme ve sinter tesisi hizmete girdi.

20 KAS Amerika Birleşik Devletleri, Küba ablukasına son verdi.

21 KAS TBMM, Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı 219 oyla kabul etti.

22 KAS Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, Türkiye'yi resmen ziyaret etti. Önerileri Ankara tarafından reddedildi.

26 KAS Amerika, Türkiye'deki füze üslerini kaldırmaya karar verdi.

3 ARA Üst rütbeli 11 hava subayı görevinden alındı.

4 ARA Ortak Pazar, Türkiye'ye 6,5 yıl hazırlık dönemi tanıdığını açıkladı.

6 ARA Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları 3. Kok Fabrikası hizmete girdi.

7 ARA CHP'de Kasım Gülek, Nihat Erim ve Avni Doğan, bir yıl süreyle partiden ihraç edildiler.

8 ARA Avrupa Birliği Devletleri, Karşılıklı Sağlık Yardımı Antlaşması imzaladı. Antlaşmaya Türkiye de katıldı. Buna göre, yurttan tedavisi mümkün olmayan hastaların bakımını bu imkâna sahip devletler yapacak.

11 ARA Anayasanın 111. Maddesi gereğince kurulan Milli Güvenlik Kurulu'na Dair Kanun kabul edildi, 19 Aralık'ta *Resmî Gazete*'de yayınlandı.

- 12 ARA Milli menfaatlere aykırı hareket ettiği iddiasıyla yargılanan Türkiye İşçi Partisi Genel başkanı **Mehmet Ali Aybar** beraat etti.
- 19 ARA Milli Güvenlik Kurulu ilk toplantısını yaptı.
Sosyalist Kültür Derneği kuruldu. Kurucu üyeleri arasında **Sadun Aren, Türkkaya Ataöv, Gülten Kazgan, İdris Küçükömer, Mümtaz Soysal, Cahit Tonyol, Doğan Avcıoğlu, Şevket Süreyya Aydemir** gibi isimler de vardı.
- 22 ARA Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Türk-İş, Ankara'da "Komünizmi Telin" mitingi düzenledi.
- 25 ARA *Cumhuriyet* gazetesi Yazı İşleri Müdürü **Kayhan Sağlamer**, gazetede yayımlanan "Sosyalizm mi, Liberalizm mi?" başlıklı yazısı nedeniyle tutuklandı.

1963

- 1 OCA Bakanlar Kurulu otomobil ve lüks eşya ithalini yasakladı.
Kıbrıslı Türkler, kendi belediyelerini işleteceklerini açıkladı ama **Makarios**, bu belediyeleri tanımayacaklarını deklare etti.
- 3 OCA *Ataç* dergisinde çıkan bir çevirisi nedeniyle **Adnan Benk** ve derginin Yazı İşleri Müdürü **Afşar Timuçin** tutuklandı.
Kıbrıs'ta Türk belediyelerinin lağvı kararını, Ankara-Zürih-Londra Antlaşmalarına aykırı bulan hükümet, **Makarios**'a nota verdi.
- 7 OCA Cibali Tütün Fabrikası'nda 3500 işçi yemek boykotu yaptı.
- 11 OCA Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde komünizmle mücadele amacıyla bir komisyon kuruldu.
- 28 OCA İstanbul'da İstinye'deki Kavel Kablo Fabrikası'nda çalışan 173 işçi işi bırakarak fabrikayı işgal etti. İşçiler sendikalaşma nedeniyle işten çıkarılan dört arkadaşlarının işe geri alınmasını istiyordu.
- 1 ŞUB Etimesgut'tan havalanan bir askeri uçakla, **Esenboğa**'ya inmeye hazırlanan Lübnan yolcu uçağı havada çarpıştı. Ölü sayısı 120'yi aştı, 140 kişi yaralandı.
- 10 ŞUB Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkındaki Kanun kabul edildi.
- 13 ŞUB İstanbul Savcılığı İşçi Sigortaları Kanunu'na uymayan 2 bin işveren hakkında dava açtı.
Ankara Valiliği, taksilerde plak çalınmasını yasakladığından, taksilerdeki pikaplar sökülmeğe başlandı.

- 14 ŞUB İstanbul'da Kavel Kablo Fabrikası'ndaki iş bırakma ve oturma eyleminin 17. gününde polis işçilere müdahale etti, 9 işçi yaralandı.
- 15 ŞUB Türkiye, IMF ile stand-by anlaşması yaptı ve 21,50 milyon SDR kredi kullandı.
- 21 ŞUB Eski Milli Birlik Komitesi üyelerinden **Alparslan Türkeş** ve **Numan Esin sürgünden Türkiye'ye döndüler.**
CHP, 1953 yılında çıkarılan ve partinin mallarına el konulmasını sağlayan 6195 sayılı Kanunun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulundu.
Türkiye-Amerika Arasında Uzun Süreli Zirai Maddeler Antlaşması imzalandı.
- 23 ŞUB Genel af ilan edildi. Bazı Suç ve Cezaların Affı hakkındaki (218) sayılı Kanun kabul edildi.
- 1 MAR Kürt lider **Molla Mustafa Barzani**, Amerikan *Associated Press'e* verdiği bir demeçte, Irak hükümetinin Kürdistan'a özerklik tanımaması halinde kuvvetlerini yeniden harekete geçireceğini söyledi.
- 3 MAR İstanbul'da Kavel Kablo Fabrikası'nda 34 gündür devam eden grev, yapılan anlaşma ile sona erdi.
- 7 MAR Anayasa Mahkemesi, İş Kanunu'ndaki grev yasağını iptal etti.
- 13 MAR **İnönü**, **Bayar** hakkında demeç vererek, "Bayar için, hükümet olarak bir şey düşünmek, yetkimiz dışında. Mesele, sıhhi durumu muayeneye arz edilmiş bir hükümlünün göreceği işlemdir," dedi.
- 19 MAR Ordu mensuplarının tüketim malları ihtiyacını kaliteli ve uygun fiyatla karşılamak amacıyla kurulan ilk Ordu Pazarı hizmete girdi.
- 22 MAR **Celal Bayar**'ın cezası, sağlık nedenleriyle hükümet tarafından 6 aylık bir süre için ertelendi ve **Bayar**, **Kayseri Cezaevi**'nden tahliye edildi.
- 23 MAR **Kayseri**'den **Ankara**'ya gelen **Bayar**'ı, büyük bir konvoy ve kalabalık karşıladı.
İçişleri Bakanlığı, karşılama sırasındaki törene katılan Adalet Partililer hakkında tebliğ yayımlayarak soruşturma yapıldığını açıkladı.
- 24 MAR **Ankara**'da gençler, **Celal Bayar**'ın tahliyesine ve taşkınlıklara tepki gösterdi. Türkiye Milli Talebe Federasyonu **Atatürk** ve devrim şehitleri için saygı duruşunda bulundu..
- 27 MAR **Ankara**'da Adalet Partisi Genel Merkezi tahrip edildi.
- 28 MAR **Celal Bayar**'ın 22 Mart'ta sağlık nedenleriyle serbest bırakılması tepkilere yol açınca cezasının ertelenmesine ilişkin karar kaldırıldı ve bu tarihten itibaren 6 ay **Ankara Hastanesi**'nde gözetim altında kaldı.
- 30 MAR **Celal Bayar** açlık grevine başladı.

- 1 NİS 27 Mayıs, Hürriyet ve Anayasa Bayramı olarak ilan edildi.
- 9 NİS Türkiye-Almanya arasında Teknik Yardım Antlaşması imzalandı.
- 11 NİS Adapazarı'nda Traktör Fabrikası kuruldu.
Japon İmparatoru'nun kardeşi Prens Mikasa ve eşi, Türkiye'ye geldiler.
- 21 NİS Genç Kemalistler Ordusu adlı bir örgüte bağlı beş subay tutuklandı.
- 28 NİS Topraksız köylüler, Adana'da gösteri yürüyüşü yaptı.
- 30 NİS Kürtçe dergi çıkaran iki üniversite öğrencisi tutuklandı.
- 11 MAY Başbakan İnönü, "Kürt Sorunu" nun tehlike oluşturmadığını söyledi.
- 20-21 MAY Talat Aydemir ve arkadaşları, bir kez daha darbe girişiminde bulundu.
- 21 MAY Ankara, İzmir ve İstanbul'da bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi.
- 22 MAY İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Akşam* ve *Tercüman* gazetelerini kapattı.
- 26 MAY Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı *Akis* dergisini kapattı.
- 3 HAZ Şair Nâzım Hikmet Ran, sürgünde bulunduğu Moskova'da öldü.
- 7 HAZ Talat Aydemir ve 103 arkadaşının Ankara, Mamak Askeri Mahkemesi'nde yargılanmasına başlandı.
- 8 HAZ Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı *Yön ve Barış Dünyası* dergilerini kapattı.
- 11 HAZ Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı *Zafer* gazetesini kapattı.
İstanbul Üniversitesi askeri kordon altına alındı.
CKMP'li üç bakan Kabineden çekildi.
- 13 HAZ 1459 Harp Okulu öğrencisinin duruşması Ankara'da başladı.
- 25 HAZ Anayasa Mahkemesi, ilk duruşma ile görevine başladı.
Ortak Pazar'la Ortaklık Antlaşması parafe edildi.
- 28 HAZ Kürt devleti kurmak için örgütlendikleri ve komünist eğilimli oldukları iddiasıyla 12 kişi gözaltına alındı.
- 8 TEM 10. Türk Dil Kurultayı Ankara'da açıldı.
- 14 TEM Fransa Başbakanı **George Pompidou**, Türkiye'ye geldi.
- 15 TEM Sendikalar Kanunu kabul edildi. Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu kabul edildi.
- 17 TEM Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) Kuruluş Yasası kabul edildi.
- 18 TEM Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği arasında Telli Telefon İrtibatı Kurulmasına ve Mevcut Radyo-Telgraf Servisine Dair Antlaşma imzalandı.
Milli Korunma Affı kabul edildi.

- 24 TEM Sendikalar Kanunu ile Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu, *Resmi Gazete*'de yayımlandı..
- 8 AĞU Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve İngiltere Nükleer Denemeleri Durdurma Antlaşması imzalandılar.
- 23 AĞU Türkiye-Almanya Mali Yardım Antlaşması imzalandı.
- 25 AĞU Dönemin Milli Eğitim Bakanı **İbrahim Öktem**, "Bugünkü din eğitimi Türkiye'nin geleceği için büyük tehlikedir," dedi.
- 5 EYL 20-21 Mayıs ihtilal girişimine katılanlar hakkında Mamak Askeri Mahkemesi karar verdi. **T. Aydemir**, **E. Gürcan**, **E. Dinçer**, **İ. Baş**, **C. Kırca**, **O. Deniz**, **A. Gücal** ölüm cezasına, 29 kişi de müebbet hapse mahkûm oldu.
- 11 EYL 1493 Harp Okulu öğrencisi, 2 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nce suçsuz bulundu, 75 öğrenci mahkûm oldu.
- 12 EYL Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında Ortaklık Antlaşması imzalandı.
- 14 EYL Ömür boyu hapse mahkûm eski Demokrat Parti Milletvekili **Zeki Erataman** tedavi gördüğü hastaneden kaçtı. Daha sonra **Erataman**'ın Yunanistan'a iltica ettiği açıklandı.
- 17 EYL Kastamonu Şeker Fabrikası hizmete girdi.
- 5 EKI **Celal Bayar**, Kayseri Cezaevi'ne gönderildi.
- 11 EKI Anayasa Mahkemesi, CHP'nin mallarına el koyan 6195 sayılı Kanun'un tümünün, Anayasa'nın 2, 4, 7, 11 ve 36. maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle iptaline karar verdi. Bu kararın ardından CHP'nin hazineye devredilen mallarının tekrar partiye iadesi söz konusu oldu. Fakat karar sonrası CHP'li yöneticiler, sadece **Atatürk**'ün vasiyetiyle partiye intikal eden **Ulus Matbaası**'yla, **Ulus Matbaası**'nın bulunduğu binanın ve tesislerinin iadesini istedi.
- 17 EKI Sıkıyönetim 69'a karşı 229 oyla İstanbul ve Ankara'da iki ay uzatıldı.
- 26 EKI Askeri Hekimler ve Askeri Savcılar Kanunu kabul edildi.
- 31 EKI Askeri Yargıtay, **Talat Aydemir**, **Fethi Gürcan**, **Osman Deniz** ve **Erol Dinçer**'in idamını onayladı.
- 7 KAS İlk yasal grev, Bursa'da başladı. Belediyesi Otobüs İşletmesi'nde çalışan 222 işçi greve çıktı. İşçiler, Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası üyesiydi.
- 13 KAS Birçok işyerinde grev uygulayan Lastik-İş Sendikası Genel Başkanı **Rıza Kuas** tutuklandı.
- 14 KAS İstanbul'da her türlü grev ve lokavt, Sıkıyönetim Komutanlığı'nın iznine bağlandı.
- 17 KAS Yerel seçimler Adalet Partisi'nin zaferiyle sonuçlandı. Kayseri Şeker Fabrikası'nın temeli atıldı.

- 20 KAS Türkiye'nin ilk sanayi holdingi Koç Holding kuruldu.
- 22 KAS Amerika Birleşik Devletleri Başkanı **John F. Kennedy** Dallas'ta öldürüldü. Aynı gün yardımcısı **Lyndon B. Johnson** başkan oldu.
- 24 KAS Başbakan **İnönü**, Başkan **Kennedy**'nin cenaze töreninde bulunmak üzere ABD'ye gitti.
- 27 KAS Başbakan **İnönü**'nün ABD'de bulunduğu sırada YTP Müşterek Grubu çekilme kararı alınca, 2. koalisyon çöktü.
Ankara'da çıkan *Adalet* gazetesi kapatıldı.
- 30 KAS Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik yapılması için **Makarios**, Türk hükümetine muhtıra verdi.
Mali Polis Teşkilatı kuruldu.
- 2 ARA **İsmet İnönü** başbakanlık görevinden istifa etti.
Türkiye-İsveç Kredi Antlaşması imzalandı.
- 10 ARA Türkiye-Avusturya Kredi Antlaşması imzalandı.
- 14 ARA **İnönü**, hükümeti kurmakla görevlendirildi.
- 20 ARA EOKA, Kıbrıs Türklerine karşı silahlı saldırılar başlattı.
- 21-26 ARA 2 Kıbrıs Türkü'nün Rum polisler tarafından öldürülmesiyle başlayan ve tarihe "Kanlı Noel" adıyla geçen olaylarda 364 Kıbrıs Türkü ve 174 Kıbrıs Rumu öldü. EOKA tarafından Türk köylerine ve evlere saldırılar yapıldı. Türk köyleri boşaltılarak köylüler göçe zorlandı. Toplamda 8667 Kıbrıs Türkü yaşadığı 103 köyü terk etmek zorunda kaldı.
- 24 ARA Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı jet uçakları Kıbrıs semalarında uyarı uçuşu yaptı.
Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanunu kabul edildi.
- 25 ARA Kıbrıs'ta Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü, EOKA adada Türklere karşı saldırılar düzenledi. Çok sayıda Kıbrıslı Türk öldü. Türk savaş uçakları Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşları yaptı.
İsmet İnönü bağımsız milletvekilleriyle yeni bir koalisyon hükümeti kurdu.
- 27 ARA Yurdun çeşitli yerlerinde Kıbrıs'taki olayları protesto için mitingler yapıldı.
Kıbrıs'ta ateşkes imzalandı. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan askerlerinden oluşan Barış Koruma Gücü, Lefkoşe'de Yeşil Hat olarak adlandırılan bölgede konuşlandırıldı.
- 28 ARA Aralarında 2 kadın ve 3 çocuğun da bulunduğu 23 yaralı, Kıbrıs'tan uçakla Ankara'ya getirildi.
- 30 ARA Kıbrıs'ta Yeşil Hat sınırı kabul edildi.

1964

- 1 OCA Başpiskopos **Makarios**, Zürih ve Londra Antlaşmalarının yürürlükten kaldırılmalarını istedi.
- 4 OCA **İsmet İnönü** hükümeti güvenoyu aldı.
- 9 OCA Bakanlar Kurulu yaptığı toplantıda, “Milli güvenliği bozucu” nitelikte gördüğü ATAS grevinin bir ay süreyle ertelenmesini kararlaştırdı.
- 15 OCA III. Londra Konferansı toplandı. Toplantıya İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Hükümetleri ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumu liderleri katıldı. Ancak taraflar arası anlaşmazlık sonucu görüşmeler kesildi. (2. Londra Konferansı’nda, 19 Şubat 1959’da imzalanan antlaşma ile bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştu.)
- 17 OCA Londra Konferansı’nda Kıbrıs Türk toplumunu temsil eden **Rauf Denktaş**, federal yönetime gidilmezse, ayrı bir hükümet kuracaklarını açıkladı.
- 20 OCA Türk Siemens Kablo ve Elektronik Sanayii kuruldu.
- 23 OCA Kıbrıs’ta süren EOKA saldırılarında, Bayraktar Camisi yeniden bombalandı.
- 26 OCA Amerika, Türkiye’ye yardım konsorsiyum toplantısında 70 milyon dolar yardım taahhüdünde bulundu. 40 yılda ödenecek bu kredi, Türkiye tarafından Amerikan malları ithal etmek için kullanılacak.
- 27-28 OCA Kıbrıs’ta Türklere karşı saldırılar artı. 150’den fazla Türk öldürüldü.
- 31 OCA Kıbrıs Sorunu’nu görüşmek üzere toplanan III. Londra Konferansı, 19 günlük çalışmanın ardından bir sonuç alınamadan dağıldı.
- 4 ŞUB 20-21 Mayıs olayları sanıklarından **Talat Aydemir**, **Fethi Gürcan**, **Osman Deniz** ve **Erol Dinçer**’in ölüm cezaları Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde onaylandı.
- 12 ŞUB Fransa ile bir önceki yıldan beri devam eden anlaşmazlık çözüldü ve 25 milyon dolarlık yardım anlaşması imzalandı.
- 13 ŞUB Türkiye Dünya Gıda Programı Antlaşması imzalandı.
- 15 ŞUB Londra’da toplanan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki konferansın sonuç vermemesi üzerine İngiltere, BM’ye başvurdu. BM, Kıbrıs’ta bir barış gücü kurulması ve soruna çözüm bulunması için BM Genel Sekreteri’nin arabulucu atamasını karara bağladı.
Türkiye, IMF ile stand-by anlaşması yaptı ve 19 milyon SDR kredi kullandı.
- 21 ŞUB Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı ve Başbakan **İsmet İnönü**’ye sui-kast girişiminde bulunuldu. Suikastçı olay yerinde yakalandı ve herhangi bir örgüte mensup olmadığı, kendi başına hareket ettiği açıklandı.

- 1 MAR Milli Birlik Komitesi'nden çıkarıldıktan sonra Ottawa Büyükelçiliği danışmanlığına atanmış olan 14'lerden **Orhan Kabibay**, yurda dönüşünde tutuklandı.
- 3 MAR *Milliyet* gazetesi, illere **Atatürk** heykeli yaptırma kampanyası başlattı.
- 4 MAR BM Güvenlik Konseyi, "Beşli Planı" kabul etti. Kıbrıs'a 3 ay için uluslararası bir barış kuvveti gönderilmesine karar verildi.
- 12 MAR Devlet Yatırım Bankası Hakkında Kanun kabul edildi.
İsmet İnönü, Kıbrıs'a müdahale için, garantör devletlere 48 saat süre verildiğini söyledi.
- 13 MAR Türkiye-Danimarka Kredi Anlaşması imzalandı.
Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti'ne (**Makarios**'a) bir nota vererek sert bir dille Türklere karşı saldırıların derhal durdurulmasını ve Yeşil Hat Anlaşması'na uyulmasını istedi.
- 14 MAR Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'a Barış Gücü gönderme kararı aldı. Barış Gücü'nün 36 Kanadalı askerden oluşan ilk kafesi Kıbrıs'a ulaştı.
- 15 MAR Kıbrıs için yapılan "Ya Taksim Ya Ölüm" mitinglerinin dördüncüsü, İstanbul Beyazıt'ta başlayıp Taksim'de bitti.
- 16 MAR Meclis'te gizli yapılan olağanüstü toplantıda, hükümete gerektiğinde Kıbrıs'a müdahale yetkisi verildi.
- 19 MAR Hatay'da 21 Nurcu tutuklandı. Cumhurbaşkanı **Cemal Gürsel**, gazetecilere yaptığı açıklamada, Nurcuları düşman bir devletin desteklediğini söyledi.
- 31 MAR Türkiye-İngiltere arasında Kredi Antlaşması imzalandı.
- 7 NİS Başbakan **İnönü**, Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak **Makarios**'a mektup gönderdi.
- 17 NİS Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçimi Kanunu'nun öngördüğü çoğunluk siteminin değiştirilmesi hakkındaki 447 sayılı Kanun kabul edildi ve seçimin nisbi temsil esasına göre yapılmasına karar verildi.
- 21 NİS Fener Rum Patriği Vekili **Emilianos (Papadimitriu)** ve Metropolit **Canavaris**, Türk uyuğundan çıkarılarak sınır dışı edildi.
Yunanistan, Kıbrıs'taki askeri birliğini, Birleşmiş Milletler Barış Gücü emrine vermeyi kabul etti.
- 26 NİS Girne Başparmak Dağları'nda saldırıya geçen Rumlar, 5 Türk'ü öldürdü, Rum güçleri Girne Geçidi'ne 8 kilometre yaklaştı. Aynı gün, Lefkoşa'da yürüyüş yapan 5 bin Türk kadın, Birleşmiş Milletler Barış Gücü komutanını yuhalayarak taşladı ve "Türk Ordu'su Kıbrıs'a" diye bağırды.
- 27 NİS Ankara'da 2. Çubuk Barajı hizmete açıldı.

- 3 MAY Hurşit Çayı üzerinde kurulacak hidroelektrik santralının temeli atıldı.
- 5 MAY TBMM’de Kıbrıs hakkında genel görüşme yapıldı.
Hürriyet gazetesi “Yunanistan’da Mağarada Yaşayan Türkler” başlığı ile 3 günlük yazı dizisine başlayacağını duyurdu, 6-7 Mayıs’ta yayınladı, 2 gün sonra son buldu.
- 7 MAY Kanun dışı yakalanan veya Tutuklanan Kişilere Tazminat Ödenmesi Hakkında Kanun kabul edildi.
- 15 MAY Karasuları Kanunu kabul edildi. Türkiye Cumhuriyeti karasularının genişliği, bu kanun ile 6 mil olarak belirlendi.
50 bin Türk işçisinin çalıştığı Batı Almanya ile Türkiye arasında işçilerin sosyal güvenliğiyle ilgili yeni bir anlaşma imzalandı.
- 20 MAY İstanbul Teknik Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi dışında, üniversite ve yüksek okullara girişte merkezi sınav sistemi getirildi.
- 26 MAY Kıbrıs’ta göreve yapan BM Barış Gücü’ne bağlı uluslararası polis birliği, Avustralya ve Danimarka polis kuvvetlerinin adaya varışıyla 175 kişiye ulaştı ve kadrosunu tamamladı.
- 5 HAZ ABD Başkanı Lyndon Johnson, Başbakan İnönü’ye sert uyarılar içeren bir mektup gönderdi. Mektupta, Türkiye’nin Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı’nın (NATO) silahlarını kullanarak Kıbrıs’a çıkarma yapamayacağını bildirdi.
- 6 HAZ Adalet Partisi Genel Başkanı, emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala vefat etti.
- 7 HAZ 26 ilde kısmi senato seçimleri yapıldı. Adalet Partisi 31, Cumhuriyet Halk Partisi 19, bağımsızlar 1 senatörlük elde etti.
- 9 HAZ Başbakan İnönü, ABD Başkanı Johnson’ın mektubunu yanıtladı.
- 17 HAZ Başbakan İnönü’ye suikast girişimi iddiasıyla yargılanan Mesut Suna, 20 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırıldı.
- 18 HAZ Senatoda Kıbrıs konusunda gizli bir toplantı yapıldı.
- 19 HAZ İnönü, ABD Başkanı Johnson’ın davetiyle Amerika’ya hareket etmeden önce, hükümetten Kıbrıs politikası hakkında güvenoyu istedi. 396 milletvekilinden 200’ü lehte, 194’ü aleyhte oy verirken, 2 çekimser oy çıktı. Ankara ve İstanbul’da sıkıyönetim bir ay daha uzatıldı.
CENTO Askeri Komitesi toplantısına katılmak üzere Washington’a hareket eden Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, Kıbrıs konusunda “Sabrımız tükendi,” dedi.
- 20 HAZ BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs’taki Barış Gücü’nün görev süresini üç ay daha uzattı.
- 21 HAZ Başbakan İnönü, Başkan Johnson’ın özel uçağı ile ABD’ye hareket etti.

- 22 HAZ Yeni Köylü Partisi kuruldu.
Başbakan İsmet İnönü, ABD Başkanı Lyndon Johnson ile Kıbrıs sorununu görüştü. İnönü, "Türkiye barışçıldır, ancak adalete dayanmayan barış uzun ömürlü olamaz," dedi.
Türkiye-İsviçre arasında Kredi Antlaşması imzalandı.
- 23 HAZ Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın ölüm cezalarının yerine getirilmesine, Osman Deniz ve Erol Dinçer'in ise ölüm cezalarının onanmadığına dair Kanun *Resmî Gazete*'de yayımlandı.
- 24 HAZ Kıbrıs bunalımı sonrası Yunan uyruklu 295 kişi Türkiye'den sınır dışı edildi.
- 25 HAZ Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Talat Aydemir ile Fethi Gürcan hakkındaki idam cezalarını onayladı.
İşçi sigortalarının 435 yataklı Ankara Hastanesi hizmete açıldı.
Türkiye'ye yardım konsorsiyumu, 149 milyon dolar kredi vermeyi kabul etti.
- 26 HAZ İngiliz Kemal adıyla bilinen Ahmet Esat Tomruk'a, Vatani Hizmet Terti-binde Aylık Bağlanmasına Dair Kanun kabul edildi.
- 27 HAZ 20-21 Mayıs darbe girişimi hükümlülerinden Fethi Gürcan idam edildi.
İnönü, ABD dönüşü Londra'ya uğrayarak İngiltere Başbakanı Douglas-Home'la görüştü.
Kıbrıs Rum hükümeti, 15 yaşından büyük TC vatandaşlarının adaya girişini yasakladı.
- 1 TEM İnönü, Washington dönüşünde Fransa'ya da uğrayarak General De Gaulle ile görüştü. Türkiye'nin Kıbrıs politikasını anlattı.
- 2 TEM İnönü, yurda dönüşünde basın mensuplarına, "İyi bir netice ile yurda geldim," dedi.
- 3 TEM Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han, Türkiye'ye geldi.
Türkiye-Lüksemburg Kredi Antlaşması imzalandı.
- 5 TEM Emekli Albay Talat Aydemir idam edildi.
- 7 TEM Metin Erksan'ın yönettiği *Susuz Yaz* filmi 14. Uluslararası Berlin Film Festivali'nde "Altın Ayı" ödülünü kazandı.
- 8 TEM Batman'da 1200 petrol işçisi greve başladı.
Bakanlar Kurulu Yunanistan uyruklu 203 kişinin daha sınır dışı edilmesine karar verdi.
- 13 TEM Ankara'da Olağanüstü Türk Dil Kurultayı yapıldı.
- 14 TEM Türkiye Milletlerarası Kalkınma Birliği Kredi Antlaşması imzalandı.
- 16 TEM Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) temsilcileri, Ankara ve Ati-

na'yı uyararak, "Türkiye-Yunanistan görüşmeleri başlamazsa askeri yardımlar dondurulur," dedi.

Rumlar, Kıbrıs'ta St. Hilarion (Girne) Kalesi'ni zorlamaya başladı.

- 17 TEM Sosyal Sigortalar ve Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu kabul edildi.
Türkiye-Amerika arasında Pamuklu İhracatı Antlaşması imzalandı.
- 18 TEM 10 gündür süren Batman Petrol Rafinerisi işçileri grevi Bakanlar Kurulu ve Türk-İş'in aracılığıyla sona erdi.
Türkiye ile Belçika arasında İşgücü Antlaşması imzalandı.
- 20 TEM İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi ve Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han, üçlü toplantıya katılmak üzere Ankara'ya geldiler.
- 22 TEM Türkiye, İran, Pakistan arasında kalkınma için Bölgesel İşbirliği Örgütü (RCD) kuruldu.
- 26 TEM Montaj ve işletmesi tamamen Türk personel tarafından yapılan ve günde 250, yılda 85 bin ton çimento üretecek olan Niğde Çimento Fabrikası açıldı.
- 2 AĞU Kuzey Vietnam torpido botları 2 ABD savaş gemisine saldırdı, bulunduğu dair haberlerden sonra Johnson, bölgeye askeri kuvvet göndermesini istedi, Kongre Tonkin Körfezi Kararnamesi'ni kabul etti.
- 7 AĞU ABD, Vietnam'da sıcak sıcak savaşı tırmandırdı. ABD Kongresi, Başkan'a Vietnam'a asker yollama yetkisi verdi. ABD, Kuzey Vietnam'a karşı eyleme geçti. Başkan Lyndon Johnson Kuzey Vietnam'da komünist rejime karşı bütün önlemlerin alınacağını söyledi.
Çin, Vietnam sınırına asker yığdı.
Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı jet uçakları, Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşu yaptı.
Protestolu senetlerin bir defaya mahsus olarak affedilerek reeskonta tabi tutulması kararlaştırıldı. Merkez Bankası durumu ilgili bankalara duyurdu.
- 8 AĞU Kıbrıslı Rumlar, 3 Türk köyünü işgal etti. Türk jetleri Kıbrıs Rum mevzilerini bombaladı. 2 Rum hücumbotu batırıldı.
Pilot yüzbaşı Cengiz Topel, Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği uyarı uçuşunda, uçağı Rum uçaksavarlar tarafından vurulunca paraşütle atladı ve esir düştü. Rumlar tarafından hastanede öldüğü belirtilen Topel'in naaşı iade edildi.
- 10 AĞU Sovyetler Birliği Başkanı Nikita Kruşçev, Başbakan İsmet İnönü'ye mesaj göndererek itidal tavsiye etti.
- 12 AĞU Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine Kıbrıs üzerindeki jet uçuşlarına son verdi. Konsey, adada iki toplum arasında, Barış Gücü'nün tampon bölge oluşturmasını kararlaştırdı.
Good Year Lastik Fabrikası'nda işçiler greve gitti.

- 13 AĞU Hükümet, Atina'nın Kıbrıs politikasını değiştirmemesi halinde, Yunan uyruklu tüm Rumları sınır dışı etme kararı aldı.
- 17 AĞU Siirt'in Hemşo yöresinde petrol damarı bulunduğu açıklandı.
- 18 AĞU Tokyo Olimpiyatları'nda güreşçilerimiz 2 altın, 3 gümüş ve 1 bronz madalya kazandı.
- 20 AĞU Ankara'da, Türkiye ile Fransa arasında İnsan Gücünde İşbirliği Antlaşması imzalandı. Antlaşma ile ilk etapta 10 bin Türk işçisi kuzeydeki kömür ocaklarında çalışmak üzere Fransa'ya gidecek.
- 21 AĞU İstanbul Kuledibi'ndeki Eskiçiler Çarşısı yandı. 167 dükkân ve 25 apartman kül oldu, 1000 kişi evsiz kaldı.
- 27 AĞU Amerika'nın Kıbrıs konusunda Türkiye'yi sürekli olarak fedakârlığa zorlaması nedeniyle, Ankara'da Amerikan aleyhtarı gösteri yapıldı.
- 28 AĞU Ankara'da 20 bin genç ABD Büyükelçiliği'ne yürüdü, Yunanistan Büyükelçiliği taşlandı.
- 29 AĞU İzmir Fuarı'nda ABD, Sovyetler Birliği ve Mısır pavyonları tahrip edildi 80 kişi gözaltına alındı.
- 30 AĞU Hükümet, mitingler dolayısıyla İzmir Fuarı'nı süresiz olarak kapattı.
- 7 EYL Kıbrıs-Erenköy'e helikopterlerle yiyecek gönderildi.
- 10 EYL Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının üniterlerinden biri olan Kok Fabrikası açıldı.
- 13 EYL Birleşmiş Milletler Barış Gücü kuşatma altındaki Kıbrıs, Erenköy'e yiyecek ve battaniye ulaştırdı.
- 15 EYL Türkiye-Almanya arasında Teknik İşbirliği Antlaşması imzalandı.
- 16 EYL Türkiye'de ikamet eden Yunan uyruklulara bazı özel ayrıcalıklar tanıyan ve 1930 yılında imzalanan "İkamet, Ticaret ve Seyrüsefain Antlaşması"nın 16 Eylül 1964 tarihinde sona ermesiyle 5 bin Yunan uyruklu sınır dışı edildi.
- 1 Ekim tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 1959 modelden daha eski model otomobillerin yurda ithali yasaklandı. Bedelsiz ithalat yoluyla getirilecek araçlardan da %75 oranında gümrük vergisi alınacak.
- 21 EYL Sosyal Demokrat Parti kuruldu.
- 22 EYL Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Yassıada hükümlüsü Refik Koralıtan, Rüştü Erdelhun, Selim Yatağan ve Nedim Ökmen'i hastalık nedeniyle affetti.
- 26 EYL Kıbrıs Türk ve Yunan alayları Kıbrıs Barış Gücü emrine verildi.
- 30 EYL Rusya ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında Askeri Yardım Antlaşması imzalandı.
- 1 EKL İstanbul Üniversitesi Senatosu, öğrenci tepkisi üzerine, harç zammını geri aldı.

- 5 EKI Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Yassıada hükümlüleri Namık Argüç, Selahattin İnan, Hilmi Dura, Samet Ağaoglu, Osman Kavrakoğlu, Dilaver Argun, Bahadır Dülger'i de affetti.
Türk hükümeti, Rumların yarattığı tehlikeli durum dolayısıyla BM'ye başvurdu.
- 6 EKI 1. Antalya Altın Portakal Film Şenliği başladı.
- 10 EKI Trabzon Çimento Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 14 EKI Tokyo Olimpiyat Oyunları'nda Türk Serbest Güreş Milli Takımı şampiyon oldu.
- 14 EKI Sovyetler Birliği lideri Nikita Kruşçev, Karadeniz kıyısında tatildayken görevden alındı. Yerine Leonid Brejnev geçti. Aleksey Kosigin Başbakan oldu.
- 16 EKI Çin Halk Cumhuriyeti, kendi ürettiği ilk atom bombasını denedi.
- 25 EKI Türkiye'yi İran ve Pakistan'a bağlayacak olan Tatvan-Muş demiryolu, İsmet İnönü tarafından hizmete açıldı.
- 30 EKI Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Sovyetler Birliği'nin gönderdiği uçakla Moskova'ya gitti.
- 3 KAS Almanya'ya giden 50 bininci işçi, gece Sirkeci Garı'ndan törenle uğurlandı. Son kafilede 12'si kadın olmak üzere 280 kişi vardı.
- 4 KAS Humeyni, İran Şahı'nın toprak reformu programı çerçevesinde bazı dini vakıfların mülklerine el konulmasına muhalefet ettiği için tutuklandı. Humeyni bir yıl tutuklu kaldıktan sonra 4 Kasım 1964'te Türkiye'ye sürgün edildi. Ankara'ya getirilen Humeyni orada bir hafta kaldıktan sonra, 12 Kasım'da Bursa'ya götürüldü.
- 5 KAS Türkiye-Sovyetler Birliği Kültür Antlaşması Moskova'da imzalandı.
Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, Bonn'da yaptığı basın toplantısında önümüzdeki 3 yıl içinde 300 bin işçinin daha, başta Batı Almanya olmak üzere muhtelif Batı Avrupa ülkelerine çalışmaya gideceğini açıkladı.
- 7 KAS Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, ömür boyu hapse mahkûm edilmiş olan eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı affetti.
- 10 KAS Trabzon Çimento Fabrikası'nın temeli atıldı.
- 16 KAS Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay, bazı politikacıların konuşmaları üzerine siyasi parti liderlerine bir uyarı mektubu gönderdi.
- 22 KAS Cumhurbaşkanı Gürsel'in başkanlığında toplanan siyasi parti liderleri, rejimin korunması konusunda anlaştı.
- 29 KAS Adalet Partisi 2. Büyük Kongresi'nde Süleyman Demirel, ezici bir farkla genel başkanlığa seçildi.

- 1 ARA Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık kurulmasını öngören Ankara Antlaşması yürürlüğe girdi.
- 3 ARA Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın bazı gazetecileri ve politikacıları suçlayan demeci *Kim* dergisinde yayınlandı.
- 7 ARA İstanbul Berec Pil Fabrikası'nda 1000 işçi greve başladı. Bu, Petrol-İş Sendikası'nın ilk grevi oldu.
- 8 ARA Ortak Pazar ile 175 milyon dolarlık yeni bir Kredi Antlaşması imzalandı.
- 18 ARA Türkiye-Pakistan arasında Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 23 ARA Türkiye-Norveç arasında Kredi Antlaşması imzalandı.
- 29 ARA Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü ile Türk-İş Konfederasyonu arasında süregelen toplu sözleşme anlaşmazlığı çözümlendi. İşçilere ortalama %25 zam yapılması kararlaştırıldı.
- 30 ARA Türkiye-İngiltere arasında Kredi Antlaşması imzalandı. İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer Celâl Sarc, öğrencilerin reform isteğine, "10-15 yılda bir reform yapılacaksa, bu meseleler üniversiteye layık değildir," diyerek karşılık verdi.

1965

- 7 OCA Belçika, Türkiye'ye 2,4 milyon dolar (21 milyon lira) kredi vermeyi kabul etti. Ancak bu kredinin yarısının Belçika'dan yapılacak ithalatla karşılanması şartını koştı.
- 8 OCA DSİ, Keban Barajı Hidroelektrik Santrali inşaatını ihaleye çıkardı.
- 14 OCA 1965 yılı ithalatının finansmanında kullanılmak üzere Amerika'nın Türkiye'ye vermeyi kararlaştırdığı 70 milyon dolarlık yardımla ilgili anlaşma Ankara'da imzalandı.
- 16 OCA Berec Pil Fabrikası'nda 42 gündür süren grev anlaşma ile sonuçlandı. Manisa Kırkağaç ilçesine bağlı Karakurt köyünde, Kubilay Olayı'nı hatırlatan bir ayaklanma oldu. Öğrencilere futbol oynatan öğretmenlere, Nurcu köy vaizinin kışkırtmasıyla taş ve sopalarla saldıran bir grup köylü, kaymakam vekilini de yaraladı. 14 köylü gözaltına alındı, müdür ve iki öğretmen başka okullara atandı.
- 22 OCA Yeni Seçim Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. Yeni Seçim Kanunu, milli bakiye sistemini ve birleşik oy pusulası kullanımını öngörüyordu. Böylece her bir partinin aldığı her bir oy, o partinin hanesine yazılacaktı.

- 27 OCA İsviçre’de Fransızca olarak *27 Mayıs Askeri İhtilali* adlı bir kitap yayınlayan Ord. Prof. **Ali Fuat Başgil**’in 5 yıl hapsi istendi.
- 1 ŞUB Türkiye, IMF ile stand-by anlaşması yaptı, 21,5 milyon SDR kredi kabul edildi fakat anlaşma uygulamaya konmadı, kredi kullanılmadı.
- 11 ŞUB *Yeni Adana* gazetesi Dünya Basın Barış Ödülü’nü kazandı.
- 13 ŞUB Meclis’te seçim kanunu değiştirildi ve “Milli Bakiye” sistemi kabul edildi. **İnönü** hükümeti, 1965 bütçesinin TBMM’de reddedilmesi üzerine düştü.
- 16 ŞUB Cumhurbaşkanı **Gürsel, Suat Hayri Ürgüplü**’yü kabineyi kurmakla görevlendirdi.
- 20 ŞUB **Suat Hayri Ürgüplü**’nün başkanlığında AP, CKMP, YTP ve MP’nin katılımıyla oluşan 4. koalisyon hükümeti kuruldu. Yeni hükümette AP Genel Başkanı **Süleyman Demirel**, başbakan yardımcısı olarak görev aldı. Milli Bakiye seçim kanunu *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. (1 Mart 1968’de TİP’in önünü kesmek isteyen AP tarafından yürürlükten kaldırıldı.)
- 1 MAR Sosyal Sigortalar Kanunu yürürlüğe girdi.
- 3 MAR Markalar Kanunu yürürlüğe girdi.
- 4 MAR **Suat Hayri Ürgüplü** hükümeti 231 kabul, 200 ret ve **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**’nun verdiği 1 çekimser oy ile güvenoyu aldı.
- 10 MAR Zonguldak Kozlu’daki Ereğli Kömür İşletmesi’nde çalışan maden işçileri, Türk-İş ve hükümetin kanunsuz saymasına rağmen, yevmiye zammının adil dağıtılmadığı gerekçesiyle greve gitti.
- 11 MAR Zonguldak Kozlu’daki direniş, Kilimli ve Karadon ocaklarına yayıldı.
- 12 MAR Zonguldak’taki direnişi bastırmak için hükümet asker gönderdi. Çıkan çatışmada **Satılmış Tepe** ve **Mehmet Çandar** adlı işçiler öldürüldü, 12 maden işçisi yaralandı.
- 13 MAR Bolu’dan gönderilen binlerce askerle Zonguldak ve Kozlu’nun tüm giriş çıkışları tutuldu. Kentin üzerinde alçak uçuş yapan jet uçaklardan bildiriler atıldı, direniş bastırıldı. Görüşmeler sonunda kömür üretim bölgesindeki işçiler işbaşı yaptı. Ancak işçilerin çalışmadıkları süreler içinde pompalar işletilmediğinden ocakları su bastı.
- 17 MAR 30 milyon dolarlık hacmi olan Türk-İsrail Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 19 MAR Merzifon’un Çeltek Linyit İşletmesi’ndeki grizu patlamasında 69 işçi öldü, 58 işçi yaralandı.
- 24 MAR Adana’da meydana gelen hortumda 100 ev yıkıldı, 60 kişi yaralandı. Tunus Cumhurbaşkanı **Habib Burgiba** Türkiye’ye geldi.
- 30 MAR Eski Milli Birlik Komitesi üyeleri, 14’lerden **Alparslan Türkeş**, **Muzaffer**

- Özdağ, Dündar Taşer, Rıfat Baykal ve Ahmet Er, Osman Bölükbaşı'nın lideri olduğu Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne (CKMP) katıldılar. OECD, Türkiye'ye 70 milyon dolarlık (630 milyon lira) kredi açmaya karar verdi.**
- 31 MAR BM tarafından Kıbrıs'a arabulucu olarak gönderilen **Galo Plaza'nın** Türk görüşü ve anlaşmalar aleyhine olan raporu açıklandı.
- 1 NİS Nüfus Planlaması Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 8 NİS Demokrat Partililerin affına ilişkin kanuna ek af kanunu çıkarıldı. Milli Produktivite Merkezi Kuruluş Kanunu TBMM'de kabul edildi.
- 11 NİS *TIME* dergisi, **Atatürk'ü** küçük düşürdüğü iddia edilen yazıları nedeniyle toplatıldı.
- 19 NİS Fener Patrikhanesi başta olmak üzere, bütün azınlık kurumlarının denetlenmesine karar verildi.
- 20 NİS **John Steinbeck'in** *In Dubious Battle* (Bitmeyen Kavga) adlı romanının Türkçe çevirisi toplatıldı.
- 22 NİS Kazlıçesme'deki 54 deri fabrikasından 49'u, 5 işyerinde uygulanan grev nedeniyle lokavt yaptı. Lokavt kararı nedeniyle 880 işçi işsiz kaldı.
- 23 NİS İngiltere'nin eski başbakanı **Harold MacMillan** Türkiye'ye geldi.
- 4 MAY OECD, Türkiye'nin 5 yıllık kalkınma planının uygulanmasında kullanması için Batı ülkelerinden 335 milyon dolar kredi alacağını açıkladı.
- 11 MAY NATO, Dışişleri Bakanları Londra toplantısında, Türkiye ile Yunanistan arasında ikili görüşmeler konusunda tavsiyede bulundu.
- 12 MAY Kazlıçesme'de Deri İş Sanayii'nde 5 işyerinde 22 gün süren grev buna karşı 54 işyerinde ilan edilmiş olan lokavt uygulaması sona erdi, taraflar anlaşmaya vardı.
- 15 MAY Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. yaklaşık 0,5 milyon ton ham çelik ve 0,4 milyon ton yassı çelik kapasiteyle üretime başladı.
- 17 MAY Sovyet Dışişleri Bakanı **Gromiko** Türkiye'ye geldi.
- 24 MAY Batı Almanya ile 283 milyon mark tutarında (Yaklaşık 849 milyon lira) yeni bir Kredi Antlaşması imzalandı. (Kredinin 35 milyon mark olan Ortak Pazar payından, ilk planda 14 milyon mark ödenecek. Keban Projesi için de 80 milyon mark verilecek.)
- 1 HAZ Atina'da Yunanistan ile ikili görüşmeler başladı.
- 8 HAZ Meclis'te Özel Öğretim Kurumları Kanunu kabul edildi. Kanun 1971'de Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilinceye kadar sürekli tartışma konusu oldu.
- Memur sendikalarına ilişkin esasları düzenleyen Devlet Personeli Sendikaları Kanunu kabul edildi.

- 13 HAZ Sivas'ta 200 köylü bir ağanın arazisini işgal etti.
- 15 HAZ TPAO'nun Siirt'te "Çelikli-3" kuyusunda, Türkiye'nin en kaliteli petrolünün bulunduğu açıklandı. 38-40 graviteli petrol, 352 metre derinlikte bulundu ve 40 metre yükseğe fıskırdı.
- 22 HAZ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 633 sayılı Kanun kabul edildi.
- 23 HAZ Kat Mülkiyeti Kanunu kabul edildi.
- 25 HAZ Devlet Hastanelerinde Hekimlerin Bütün Gün Çalışmalarını Öngören Yasa Tasarısı kabul edildi.
- 28 HAZ Toplum polisine tam otomatik tabanca ve zırhlı araçlar verilmesi kararlaştırıldı.
Sümerbank Eskişehir Basma Fabrikası açıldı. (90 milyon liraya mal olan fabrikada yılda 24 milyon metre çeşitli pamuklu dokuma kumaş imal ediyor. Fabrikada 1200 işçi ve 97 idari personel çalışıyor.)
- 6 TEM Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu Meclis'te kabul edildi.
- 8 TEM Ankara'da Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kuruldu.
- 13 TEM Anayasa Mahkemesi, Meclis üyelerinin ödeneklerini artıran ve bu maksatla 1965 bütçesine konulan 40 milyon liralık ödenekle ilgili meclis kararını Anayasa'nın 82. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal etti. Ödenğin iptali için AP, CHP ve MP Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştı.
- 13 TEM Siyasi Partiler Kanunu, TBMM'de kabul edildi.
- 14 TEM Toplum Zabıtası Kurulması Hakkında Kanun kabul edildi.
Devlet Memurları Kanunu TBMM'de kabul edildi.
Türk Silahlı Kuvvetleri'nde general terfilerindeki fazlalık nedeniyle "Mahrut (piramit, koni) sistemi" bozulduğundan, normal düzeni korumak için 40 general ve amiral emekliye sevk edildi.
- 16 TEM Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel Komünizmle Mücadele Derneği fahri başkanlığından ayrıldı. Sonraki gün, Adalet Bakanlığı dernekle ilgili soruşturma başlattı.
- 21 TEM İstanbul'da 500 şoför sessiz yürüyüş yaptı.
- 22 TEM Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi genel idare kurulu, Alparslan Türkeş'i sorguya çekti. Türkeş'in partiyi kendi amaçlarına alet ettiği gerekçesiyle ihracı isteniyordu.
- 27 TEM Beş Yıllık Planı uygun bulan Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu, 400 milyon dolarlık yardım yapılmasını kararlaştırdı. Bu yardımın 200 milyon dolarını ABD verecek.
- 31 TEM Alparslan Türkeş Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi genel başkanlığına seçildi.

- 3 AĞU Türkiye-İrak arasında Ticaret Antlaşması imzalandı.
- 9 AĞU Başbakan Ürgüplü, Sovyet Rusya'ya gitti. Ertesi gün Moskova'da Türk-Sovyet görüşmeleri başladı.
- 17 AĞU Başbakan Ürgüplü, Rusya'dan döndü, "Planımıza dahil olan birçok tesisi Sovyetler'den sağlayacağız," dedi.
- 19 AĞU Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, işçi düşmanı olarak gördüğü milletvekillerinin listesini yayımladı ve listedeki milletvekillerine oy verilmemesini istedi. Bunun üzerine siyasi polis Türk-İş Genel Merkezi'nde arama yaptı.
- Ödenen vergiler ilk kez açıklandı. Vehbi Koç vergi rekortmeni oldu.
- 26 AĞU Milli Eğitim Bakanı Cihat Bilgehan, "İmam hatip okullarını bitirenlerin, ilkokul öğretmeni olabileceklerini," açıkladı.
- 9 EYL İran Başbakanı Abbas Hüveyda, Türkiye'ye geldi; Türk-İran görüşmeleri başladı.
- 10 EYL Türkiye Hindistan'ın Pakistan'dan çekilmesini istedi ve Pakistan'a silah gönderdi.
- 23 EYL İzmit Körfezi'nde bir tanker infilak etti, 15 kişi öldü.
- 28 EYL İstanbul Kız Kulesi, Milli Savunma Bakanlığı'na devredildi.
- 10 EKİ Genel seçimler sonuçlandı. Adalet Partisi 240 milletvekili ile çoğunluğu elde ederken Cumhuriyet Halk Partisi 134, Millet Partisi 31, Yeni Türkiye Partisi 19, Türkiye İşçi Partisi 15, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 11 milletvekili çıkardı. Türkiye tarihinde ilk kez bir sosyalist parti, Türkiye İşçi Partisi, 15 milletvekili ile Meclis'te grup kurmaya hak kazandı.
- 21 EKİ Londra'da bastırılan ilk 20 liralık banknotların Ocak ayında tedavüle çıkarılacağı açıklandı. 60 milyon lira tutarındaki yeni banknotların bir yüzünde Atatürk portresi, arka yüzünde ise Anıtkabir'in sembolik bir resmi yer alıyordu.
- 23 EKİ Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Adalet Partisi Genel Başkanı Demirel'i yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi.
- 24 EKİ Nüfus sayımı yapıldı. (Türkiye'nin nüfusu 31.391.421)
- 27 EKİ Adalet Partisi Genel Başkanı Demirel ilk hükümetini kurdu. AP, 13 Ekim'de yapılan seçimlerde yüzde 52,87 oranında oy almıştı.
- 30 EKİ İzmit'teki İpraş Rafinerisi, Türkiye Petrolleri'nin Batman Bölgesi'nde ürettiği Türk ham petrolünü işlemeye başladı.
- 1 KAS Türkiye ile Batı Almanya arasında 30 Nisan 1964'de imzalanmış olan sosyal Güvenlik Antlaşması yürürlüğe girdi. Sözleşmeye göre Almanya'da bulunan 100 binden fazla Türk işçisi, Alman işçilerin faydalandığı hastalık, analık, ölüm, iş kazası ve meslek hastalıkları, malullük, yaşlılık sigor-

tasından aynı şekilde faydalanacak. Ayrıca, işçiler çocuk zammına da hak kazandı.

- 4 KAS Türkiye'nin ilk gökdeleni Ankara'da yapıldı. Emekli Sandığı'na ait, tümüyle Türk mühendis ve işçileri tarafından yapılan 23 katlı Kızılay Emek İşhanı, 50 milyon liraya mal oldu.
- 8 KAS Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne bağlı Basın ve Yayın Yüksek Okulu açıldı.
- 10 KAS İzocam Ticaret ve Sanayi A.Ş. kuruldu.
- 11 KAS I. Demirel hükümeti, TBMM'de 172 red oyuna karşılık 252 oyla güven-oyu aldı.
- 13 KAS Sovyetler Birliği'nin ihracat mallarımız karşılığı Türkiye'de kuracağı tesislerle ilgili çalışmalar tamamlandı. Yedi proje ile ilgili anlaşma Dışişleri Bakanlığı'nda imzalanan protokolle tespit edildi. Sovyetlerin yapacağı tesisler arasında petrol rafinerisi, lif levha, asit sülfürik, alüminyum tesisleri de var.
- 17 KAS Devlet Tiyatrosu'nda grev başladı. Grev, iki gün sürdü.
- 28 KAS Ankara'da 38 öğretim üyesi, bir bildiriyle Amerika'nın Vietnam politikasını eleştirdi.
- 1 ARA Ereğli'de grizu patladı, 9 işçi hayatını yitirdi.
- 7 ARA SSCB ile 80 milyon dolarlık Kredi Antlaşması imzalandı.
- 14 ARA Bir RB-57 casus uçağı Karadeniz üzerinde düştü. Uçak ve mürettebatı, Almanya Wiesbaden Üssü'nde görev yapan filoya bağlıydı ve İncirlik'de geçici görevde bulunuyordu.
- 16 ARA Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü açıldı.
- 17 ARA Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonu'nda, Makarios'un Kıbrıs Tezi kabul edildi. (57 çekimser, 47 aleyhimizde, 6 lehimizde). Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edemeyeceğine ilişkin karar alındı.
Türkiye Fikir Kulüpleri Federasyonu, FKF kuruldu.
- 18 ARA Türkiye, BM'nin Kıbrıs konusundaki kararını reddettiğini, Londra ve Zürih anlaşmalarının uygulanacağını ilan etti.
- 19 ARA İnönü, Kıbrıs hakkındaki BM kararını, "Büyük bir basiretsizlik," diye nitelendi.
- 20 ARA BM'nin Kıbrıs konusundaki kararını protesto için yurdun çeşitli yerlerinde miting ve yürüyüşler yapıldı.
- 22 ARA TBMM'de Kıbrıs hakkında genel görüşme açılması teklif edildi.
Keban Barajı inşaatı bir Fransız-İtalyan grubuna 697 milyon lira karşılığında ihale edildi.

- 24 ARA İstanbul Kâğıthane’de Kayacam Tic. ve Sanayi Şirketi’ne ait cam fabrika-sındaki patlamada 12 işçi yaşamını yitirdi.
TBMM’de Kıbrıs hakkında 27 Aralık Pazartesi gününden itibaren genel görüşmeye geçilmesi kabul edildi.
- 29 ARA 27 Aralık’ta başlayan Kıbrıs konusunda TBMM’de açılan genel görüşme sona erdi.
- 30 ARA Kıbrıs’taki BM arabulucusu görevinden istifa etti.

1966

- 4 OCA Batman-İskenderun petrol hattı açıldı.
- 6 OCA Senato’da Kıbrıs ile ilgili genel görüşme başladı.
- 9 OCA 800 kişilik işçi kafilesi Almanya’ya hareket etti.
- 10 OCA İzlenecek Kıbrıs politikasının esasları tespit edilmek üzere 11 büyükelçi Ankara’ya çağrıldı.
- 13 OCA *Hürriyet* gazetesinden Cüneyt Arcayürek, ABD Başkanı Lyndon Johnson’ın eski Başbakan İsmet İnönü’ye yazdığı ve basından gizlenen mektubu yayımladı. ABD Başkanı, bu mektubu 1964’teki Kıbrıs bunalımı sırasında yazmıştı. Johnson mektubunda, Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale etmemesini istemişti.
- 14 OCA ABD Başkanı Johnson’ın eski Başbakan İnönü’ye gönderdiği mektup Meclis’te görüşüldü.
- 15 OCA ABD Başkanı Lyndon Johnson’ın ve eski Başbakan İsmet İnönü’nün 1964 yılında yazdıkları mektuplar kamuoyuna açıklandı.
- 18 OCA Ankara Cezaevi’nde af isteyen mahkûmlar isyan etti. İstanbul Üsküdar Toptaşı Cezaevi’nde 260 mahkûm açlık grevine başladı.
İstanbul Valiliğine Vefa Poyraz atandı.
- 25 OCA Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) Türkiye’ye Yardım Konsorsiyumu, enflasyonun hızla artışı konusunda Türkiye’nin dikkatini çekti.
- 26 OCA Halkın daha ucuz sebze ve meyve yiyebilmesi için İstanbul’un çeşitli semtlerinde “köylü pazarları” kurulması çalışmalarına başlandı.
- 28 OCA Ağustos 1964’ten beri Kıbrıs’ın Erenköy kesiminde kuşatma altında bulunan 504 mücahit, *Giresun* gemisiyle İstanbul’a geldi.
- 31 OCA Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası’nda 2400 işçi greve başladı.

- 1 ŞUB Türkiye, IMF ile stand-by anlaşması yaptı, 21,5 milyon SDR kredi kullandı.
- 2 ŞUB Cumhurbaşkanı **Cemal Gürsel**, Johnson'un gönderdiği özel uçakla tedavi olmak üzere ABD'ye gitti.
- 5 ŞUB Yunanistan'a, "Kıbrıs'ta Türkiye'nin muvafakat etmeyeceği hiçbir çözüm yolu düşünülemeyeceğini belirten," sert bir nota verildi.
- 7 ŞUB İzmir Kula ve Yün Mensucat Fabrikası'nda 70 gündür süren greve polis müdahale etti, 25 işçi, 4 gazeteci, 8 er ve 13 polis yaralandı.
AP Gençlik Teşkilatı Genel İdare Kurulu bir bildiri yayımlayarak, "İrticanın geriye dönüp hortlamasına asla izin vermeyeceğiz," dedi ve laikliği tehlikeye düşürecek her türlü hareketin karşısında olduklarını açıkladı.
- 8 ŞUB Atina, "Yunan makamlarının ve kararlarının Türk uçak ve gemileri tarafından ihlal edilmesi gerekçesiyle Türkiye'yi NATO'ya şikâyet etti.
ABD Başkanı **Johnson**'ın Vietnam'la ilgili bir toplantıda, "Komünistler Vietnam'da başarı kazanırlarsa, Türkiye'ye de tehdit yoluyla sızarlara," demesi Ankara'da tepki yarattı.
- 12 ŞUB Milli Eğitim Bakanı **Orhan Dengiz**, "İmam-hatip okulları kalkınmamız için gereklidir," dedi.
- 1 MAR İstanbul Boğazi'nde Dolmabahçe açıklarında çarpışan iki Sovyet tanklerinden denize sızan ince mazotun alev almasıyla 'Yüzer Karaköy İskelesi' ve 'Kadıköy Vapuru' yandı.
- 8 MAR Sanayi Bakanı **Mehmet Turgut** hakkında Meclis soruşturması isteyen AP Milletvekili **Reşat Özarda**, partisinden ihraç edildi.
- 10 MAR Fransız Cumhurbaşkanı **De Gaulle**, Fransa'nın NATO'nun askeri kandanından ayrılacağını resmen açıkladı.
- 11 MAR Genelkurmay Başkanı **Cevdet Sunay**'ın senatörlüğü liderler tarafından kabul edildi.
Cemal Gürsel, Waller Reed Tıp Merkezi'nde beyin atardamarı tıkanıklığı geçirdi ve durumu ağırlaştı.
- 12 MAR Yazar **Orhan Kemal** ile Türkiye İşçi Partisi Fatih İlçe Başkanı **Mehmet Şahin**, hücre çalışması ve komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle tutuklandılar.
Edebiyat öğretmeninini "Atatürk'ü başka bir dünya lideriyle karşılaştırım" konulu ödevinde Atatürk'ü Lenin'le karşılaştıran 15 yaşındaki ortaokul öğrencisi, komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklandı. Öğrenciyi öğretmen ihbar etti.
- 14 MAR Genelkurmay Başkanı **Cevdet Sunay**, kontenjan senatörü seçildi, 17 Mart'ta ant içti.
- 18 MAR Türkiye-Mısır Arap Cumhuriyeti Ticaret Antlaşması imzalandı.

- 19 MAR Milli Türk Talebe Birliğince düzenlenen Komünizmi Telin Mitingi İstanbul'da yapıldı.
- 22 MAR **Ahmet Tahtakılıç** partisinden istifa edince, TBMM'de 9 kişi kalan CKMP grup olma hakkını kaybetti.
- 25 MAR ABD'de Walter Reed Hastanesi'nde 46 günden beri komada bulunan **Gürsel**, Ankara'ya getirildi.
- 26 MAR Başbakanlığın isteği üzerine Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde toplanan 37 kişilik sağlık kurulu, iki rapor yazarak, **Gürsel**'in görevine devam edemeyeceğini bildirdi.
- 28 MAR **Nâzım Hikmet**'in *Dört Hapishaneden* adlı kitabı toplatıldı. Kontenjan Senatörü **Cevdet Sunay**, Türkiye'nin 5. Cumhurbaşkanı seçildi.
- 29 MAR **Leonid Brejnev**, Sovyetler Birliği Komünist Partisi 23. Kongresinde partinin 1. Sekreterliğine yeniden seçildi. Seçilir seçilmez Amerika'nın saldırgan Vietnam siyasetini kınadı.
- 2 NİS Fransa'da NATO üslerine karşı çıkılınca Türkiye'deki üslerin durumu gündeme geldi. Başbakan **Demirel**, "Türkiye'de ABD üssü yoktur, tesisi vardır," dedi.
- 8 NİS İzmir'de **Atatürk** heykeline balta ile saldırıldı. Ülkede büyük tepki oldu.
- 9 NİS Ankara ve İstanbul'da gençler, **Atatürk** heykeline saldırı nedeniyle miting ve yürüyüşler düzenledi.
- 16 NİS Atina'dan Kıbrıs için yazılı teminat istendi.
- 19 NİS 79 gün süren Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası grevi "halk sağlığını tehlikeye düşürdüğü" gerekçesiyle bir ay ertelendi. CEMTO Bakanları Ankara'da toplandı. Gündemde Kıbrıs ve ikili anlaşmalar vardı.
- 20 NİS Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri General **Refet Ülgenalp**, gençleri siyasetteki tutumları nedeniyle uyardı.
- 21 NİS İstanbul Teknik Üniversitesi gününe katılan Başbakan **Demirel**'i yuhalayan öğrenciler, Adalet Partililer tarafından taşlandı.
- 22 NİS *Cumhuriyet* gazetesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Talebe Cemiyeti, Toplumcular Derneği ve Fikir Kulübü'nün yayınladığı ortak bildiriye haberleştiği için usulsüz olarak Adana'da toplatıldı.
- 26 NİS Lastik-İş Sendikası 7 işyerinde grev başlattı.
- 28 NİS Genelkurmay Başkanı **Cemal Tural**, bir genelgeyle *Komünizmle Mücadele Metodları* kitabının askeri okullar ders programı içine alınacağını açıkladı.
- 5 MAY NATO anlaşmasına dayanılarak Türkiye ile ABD arasında imzalanan ikili

anlaşmanın gözden geçirilmesi için, Türkiye'deki ABD üsleriyle ilgili görüşmeler başladı.

Makarios, "Türkler, halen ikamet ettikleri toprakların Türkiye ile birleşmesine karar verirse, Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında savaş çıkacak, bu da Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşa yol açacak," dedi.

- 7 MAY Polis, Parlamento tarihinde ilk kez Meclis'te arama yaptı. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı **İnönü**, "Eşkiyanın bu gece ne yapacağı belli olmaz," dedi.
- 13 MAY "Türkiye'yi Kurtaracak Tek Yol Sosyalizmdir" başlıklı yazısında komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla **Şadi Alkalıç** 6 yıl 3 ay hapis cezasına çarptırıldı.
- 18 MAY Türk-Yunan görüşmelerine yeniden başlandı.
- 2 HAZ Kıbrıs'ta Rumlar, Lefkoşe'nin Türk kesimine girişi yasakladı. Kayseri'deki TIP merkezi tahrip edildi.
- 3 HAZ Çelik Sanayileri İşçileri Sendikası, 12 bin işçinin çalıştığı Türkiye Demir Çelik İşletmesi'nde greve gitti.
- 5 HAZ Kısmi senato seçimleri yapıldı. Adalet Partisi 35, Cumhuriyet Halk Partisi 13, Millet Partisi 1, Türkiye İşçi Partisi 1, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1, Yeni Türkiye Partisi 1 senatörlük kazandı.
- 8 HAZ Başbakan **Demirel**, "Demokrat Parti'nin devamımız," dedi. Bu sözleri nedeniyle hakkında soruşturma başlatıldı.
- 11 HAZ Genelkurmay Başkanı Orgeneral **Tural**, ordu için bir genelge yayımlayarak, "Nurculuk tehlikesini birliklere anlatın," uyarısında bulundu
- 19 HAZ Güreş Milli Takımı, Kanada'daki Dünya Güreş Şampiyonası'nda 1. oldu.
- 20 HAZ 16 komando eri, bir tatbikat sırasında Botan Çayı'nda boğuldu.
- 8 TEM Cumhurbaşkanı **Cevdet Sunay**, Celal Bayar'ın cezasını affetti.
- 9 TEM 11. Türk Dil Kurultayı Ankara'da toplandı.
- 11 TEM Yeni sansür yönetmeliği yayınlandı.
- 3 AĞU Çorum Belediye Başkanını protesto etmek için çıplak ayakla yürüyen işçiler Ankara'ya ulaştı.
- 8 AĞU Bir genel af daha yürürlüğe girdi. Adalet Partisi hükümetinin çıkardığı yeni yasayla, ömür boyu hapis cezasına çarptırılanlar da dahil olmak üzere, eski DP'lilerin tümü özgürlüklerine kavuştu.
- 9 AĞU Cumhurbaşkanı **Cevdet Sunay** Af Yasası'nı onayladı. Cumhuriyet Senatosu Milli Birlik Grubu, yasanın Yassıada hükümlülerini affeden maddesinin iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurma kararı aldı.
- 15 AĞU Çorum Belediyesi'nde işten çıkarılan temizlik işçilerinin yürüyüşü başladı.

- 17 AĞU Bulgaristan Dışişleri Bakanı **İvan Başev**, Türkiye'ye geldi. NATO'ya bağlı olmayan 'Çekirdek Birlikler' kurulmaya başlandı.
- 19 AĞU Erzurum, Muş ve Bingöl'de Richter ölçeğine göre 6,5 şiddetinde bir deprem oldu. 2 binden fazla kişi öldü, 1700'den fazla kişi de yaralandı.
- 25 AĞU İzmir Yüksek İslam Enstitüsü açıldı.
- 30 AĞU Suudi Arabistan Kralı **Faysal Bin Abdülaziz el Suud**, Türkiye'ye geldi.
- 31 AĞU Haklarını aramak için Çorum'dan ilk önce Ankara'ya sonra da İstanbul'a yürüyüşe geçen işçiler İstanbul'a vardı.
- 8 EYL Gazeteci **İlhami Soysal**, kaçırılarak feci bir şekilde dövüldü.
- 14 EYL Türkiye'nin 4. Cumhurbaşkanı **Cemal Gürsel** vefat etti.
- 16 EYL **Turgut Özakman**'ın *Duvarların Ötesi* adlı oyunu sosyalizm propagandası yaptığı gerekçesiyle yasaklandı.
- 23 EYL Pancar Motor Fabrikası'nda çalışan 95 kişi, istedikleri sendikaya girmelerine engel olduğunu iddia ettikleri işvereni protesto için İstanbul'dan Ankara'ya yürümeye başladı.
- 24 EYL **İnönü**, CHP İstanbul İl Kongresi'nde "Ortanın Solu"na açıklık getirdi. Böyle bir adın konmasının, aşırı sağ ve aşırı sol tarafından CHP'ye yöneltilen haksız suçlamalar karşısında zorunlu olduğunu söyledi. **Dr. Fazıl Küçük**, Kıbrıs'ta 5 Türk köyünün ablukadan kurtarılamadığını, durumun kötüleştiğini söyledi.
- 26 EYL İskenderun-Batman boru hattı işçilerinin almış olduğu grev kararı, milli güvenliği bozucu nitelikte görülerek Bakanlar Kurulu kararıyla ertelendi.
- 27 EYL Sanayi Bakanı **Mehmet Turgut**, sanayicilerden kapitalizm düşmanlarına savaş açmasını istedi.
- 5 EKI Başbakan **Demirel**, Almus Barajı'nı işletmeye açtı.
- 8 EKI **İsmet İnönü**, Ankara İl Kongresi'nde, "CHP'nin aşırı sola karşı olduğunu," söyledi.
- 16 EKI Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı **İnönü**, Cumhurbaşkanı **Cemal Gürsel**'e yazdığı mektubu kamuoyuna açıkladı. **İnönü**, **Adnan Menderes**, **Fatin Rüştü Zorlu** ve **Hasan Polatkan**'ın idamlarının durdurulmasını istemişti.
- 17 EKI Türkiye Birlik Partisi kuruldu. Parti Genel Başkanlığı'na **Hasan Tahsin Berkman** getirildi. Partinin amblemi **Hız Ali**'yi simgeleyen bir aslan ve onun çevresinde 12 imamı temsil eden 12 yıldız olarak belirlendi.
- 21 EKI CHP 18. Kurultayında **İsmet İnönü** yeniden genel başkan seçildi.
- 24 EKI Cumhuriyet Halk Partisi Zonguldak Milletvekili **Bülent Ecevit**, genel sekreter seçildi.

- 26 EKİ Kozlu maden işçileri oturma eylemi yaptı.
- 29 EKİ **Rauf Denктаş** Türkiye'nin dış politikasının pasif kaldığını, taksim için yerli çaba harcanmadığını savunduğu *12'ye 5 Kala* kitapçığını yayımladı.
- 31 EKİ İstanbul Kadıköy'deki son tramvay hattı kaldırıldı.
- 1 KAS Çanakkale Boğazı'nda bir Rus şilebi ile çarpışan *Derince* araba vapuru battı, 7 kişi öldü.
- 5 KAS Üniversiteye giremeyen 300 öğrenci İstanbul Üniversitesi rektörlüğünü işgal etti.
- 12 KAS Ankara'da Türk-İş ve bazı öğrenci kuruluşları tarafından Amerika'yı kınama mitingi düzenlendi.
- 13 KAS Adana'da Amerikalı erlerin kadınlara sarkıntılık ettikleri iddiaları ile galeyana gelenler, Amerikalılara ait bina ve otomobilleri tahrip etti.
- 30 KAS Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Tural, Savunma ve Enerji Bakanlıkları ile Milli Güvenlik Kurulu, Türkiye Petrolleri ve Ordu Yardımlaşma Kurumu'na mektup göndererek, "Petrol boru hattı hisselerinin satılmasını," istedi.
- 8 ARA Erzurum Dumlu bucağındaki 247. piyade alayı koğuşundaki benzin bidonunun patlaması sonucunda 65 askerimiz yanarak can verdi.
İlk Türk işçi şirketi Türksan kuruldu. Kuruluş amacının, "Yurt dışında çalışan işçilerin tasarruflarını değerlendirmek," olduğu açıklandı.
- 14 ARA Türk Deniz Kuvvetleri muhtemel bir harekât için Akdeniz'e açıldı. Kıbrıs'a silah sevkiyatı konusu Güvenlik Konseyi'ne getirildi. Kıbrıs'a silah satan Çekoslovak hükümeti sert bir nota ile uyarıldı. Çekler sevkiyatı durdurdu.
- 19 ARA Koç Grubu tarafından üretilen ilk Türk otomobili "Anadol" satışa sunuldu. Sovyetler Birliği Başbakanı Kosigin, Türkiye'ye geldi.
- 27 ARA 28 Nisan olaylarının yıldönümünde Atatürk'ün Bursa konuşmasını bildiri halinde yayımlayan Ege Üniversitesi Fikir Kulübü'nün politikaya alet edildiği iddiasıyla Bornova Savcısı'nın açmış olduğu dava sonuçlandı. Mahkeme iddiayı kabul etmedi.

1967

- 3 OCA Türkiye'nin Moskova Büyükelçilik Müsteşarı **Sadi F. Çoruh**, Moskova'da intihar etti.
- 4 OCA 490 km uzunluğundaki Batman-İskenderun petrol boru hattı, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından hizmete açıldı.

- 5 OCA İran Şahı Rıza Pehlevi, Adana'ya geldi.
- 19 OCA Türkiye Milli Talebe Federasyonu binası polis tarafından mühürlendi.
- 24 OCA Üniversite öğrencileri, Türkiye Milli Talebe Federasyonu'na karşı tutumu protesto için Ankara'da bir miting düzenledi.
- 25 OCA Genelkurmay Başkanı Tural, Ordu'ya devrimlerin korunması ile ilgili bir genelge gönderdi. Bu genelge, TBMM'de tartışmalara yol açtı.
- 27 OCA Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri, yeni yönetmelik hükümlerini protesto etmek için boykota başladılar.
- 29 OCA Şair Hasan Hüseyin Korkmazgil, *Kızılırmak* adlı şiir kitabında komünizm propagandası yapmakla suçlanarak tutuklandı.
- 2 ŞUB Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına, Başbakanlık Özel Teknik Müşaviri Turgut Özal getirildi.
- 3 ŞUB Bornova Savcısı, "Bursa Konuşması" ile ilgili bir basın açıklaması yaptı.
- 5 ŞUB İsmet İnönü, il başkanları toplantısında, "CHP sosyalist bir parti değildir, olmayacaktır," diyerek Ortanın Solu'na karşı tutumda olan 8'leri eleştirdi.
- 6 ŞUB Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İnönü, "Demokratik rejimi, komünist düşmanlığı perdesi altında kuşa çevirmek isteyen dikta heveslilerine yardımcı olmayacağım," dedi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) sosyalist olmadığını vurguladı.
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın Batman Rafinerisi'nde grev başladı. Greve, Türkiye Petrol-İş Sendikası üyesi 1900 işçi katıldı.
- 13 ŞUB Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, DİSK kuruldu.
- 15 ŞUB Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait 508 numaralı çıkarma botu Akdeniz'de battı, 4 denizci şehit oldu.
- Türkiye, IMF ile stand-by anlaşması yaptı ve 27 milyon SDR kredi kullandı.
- 17 ŞUB Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) Genel Başkanı Feyzullah Ertuğrul'u Elazığ'ın bir köyüne atadı.
- 18 ŞUB Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşüldü, 35 bin köyden 15 bininde okul olmadığı açıklandı.
- 21 ŞUB Sayıştay Kanunu kabul edildi.
- 2 MAR Habeşistan Kralı Haile Selassie, Türkiye'yi ziyaret etti.
- 4 MAR CHP Gençlik Kolları bildirisinde, başını Turhan Feyzioğlu'nun çektiği "8'lerin partiden çıkarılması istendi.
- Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, kendisine "Baba", "Beyefendi", "Paşam" biçimlerinde hitap edilmesini yasakladı.
- 9 MAR Yerli üretim ilk Türk Muhribi Gölcük'te kızağa kondu.

- 12 MAR Cumhuriyet Halk Partisi, 22 Şubat tarihli yazısında CHP'yi komünistlikle suçlayan *Dünya* gazetesi başyazarı **Falih Rıfık Atay**'ı mahkemeye verdi.
- 2 NİS **Cevdet Sunay**, **Johnson**'un davetlisi olarak ABD'ye gitti.
- 3 NİS Washington'da elçilik binamıza bomba atıldı.
- 4 NİS Ereğli'ye bağlı Armutçuk'taki maden ocağında patlama oldu. 17 kişi öldü.
- 14 NİS CHP'de 8'ler, 58'ler olup **İnönü** ve **Ecevit**'i sert bir şekilde eleştirdi.
- 15 NİS 8 milletvekili, Millet Partisi'nden istifa etti.
- 20 NİS Deniz İş Kanunu kabul edildi.
- 21 NİS Yunanistan'da askeri darbe oldu. **Yorgo Papadopoulos** komutasında ABD'nin desteklediği "Albaylar Cuntası" yönetime el koydu.
- 24 NİS **Demirel**, ilk kez Başbakan olarak yabancı bir ülkeye gitti. Federal Almanya eski Başbakanı **Konrad Adenauer**'in Bonn'da yapılan cenaze törenine katıldı.
- 25 NİS *Kadınlar I-ış Derse* oyununun sahnelenmesinin yasaklanması üzerine 11 Nisan'da açlık grevine başlayan sanatçı **Lale Oraloğlu** ağırlaşarak hastaneye kaldırıldı.
- 28 NİS Bilirkişi raporuyla müstehcen olmadığı belirlenen *Kadınlar I-ış Derse* oyunu, Oraloğlu Tiyatrosu'nda yeniden sahnelenmeye başlandı.
19. CHP Kurultayı toplandı. 48 milletvekili ve senatör CHP'den istifa etti.
- 30 NİS Cumhuriyet Halk Partisi 4. Olağanüstü Kurultayı sonuçlandı. Kurultayda kabul edilen "Ortanın Solu" siyasetine karşı çıkan Kayseri Milletvekili Prof. Dr. **Turhan Feyzioğlu**'nun liderliğini yaptığı 33 milletvekili ve 15 senatör partiden istifa etti.
- 12 MAY CHP'den ayrılan **Turhan Feyzioğlu** ve arkadaşları Güven Partisi'ni kurdu. ABD askeri yardımından alınan 3 bin tonluk *İstanbul* muhribi, Türk Deniz Kuvvetleri'ne katıldı.
- 16 MAY Siirt ilinin Emek ilçesine bağlı Binerve köyünden "Eşkuya Hamido" lakaplı **Hamit Aydemir**'in 4 akrabası, rakipleri **Özbay** çetesi tarafından öldürüldü, cesetler gece evlerinin önüne bırakıldı.
- 17 MAY İmam hatip okullarını bitirenlere üniversitelere girme hakkı tanındı.
- 30 MAY Fransa, Kıbrıs'ta iki cemaatin varlığını kabul etti.
- 2 HAZ YTP, AP'ye katılmak için ilke kararı aldı.
- 5 HAZ Ortadoğu'da, tarihe "Altı Gün Savaşı" olarak geçen Arap-İsrail Savaşı'nın başlaması dolayısıyla TSK alarmı geçirildi.
- 9 HAZ Parti Meclisi'nden güven isteme amacıyla istifa eden **Bülent Ecevit** oybirliğiyle yeniden Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreteri seçildi.
- 10 HAZ Altı Gün Savaş'ında ateşkes sağlandı. İsrail, savaşın kazananı oldu.

- 12 HAZ Kars'ta Esatpaşa tabyalarındaki bir mayın deposu patladı, 2 astsubay ve 6 er şehit oldu.
- 14 HAZ Oraloğlu Tiyatrosu'nda sahnelenen *Kadınlar I-ıh Derse* adlı oyunun müstehcen olduğu iddiasıyla açılan davada sanıklar beraat etti.
Sovyet Rusya, İsrail'in Süveyş ve Akabe statüsünde değişiklik istemesine karşı, Boğazlar'da da uluslararası kontrol talep etti.
- 16 HAZ İran Şahı Rıza Pehlevi ve eşi Şahbanu Farah Pehlevi Türkiye'ye geldi.
- 24 HAZ İstanbul'da üniversite öğrencileri, Amerikan 6. Filosu'nun İstanbul Limanı'na gelişini protesto ettiler. "Amerika'yı protesto mitingi"nde tahminen 4 bin kişi, Hürriyet Meydanı'ndan Taksim'e kadar yürüyerek emperyalizmi protesto etti.
- 27 HAZ Cumhurbaşkanı Sunay, Fransa'yı ziyaret etti.
- 5 TEM İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan Gazze'yi ilhak ettiklerini açıkladı.
- 8 TEM Ankara Hacettepe Üniversitesi kuruldu. 4 Temmuz 1967 tarih, 892 sayılı Kanun ile kurulan Hacettepe Üniversitesi Tıp, Sağlık Bilimleri, Fen ve Sosyal Bilimler Fakülteleri ile eğitime başladı.
- 19 TEM Bir yıl önce çıkarılan Genel Af Yasası'na ek yapıldı.
- 21 TEM Türkiye İşçi Partisi İstanbul Milletvekili Çetin Altan'ın dokunulmazlığı kaldırıldı.
- 22 TEM Adapazarı'nda Richter ölçeğine göre 7,1 şiddetinde deprem oldu. Deprem tüm Marmara, Ege ve İç Anadolu'da da hissedildi. 89 kişi yaşamını yitirdi.
- 24 TEM Dokunulmazlığı kaldırılan Türkiye İşçi Partisi İstanbul Milletvekili Çetin Altan, kararın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu.
- 25 TEM Anayasa Mahkemesi sosyalizmin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar verdi.
Papa VI. Paul, Türkiye'ye geldi. Efes'te Meryem Ana Evi'ni ziyaret ederek hacı oldu.
- 26 TEM Tunceli Pülümür'de Richter ölçeğine göre 6.5 şiddetinde deprem oldu, 97 kişi yaşamını kaybetti.
- 28 TEM İş Kanunu kabul edildi. Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun kabul edildi.
- 2 AĞU Anayasa Mahkemesi, Çetin Altan'ın dokunulmazlığını kaldırma kararını iptal etti.
- 4 AĞU Toplu sözleşme görüşmelerindeki anlaşmazlıklar nedeniyle işçiler SSK'da greve gitti.
- 12 AĞU Giresun Kâğıt Fabrikası'nın temeli Demirel tarafından atıldı.
- 20 AĞU İzmir'de Yüksek İslam Enstitüsü'nün temeli atıldı.

- 25 AĞU 3 gün süren 1. Olağanüstü Kongrede, Türkiye Öğretmenler Sendikası TÖS, **Fakir Baykurt**'u genel başkan seçti.
- 1 EYL Türkiye'deki Kıbrıslı mücahitler ve öğrenciler, hükümeti protesto etti. İçişleri Bakanı **Faruk Sükan**, protestocuları sınır dışı etme tehdit etti.
- 9 EYL Kıbrıs konusu ile ilgili ilk zirve toplantısı, **Keşan**'da başladı.
- 10 EYL Türk-Yunan Dedeağaç görüşmeleri, 13 saat 40 dakika sürdü. **Demirel** ve Yunan Askeri Cuntası'nın darbesinden sonra Başbakan olan **Kollias**, olumlu bir sonuç alamadı.
- 12 EYL Başbakan **Demirel**'in, "Türkiye'de ABD üssü yok, tesisi var" açıklamasından sonra **Yaşar Kemal**, **Fethi Naci** ve **Doğan Özgüden**'in çıkardığı *Ant* dergisi, "Türkiye'deki Amerikan üstlerini açıklıyoruz" başlığı ile, ülkemizdeki ABD üs ve tesislerinin listesini yayımladı.
- 13 EYL Başbakan **Demirel**, Romanya'ya gitti.
- 16 EYL Türkiye İşçi Partisi'nin düzenleyip desteklediği Doğu Mitinglerinin ilki Diyarbakır'da yapıldı.
- 17 EYL Kayseri'de yapılan Kayserispor-Sivasspor arasında oynanan futbol maçında olaylar çıktı, 40 kişi öldü, çok sayıda kişi yaralandı.
- 19 EYL 50 gün süren Singer Fabrikası işçilerinin grevi yasal olmadığı gerekçesiyle, mahkeme kararıyla sona erdirildi.
Başbakan **Demirel**, Sovyet hükümetinin gönderdiği özel uçakla Moskova'ya gitti. **Demirel** ile **Kosigin** arasında görüşmeler başladı.
- 20 EYL Milet Partisi Genel Başkanı **Osman Bölükbaşı** Kırklareli'nde yaptığı konuşmada, "Amerikan üslerinin içinde neler var bilinmez, bizim kontrolümüzde olmayan bu üslerden, Amerika, bir gün bombardıman uçakları havalandırırsa, Türkiye 32 milyona mezar olabilir," dedi.
- 21 EYL 343 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla lise ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarına haftada birer saat isteğe bağlı din bilgisi dersi konuldu.
- 22 EYL Harp-İş Federasyonu, İncirlik'ten sonra, Amerikalılara ait Ankara'daki 7 işyerinde greve başladı.
- 7 EKI İstanbul limanında demirleyen 6. Filo'nun denizcileri "Yankee Go Home" mitingi nedeniyle Dolmabahçe rıhtımına çıkarılmadı. Filo Komutanı **William Martin** "Potestonun manasını anlayamдық," dedi.
- 27 EKI Pakistan Cumhurbaşkanı **Mareşal Eyüp Han**, Ankara'ya geldi.
- 31 EKI Rum polisi, Kıbrıs Türk toplumu liderlerinden **Rauf Denктаş**'ı adaya gizlice girerken yakaladı ve tutukladı. (Türkiye Cumhuriyeti'nin baskısı ile **Denктаş**, 13 gün sonra Ankara'ya iade edildi.)
- 7 KAS İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri, özel yüksek okulları protesto için boykota başladı.

- 12 KAS Türkiye’de **Denktaş** için mitingler düzenlendi. öğrencilerle polis arasında çatışmalar oldu. **Lefkoşe Cezaevi**’nden Türkiye’ye dönmek şartıyla serbest bırakılan **Denktaş** Ankara’ya geldi.
- 15 KAS Rum birlikleri **Boğaziçi** ve **Geçitkale** Türk köylerine saldırarak işgal etti. Türk Silahlı Kuvvetleri alarma geçti. 24 Türk can verdi, 2 Rum muhafız yaşamını yitirdi.
- 17 KAS TBMM, hükümete “Türk Silahlı Kuvvetlerini Yabancı Ülkelere Gönderme” yetkisini verdi.
- 18 KAS Türk jetleri Kıbrıs üzerinde 4 ihtar uçuşu yaptı. Donanmamız **Girne** açıklarına sokuldu.
- 20 KAS ABD Başkanı **Johnson**, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetimine mektup gönderdi, barışçıl bir çözüm bulunmasını istedi.
- 22 KAS **Deniz Gezmiş**, öğrenci örgütlerinin düzenlediği Kıbrıs Mitingi sırasında **Aşık İhsani** ile birlikte ABD bayrağını yaktıkları gerekçesi ile gözaltına alınıp daha sonra serbest bırakıldı.
ABD Başkanı **Johnson**, Kıbrıs anlaşmazlığı nedeniyle bir Türk-Yunan çatışmasının çıkmasını önlemek amacıyla özel temsilcisi **Cyrus Vance**’i uçakla Ankara’ya gönderdi.
Yunan hükümeti, NATO’dan Kıbrıs’ta müdahale ve aracılık talep etti.
- 24 KAS Bakanlar Kurulu, son dönem terhisleri silah altına çağırdı.
- 28 KAS Türk jetleri Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşu yaptı. Kıbrıs Cumhuriyeti Devlet Başkanı **Makarios**, Yunan Alayı ve Türk Alayı’nın Kıbrıs’tan çekilmesini istedi.
- 29 KAS Türkiye ile Yunanistan arasında anlaşma oldu. Atina, adada bulunan anlaşma dışı askerlerini BM Barış Gücü kontrolünde ve 1,5 ay içinde çekmeyi kabul etti. Böylece Kıbrıs buhranı Yunanistan’ın, Türkiye’nin isteklerini kabul etmesiyle sona erdi.
- 3 ARA BM Genel Sekreteri **U”Thant**, Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs devlet ve hükümet başkanlarına çağrı yaptı.
- 13-14 ARA NATO Savunma Planlama Komitesi’nde, “**Esnek Karşılık**” stratejisi kabul edildi.
Yunanistan ikiye bölündü. **Cunta**, **Kral Konstantin**’in yetkilerini elinden aldı ve yerine kral naibi tayin etti. Güneye rejim, kuzeye Kral hakim duruma geldi.
- 14 ARA Yunan Kralı, Roma’ya kaçtı. Darbe harekâtına katılan bir tümgeneral Türkiye’ye sığındı.
- 23 ARA Fransız düşünür **Babeuf**’un *Devrim Yazıları* adlı eserinin yayımlanması kovuşturmaya uğramış ve kitap toplatılmıştı. Bu durumu protesto etmekten yargılanan aydınlar beraat etti. Yargılanan aydınlar, **Yaşar Kemal**,

Melih Cevdet Anday, Demir Özlü, Şükran Kurdakul, Edip Cansever, Arif Damar, Memet Fuat, Orhan Arsal, Hüsamettin Bozok, Sabri Altınel idi.

- 26 ARA **Talat Aydemir**'in 20-21 Mayıs 1963 tarihindeki 2. ayaklanmasına katılanlar için Af Kanunu kabul edildi.
- 29 ARA Kıbrıs Türk toplumu, adada ayrı bir geçici yönetim ilan etti. Dr. **Fazıl Küçük** başkanlığında 10 kişilik bir kabine kuruldu. Türk yönetim başkanlığına Dr. **Fazıl Küçük**, yardımcılığına ise **Rauf Denктаş** getirildi.
- 30 ARA **Makaros**, Kıbrıs'tan dönen Türkiye Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi **Zeki Kuneralp**'i istenmeyen adam ilan etti. Dışişleri Bakanı **İhsan Sabri Çağlayangil**, Türk Yönetiminin Başkan Yardımcılığına getirilen **Denктаş**'ın Kıbrıs'a dönmesi için temaslar yaptı. Yunanistan'ın Ankara Büyükelçiliği Maslahatgüzarı **Dimitrios Petro**'yu kabul etti, ardından Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi **Smirnov** ile görüştü.

1968

- 4 OCA Türk yönetimi üyelerinin Lefkoşa'dan dışarıya çıkamayacaklarına dair karar alındı.
- 10 OCA Ankara'da 4. Sanayi Kongresi toplandı. Kongre'de "yabancı sermaye" konusu tartışıldı.
- 20 OCA Türkiye, Yunanistan'daki askeri rejimi tanıyan ilk ülke oldu.
- 24 OCA **İnönü**, Konya CHP Kongresi'ne gönderdiği mesajda, "En büyük tehlike irticadır," dedi.
Mersin'de ortaokul ve lise öğrencileri, sessiz yürüyüş yaparak Milli Eğitim Bakanı'nın ve yeni ders yönetmeliğini protesto etti.
- 25 OCA Türk Ordu Futbol Takımı dünya şampiyonu oldu.
- 26 OCA Dersleri boykot hareketi yurt çapında genişlerken, Milli Eğitim Bakanı **İlhami Erten**, Orta Öğretim Sınıf Geçme ve Sınav Yönetmeliği'nin aksayan yönlerinin değiştirileceğini açıkladı.
- 30 OCA **Deniz Gezmiş**, Hukuk Fakültesi'nde birlikte okuduğu arkadaşlarıyla "Devrimci Hukukçular Örgütü"nü kurdu.
- 31 OCA TRT'nin ilk televizyon yayını, Ankara'nın Mithatpaşa Caddesi'ndeki bir binanın bodrum katında bulunan stüdyodan yapıldı.
- 1 ŞUB Milli Eğitim Bakanı **İlhami Erten**, valiliklere telgrafla bir genelge göndererek sınav ve Sınıf Geçme Yönetmeliği'ndeki değişiklikler ile ilgili bilgi verdi; notların 100 üzerinden değil 10 üzerinden verilmesini istedi.

- 5 ŞUB İçişleri Bakanı **Faruk Sükan**, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) Suriye Baas Partisi'yle bağlantısı olduğunu ileri sürdü ve sonradan, "Solcuların nefes alışlarını bile dinliyoruz," biçiminde değiştirilerek meşhur edilen sözünü söyledi: "Bilimsel sosyalistlerin nefes alışlarını bile biliyoruz," dedi.
- 6 ŞUB Zonguldak ve Kozlu'da 10 bin maden işçisi işbaşı yapmadı.
- 7 ŞUB Zonguldak'ta işçiler, Maden İşçileri Sendikası'nı bastı. Polis işçilere karşı cop ve göz yaşartıcı bomba kullandı. İşçiler sendika tarafından kandırıldıklarını ileri sürdü.
- 9 ŞUB Türkiye'nin ilk kadın trafik polisi, göreve başladı.
- 10 ŞUB Ereğli Kömürleri İşletmesi'nin Kozlu üretim bölgesindeki ocaklarda çalışan 4 bin işçi işbaşı yapmadı.
- 17 ŞUB Türkiye İşçi Partisi (TİP) Milletvekili **Çetin Altan**, Adalet Partililere "Çoğunluğunuz var ama ağırlığınız yok," deyince Meclis'te kavga çıktı.
- 18 ŞUB MP'li 8'ler Adalet Partisi'ne girmeye karar verdi.
- 20 ŞUB Türkiye İşçi Partisi (TİP) milletvekilleri **Çetin Altan** ve **Yunus Koçak**, Meclis'te Adalet Partililerin saldırısına uğradılar.
İstiklal Madalyası Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanun kabul edildi.
- 21 ŞUB Milli Eğitim Bakanı **İlhami Erten**, "Gayemiz her ilde bir imam-hatip okulu açmaktır," dedi.
- 22 ŞUB Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) Genel Başkanı **Seyfi Demirsoy**, "Süleyman Demirel bu memleketin medar-ı iftiharıdır" dedi.
- 24 ŞUB Ankara'da bazı öğrenci kuruluşları tarafından düzenlenen Anayasa Mitingi'nde kavga çıktı. 50'ye yakın genç yaralandı.
- 25 ŞUB TBM'deki dövülme olayını protesto etmek için İstanbul Taksim Meydanı'nda ikinci kez Uyanış Mitingi yapıldı. Mitingin amacı, Türkiye İşçi Partisi milletvekillerine Meclis'te yapılan saldırıyı kınamaktı.
- 1 MAR Demirel'in çoğunlukta olduğu TBMM, seçimlerde milli bakiye usulünü kaldırdı. Böylece TİP'in gücü kırıldı. CHP ve TİP, TBMM'yi terk etti.
- 2 MAR Amerikan hükümeti hesap uzmanları, Türkiye'ye yapılan yardımın Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı'nın politikasıyla bağdaşmayan bazı malların ithalinde kullanıldığını belirterek yardımın kullanış şeklini eleştirdi.
- 3 MAR İstanbul'daki "Uyanış Mitingi"ne karşılık olarak Milli Türk Talebe Birliği tarafından, yine İstanbul'da "Şahlanış Mitingi" düzenlendi. Mitingde konuşan MTTB Başkan **İsmail Kahraman**, "TİP kapatılsın, komünistler yalnızca parlamentodan değil Türkiye'den de atılsın," dedi, **Necip Fazıl Kısakürek**'in "Yoldaş İnönü" sözüne tepki gösteren bir vatandaş dövülerek ağır şekilde yaralandı.

- 7 MAR İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi konferans salonunda düzenlenen toplantıda konuşma yapan Devlet Bakanı **Seyfi Öztürk**'ü protesto eden **Deniz Gezmiş** tutuklandı, tutukluluğu 2 Mayıs'a kadar sürdü.
- 9 MAR İnönü, evinde kısa süreli hafif bir kalp sıkıntısı yaşadı.
- 20 MAR Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Danışma Kurulu kararıyla, inkılap tarihi dersinin adı "Türk Devrim Tarihi" olarak değiştirildi.
- 22 MAR Ankara'da Bulgaristan hükümeti ile Göç Antlaşması imzalandı.
- 24 MAR Bulgaristan Başbakanı **Jivkov**, Türkiye'ye geldi.
Kıbrıs Türk Topuluğu Meclis Başkanı **Rauf Denktaş**'a pasaport verileceği açıklandı.
- 25 MAR Şair **Metin Demirtaş**, *Türk Solu* dergisinde yayımlanan "Guevara" adlı şiirinde komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle tutuklandı.
- 29 MAR Türkiye'de ilk böbrek nakli, İstanbul'da Doktor **Atıf Taykurt** ve ekibi tarafından gerçekleştirildi.
Yugoslav Başbakanı **Mika Şibilyak** Ankara'ya geldi.
- 30 MAR Ankara'da yapılan "Milli Şahlanış Mitingi"nde tekbir getirilerek, "Yaşasın ordumuz, İslamiyettir yolumuz" sloganı atıldı.
- 1 NİS Türkiye, IMF ile stand-by anlaşması yaptı ve 27 milyon SDR kredi kullandı.
- 8 NİS Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde öğrenciler rektörlük binasını işgal etti.
- 10 NİS Fas Kralı **II. Hasan**, Ankara'ya geldi.
- 16 NİS Türkiye İşçi Partisi (TİP) yöneticileri **Rıza Kuas** ve Prof. **Sadun Aren** hakkında Akdeniz Ülkeleri İlerici ve Anti-empyralist Partiler Konferansı'na katıldıkları için soruşturma açıldı.
- 21 NİS 2 Haziran'da yapılacak Senato kısmi seçimleri ile milletvekilleri ara seçimlerine katılacak adayların ön seçimleri yapıldı.
- 24 NİS İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Fakültesi Dekanı Prof. **Saffet Müftüoğlu**, bir öğrenci tarafından bıçaklanarak öldürüldü.
- 27 NİS Cumhurbaşkanı **Sunay**, Irak'ı ziyaret etti.
- 5 MAY Fransa'da, Vietnam Savaşı nedeniyle Amerikan karşıtı gösterilerde 6 öğrencinin tutuklanması üzerine **Daniel Cohn-Bendit** liderliğinde 30 bin öğrenci barikatlar kurarak Paris'te ayaklandı, Sorbonne Üniversitesi kapatıldı.
- 6 MAY Anayasa Mahkemesi, Seçim Kanunu'nda yer alan Barajlı D'Hont sistemini anayasaya aykırı bularak iptal etti.
- 10 MAY Paris'te "Barikatlar Gecesi"nde bir milyon kişi, "İşçi öğrenci öğretmen ele" sloganıyla sokaklara döküldü.

- 14 MAY Üniversite öğrencileri “NATO’ya Hayır” haftası başlattı, 106 öğrenci gözetim altına alındı.
- 18 MAY Fransa’da Mayıs ayaklanması sürerken Başkan De Gaulle Romanya’daki ziyaretini beklenenden 12 saat önce bitirerek ülkesine döndü. Tırmanan öğrenci bojkotları işyerine de sıçradı.
- 19 MAY Türkiye İşçi Partisi’nin Kayseri’deki toplantısına faşistler saldırdı; konuşmacılar yaralandı, bayrak ve flamalar yırtıldı.
- 22 MAY Fransa’da sol muhalefet tarafından hükümetin görevden alınması istemi 11 oy farkla reddedildi. Sendikalar, hükümet ve işveren sendikalarıyla görüşme isteklerini bildirdi. Meclis göstericilere af çıkardı.
- 24 MAY Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle referandum çağrısında bulundu. Ayaklanmalarda bir gecede 795 kişi tutuklandı ve 456 kişi yaralandı. Borsa kundaklandı. Lyon’da bir polis komiseri öldürüldü. Cumhuriyeti koruma komiteleri kurulmaya başlandı.
- 26 MAY Başbakan Demirel, “Düzeni değiştirmek isteyenler meczup anarşisttir,” dedi.
- 27 MAY Cumhuriyet Halk Parti Genel Sekreteri Ecevit, “Demirel, bedavacılar cennetini sürdürmek istiyor,” dedi.
- 29 MAY Genel İş Sendikası’nın (CGT) çağrısına uyan yüz binlerce işçi, Paris sokaklarına döküldü.
- 30 MAY Fransa Devlet Başkanı De Gaulle Meclisi feshederek normal süresinde seçimlere gidileceğini açıkladı. Hükümeti destekleyen on binlerce kişi gerekirse ayaklanmaya karşı güç kullanılacağını ilan ederek sokaklara döküldü.
- Antakya’da 5 ay önce faaliyetini durduran bir fabrika, işsiz kalan işçiler tarafından taşlanarak camları kırıldı. Polisle çatışma sonunda yaralananlar oldu.
- İzmir’de Toleyis Sendikasının başlattığı grevde işçiler polisle çatıştı.
- Mersin’de Çukurova Sanayi İşletmeleri Fabrikası’nda 1750 işçi greve başladı.
- Demirel, “NATO’ya Rusların toprak talebi üzerine girdik. Türkiye hür değil diyenler meczuptur,” dedi.
- Deniz Gezmiş, 6. Filo’yu protesto ettiği için tutuklandı. (Yargılanıp beraat etti.)
- 31 MAY Türkiye ile ABD arasında kredi anlaşması yapıldı. 30,5 milyon dolarlık anlaşmada borcun koşulu, Edibank’ın Ergani hariç tüm bakır işletmelerini ABD’nin denetimi altındaki Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.’ye devretmesiydi.
- 2 HAZ Kısmi senato seçimleriyle milletvekili ara seçimleri ve yerel seçimler ya-

pıldı. AP 5 milletvekilliği; 38 senatörlük, CHP 13, MP 1, CGP 1 senatörlük kazandı.

- 3 HAZ 67 il merkezinde siyasi partiler tarafından aday gösterilen tek kadın olan **Leyla Atakan**, İzmit Belediye Başkanlığı kazandı.
- 10 HAZ Reformların gerçekleşmesini isteyen Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencileri fakülteyi işgal etti.
- 11 HAZ Ankara Hukuk Fakültesi öğrencileri fakülteyi işgal etti.
- 12 HAZ Parasız eğitim isteyen ve demokratik bir üniversite talep eden öğrenciler, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni işgal etti. Rektör **Ekrem Şeref Egeli**, odasına sokulmadı ve istifası istendi.
- 13 HAZ Üniversitelerde reform yapılmasını isteyen öğrencilerin fakülte işgalleri ve boykotlar bütün üniversite ve yüksek okullara yayıldı, çatışmalar başladı.
- 17 HAZ Öğrenciler İstanbul Teknik Üniversitesi'ni işgal etti.
- 21 HAZ Üniversiteler boykot ve işgallerle sarsıldı. Meclis'te üniversite olayları tartışıldı. Cumhuriyet Halk Partisi grubu adına konuşan **Nihat Erim**, "Bu genç kuşağın patlamasıdır," dedi.
- 22 HAZ İstanbul Üniversitesi Rektörü **Ekrem Şeref Egeli** üniversitenin işgalinin kalkması için öğrencilerle anlaşmaya varıldığını bildirdi.
- 23 HAZ DTCF'deki işgal, öğrencilerin 26 talebinden 25'inin onaylanmasıyla son buldu.
- 24 HAZ İstanbul Üniversitesi işgal bitene kadar kapatıldı.
- 27 HAZ İstanbul Üniversitesi'nde Eczacılık Fakültesi hariç işgal kaldırıldı. İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu, işgalci öğrencilere üç gün süre verdi. 1 Temmuz'a kadar işgal kalkmadığı takdirde, üniversiteyi kapatma konusunu görüşeceğini bildirdi.
- 28 HAZ Ankara DTCF öğrencileri tekrar boykot ve işgale başlarken, İstanbul'da Yıldız Yüksek Teknik Okulu da bazı öğrenci isteklerinin kabul edilmediği gerekçesiyle işgal edildi.
- 1 TEM Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği ve ABD, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması imzaladı. CHP Genel Başkanı İnönü, "Öğretim üyeleri reformlara eğilmedi," dedi. İstanbul Üniversitesi Senatosu, Eczacılık Fakültesi hariç, üniversitenin açılmasına karar verdi. Ankara DTCF Felsefe Bölümü'ndeki boykotta ortalık karıştı, fakülteden bazı öğrencilerle birlikte hareket eden dışarıdan gelen bir grup, boykotçu öğrencileri zorla sınavlara sokmaya çalıştı.
- 1 TEM İstanbul Üniversitesi Senatosu, Eczacılık Fakültesi hariç, üniversitenin açılmasına karar verdi.

- 2 TEM İTÜ'eki işgal sona erdi,
Ankara'daki üniversite işgali ile ilgili olarak 3 öğrenci tutuklandı, olaylarla ilgili soruşturma başlatıldı.
- 3 TEM Boğaz Köprüsü projesi bir İngiliz firmasına ihale edildi.
- 4 TEM İşçiler İstanbul Kazlıçeşme'deki Derby Lastik Fabrikası'nı işgal etti. İşgal 5 gün sürdü.
- 6 TEM Öğretmenler Kurultayı'nda temel eğitimin sekiz yıl olması istendi.
- 8 TEM Dışişleri Bakanı Çağlayangil Rusya'ya gitti.
- 10 TEM Dünya Sağlık Örgütü, Dünyada çocuk felci artışının en çok Türkiye'de yaşandığını açıkladı.
- 12 TEM Yüksek Seçim Kurulu, İstanbul'un 14 ilçesinde Belediye Meclisi ve İl Genel Meclis seçimlerinde Adalet Partili adaylara verilen oyları geçersiz sayarak AP'den üye seçilenlerin tutanaklarını iptal etti. CHP İstanbul İl Teşkilatı'nın yaptığı itiraz üzerine alınan karar sonucunda, İstanbul Belediye Meclisi'nde tek bir AP'li kalmadı.
- 15 TEM Bir yıl sonra yeniden İstanbul'a gelen ABD'ye ait 6. Filo üniversite öğrencileri tarafından protesto edildi.
Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba Türkiye'ye geldi.
Yüksek Seçim Kurulu'nun İstanbul'un 14 ilçesindeki seçimlerle ilgili kararına öfkelenen AP'liler İl Merkezi'ni basarak İl Başkanı Kemal Pekür'ün istifasını istedi.
- 16 TEM ABD'li denizcilere karşı eylemler artarak sürdü, askerlerin üzerine boya ve mürekkep atıldı.
- 17 TEM Üniversite öğrencileri ABD'ye ait 6. Filo askerlerini denize attı. Polis, İstanbul Teknik Üniversite Yurdu'nu bastı, 53 öğrenci ve 4 polis yaralandı. Vedat Demircioğlu dövülerek, pencereden aşağı atıldı.
- 18 TEM 6. Filoyu Protesto Yürüyüşü düzenledi. ABD'nin 6. Filo askerlerini denize atma iddiasıyla 30 öğrenci tutuklandı. İstanbul Teknik Üniversitesi rektör, dekan ve senato üyeleri tutuklamaları protesto ederek istifa etti.
- 19 TEM Savcılık, 6. Filo olayları sonrası, öğrenci yurduna girmesi ve öğrencilerin cop ve sopalarla yaralanması üzerine polisler hakkında soruşturma başlattı.
- 20 TEM Beyazıt Meydanı'nda "Bağımsız Türkiye Mitingi" yapıldı.
- 23 TEM Konya'da İslamcı bir grup, Öğretmenler Lokali'ni, *Yeni Konya* gazetesini, Türkiye İşçi Parti merkezini, kitapçıları ve bazı içkili lokantalarla pavyonları tahrip etti. 16 kişi tutuklandı.
- 24 TEM Polisin İstanbul Teknik Üniversitesi Yurdu'nu bastığı sırada dövdüğü gençlerden Hukuk Fakültesi öğrencisi Vedat Demircioğlu yedi gün komada kaldıktan sonra öldü.

- 25 TEM İstanbul'da polis öğrencilere müdahale etti. Olayda 30 öğrenci ve 20 polis yaralandı.
- 27 TEM İstanbul'da Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı tarafından düzenlenen "Anayasa ve Kanunlara Saygı" mitingi olaysız geçti.
- 30 TEM İstanbul'a gelen 6. Filo'yu protesto eylemlerinde yer alan Deniz Gezmiş tutuklandı.
- 1 AĞU Türkiye'de ilk defa bir toplu iş sözleşmesi, tartışma olmadan Türkiye Teknisyen Gazeteciler Sendikası ile *Hürriyet* gazetesi arasında imzalandı.
- 3 AĞU İstanbul'da "Komünizmle Savaş" mitingi yapıldı.
- 10 AĞU Pakistan Devlet Başkanı **Eyüp Han**, Türkiye'ye geldi.
- 11 AĞU İzmir'de bir caminin önünde saatli bomba patlatıldı. 4 kişi hafif şekilde yaralandı, polis dört kişiyi gözaltına aldı.
- 15 AĞU Üç kuvvet komutanı, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **Refik Yılmaz**, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral **Necdet Uran**, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **İrfan Tansel**, kendi istekleriyle emekliye ayrıldı.
- 17 AĞU Yeni kuvvet komutanları Org. **Memduh Tağmaç**, Oramiral **Celal Eyici-oğlu**, Org. **Reşat Mater** tayin oldu. (Tağmaç sonradan Genelkurmay Başkanı olarak 12 Mart Askeri Darbesi'ni yaptı.)
- 3 EYL Bartın'da 6.5 büyüklüğünde deprem oldu. Depremde 29 kişi öldü, 2 bin 478 bina hasar gördü.
- 9 EYL İşçiler, İstanbul'da Kavel Kablo Fabrikası'nı işgal etti. İşgal bir gün sürdü.
- 10 EYL Başbakan **Demirel**, "İmam hatip okulları taassuba açılmış aydınlık pencerelelerdir," dedi.
- 17 EYL Komünizm propagandası yapmaktan yargılanan **Mihri Belli**, 5 yıl hapse mahkûm oldu.
- 20 EYL Deniz Gezmiş serbest bırakıldı.
- 4 EKI Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ve İdari İlimler Fakültesi'nde boykot başladı.
- 5 EKI Kısa adı DÖB olan Devrimci Öğrenciler Birliği kuruldu.
- 13 EKI Avustralya'ya ilk işçi kafilesi hareket etti.
- 15 EKI Türkiye İşçi Çiftçi Partisi, Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.
- 25 EKI Fransa Cumhurbaşkanı General **De Gaulle**, resmi ziyaret için Türkiye'ye geldi.
- 29 EKI Türk ve Fransız Dışişleri Bakanları, Teknik İşbirliği Antlaşması'nı imzaladı.
- 30 EKI Samsun'dan Ankara'ya doğru başlayan "Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü"ne katılan 24 öğrenci, Toplantı ve Gösteri Yürüyüş-

- leri Kanunu'na muhalefetten yakalanarak haklarında kovuşturma açıldı. Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nın düzenlediği yürüyüşün önderlerinden biri **Deniz Gezmiş**'ti. **Demirel**, yürüyüşle ilgili soruları, "Yollar yürümekle aşınmaz," diye yanıtladı.
- 31 EKI **Deniz Gezmiş** ve arkadaşları tarafından kurulan Devrimci Öğrenci Birliği, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, ODTÜ Öğrenci Birliği, Ankara Üniversitesi Öğrenci Birliği ile birlikte Samsun'dan Ankara'ya **Mustafa Kemal Yürüyüşü**'nü düzenledi.
- 1 KAS *Aydınlık Sosyalist Dergi* yayımlanmaya başladı.
Deniz Harp Okulu Subay Taburu'na mensup 25 genç subay, taburun 300 subayı ve Deniz Harp Okulu öğrencileri adına bir bildiri yayınladı.
Resmi açılışı yapılmayan İstanbul Üniversitesi'nde öğretim yılı, devrimci ve Milli Türk Talebe Birliği'ne mensup öğrenciler arasında taşlı sopalı arbede ile başladı.
- 4 KAS Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde boykot başladı. (9 Kasım'da sona erdi.)
- 5 KAS Bursa, Samsun, Erzurum, Trabzon, Konya (Selçuk) ve Balıkesir eğitim enstitüleri boykot nedeniyle kapatıldı.
- 6 KAS **Richard Nixon**, ABD'nin 37. Başkanı seçildi.
- 10 KAS 30 Ekim'de Samsun'da başlayan "Tam bağımsızlık için **Mustafa Kemal yürüyüşü**" gençlerin Anıtkabir'e çelenk koymasıyla sona erdi.
- 11 KAS Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı **Mehmet Ali Aybar**, "Bizim sosyalizmimiz demokratik sosyalizm olacaktır. Biz de seçimle iktidara geleceğiz," dedi.
- 12 KAS CHP Genel Sekreteri **Bülent Ecevit**, "İktidar, gerici akımlara kanat geriyor," dedi.
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'nin bildirisi nedeniyle olaylar çıktı. Öğrenciler, Atatürk anıtı önünde, gericiliği ve emperyalizmi protesto etti.
İstanbul'da Edebiyat Fakültesi öğrencileri oturma direnişine başlarken, Ankara'da Gazi Eğitim Fakültesi öğrencileri, okulların kapatılmasını protesto için açlık grevine başladı.
- 13 KAS Din Görevlileri Yardımlaşma Dernekleri Federasyonu dini politikaya alet ettiği gerekçesiyle mahkeme kararıyla kapatıldı.
Türkiye İşçi Partisi Kongresi'nde **Mehmet Ali Aybar** yeniden Genel Başkan seçildi.
- 16 KAS **Demirel** basın toplantısı yaparak, "Din ve hilafete dayanan devlet düşünülemez. Biz herkesten çok Atatürkçüyüz," dedi.
- 22 KAS Diyanet İşleri Başkanlığı, *Diyanet* gazetesi adlı yeni bir süreli yayın çıkardı. Gazete, bu adla 1990 yılına kadar yayını sürdürdü.

Türkiye’de ilk kalp nakli yapıldı. Doktor **Kemal Beyazıt** ve ekibinin gerçekleştirdiği ameliyat sonrası hasta, 18 saat yaşayabildi.

Lütfullah Şadi Alkalıç, “Türkiye’nin tek kurtuluş yolu sosyalizmdir” başlıklı yazısında komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle 6 yıl 3 ay hapis cezası aldı ve cezaevine girdi.

25 KAS İstanbul’da Dr. **Siyami Ersek** ve ekibi, trafik kazasında ölen bir memurun kalbini bir işçiye taktı, hasta 39 saat yaşayabildi.

27 KAS İstanbul’da Ankara Halk oyuncuları tarafından sahnelenen *Devri Süleyman* oyunu bitiminde tiyatroya sis bombası atıldı.

28 KAS CIA eski istasyon şefi, Amerika’nın yeni Türkiye Büyükelçisi **Robert Komer**’in Türkiye’ye gelişi İstanbul Yeşilköy’de protesto edildi. Protestocuların **Deniz Gezmiş, Rahmi Aydın, Mustafa Zülkadıroğlu, Toygun Eraslan** ve **Mustafa Gürkan** tutuklandı.

2 ARA Özel Hukuk Yüksek Okulu açılması için girişimde bulunuldu. Okulun açılması tepki çekti.

6 ARA *Ant* dergisi yazarlarından **Fethi Naci** ile derginin sorumlu müdürü **Yaşar Uçar**, yayım yoluyla komünizm propagandası yapmak gerekçesiyle on sekizer ay hapis cezasına mahkûm oldular.

12 ARA Silahlı Kuvvetler içinde oluşturulduğu ileri sürülen “Milli Devrim Ordusu” adlı gizli bir örgütle ilişkileri olduğu iddiasıyla 5 tabii senatörün dokunulmazlığı kaldırıldı. (**Sezai O’kan, Şükran Özkaya, Mucip Ataklı, Ekrem Acuner** ve **Suphi Karaman**)

19 ARA Piyanist **İdil Biret**, Paris’te dünyanın ünlü beş virtüözünü konser verdi.

24 ARA Apollo 8 astronotları **Frank Borman, Jim Lovell** ve **William Anders** Ay’a yapılan yolculuğu başarıyla gerçekleştirdi. (27 Aralık’ta sona erdi.)

26 ARA Rektörlük Binası 100’den fazla öğrenci tarafından işgal edilen İstanbul Üniversitesi, öğrenci olayları nedeniyle süresiz olarak kapatıldı.

27 ARA **Oya Sencer**’in, *Türkiye’de İşçi Sınıfı’nın Doğuşu ve Yapısı* konulu doktora tezinin Üniversite Profesörler Kurulu tarafından iki kez reddedilmesi üzerine, öğrenciler olayı protesto için üniversiteyi işgal ettiler. Üniversite önünde kalabalığa hitap eden **Deniz Gezmiş**, polisten kurtulup İzmir’e gitti.

28-29 ARA Türkiye İşçi Partisi 2. Olağanüstü Kongre’si yapıldı. Prof. **Sadun Aren** konuşurken, Diyarbakır İl Başkanı’nın, “Köpek,” diye bağırması üzerine arbede yaşandı. Tüzüğe, “TİP, demokratik, sosyalist bir siyasi örgüttür” ilkesi eklendi, Partiden ihraç edilenler için genel af kabul edildi, genel başkanın yetkileri sınırlandı. **Mehmet Ali Aybar**, tekrar genel başkan seçildi.

30 ARA Kozlu-İncirharmanı maden ocağında patlama oldu. 5 kişi öldü.

1969

- 2 OCA Deniz Gezmiş, İzmir'de tutuklu olan arkadaşı Celal Doğan'ın evindeyken baskın sonucu yakalandı. (22 Şubat'ta serbest bırakıldı.)
- 4 OCA Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme kabul edildi. (Türkiye sözleşmeyi 2001'de onayladı.)
- 6 OCA ODTÜ'yü ziyaret eden Amerikan Büyükelçisi Robert Komer'in makam otomobili öğrenciler tarafından yakıldı.
- 9 OCA ODTÜ bir ay süreyle tatil edildi.
- 10 OCA Singer'in Kartal Cevizli'deki Dikiş Makineleri Fabrikası. 450 işçisi tarafından işgal edildi.
- 11 OCA Singer Fabrikası'nda işçilere polis müdahale etti. İşçilerle polis arasında meydana gelen çatışmada 14 işçi ve 9 polis yaralandı, 120 işçi gözaltına alındı.
Danıştay, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin bir ay süreyle tatil edilmesi kararını durdurdu.
İstanbul'da Orman Fakültesi kapatıldı.
- 19 OCA ABD Büyükelçisi Robert Komer istifa etti.
- 22 OCA Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun "Türk Halkına Mektup" başlıklı bildirisi toplatıldı.
Teksif Sendikası'na bağlı işçiler Defterdar Fabrikası'nda grev başlattı.
- 25 OCA İstanbul'da tarihi Sultanahmet Cezaevi, Sağmalcılar Cezaevi'nin açılmasından sonra boşaltılmaya başlandı ve kapatıldı.
- 26 OCA Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş, İstanbul İl Gençlik Kongresi'nde, "Hareket başladı," dedi.
- 27 OCA Teksif Sendikası'na bağlı 5 fabrikada daha grev başladı, 7915 işçi işi bıraktı.
- 2 ŞUB Türkiye Öğretmenler Sendikası, Balıkesir Öğretmenler Yürüyüşü'nü gerçekleştirdi.
- 3 ŞUB El-Fetih Örgütü'nün resmi sözcüsü Yaser Arafat, Filistin Ulusal Konseyi tarafından Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) başkanlığına getirildi. Arafat, İsrail'le olan tüm barış girişimlerini reddettiğini açıkladı.
- 9 ŞUB Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin adı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak değiştirildi ve genel başkanlığa da Alparslan Türkeş seçildi.
- 10 ŞUB ABD'nin 6 Filosu'na ait gemilerin İstanbul'a gelişi öğrenciler tarafından protesto edildi.
- 11 ŞUB Üniversite öğrencileri, Beyazıt Kulesi'ne üstünde Vedat Demircioğlu'nun

resmi bulunan bir bayrak çekti. **Vedat Demircioğlu**, 6 Filo'nun 1968'deki gelişinde öldürülmüştü.

- 12 ŞUB ABD Dışişleri Bakanlığı, Türk makamlarının Amerikan 6. Filosu'na bağlı 4 geminin İstanbul'u ziyaretinde gösterdiği "kusursuz işbirliğini" övdü.
- 13 ŞUB İstanbul'da üniversiteli kız öğrenciler, Amerikan 6 Filosu'nu protesto için yürüyüş ve miting düzenledi.
- 15 ŞUB Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) tarafından düzenlenen "Büyük Eğitim Yürüyüşü" Ankara'da yapıldı. Binlerce öğretmen, bozuk eğitim düzenini protesto etti. 6. Filo, İzmir ve Trabzon'da protesto edildi.
- 16 ŞUB Amerikan 6. Filosu'nun İstanbul'a demirlemesini protesto için "Emperyalizme Karşı Mustafa Kemal Yürüyüşü" düzenlendi. Beyazıt'tan Taksim'e doğru yürüyüşe geçen gençlerin gösterisine sağcı militanlar, "Müslüman Türkiye" sloganlarıyla saldırdı. **Ali Turgut Aytaç** ve **Duran Erdoğan** öldürüldü. Tarihe "Kanlı Pazar" olarak geçen olayda yaklaşık 200 kişi yaralandı.
- 10 MAR Anadolu Ajansı çalışanları, toplu sözleşmelerde anlaşmaya varılamaması nedeniyle greve başladı.
- 11 MAR Başbakan **Demirel**, bir açıklama yaparak, Merkez Bankası teftişi gibi etkinliklerde bulunan Genelkurmay Başkanı **Cemal Tural**'ın görevinden alınarak Yüksek Askeri Şura üyeliğine atandığını, yerine Kara Kuvvetleri Komutanı **Memduh Tağmaç**'in getirildiğini söyledi.
- 13 MAR **Atilla Tokatlı**'nın hazırladığı *Sovyet Şairleri Antolojisi* toplatıldı.
- 14 MAR Tiyatro sanatçısı **Ayberk Çölok** komünizmi övdüğü iddiasıyla tutuklandı.
- 17 MAR İstanbul Üniversitesi'nde "komandolar" ile "devrimci" gençler çatıştı, 3 kişi yaralandı.
- 18 MAR Ankara Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulu, TBMM'de gündeme alınan Anayasa Nizamı Kanunu'nun gereksiz olduğunu açıkladı.
- 19 MAR **Deniz Gezmiş**, 17 Mart'taki olaylar nedeniyle yeniden tutuklandı.
- 21 MAR Polis, İstanbul Üniversitesi'nde gece silah araması yaptı.
- 26 MAR **Hamido** diye anılan Adalet Partisi Malatya Milletvekili **Hamit Fendoğlu**, partiden ihraç edildi.
Romanya Devlet Başkanı **Çavuşesku**, Türkiye'ye geldi.
- 28 MAR Manisa Alaşehir'de 6.5 büyüklüğünde deprem oldu, 53 kişi öldü.
- 3 NİS **Deniz Gezmiş** serbest bırakıldı.
- 7 NİS Bugün İnternet'in sembolik doğum günü olarak kabul edildi.
- 8 NİS İstanbul Üniversitesi öğrencileri rektörlük binasını işgal etti.
- 10 NİS Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri binayı işgal etti.
- 11 NİS Ankara'da Kara Kuvvetleri'ne ait bir helikopter düştü.

- 12 NİS Sonradan Atatürk Kültür Merkezi adını alacak olan İstanbul Kültür Sarayı, *Aida Operası* ve *Çeşmebaşı Balesi*'yle açıldı. ODTÜ, ekim ayına kadar kapatıldı.
- 14 NİS İstanbul Hukuk Fakültesi, bir hafta süreyle kapatıldı.
- 15 NİS İstanbul'da Şehir Tiyatrosu oyuncularına greve gitti.
- 19 NİS **Nâzım Hikmet**'in oğlu **Mehmet Hikmet Ran**, Türkiye'ye gelmek için müraaati etti.
Milliyetçi Hareket Partisi Lideri **Alparslan Türkeş**, "Doğum kontrolü sukastır," dedi.
- 21 NİS Basın-İş Sendikası tarafından Türkiye Basımevi'nde 413 gündür sürdürülen Türkiye'nin en uzun grevi, işverenin grevci işçileri tazminatlarını vererek işten çıkarmasıyla sona erdi.
- 22 NİS Milliyetçi Hareket Partisi, yayımladığı bildirimde, "TRT solcuların elinde bir beyin yıkama aleti haline gelmiştir," dedi.
- 24 NİS Kooperatif Kanunu kabul edildi.
- 25 NİS Bin Türk işçisi Almanya'dan sınır dışı edildi.
- 29 NİS Arsa Ofisi Kanunu kabul edildi.
- 2 MAY NATO-İş Sendikası'na bağlı 300 işçi, İzmir'de Amerikan *Executor* gemisini işgal ederek tahliyeyi durdurdu.
- 3 MAY Yargıtay eski başkanlarından **İmran Öktem**'in cenazesinde çıkan olaylarda İnönü zorlukla korundu. Yobazlar, Maltepe Camisi'nde "Dinsizlerin cenazesi kılınmaz!" diye bağırды. İnönü, "Olay, her manasıyla bir ölçüde 31 Mart vakasıdır," dedi.
- 7 MAY **İmran Öktem**'in cenazesinde çıkan olayları protesto için Ankara'da Hukukçular Yürüyüşü yapıldı.
- 9 MAY Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu kabul edildi.
- 10 MAY Milli Birlik Grubu, eski Demokrat Partililerin siyasi haklarının iadesi için çalışacağını açıklayan CHP lideri İsmet İnönü ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a birer muhtıra verdi.
- 14 MAY İnönü ve Bayar, 19 yıl sonra Pembe Köşk'te buluşarak el sıkıştı.
Eski DP'lilerin siyasi haklarının iadesini öngören Anayasa değişikliği tekliflerinin ilk görüşmesi, TBMM'de tamamlandı. Teklif üçte iki çoğunlukla kabul edildi. Böylece bir siyasal af daha yapılmış oldu.
- 16 MAY Cumhurbaşkanı Sunay, kuvvet komutanlarıyla toplantı yaptı.
- 17 MAY İstanbul Toptaşı Cezaevi'nde 500 mahkûm af isteğiyle açık grevine başladı.
- 20 MAY İnönü, Cumhurbaşkanı Sunay'a af konusu ile ilgili olarak partisinin görüşlerini bildiren bir mektup gönderdi.

- 21 MAY Siyasi Af Kanunu, komisyona 63 lehte oya karşı 83 oyla iade edildi.
- 22 MAY Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri Kanunu kabul edildi.
- 23 MAY Bayar, "Mücadeleme devam edeceğim," dedi.
- 30 MAY Üniversite reform tasarısının kanunlaşmaması üzerine Ankara ve İstanbul Üniversiteleri öğretim üyeleri arasında istifalar başladı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi işgal edildi.
- 31 MAY Deniz Gezmiş, İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğrencilerinin reform tasarısının gerçekleşmemesini protesto gerekçesiyle giriştikleri işgale önderlik etti.
- 1 HAZ İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciler altı fakülteyi işgal etti. Üniversite kapatıldı. Savcılık üniversitede arama yaptı.
- 2 HAZ Petrol-İş Sendikası, Mersin ATAŞ rafinerisinde grev kararı aldı.
- 5 HAZ İstanbul Üniversitesi 15 saat süreyle işgal edildi.
- 6 HAZ CHP Senato ve Millet Meclisi'ni toplantıya çağırdı.
- 9 HAZ İstanbul Üniversitesi'nde polis, öğrencilere müdahale etti. Sınavlar yapılamadı. 29 öğrenci gözaltına alındı, 19 polis yaralandı. Üniversite kapatıldı ve sınavlar Eylül ayına ertelendi. Çıkan çatışmalarda Deniz Gezmiş de yaralandı.
- 13 HAZ Irak Hava Kuvvetleri'ne bağlı iki jet uçağı, yanlışlıkla Hakkâri'ye bomba attı.
- 14 HAZ Danıştay, İstanbul Üniversitesi'nin kapatılma kararını durdurdu.
- 15 HAZ Bayar, basın toplantısı yaptı ve DP'lilere siyasi haklarının verilmemesinin büyük adli hata olduğunu söyledi.
- 16 HAZ Demirel, "Yeni meseleler ortaya çıkarmamak şartıyla siyasi hakların iadesine taraftarız," diyerek Bayar'a soğuk bir yanıt verdi.
- 19 HAZ Ege Üniversitesi'nde sağcı öğrenciler solcu öğrencilere saldırdı, 20 öğrenci yaralandı. Üniversite süresiz olarak kapatıldı.
- 20 HAZ Ege Üniversitesi, süresiz tatil edildi.
- 23 HAZ Devrimci Milliyetçi Gençlik Kurultayı İstanbul'da toplandı. Kısa adı FKF olan Fikir Kulüpleri Federasyonu lideri Yusuf Küpeli ile Deniz Gezmiş haklarında tutuklama kararı olduğu için katılmadıkları kurultaya, bir manifesto yollayarak, "Tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye" hedefi için mücadele programını açıkladılar. (Deniz Gezmiş, Haziran 1969'un sonunda Filistin'e gitti, Eylül ayına kadar gerilla kamplarında kaldı.)
- 25 HAZ Kırıkkale'de oynanan 3. lig Kırıkkalespor-Tarsus İdman Yurduspor futbol maçı sırasında kavgaya çıktı, 4 kişi öldü, 100'den fazla kişi yaralandı.
- 28 HAZ Bayar ile İnönü, 2. kez Bayar'ın İstanbul Çifttehavuzlar'daki evinde görüştü.
- 29 HAZ Yunus Nadi Armağan'ını *Türkiye'nin Düzeni* kitabıyla Doğan Avcıoğlu kazandı.

- Bayar, *Hürriyet* gazetesinde, “Başvekilim Adnan Menderes” başlıklı yazı dizisini yayınlamaya başladı.
- 1 TEM Türkiye, IMF ile stand-by anlaşması yaptı, kabul edilen 27 milyon SDR’lık kredinin 10 milyonluk kısmını kullandı.
- 2 TEM Petro Kimya Tesisleri, PETKİM’in ilk bölümü açıldı. Başbakan Demirel, “Altın yumurtlayan tavuklar yapıyoruz,” dedi.
- 3 TEM Türkiye ile ABD arasında, Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşması (OSİA) imzalandı. Türkiye’deki Amerikan üslerinin mülkiyetinin Türkiye’ye ait olduğu kabul edildi.
- 4 TEM 12. Türk Dil Kurultayı, Ankara’da toplandı.
- 6 TEM *İnce Memed* romanının senaryosu sansüre takıldı. Romanın yazarı Yaşar Kemal, “Sansür Anayasa’ya aykırıdır,” dedi.
- 7 TEM Başbakan Süleyman Demirel, hükümetin dış borç almasını eleştirenlere, “Borç almayalım da ne yapalım? Millet başka yere mi hicret etsin,” dedi. Kısa adı TÖS olan Türkiye Öğretmenler Sendikası kongresi 7 Temmuz 1969’da Kayseri’de toplanacaktı. Halk öğretmenlere karşı kışkırtıldı, Valilik kongreyi tatil etti. Binlerce kişi tekbir getirerek kongrenin yapıldığı sinemayı sardı, ateşe verdi, olaylar bütün şehre yayıldı. Kongre için Kayseri’ye gelen öğretmenler askeri araçlarla şehirden çıkarıldı.
- 12 TEM Başbakan Demirel iş isteyenlere, “İşiniz vardı da biz mi elinizden aldık,” dedi.
- 21 TEM ABD’ye ait *Apollo 11* uzay aracı Ay’a indi. Neil Amstrong Ay’a ayak basan ilk insan oldu.
- 28 TEM Samsun Cezaevi’nde 800’e yakın mahkûm ayaklandı. Jandarma ateş açtı, 1 kişi öldü, 9 kişi yaralandı.
- 30 TEM Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü açıldı.
- 31 TEM Türkiye’de bira sanayiinin gelişmesi Emniyet Müdürlüğü, birayı alkollü içki saymamaya karar verdi.
- 1 AĞU Silahtar’daki demir döküm fabrikası, gece orada çalışan 2200 işçi tarafından işgal edildi.
- 2 AĞU Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Bülent Ecevit, “İlericilik- gerici-lik tartışması dinsel değil, ekonomik bir çekişmedir,” dedi.
- 5 AĞU İstanbul Silahtarağa Demirdöküm Fabrikası’nda fabrikayı işgal eden işçilere polis müdahale etti, 64 polis ve 14 işçi yaralandı.
- 8 AĞU Orman Bakanlığı kuruldu.
- 10 AĞU Necmettin Erbakan, milletvekili adaylığı için Adalet Partisi’ne kaydını yaptırdı.

- 12 AĞU Bakanlar Kurulu, Ereğli Demir-Çelik İşletmeleri'nde 4 bin 400 işçi greve gitti.
- 13 AĞU Ereğli Demir-Çelik İşletmeleri işçilerinin 12 Ağustos'ta başlayan grevini, Kurulu bir gün sonra 30 gün süreyle erteledi.
- 14 AĞU Öğrenciler, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi'ni işgal etti.
- 17 AĞU Türkiye Sağır ve Dilsizler Kraliçesi Sevil Tez, dünya güzeli seçildi.
- 19 AĞU Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri **Alparslan Türkeş**, "27 Mayıs ihtilaline taraftar değildim. Fakat bunun bir partinin lehine veya aleyhine yapılmasına mani olmak, sol temayülleri önlemek maksadıyla, ihtilalin başında yer almaya çalıştım," dedi.
- 20 AĞU Adalet Partisi, Erbakan'ın adaylık başvurusunu reddetti. Erbakan, "Vahim sonuçlardan mesul değiliz," dedi.
- 21 AĞU Halk Oyuncuları'nın Elazığ'da *Pir Sultan* oyununu sahnelemesi valilikçe yasaklandı.
- 23 AĞU *Pir Sultan* oyununun Tunceli'de yasaklanması üzerine olaylar çıktı, 1 kişi öldü.
- 24 AĞU 50 bin işçi Ankara'da miting yaptı. Türk-İş tarafından düzenlenen mitingde, hükümet ve parlamento protesto edildi.
- 26 AĞU İnönü, 85 yayındayken, "Sıhhatim henüz size hizmet edecek kadar verimlidir," diyerek seçim kampanyasını başlattı.
- 28 AĞU **Deniz Gezmiş**, 26 Aralık 1968'de İstanbul Üniversitesi'ni işgal ettiği gerekçesiyle Hukuk Fakültesi'nden ihraç edildi.
- 7 EYL İstanbul Rabak Fabrikası işçileri greve çıktı.
- 11 EYL Ereğli Kömür İşletmesi'nin 'Karadon' üretim bölgesinde grizu patlamasında 6 kişi hayatını kaybetti.
- 12 EYL Türkiye İşçi Partisi, Adıyaman'da bir toprak ağası ve Alevi dedesi olan **Sabri Tanrıverdi**'yi aday gösterdi. Tanrıverdi'nin adaylığı parti içinde rahatsızlık yarattı.
- 14 EYL Ortak Pazar geçiş dönemi için yeşil ışık yaktı. Ortak Pazar Türkiye Ortaklık Komisyonu, 4 yıllık dönem raporunda Türkiye'nin ekonomik ve ticari durumunu eleştirdikten sonra komisyonun birleşik oturum çalışmalarında Türkiye'nin Ortak Pazar üyeliğinin ikinci ortaklık dönemine (geçiş dönemi) girmesine karar verildiğini açıkladı.
- 15 EYL Ereğli Demir ve Çelik tesislerinde 4400 işçinin yapacağı grev, iki ay süre ile bir kere daha ertelendi.
- 16 EYL THY'nin Viscount tipi SEÇ uçağı, bir akıl hastası tarafından Sofya'ya kaçırıldı.
- 19 EYL İstanbul'da Işık Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulu'nda öğrenci

- çatışması oldu. Paralı eğitime ve özel okul sahiplerine karşı direnişi desteklemeye giden devrimci öğrencilere pusu kuruldu. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi son sınıf öğrencisi **Mehmet Cantekin** öldü, 2 öğrenci yaralandı.
- 20 EYL İstanbul'da Milli Türk Talebe Birliği'nin Çağaloğlu binasındaki patlamada 1 kişi öldü.
- 23 EYL ODTÜ öğrencisi **Taylan Özgür**, İstanbul'da Öğrenci Birliği Kongresi sırasında güvenlik güçlerinin yaptığı baskında öldürüldü. Öğrenci lideri **Deniz Gezmiş** Hukuk Fakültesi'nde olduğu sırada ihbar üzerine okula gelen polise teslim oldu.
- 29 EYL Ereğli Demir Çelik İşletmeleri greve başladı.
- 2 EKI Yargıtay, altı öğrenci örgütünü siyasetle uğraştıkları gerekçesiyle kapattı. **Doğan Avcıoğlu** liderliğinde *Devrim* gazetesi yayımlanmaya başladı.
- 10 EKI Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu, DEV-GENÇ adını aldı.
- 12 EKI Genel seçimler yapıldı. Adalet Partisi 256 milletvekiliyle iktidarını korudu. Cumhuriyet Halk Partisi 143, Güven Partisi 15, Millet Partisi 6, Milliyetçi Hareket Partisi 1, Türkiye Birlik Partisi 8, Yeni Türkiye Partisi 6, Türkiye İşçi Partisi 2 milletvekili çıkardı, 13 bağımsız milletvekili seçildi.
- 28 EKI Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneği ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrenci birlikleri kapatıldı.
- 2 KAS Demirel, yeni kabineyi kurdu.
- 4 KAS Yılın ilk boykotu Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde başladı. Cumhuriyet Senatosu, 27 Mayıs 1960'da siyasi hakları ellerinden alınan eski Demokrat Partililerin haklarını iade etti.
- 5 KAS Büyük Anadolu Partisi kuruldu.
- 6 KAS Siyasi Af Kanunu'nun ikinci görüşmesi Senato'da yapıldı. 127 kabul ve 23 ret oyu ile kanunlaştı.
- 12 KAS Moskova'ya giden **Cevdet Sunay**, Sovyetler Birliği'ni ziyaret eden ilk Türk Cumhurbaşkanı oldu.
- 15 KAS **Mehmet Ali Aybar**, TIP Genel Başkanlığı'ndan istifa etti. İstifaya yol açan neden, parti içindeki "Güleryüzlü Sosyalizm" tartışmalarıydı.
- 25 KAS **Deniz Gezmiş** serbest bırakıldı.
- 3 ARA Kısa adı TÖS olan Türkiye Öğretmenler Sendikası boykot kararı aldı. TÖS, Türkiye'nin ilk öğretmen sendikasıydı.
- 6 ARA 1600 öğretmen Cumhuriyet tarihinde ilk kez Erzurum'da boykota başladı. Orman Fakültesi öğrencileri Orman Affı Kanunu'na karşı yürüyüş yaptı.

- 8 ARA İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'nde olaylar çıktı. Sol görüşlü öğrenci **Mehmet Büyüksevinç**, durakta otobüs beklerken açılan ateş sonucu öldürüldü.
- 10 ARA TÖS Genel Yürütme Kurulu, Büyük Öğretmen Boykotu Çağrısı'nı yayınladı.
- 13 ARA Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO), Ankara'daki hava kirliliğini ele aldı.
- 14 ARA **Mehmet Büyüksevinç**'in öldürülmesini protesto etmek için işgal edilen İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'nde nöbet tutan sol görüşlü öğrenci **Battal Mehetoglu** öldürüldü.
- 15 ARA Türkiye Öğretmenler Sendikası ve İLK-SEN, 4 gün boyunca sürecek Büyük Öğretmen Boykotu'nu başlattı. Hükümet, TRT'ye yayın yasağı koydu.
- 16 ARA İstanbul Boğaz Köprüsü, 303 milyar liraya ihale edildi. 69 deniz subayı, gazeteleri dolaşarak "Halkımıza bildiridir", başlıklı sert bir açıklama yaptı. Bildiride, "Gençliğe sıkılan kuşun gerçekte Mustafa Memal'e sıkılıyor," denildi.
- 18 ARA TÖS ile İlk-Sen'in ortak boykotu 3 gün sonra sona erdi. 120 bin öğretmenin katıldığı boykot sonrası TÖS Başkanı **Fakir Baykurt**'a işten el çekti-rildi ve 2 bin öğretmen hakkında kovuşturma başlatıldı. Onarımı olanaksız görülen ve yabancı basına ilan verilse de verilen teklifler yeterli bulunmayan *Yavuz Zırhlısı*'ni, Makine Kimya Endüstrisi Kurumu, 19 milyon liraya satın aldı.
- 19 ARA Amerikan 6. Filosu, İzmir'e geldi. Filonun gelişi protesto edildi ve Amerikalı denizciler tartaklandı. İçişleri Bakanı **Haldun Menteşoğlu**, **Mehetoglu** cinayeti ile ilgili olarak 11 saldırganın adını açıklayarak adliyeye sevk ettiklerini açıkladı.
- 20 ARA İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi kapatıldı. Öğrenci **Battal Mehetoglu**'nu öldürmekten sanık biri polis 7 kişi tutuklandı. İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'nde **Battal Mehetoglu**'nun sağcılar tarafından öldürülmesinden sonra okulda yapılan aramada ele geçirilen dürbünlü bir tüfeğin kendisine ait olduğu öne sürülerek hakkında yeniden tutuklama kararı alınan **Deniz Gezmiş**, **Cihan Alptekin** ile birlikte tutuklandı.
- 21 ARA Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığına **Şaban Yıldız** seçildi. 69 subayın yayınladığı "Devrimciler Ölür, Devrimler Sürer" başlıklı bildiri nedeniyle soruşturma başlatıldı, tutuklamalar oldu.
- 29 ARA İstanbul Topkapı'daki Gamak Elektrik Motorları Yapım Fabrikası'nda polis işçilere saldırdı; **Şerif Aygül** adlı işçi öldürüldü, 28 kişi yaralandı.

1970

- 6 OCA Başbakan Demirel, toplumda süren olaylar ve çatışmalar konusunda vatandaşları göreve çağırdı.
- 13 OCA Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) Genel Başkanı Fakir Baykurt, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açığa alındı.
- 14 OCA Mahkûm aileleri “genel af” için yürüyüş yaptı.
- 16 OCA Bakanlar Kurulu kararıyla 90 gün ertelenen Deniz-Taşıt-İş Sendikası’nın İstanbul Şehir Hatları işletmesindeki grevi başladı. İki gün sonra taraflar Ankara’da anlaşmaya vardı.
- 26 OCA Konya Bağımsız Milletvekili Prof. Necmettin Erbakan ve 16 arkadaşı Milli Nizam Partisi’ni kurdu.
- 1 ŞUB 1969 yılının başından beri Şehzadebaşı Küçük Tiyatro’da oynanmakta olan *Sen de mi Süleyman?* oyununun adı, tiyatro yöneticilerine telefonla yapılan sürekli tehditler yüzünden “Sen de mi Ayol?” olarak değiştirildi.
- 7 ŞUB Gülriz Sururi-Engin Cezzar tiyatro topluluğunun *Düşenin Dostu* adlı oyunu valilik tarafından yasaklandı.
- 14 ŞUB Demirel istifa etti. Sunay, Demirel’i yeniden kabineyi kurmakla görevlendirdi.
- 15 ŞUB Prof. Dr. Erdal İnönü, Ortadoğu Teknik Üniversitesi rektör vekili oldu.
- 20 ŞUB Boğaz Köprüsü’nün temeli atıldı. Temel atma törenini Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Başbakan Süleyman Demirel yaptı.
- 21 ŞUB İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi öğrencileri, Boğaz Köprüsü’nü protesto etti. Biskay Körfezi’nde *Amasya* şilebi battı. 9 kişi yaşamını yitirdi.
- 3 MAR 3. Demirel hükümeti eski bakanlardan kuruldu.
- 4 MAR Yüksek Denetleme Kurulu, Hacı Ali Demirel’e satılan Devlet Demiryolu arsaları için soruşturma açtı.
- 5 MAR 1 Temmuz 1968’de imzalanan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması yürürlüğe girdi.
- ABD Federal Uyuşturucu Maddeler Dairesi Başkanı John Ingersoll, Türk hükümetine yeni bir teklif sundu. Buna göre, haşhaş ekiminin yasaklanması karşılığında, çiftçilere zararlarının karşılanması için üç milyon dolar kredi verilecek, eroin kaçakçılığının engellenmesi için de Türk polisine uçak, silah, cephane yardımı yapılacaktı. Ancak hükümet bir kez daha haşhaş ekiminin yasaklanmasının mümkün olmadığını bildirdi.
- 6 MAR İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’nde bir konferans veren Amerikalı bir profesörün üzerine bir torba un dökülerek başına yumurta

atıldı. Konferans sırasında salona giren bir grup genç, “Kahrolsun Amerikan uşakları”, “Yankee go home” diye slogan attı. Bunun üzerine Amerikalı profesör, konferansı yarıda bıraktı.

- 7 MAR Hacı Ali Demirel'e satılan arsalar için dava açan Yüksek Denetleme Kurulu'nun sekiz üyesi görevden alındı. (Kurul üyeleri Danıştay'a başvurdu. Beş kurul üyesi, Danıştay kararıyla görevlerine döndü.)
- 12 MAR CHP Genel Başkanı İnönü TBMM'de yaptığı konuşmada, “Demirel'den daha fazla irticayı temsil eden ve koruyan bir kimse yoktur. Kendisinden daha ileri bir din istismarcısı olamaz,” dedi
- 18 MAR Demirel kardeşlere verilen kredileri inceleyecek bir Meclis komisyonu kuruldu.
Yüksek Öğretmen Okulu'nda öğrenci olayları çıktı. Bir öğrenci öldü.
- 19 MAR İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Emniyet Kuvvetleri tarafından arama yapıldı.
- 20 MAR Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, polislin üniversitelere girmesine izin verilmemesini istedi.
- 24 MAR Adana Cezaevi'nde 900 hükümlü ve tutuklu cezaevi yönetimine karşı isyan başladı.
- 28 MAR Gediz'de 7.2 şiddetinde deprem oldu. Altı saniye süren depremde 1086 kişi hayatını kaybederken, 1260 kişi de yaralandı.
- 6 NİS İstanbul Üniversitesi, yaşanan çatışmalar nedeniyle süresiz kapatılarak emniyet kordonu altına alındı.
- 8 NİS Ermeniler, Beyrut'ta “Türk Haftası'nın açılışını engelledi.
- 13 NİS Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni basan sağ görüşlü silahlı 12 kişi, as-teğmen doktor Necdet Güçlü'yü öldürdü. Saldırığı gerçekleştirenler arasında sonradan Sağlık Bakanı olacak Osman Durmuş ve TBMM doktoru olacak İbrahim Doğan da bulunmaktaydı. Bazı fakülteler kapatıldı.
- 17 NİS Tepebaşı Dram Tiyatrosu yandı.
- 23 NİS Resmi temaslarda bulunmak için Türkiye'ye gelen ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Elliot Richardson, tekrar haşhaş üretiminin yasaklanması talebinde bulundu. Mecliste bütçesi reddedildiği için zor günler yaşayan hükümet, ABD ile haşhaş üreticisi arasında kalmıştı.
- 25 NİS İsrail Hava Yolları'nın İstanbul Bürosu'na bomba atıldı.
- 26 NİS İzmir'de yapılan Türkiye İşçi Partisi Kongresi'nde “sosyalist devrim” tezini savunanlarla “Milli Demokratik Devrim” tezini savunanlar arasında kavga çıktı.
- 10 MAY Üniversite öğrencileri, İstanbul Sultanahmet'teki mitingde özel okulların devletleştirilmesini istedi.

- 18 MAY Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrenci yurdu sabaha karşı arandı. Gözaltına alınanlar oldu.
- 29 MAY Toplum polisleri, Personel Kanunu'na karşı boykot yaptı.
- 30 MAY Askeri Personel Kanunu tasarısını protesto eden astsubay eşleri yürüdü. Astsubay eşlerine polis müdahale etti. Teknik personel, Personel Tasarısı'nı protesto için iki günlük boykota başladı.
- 1 HAZ On binlerce öğrenci ve öğretim üyesi Ankara'da "Anayasa'ya saygı" için yürüdü.
- 4 HAZ Manisa'da sağcılar mini etekli kızlarla uzun saçlı ve favorili erkeklere saldırdılar.
- 5 HAZ Sağlık personeli açlık grevine başladı.
- 6 HAZ Personel Kanunu tasarısı ile halk sağlığı hizmetlerinde reformun gerçekleşmemesini protesto eden doktorlar yürüyüş yaptı.
- 8 HAZ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'ndaki uyuşmazlığın devamı olarak yaşanan silahlı çatışmada bir öğrenci öldü.
- 11 HAZ TBMM'de Sendikalar Kanunu'nda değişiklik yapıldı. Değişiklik tasarısı, Türkiye İşçi Partili 4 milletvekilinin verdiği red oyuna karşılık 230 oyla kabul edildi. Yasada yapılan değişiklikler, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun faaliyetlerini kısıtlamayı amaçlıyordu. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 15 Haziran'da eylem kararı aldı.
- 14 HAZ Personel Reformu Kanunu tasarısındaki aksaklıkları protesto için Türkiye Personel Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK PER-SEN), Ankara'da büyük bir protesto yürüyüşü düzenledi.
- 15 HAZ İstanbul'da DİSK'in çağrısı üzerine 70 bin işçi direnişe geçti. İşçiler Kartal'da Ankara Asfaltı'nı kapattı; Haymak Fabrikası işgal edildi. Bakırköy'de Londra Asfaltı kapatıldı. Levent çevresindeki fabrikalardan çıkan işçiler Şişli, Taksim yönünde, Türk Kablo Fabrikası işçileri ise İzmit'e doğru yürüdü.
- 16 HAZ İki gün süren işçi direnişi sırasında Yaşar Yıldırım, Mustafa Bayram ve Mehmet Gıdak adlı işçilerle Yusuf Kahraman adlı toplum polisi ve olayları izleyen Abdurrahman Bozkurt adlı bir esnaf öldü, 200'e yakın kişi yaralandı ve yüzlerce işçi gözaltına alındı.
- 16 HAZ Meclis, "15-16 Haziran" işçi eylemleri sonrası İstanbul-Kocaeli merkez ve Gebze'de sıkıyönetim ilan etti. Sokağa çıkma yasağı kondu. DİSK yöneticileri gözaltına alındı.
- 17 HAZ Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, eski DP'lilere siyasi haklarının iadesi için anayasada değişiklik yapan kanunun iptali hususunda TIP'in itirazını inceledi ve kanunu 7'ye karşı 8 oyla şekil bakımından iptal etti.

- 18 HAZ 15-16 Haziran işçi eylemleri sonrası İstanbul'da 44 işçi tutuklandı.
- 22 HAZ İstanbul Teknik Üniversitesi'nde iki grup arasında silahlı çatışma oldu.
- 26 HAZ Başbakan ve Adalet Partisi Genel Başkanı Demirel'e muhalif 26 milletvekili partiden ihraç edildi.
- 9 TEM TÖS Ankara Şubesi, MEB önüne siyah çelenk koymak istedi. Emniyet kuvvetleriyle grup arasında tartışma çıktı.
- 13 TEM İTÜ öğrencileri sınavlara girmedi.
- 14 TEM Askerlik süresi 20, yedek subaylık 18 aya indi.
Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Kuruluşu Hakkında Kanun kabul edildi.
- 15 TEM TBMM'de sıkıyönetim iki ay daha uzatıldı.
Türkiye Elektrik Kurumu Kanunu kabul edildi.
- 20 TEM ABD Adalet Bakanı John Mitchell'in hazırladığı raporda, Türkiye'ye ekonomik ambargo uygulanmasından, hatta ticaretin tamamen askıya alınmasından yana olduğunu belirtmesi, iki ülkenin ilişkilerini gerginleştirdi.
- 22 TEM Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Orhan Eralp, ABD Maslahatgüzarı David Cuthell'i Bakanlığa çağırarak haşhaş konusundaki ABD tutumunun hayret ve üzüntü ile karşılandığını, en kısa zamanda bir açıklama beklediklerini bildirdi.
- 23 TEM Bursa Cezaevi'nde ayaklanma çıktı. Savcı 4 saat rehin tutuldu.
- 29 TEM 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nu değiştiren tasarı, 15-16 Haziran 1970 eylemlerine rağmen, kabul edildi.
Emlak Vergisi Kanunu kabul edildi.
- 31 TEM Genel Kadro Kanunu kabul edildi. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve kanuna bazı maddeler eklenmesine ve bu kanun kapsamı dışında kalan kamu personelinin aylık ve ücretlerine dair kanun kabul edildi.
- 10 AĞU Devalüasyon yapıldı; 1 doların fiyatı 15 lira olarak tespit edildi. Devalüasyon oranı % 66 oldu. Devalüasyondan sonra uluslararası kuruluşlar, Türkiye'ye 3 yılda kullanılmak üzere 1 milyar dolarlık kredi açtı. Kredileri aralarında Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Avrupa Para Anlaşması'nın (EMA) da bulunduğu çeşitli kuruluşlar sağladı.
- 12 AĞU 274 sayılı Sendikalar Kanununu değiştiren tasarı, Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.
- 15 AĞU Sınırdan gelebilecek kolera tehlikesine karşı bir kısım şehirlerde kolera aşısı uygulamasına başlandı ve özellikle güney sınır kapılarında tedbir alındı.
- 17 AĞU Türkiye, IMF ile stand-by anlaşması yaptı, 90 milyon SDR kredi kullandı.

- 21 AĞU Ankara'da Hukuk ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri sağcı "komandolar" tarafından işgal edildi.
- 22 AĞU Aliğa Rafinerisi'ndeki grevi yöneten Yapı İşçileri Sendikası Genel Başkanı Necmettin Giritlioğlu öldürüldü.
- 31 AĞU İzmir'de Akdeniz Olimpiyatları'nın yapılacağı Halkapınar Spor Tesisleri, inşaat sırasında yandı.
- 4 EYL Şili'de, sosyalist lider **Salvador Allende** başkan seçildi.
Prof. Dr. **Erdal İnönü**, ODTÜ rektörü oldu.
- 10 EYL ABD'nin Türkiye'de haşhaş ekimini yasaklama önerisi TBMM'de reddedildi.
- 14 EYL Belçika Başbakanı **Gaston Eyskens** Türkiye'ye geldi.
- 18 EYL Sekiz aydır tutuklu öğrenci liderleri **Deniz Gezmiş** ve **Cihan Alptekin** tahliye edildiler.
- 19 EYL Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı **Turgut Özal**, Devlet Planlama Teşkilatı'nın yeni binasına meşit istedi.
Türk Hava Yolları'nın *Antalya* isimli uçağı Isparta yakınlarında düştü, 154 kişi öldü.
- 20 EYL Amasya Cezaevi'nde mahkûmlar ayaklandı.
- 23 EYL Denizyol-İş Sendikası ile işveren Denizcilik Bankası ve Türk Taşıt İşverenleri Sendikası arasındaki anlaşmazlık yüzünden dış hatlarda 11 gemide grev başlatıldı.
- 28 EYL 8. Milli Eğitim Şûrası topladı.
- 2 EKI Ankara'da, Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) binasına bomba atıldı.
- 6 EKI Adana'da Güney Sanayi Fabrikası'nda çalışan 3500 işçi 300 memuru rehinaldı.
- 8 EKI ABD Başkanı **Nixon**'ın, Türkiye'nin ABD'nin uyuşturucu problemine yardımcı olmasını isteyen kişisel bir mektubu, **Demirel**'e iletilti.
- 12 EKI Ankara'da Hacettepe Üniversitesi işgal edildi.
İstanbul'da Gislaved Lastik Fabrikası işçileri oturma grevine başladı.
- 15 EKI İstanbul'da güvenlik güçleri oturma eylemine başlayan Gislaved Lastik Fabrikası işçilerini fabrikadan zorla çıkardılar. Eylemde 1 işçi öldü, 50 işçi yaralandı.
İstanbul'da kolera salgını olduğu açıklandı.
Bir Sovyet yolcu uçağı Trabzon'a kaçırıldı.
- 18 EKI Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (Dev-Genç) başkanlığına **Ertuğrul Kürkçü** seçildi.
- 19 EKI Cumhurbaşkanı **Sunay**, resmi bir ziyaret için Almanya'ya gitti.

- 21 EKİ Adana Bossa Fabrikası'nda sendikaya kızan 4 bin işçi direnişe geçti. İki Amerikalı general ile Türk albayını Erzurum'dan Kars'a götüren U-8 tipi Amerikan uçağı sınırı şaşıarak Sovyet topraklarına indi. Diplomatik temaslar sonunda sorun giderildi.
- 25 EKİ Genel nüfus sayımı yapıldı. (Türkiye'nin nüfusu 35.666.549)
- 26 EKİ Sovyetler Birliği hükümeti, U-8 uçağının sınırı geçmesinden dolayı Türkiye ve Amerika'yı protesto etti.
- 27 EKİ Bir Sovyet yolcu uçağı Sinop'a kaçırıldı.
- 29 EKİ Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun 29 Ekim nedeniyle Ankara televizyonundaki konuşmasından bazı bölümler sakıncalı görülerek çıkarıldı. Velidedeoğlu, konuşmasında devrimcileri birliğe çağırmişti.
- 1 KAS Türkiye İşçi Partisi Büyük Kongresi Behice Boran'ı genel başkan seçti.
- 10 KAS Şehirlerarası otobüs ve kamyon şoförleri boykota başladı.
- 11 KAS İnsanlığa Karşı Savaş Suçlarının Zaman Aşımına Ugramazlığı Avrupa Sözleşmesi yürürlüğe girdi. Türkiye sözleşmeyi onaylamadı. Başbakan Demirel, General De Gaulle'ün cenaze törenine katılmak üzere Paris'e gitti.
- 12 KAS İngiltere hükümetiyle Türkiye arasında 1 milyon sterlin tutarında kredi anlaşması imzalandı. Kredinin ödeme süresi 25 yıl, faiz oranı ise %2 olacak; kredi, İngiltere'den yapılacak mal ve hizmet ithalatının finansmanında kullanılacak.
- 13 KAS Türkiye'nin Ortak Pazar'a, yani bugünkü adıyla Avrupa Birliği'ne üyeliği için Katma Protokol, Brüksel'de imzalandı. Protokol'le hazırlık dönemi sona erdi ve "Geçiş Dönemi"ne ilişkin koşullar belirlendi. Gümrük Birliği'nin fiilen yürürlüğe girmesi için ise 22 yıllık bir süreç öngörüldü.
- 16 KAS Dokuz eğitim enstitüsünde öğrenciler boykota başladı.
- 17 KAS Sağcılar, İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesi'ni bastı. İstanbul Üniversitesi süresiz kapatıldı.
- 23 KAS Ortak Pazar'a geçiş çalışmalarını protesto eden bir grup Ortak Pazar Sergisi'nin camlarını kırdı.
- 24 KAS İstanbul Teknik Üniversitesi'nde boykot başladı, Rektör Prof. Kâzım Erğin istifa etti.
Adana'da Türkiye Öğretmenler Sendikası'nı basan Teksif Sendikası'na üye işçiler, öğretmenleri dövdü.
- 25 KAS İstanbul'da Robert Kolej, lise binasını basan bir grubun, bir öğretmene bıçak çekmesinden dolayı, Öğretim Üyeleri Komitesi tarafından 4 Aralık'a kadar tatil edildi.

- 27 KAS İstanbul Kültür Sarayı, bugünkü AKM (Atatürk Kültür Merkezi) *Cadı Kazanı* adlı oyunun temsili sırasında esrareniz şekilde yandı.
Ankara, Hacettepe ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencileri, 4 günlük boykota başladı.
- 29 KAS İsmet İnönü, genel merkezde çalışırken kalp krizi geçirdi.
- 5 ARA İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nda 2 öğrenci vuruldu. Sol görüşlü Hüseyin Aslantaş 9 Aralık'ta öldü.
- 7 ARA Ankara Yüksek Öğretmen Okulu işgal edildi. Ankara'da beş yabancı şirketin bürosuna patlayıcı madde atıldı.
- 8 ARA Hacettepe Üniversitesi'nde silahlı çatışma oldu.
- 10 ARA İstanbul'da 8 fakülte kapatıldı. Vurularak ölen öğrencinin cenazesi olaylı bir şekilde Ankara'ya götürüldü.
- 11 ARA Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur, Cumhurbaşkanı Sunay'a, "Buhranlı günlerin artması ve tehlikesiyle ilgili..." bir muhtıra verdi.
- 17 ARA Demirel'e kızan Celal Bayar'ın etkisiyle Demokratik Parti kuruldu. Partinin kurucuları arasında Ferruh Bozbeyli, Saadettin Bilgiç, Talat Asal ve Yüksel Menderes vardı. Adalet Partisi'nden ihraç edilen 26'lar da partide yer aldılar. Başbakan Demirel hakkındaki soruşturma hazırlık inceleme raporu oylandı. 309 evet, 276 hayır ve 1 çekimser oy ile dosya kapandı.
- 20 ARA Kapıcılar sosyal sigorta kapsamına alınmak için yürüyüş yaptılar.
- 22 ARA Kadıköy Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulu öğrencileri, Vatan Mimarlık ve Mühendislik Özel Yüksek Okulu'nu satın aldılar.
- 23 ARA Dev-Genç üyesi İlker Mansuroğlu, pusuya düşürülerek kurşunlandı.
- 25 ARA Ankara'da Dev-Genç üyesi Nail Karaçam ile Mehmet Demir'i, ülkücüler kurşun yağmuruna tuttu. Nail Karaçam, hastaneye kaldırılırken yolda öldü.
- 28 ARA Pusuya düşürülerek kurşunlanan Dev-Genç üyesi İlker Mansuroğlu yaşamını yitirdi.
Türk-İş merkezine bomba atıldı.
- 29 ARA Üç gün önce Ankara'da sağcıların açtığı ateşle üç arkadaşları vurulan ve biri öldürülen THKO, intikam için Amerikan Elçiliği'nin önündeki iki polisi yaraladı.
- 31 ARA Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Türk-İş'e bağlı 1 milyon işçi 2 saatlik iş bırakma eylemi yaparak, 28 Aralık'taki bombalamayı protesto etti.

1971

- 1 OCA Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, yılbaşı nedeniyle yayınladığı mesajda, “Eylemler ve anarşik olaylar devletin temelini sarsacak hale geldi. Ordu, durumdan endişe ediyor,” dedi.
- Türk-İş Genel Merkezi'ne yapılan bombalı saldırıyı kınamak için iki saat süreyle işi bırakma eylemine yurt genelinde bir milyonu aşkın işçi katıldı. Zonguldak'ta ücretleri ödenmeyen 600 maden işçisi ocaklara inmedi.
- 2 OCA Türkiye İşçi Partisi'nden ayrılan Cenani Bıçakçı ve arkadaşları, “Bağımsız Türkiye Sosyalistleri Birliği” adıyla yeni bir örgüt kurduklarını açıkladı.
- 5 OCA Muhalefet lideri İnönü, Cumhurbaşkanı Sunay ile siyasi krize karşı alınacak tedbirler üzerinde 2 saat 10 dakika görüştü.
- 6 OCA İstanbul'da Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde işten atılan 15 model, çıplak olarak protesto gösterisi yaptı.
- 11 OCA THKO (Türkiye Halk Kurtulu Ordusu), Ankara'da İş Bankası Emek Şubesi Soygunu'nu gerçekleştirdi.
- 12 OCA Anayasa Mahkemesi, özel yüksek okulların Anayasa'ya aykırı olduğuna karar verdi.
- 17 OCA ODTÜ Rektörü Erdal İnönü'nün evinin önüne dinamit atıldı.
- 18 OCA İTÜ'de polis ile öğrenciler çatıştı.
- 20 OCA ODTÜ süresiz olarak kapatıldı.
- 23 OCA Emekliler Ankara'da Emekli Sandığı binasını işgal etti.
- 25 OCA Emniyet, Siyasal Bilgiler Fakültesi yurdunda büyük çapta arama yaptı.
- 27 OCA Türkiye İşçi Partisi Amasya İl Başkanı Şerafettin Atalay öldürüldü.
- 28 OCA İzmir'de gençler Amerikan 6. Filosu'nu protesto etti, 20 genç gözaltına alındı.
- 30 OCA İstanbul'da 11 özel okula mensup öğrenciler, “özel eğitimin devletleştirilmesi” amacıyla bir yürüyüş ve miting düzenledi. Dev-Genç ve Devrimci-Kadınlar Birliği de bu yürüyüşe katıldı.
- 1 ŞUB Ankara Fen Fakültesi öğrencileri boykot yaptı.
- 2 ŞUB Anayasa Mahkemesi, siyasi partilere bütçeden mali yardım yapılmasını Anayasaya aykırı buldu ve bu yönde, 2 Şubat 1970'de çıkarılan 1219 Sayılı Kanu'nun tüm maddelerini iptal etti.
- 3 ŞUB Eski DP'lilerin siyasi haklarının verilmesini öngören kanun teklifi, 217 AP milletvekili ve senatörün imzasıyla TBMM Başkanlığı'na verildi.
- 11 OPEC ülkesi bir toplantı yaptı. Petrol alıcısı ülkeleri, petrol fiyatlarını arttırmakla tehdit ettiler.

- 4 ŞUB Toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması üzerine Petrol-İş Sendikası, Mobil, BP ve Shell işyerlerinde greve gitti. Grev, bu şirketlerin benzin, mazot, fuel-oil, gaz, motoryağı satışlarını durdurdu.
- 5 ŞUB Bakanlar Kurulu, Petrol-İş grevini milli güvenliği zedeler nitelikte olduğu gerekçesiyle 30 gün süreyle erteledi.
Genelkurmay Başkanı **Memduh Tağmaç**, "Silahlı Kuvvetler'in kendisine dil uzatılmasına ne kadar sabırla mukavemet edeceğini kestirmek artık mümkün değildir," dedi. Türkiye İşçi Partisi, Genelkurmay Başkanı **Memduh Tağmaç**'in mesajını "tehdit" olarak niteledi.
- 9 ŞUB Anayasa Mahkemesi, 15-16 Haziran 1970 olaylarına neden olan 1317 Sayılı Yasayı anayasaya aykırı bularak iptal etti.
- 10 ŞUB **Mehmet Ali Aybar**, ihraç talebiyle Türkiye İşçi Partisi Haysiyet Divanı'na sevk edildi.
- 12 ŞUB Bursa (TOFAŞ) Oto Fabrikası, Cumhurbaşkanı **Sunay** tarafından açıldı. Ankara Ziraat Bankası'nın Küçükkesat şubesi soyuldu.
Atatürk Üniversitesi Senatosu, Üniversiteye bağlı olarak "İslami İlimler Fakültesi" adıyla Erzurum'da bir fakülte açılmasına karar verdi. Fakülte 1971-1972 öğretim yılında eğitim öğretime başladı.
ABD Büyükelçiliği, Türkiye'de görevli Amerikalılar için can ve mal güvenliği istedi.
- 14 ŞUB Türkiye İşçi Partisi'nin Genel Başkanı **Mehmet Ali Aybar** partiden istifa etti. Amacının, kendisini Haysiyet Divanı'na sevk etmek isteyen Yönetim Kurulu'nu protesto etmek olduğunu söyledi.
- 15 ŞUB Bir Amerikalı çavuş Ankara Balgat'taki Amerikan tesislerinden kaçırıldı, sağ olarak geri gönderildi.
İstanbul Edebiyat Fakültesi sağ görüşlü bir grup öğrenci tarafından işgal edildi.
İstanbul'daki Kadırga Yurdu'na patlayıcı madde atıldı.
Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ndeki Kennedy Anıtı havaya uçuruldu.
- 20 ŞUB ODTÜ öğrencileri, Hacettepe yurdu olayını protesto için Ankara-Eskişehir yolunu trafiğe kapadı.
- 21 ŞUB İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Türk ekonomisiyle ilgili olarak yayınladığı raporda, 10 Ağustos devalüasyonu ile geçen yıl alınan vergi ve iktisat tedbirlerini, "Çok olumlu bir adım," olarak karşıladığını açıkladı.
Yaşar Kemal, Türkiye İşçi Partisi'nden istifa etti.
- 26 ŞUB Yurt dışından getirilen otomobillerden alınan "İstikrar Fonu" kaldırıldı.
- 27 ŞUB Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu bir açıklama yaptı, parasızlık nede-

niyle radyo yayınlarını 18,5 saatten 8 saate indirmek zorunda kalacağını bildirdi.

- 1 MAR Batman'da 3 bin işsiz rafineriyi işgal etti.
Ankara, Ege ve Diyarbakır Tıp fakülteleri, asistanları oturma eylemine başladı.
- 2 MAR İstanbul Hukuk Fakültesi'nde öğrenci-polis çatışması oldu.
- 4 MAR Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil, Alpaslan Özdoğan ve Cihan Alptekin tarafından kurulan THKO, gerçekleştirdiği bir dizi eylemden sonra yayınladığı bir bildiri ile kuruluşunu kamuoyuna duyurdu. THKO, Balgat'taki Tuslog Tesisleri'nden 4 Amerikalı askeri kaçırdı.
- 5 MAR Polis, ODTÜ'de arama yapmak istedi. Çıkan çatışmalarda Erdal Şener adlı bir öğrenci, 1 komando ve 1 aşçı ölürken, 32 kişi yaralandı. 2 bin öğrenci gözaltına alındı. 24 öğrenci tutuklandı.
Kırıkhan'daki Hamidiye Camisi'nde patlayan bir maddeyi protesto için yürüyüşe geçen halk ile güvenlik kuvvetleri çatıştı.
İstanbul'da Akbank Kadıköy Selamiçeşme Şubesi soyuldu.
Ankara Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'nda çatışma oldu.
- 8 MAR Sivas'a bağlı Yıldızeli'nde TİP ilçe sekreteri öldürüldü.
Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü kapatıldı.
- 9 MAR THKO'nun kaçırdığı Amerikalı askerler serbest bırakıldı.
19 Adalet Partili, Demirel'in çekilmesi için bir muhtıra hazırladı.
Yargıtay Başsavcılığı, Milli Nizam Partisi'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu.
Tümgeneral Celil Gürkan ve arkadaşları tarafından Doğan Avcıoğlu'nun çevresiyle birlikte, Milli Demokratik Devrim grubu adına bir darbe planlandığı fakat bu girişimin, Korgeneral Atif Erçikan tarafından ihbar edilmesi sonucunda ertelendiği ortaya çıktı.
- 10 MAR Güvenlik kuvvetlerinin denetimi altındaki ODTÜ'de Mütevelli Heyet, Akademik Konseyi lağvetti. Rektör Erdal İnönü görevinden istifa etti.
- 12 MAR İnegöl'de kalabalık bir grup, "Dinsizlere ölüm" sloganıyla yürüyüş yaptı, kimi ev ve işyerleri taşlandı.
Silahlı kuvvetler, "12 Mart Muhtırası"nı verdi. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu'nun imzasını taşıyan muhtıra Atatürkçü söylem kullanmakla birlikte, anarşiyi durdurmak bahanesiyle, bütün sol ve demokratik oluşumları bastırdı. Orduda büyük bir tasfiyeye girişti. İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün'ün

evlerde yaptırdığı aramalarda sol kitaplara el kondu. İlhan Selçuk, Ziver Bey Köşkü'nde işkenceye tabi tutuldu.

Demirel hükümeti istifa etti. İsmet İnönü yeni hükümetin kurulmasına destek verdi. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, "Muhtıra bana karşı verildi" diyerek karşı çıktı.

Dizin

A

- Abdullah (Ürdün Emiri) 116
Abdüllillah (Faysal'ın veliahtı) 197, 210
Abdülkadir Kemali Bey 46
Abdülmecit Efendi 54, 57, 67, 68, 69, 112, 179
Abilov, İbrahim 49
Acheson, Dean 180
Acuner, Ekrem 283
Ada, İhsan 240
Adal, Osman Nuri 241
Adamidi, İvan 194
Ademhan, Yusuf 216
Ademhan, Ziya 209
Adenauer, Konrad 189, 271
Adivar, Adnan A. 45, 51, 55, 62, 73, 79
Adivar, Halide Edip 26, 28, 29, 30, 48, 55, 57, 61, 138
Adolf, Gustav 109
Ağa Han 65, 66
Ağaoğlu, Samet 232, 257
Ahmed Fuad II. 183
Ahmed Hulusi Efendi 26
Ahmet Han 46
Ahmet İzzet Paşa 41, 43
Ahmet (Rıza) 28
Aka, Sadri 154
Akdağ, Abdullah, Servet (Bursa milletvekili) 46
Akgüç, Atıf 220
Akpak, Vahit 144
Akpınar, Selami 215
Aksal, İsmail Rüştü 238
Akses, Necil Kazım 109
Akşemsettinioğlu, Reşat 244
Akşit, Baha 221
Aldoğan, Sadık 167, 191, 193
Aleksandre (Yugoslav Kralı) 103, 106
Alican, Ekrem 242
Ali Cenani Bey (Eski Ticaret Vekili) 86
Ali Galip 29
Ali İhsan Paşa [Sabıs] 48, 51
Ali Rıza Paşa 31, 32, 35
Ali, Sabahattin 143
Ali Sait Paşa 72
Ali Şükrü 41, 56
Alkılıç, Şadi 267, 283
Allenby, Edmund 24
Allende, Salvador 296
Alptekin, Cihan 291, 296, 301
Altan, Çetin 227, 272, 276
Altay, Fahrettin 35, 38, 167, 188, 200, 224, 235
Altunel, Sabri 275
Altuğ, Kurtul 219
Amstrong, Neil 288
Anday, Melih Cevdet 275
Anders, William 283
Antel, Sadrettin Celal 129
Anter, Musa 217, 218
Antonresco, Ion 116
Antonov, Nikola 194
Anzavur Ahmet 31, 32, 36, 37
Apaydın, Orhan 244
Arafat, Yaser 284
Aran, Sema 204
Aras, İsmail 209
Aras, Tefik Rüştü 78, 83, 86, 87, 89, 138
Arcayürek, Cüneyt 194, 196, 200, 264
Arda, Gültekin 210
Arda, Orhan 135
Ardıçoğlu, Nurettin 186, 191, 192
Aren, Sadun 228, 246, 277, 283
Arf, Cahit 136
Argun, Dilaver 257
Argüç, Namık 257
Arik, Remzi Oğuz 189
Arman, Ülkü 206, 209, 210, 214, 215, 217, 219
Arna, Fuat 167, 168, 191, 192
Arsal, Orhan 275
Artan, Neşet Naci 150
Artemel, Talat 160
Asal, Talat 298
Aslantaş, Hüseyin 298
Aslan, Yusuf 301
Atakan, Leyla 279
Ataklı, Mucip 283
Atalay, Şerafettin 299
Ataöv, Türkkaya 246
Atasagun, İbrahim Şevki 224
Atatürk, Mustafa Kemal 5, 6, 7, 8, 9, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110,

- 111, 112, 114, 115, 116,
117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 125, 126,
136, 139, 161, 171, 172,
173, 179, 180, 186, 187,
191, 194, 197, 198, 201,
205, 212, 214, 220, 226,
230, 235, 242, 247, 249,
252, 260, 262, 265, 266,
269, 282, 300
- Atay, Falih Rıfka 181, 182,
271
- Athenagoras (Rum Patriği)
162
- Âtuf Efendi 24
- Atılhan, Cevat Rifat 149,
182
- Atsız, Nihal 143, 145, 146,
241
- Avcıoğlu, Doğan 217, 219,
228, 240, 246, 287, 290,
301
- Aybar, Mehmet Ali 162, 164,
227, 228, 241, 246, 282,
283, 290, 300
- Ayda, Adile 103
- Aydemir, Hamit 271
- Aydemir, Şevket Süreyya 99,
123, 151, 246
- Aydemir, Talat 225, 227,
241, 242, 243, 248, 249,
251, 254, 275
- Aydınlı, Reşat 168
- Aydın, Rahmi 283
- Aygül, Şerif 291
- Aypar, Nevin 160
- Aytaç, Ali Turgut 229, 285
- B**
- Babeuf, François-Noël 274
- Bahattin Şakir 70
- Bakşık, Şeref 214, 216, 217
- Balcıoğlu, Şahap 215, 219,
220
- Balkan, Ethem Ruhi 152
- Banguoğlu, Tahsin 167
- Bara, Hadi 87
- Barlas, Cemil Sait 207, 220
- Barzani, Mesut 95
- Barzani, Mustafa 244, 247
- Barzani, Şeyh Ahmed 95
- Başar, Günseli 181, 183
- Başev, İvan 268
- Başgil, Ali Fuat 157, 259
- Başkut, Cevat Fehmi 178
- Başoğlu, Muzaffer Şerif 156,
158
- Baştımaz, Zeki 192
- Batı, Ali 25
- Batista 213
- Batu, Mehmet Emin 219
- Batur, Muhsin 228, 298,
301
- Bayar, Celal 17, 71, 96, 103,
111, 117, 118, 119, 122,
124, 126, 127, 148, 149,
150, 151, 154, 167, 168,
171, 176, 182, 186, 188,
189, 191, 194, 195, 196,
197, 198, 199, 205, 206,
207, 208, 209, 212, 213,
217, 222, 223, 231, 232,
233, 237, 239, 241, 247,
249, 257, 267, 286, 287,
288, 298
- Baydar, Nasuhi 129
- Baykal, Rıfat 260
- Baykurt, Fakir 273, 291, 292
- Baykut, Cami 28
- Bayram, Mustafa 294
- Bayur, Yusuf Hikmet 106,
107, 147, 151, 188
- Bedii Faik 192, 203
- Bekata, Hıfzı Oğuz 187
- Bekir Sami Bey (Albay) 26,
37, 38, 40, 45, 73
- Bele, Refet 26, 29, 33, 41, 42,
62, 73, 82
- Belge, Burhan Asaf 99
- Belger, Nihat Reşat 178
- Belli, Mihri 192, 228, 281
- Belling, Rudolf 115
- Ben-Gurion, David 159
- Bengütaş, Sabiha 87, 179
- Benk, Adnan 246
- Berker, Şinasi Nahit 200,
209, 210
- Berkes, Mediha 158
- Berkes, Niyazi 158, 160, 168
- Berkman, Hasan Tahsin 268
- Berk, Medeni 236
- Beşer, Nuri 241
- Bevin, Ernest 162
- Beyatlı, Yahya Kemal 141
- Beyazıt, Kemal 283
- Bezirci, Asım 198
- Bıçakçı, Cenân 299
- Bier (Amiral) 156
- Bier, Bernard H. 156
- Bilgehan, Cihat 262
- Bilgiç, Saadetin 298
- Biret, İdil 160, 179, 203, 283
- Bonnet, Georges 127
- Boran, Behice 158, 160, 168,
177, 178, 228, 297
- Boratav, Pertev Naili 158,
160, 168
- Borman, Frank 283
- Bouillon, Franklin 53
- Boyacıyan, Aram 214
- Bozbeyli, Ferruh 298
- Bozkurt, Abdurrahman 294
- Bozok, Hüsâmettin 275
- Bölükbaşı, Osman 167, 168,
173, 188, 203, 205, 212,
219, 243, 260, 273
- Börekçi, Rıfat 37, 38, 69,
104
- Braun, Eva 147
- Brejnev, Leonid 257, 266
- Bristol, Mark Lambert
(Amiral) 83
- Brock (Amiral) 53
- Budakoğlu, Esat 213
- Bulca, Fuat 59
- Burak, Ratip Tahir 204
- Burgiba, Habib 259, 280
- Büyükbulut, Halim 206,
209
- Büyüksevinç, Mehmet 291
- C**
- Caborne, D. G. 34
- Calthorpe, Arthur Gough
(Amiral) 25, 27, 28
- Canavaris 252
- Canonica, Pietro 87
- Cansever, Edip 275
- Cantekin, Mehmet 290
- Carol II. (Romanya Kralı)
120, 128
- Castro, Fidel 186, 213, 237
- Cavid (Maliye Nazırı) 81

- Cebesoy, Ali Fuat 26, 28, 30, 33, 39, 42, 43, 46, 51, 55, 56, 62, 73, 81
 Celalettin Arif 38
 Cemal Abdünnasır 183
 Cemal Bey 31
 Cemalettin Efendi 33
 Cemal Paşa 32, 70
 Cemgil, Adnan 158, 177
 Cemgil, Sinan 301
 Cemil Çeto 38
 Cenkçi, Beyhan 216, 218
 Cevat Paşa 25, 27
 Cezzar, Engin 292
 Chamberlain, Neville 130
 Churchill, W. 130, 133, 134, 136, 140, 142, 144, 145, 151
 Cindoruk, Hüsametdin 238
 Clemenceau, Georges 24
 Cohn-Bendit, Daniel 277
 Conker, Nuri 64
 Connolly, Richard L. 162
 Coşkun, Nusret Safa 205
 Craig, R. C. 47
 Crew, Joseph C. 84
 Curzon, G. 23, 47, 56
 Cuthell, David 295
 Cüceoğlu, İbrahim 192
 Cüda, Mahmut 138
- Ç
- Çağlar, Behçet Kemal 161
 Çağlayanil, İhsan Sabri 275, 280
 Çakmak, Fevzi 19, 34, 36, 37, 44, 47, 48, 51, 54, 61, 73, 106, 117, 130, 142, 154, 160, 164, 169
 Çaldaris 106
 Çallı, İbrahim 138
 Çamlıbel, Faruk Nafiz 232
 Çandar, Mehmet 259
 Çapur Musa 39
 Çavuşoğlu, Muammer 199
 Çelebioğlu, Sabri 187
 Çelikbaş, Fethi 195, 198
 Çerkez Ethem 28, 36, 38, 43, 44, 46, 111, 112
 Çerkez Reşit 43
 Çetinkaya, Ali 27, 74
- Çınar, Vasif 68, 89
 Çiçerin 40, 43, 78
 Çobanlı, Cevat 74
 Çobanoğlu, Fuat 151
 Çoruh, Sadi F. 269
 Çölok, Ayberk 285
- D
- Damar, Arif 275
 Damat Ferit Paşa 24, 25, 26, 27, 29, 31, 36, 38, 39, 40, 42, 53, 58
 Danişmend, İsmail Hami 197
 Danişmentli İsmail Efe 36
 Davaz, Suat 127
 Dayan, Moşe 272
 De Gaulle, Charles 254, 265, 278, 281, 297
 Deliorman, Necmettin 153
 Deliorman, Tuğrul 166
 Demirağ, Nuri 142, 144, 207
 Demiray, Tahsin 212
 Demirci Mehmet Efe 28, 43
 Demircioğlu, Vedat 280, 284, 285
 Demirel, Hacı Ali 292, 293
 Demirel, Süleyman 224, 225, 257, 259, 262, 266, 267, 268, 271, 272, 273, 278, 281, 282, 285, 287, 288, 290, 292, 295, 296, 297, 298, 301
 Demir, Mehmet 298
 Demirsoy, Seyfi 276
 Demirtaş, Metin 277
 Dengiz, Orhan 265
 Denizcier, İbrahim 236
 Deniz, Osman 249, 251, 254
 Denктаş, Rauf 244, 251, 269, 273, 274, 275, 277
 Deral, Mustafa 216
 Derviş Mehmet 99
 Desmons (Lotus gemisi süvarisi) 82
 D'Esperey, Franchet 24
 Dikmen, Halil 138
 Dill, John (İngiliz Genelkurmay Başkanı) 134
 Dilmen, İbrahim Necmi 87
- Dinamo, Hasan İzzettin 198
 Dinçer, Erol 249, 251, 254
 Dinçman, Kenan 129
 Doğan, Avni 187, 245
 Doğan, Celal 284
 Doğan, İbrahim 293
 Doğan, Şahin 202
 Douglas-Home 254
 Dura, Hilmi 257
 Durmuş, Osman 293
 Dülger, Bahadır 257
 Dürrizade Abdullah (Şeyhülislam) 20, 36, 37, 69
 Düvenci, Adnan 214, 217
- E
- Ecevit, Bülent 197, 206, 209, 210, 241, 257, 268, 271, 278, 282, 288, 302
 Eden, Anthony 134, 142
 Edward VIII. 114
 Egeli, Ekrem Şeref 279
 Egesel, Altay Ömer 236
 Eğilmez, Cafer Tayyar 28, 71, 73
 Eisenhower, Dwight D. 182, 184, 188, 217, 219
 Ekinci, Rıfat 205
 Ekşi, Oktay 201
 El-Huri 153
 Elizabeth II. 182, 236
 Emanullah Han 87
 Emeksiz, Turan 222, 231
 Emilianos (Papadimitru) 252
 Emir Ali 65, 66
 Emir Faysal 103
 Enver Paşa 20, 23, 31, 38, 40, 41, 45, 47, 48, 51, 52
 Er, Ahmet 260
 Erakalın, Avni 236
 Eralp, Orhan 295
 Eraslan, Toygun 283
 Erataman, Zeki 249
 Erbakan, Necmettin 288, 289, 292
 Erçikan, Atif 228, 301
 Erdelhun, Rüştü 211, 223, 256
 Erden, Ali Fuat 136

- Erdiñ, Fahri 166
 Erdoğan, Duran 229, 285
 Erduran, Refik 213, 214
 Erenrol, Eftim 71
 Ergin, Kâzım 297
 Ergin, Şemi 207
 Erhat, Azra 158
 Erim, Nihat 187, 192, 219, 245, 279
 Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir 136, 163
 Erkin, Feridun Cemal 257
 Erkin, Ulvi Cemal 152
 Erkmen, Hayrettin 236
 Erksan, Metin 254
 Eroğan, Kadri 160
 Ersek, Siyami 283
 Ersoy, Mehmet Akif 45
 Erteğün, Münir 151
 Ertekin, Ali 159, 164, 167
 Erten, İlhami 275, 276
 Ertuğrul, Feyzullah 270
 Ertuğrul, Muhsin 57, 137, 138, 179, 204
 Eryavuz, İhsan 74
 Esad, Mahmut 84
 Esendal, Memduh Şevket 78, 139
 Esin, Numan 247
 Esmerer, Şükran 204
 Evliyazade, Özdemir 189
 Eyiceoğlu, Celal 301
 Eyskens, Gaston 296
 Eyuboğlu, Sabahattin 127
 Eyüp Han 219, 221, 254, 255, 273, 281
 Ezine, Celaleddin 119, 137, 138
- F**
 Faik, Bedii 192
 Kral Faruk 183
 Faruki Han 103
 Faysal I. 28
 Faysal II 101, 196, 197, 210
 Fendoğlu, Hamit 285
 Ferit Paşa (Nafia Nazırı) 28
 Ferit Paşa (Sulh ve Selamet Fırkası Başkanı) 28
- Fevzi Çakmak 38
 Feyzioğlu, Turhan 203, 234, 270, 271
 Feyz Muhammet Han 112
 Field, Frederick (Amiral) 91
 Fikret (Doktor) 86
 Filibeli Hilmi 82
 Franklin-Bouillon, Henry 47, 48
 Franko, Francisco 124
 Frunze, Mihail Vasiliyeviç 49
 Fuat, Memet 275
- G**
 Garroni Eugenio Camillo 46
 Georges, Berthe-Gaulis 46
 Gedik, Namık 198, 200, 203, 231
 Gencer, Leyla 193, 219
 George, Lloyd 24, 25, 39, 53
 George VI. (İngiliz Kralı) 182
 Gezmiş, Deniz 226, 274, 275, 277, 278, 281, 282, 283, 285, 287, 289, 290, 291, 296, 301
 Gıdak, Mehmet 294
 Giray, Fethi 214, 219
 Giritlioğlu, Necmettin 296
 Gomboş, Jules 106
 Gorki, Maksim 104
 Gökalp, Ziya 46, 47, 72, 138
 Gökay, Fahrettin Kerim 207
 Gökberk, Şükrü Naili 58
 Gökçe, İlhan 114
 Gökçen Efe 32
 Gökçe, Orhan Rahmi 198
 Gökdoğan, Nüzhet 190
 Göktürk, Hüseyin Avni 241
 Görele, Hamit 138
 Grivas 215
 Gromiko, Andrey 260
 Gronchi, Giovanni 207
 Gücal, A. 249
 Güçlü, Necdet 293
 Güden, Halil 180
 Gül, Abdullah 9
- Güleke, Kasım 177, 187, 197, 201, 202, 245
 Gümüşpala, Rağıp 231, 232, 253
 Günaltay, Şemsettin 122, 161, 162, 171
 Gün, Aydın 219
 Gün, Azra 219
 Güneş, Turan 201
 Güney, Erol 194
 Gürcan, Fethi 249, 251, 254
 Gürkan, Celil 228, 301
 Gürkan, Mustafa 283
 Gürler, Faruk 228, 301
 Gürol, Abdülkadir 208, 209
 Gürsel, Cemal 211, 222, 223, 224, 231, 234, 235, 236, 238, 239, 240, 243, 244, 252, 254, 256, 257, 259, 261, 262, 265, 266, 268
- H**
 Hacıanestis, Georgros 51, 54
 Hadımlı, Kemal 235
 Hafız İbrahim Efendi 67
 Hafız Rıfat Bey 102
 Haile Selassieye 270
 Hakkı, İbrahim 130
 Halis, Keriman 103
 Halit (General Karsıalan) 29
 Halit Paşa 59, 74
 Hamit Bey 49
 Harbord, James G. 31
 Harington, Charles 53, 54, 57
 II. Hasan (Fas Kralı) 277
 Hasse, Helmut 136
 Hempres 95
 Heus, Theodor G. 205
 Hindemith, Paul 110
 Hitler, Adolf 128, 131, 133, 134, 136, 140, 147, 225
 Hoca Askeri 71
 Hololu, Tarık 209
 Humeyni, Ruhullah 257
 Hürkuş, Vecihi 94
 Hüveyda, Abbas 262
 Hz. Ali 268
 Hz. Muhammed 104

- I**
 Ilgaz, Rıfat 144, 164
 İlica, Ali Rıza 208
- İ**
 İbn Suud 81
 İhsan Bey (Bahriye Vekili) 85, 86
 İhsani, Aşık 274
 İleri, Tevfik 179, 181
 İnan, Afet 110
 İnan, Hüseyin 301
 İnan, Selahattin 257
 İngiliz Kemal (Ahmet Esat Tomruk) 254
 İnönü, Erdal 292, 296, 299, 301
 İnönü, İsmet 8, 16, 17, 35, 36, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 51, 52, 53, 54, 56, 59, 60, 61, 65, 66, 67, 69, 73, 75, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 94, 96, 97, 100, 102, 106, 107, 108, 109, 110, 114, 115, 116, 117, 118, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 140, 141, 142, 143, 147, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 183, 187, 193, 195, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 209, 210, 211, 212, 214, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 227, 229, 231, 233, 235, 238, 240, 242, 243, 244, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 259, 263, 264, 267, 268, 270, 271, 275, 277, 286, 287, 289, 293, 298, 299, 302
 İpar, Ali 236
 İskilipli Atf Hoca 78
- J**
 Jansen, H. 103
- Jevtic, M. 108
 Jivkov, Todor 277
 Johnson, Lyndon B. 244, 250, 253, 254, 255, 264, 265, 271, 274
 Jouvenel, Henri de 79
- K**
 Kabibay, Orhan 252
 Kahraman, İsmail 229, 276
 Kahraman, Yusuf 294
 Kalkandelen, Zülâl 6, 7, 10
 Kalmaz, Ali İhsan 231
 Kalogeropoulos, Nikolas 52
 Kanık, Orhan Veli 161
 Kansu, Mazhar Müfit 29
 Kan, Suna 160, 192, 203
 Karabekir, Kâzım 24, 26, 29, 39, 41, 48, 61, 62, 72, 73, 81, 153, 157
 Karaçam, Nail 298
 Karahan, Lev 92
 Karakurt, Esat Mahmut 129
 Karamanlis, Konstantinos 214, 217
 Karaman, Suphi 283
 Karaosmanoğlu, Fevzi Lütfi 198, 202, 241
 Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 99, 214, 215, 244, 259
 Kara Vasıf 28
 Kavrakoğlu, Osman 257
 Kayalar, Mazlum 221
 Kaya, Şükrü 114
 Kazgan, Gülten 246
 Kazı, Müfide 103
 Kemal Bey (Boğazlıyan kaymakamı) 25
 Kemalettin Sami Paşa 59
 Kemal, Yaşar 200, 273, 274, 288, 300
 Kennedy, John E. 234, 245, 250
 Kılıçoğlu, Safa 192
 Kırca, Cevat 249
 Kısakürek, Necip Fazıl 152, 156, 157, 163, 165, 180, 216, 276
 Kıvılcımlı, Hikmet 90, 115, 117, 192, 207, 208, 214
- Koçak, Yunus 276
 Koç, Mehmet Şükrü 46
 Koç, Vehbi 232, 262
 Kollias, Konstantinos 273
 Komer, Robert 283, 284
 Konstantin I 44, 47, 48, 53, 74, 214, 274
 Kont Bethlen 95
 Kont Teleki 71
 Koraltan, Refik 124, 148, 256
 Korkmazgil, Hasan Hüseyin 270
 Korur, Ahmet Salih 215
 Korutürk, Fahri 232
 Kosigin, Aleksey 257, 269, 273
 Köker, Aydın 201
 Köprülü, Fuat 124, 148, 149, 195, 201, 206, 216, 235
 Köprülü Hamdi Bey 34
 Krippel (heykeltraş) 85
 Kruşçev, Nikita 185, 245, 255, 257
 Kuas, Rıza 236, 249, 277
 Kubalı, Hüseyin Naili 207, 209
 Kubilay (Asteğmen) 99
 Kunalalp, Zeki 275
 Kurdakul, Şükran 275
 Kuruşçev, Nikita 245
 Kutay, Cemal 163
 Küçük, Fazıl 214, 219, 233, 268, 275
 Küçükömer, İdris 229, 230, 246
 Küpeli, Yusuf 287
 Kürkçü, Ertugrul 296
 Kyoseivanov 127
- L**
 Law, Bonar 53
 Lebrun, Albert 128
 Lenin, V. İ. 40, 43, 44, 67, 265
 Levent, Ağâh Sırrı 179
 Litvinov 101
 Loren, Percy 111
 Loti, Pierre 49
 Louys, Pierre 129
 Lovell, Jim 283

Ludwig, Emil 92
Lütfi Fikri Bey 65, 66, 68
Lütfi, Semih 129

M

MacArthur, Douglas 103, 178
MacMillan, Harold 214, 260
Madanoğlu, Cemal 227, 228, 238
Mahmut Tarzi Han 84
Makal, Mahmut 169
Makarios (Başpiskopos) 191, 200, 214, 215, 219, 245, 246, 250, 251, 252, 263, 267, 274, 275
Maksimov 106
Malche, Albert 105
Malenkov, G. 184, 185
Mansuroğlu, İlker 298
Mari (Yugoslav Kraliçesi) 106
Markov 55
Marshall, George 156
Martı, Nezahat 204
Martin, William 273
Mater, Reşat 281
Mauchanott, M. 101
McMillan, Harold 211
Mdivani, Polikarpe Gurgenoviç 45, 47
Mehetoğlu, Battal 291
Mehmet VI. 80
Melen, Ferit 243
Meletios IV. 49, 57
Menderes, Adnan 17, 124, 125, 148, 149, 157, 171, 174, 176, 179, 182, 183, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 199, 200, 201, 202, 204, 206, 207, 209, 211, 212, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 229, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 239, 268, 288
Menderes, Yüksel 298
Menemencioglu, Numan 142
Menteşoğlu, Haldun 291

Mercan, Reşit 150
Metaksas, Ioannis (Yunanistan Başbakanı) 118
Mikasa (Japon İmparatoru'nun kardeşi Prens) 248
Milne, George 27, 32
Mirza, İskender 210
Mitchell, John 295
Mithat Paşa 180
Molotov, Vyacheslav 128
Mozart, W. A. 131
Muğlalı, Mustafa 141, 166, 167, 169
Muhammed Necib 183
Musaddık, Muhammed 186
Mussolini, Benito 80, 86, 87, 147, 225
Mustafa Suphi 41, 44
Muvahhit, Bedia 57
Müftüoğlu, Saffet 277
Müstecaplıoğlu, Esat Adil 152
Müşir Zeki Paşa 37

N

Naci el Asil 116
Naci, Fethi 273, 283
Nadi, Nadir 188
Nadolny, Rudolf 70
Narter, Fikret 234
Natsarenus, Sergey Petroviç 47
Nâzım (Doktor) 82
Nazif Bey (İstanbul başsavcısı) 84
Nebioglu, Kemal 236
Nehru, Jawaharlal 223
Nene Hatun 195, 196
Nesimi, Ahmet 81
Nesin, Aziz 163, 164, 178, 198, 237, 240
Neyir, Neyyire 57
Neyyir, Mustafa 149
Nixon, Richard 282, 296
Niyazi Baba 33
Norstad, Lauris 204, 213
Nurettin Paşa 43, 51, 74
Nuri Sait Paşa 192, 210

O

O'kan, Sezai 283
Okday, Tevfik 37
Okur, Hafız Yaşar 102
Okuyan, Yaşar 229
Okyar, Ali Fethi 19, 57, 58, 59, 60, 64, 65, 71, 73, 74, 75, 93, 94, 97
Omurtak, Salih 153, 163
Onar, Sıddık Sami 222, 231, 234
Onat, Emin 135
Onursal, Rauf 179
Oppenheimer, Ropert 148
Oraloğlu, Lale 271
Orbay, Haşmet 150
Orbay, Kazım 88, 142, 150, 153
Orbay, Rauf 19, 28, 30, 49, 50, 51, 52, 57, 61, 62, 63, 65, 73, 82, 138
Orhan Kemal 94, 265
Orhon, Orhan Seyfi 136
Orlando, V. E. 24
Ortaç, Yusuf Ziya 182
Oruz, İffet Halim 155
Osman (Albay) 79

Ö

Öğütçü, Abdülkadir Kemali 94
Ökmen, Nedim 256
Öktem, İbrahim 249
Öktem, İmran 286
Ömer Seyfettin 35
Öner, Kenan 188
Öngören, İbrahim Tali 41, 85
Öymen, Altan 201, 209
Özakman, Turgut 268
Özalp, Kâzım 59, 73, 84, 87
Özal, Turgut 270, 296
Özarda, Reşat 265
Özbayrak, Ece 201
Özdağ, Muzaffer 259
Özdemir, Mesut 218
Özdemir, Şefik 50
Özdilek, Emin Fahrettin 240
Özdoğan, Alpaslan 301
Özey, Ersan 231

- Özgüden, Doğan 273
 Özgün, Murat 114
 Özgür, Taylan 290
 Özkaya, Şükran 283
 Özlü, Demir 275
 Özmanav, Kemal Bekir 184
 Özpulat, Nedim 222, 231
 Öztürk, Seyfi 277
 Özyörük, Halil 189
- P**
 Papadopulos, Yorgo 271
 Papagos, Alexandios (Mareşal) 185
 Papen, Franz von 133
 Pars, Muhittin Baha 154
 Paşa, Nuri Sait 192
 Paul I. 183
 Paul VI. 272
 Pehlevi, Farah 201, 272
 Pehlevi, Muhammed Rıza 136, 255
 Peker, Recep 58, 71, 73, 74, 114, 122, 153, 157
 Pekür, Kemal 280
 Pellé, Maurice 53
 Perinçek, Doğu 228
 Perin, Mithat 198
 Petacci, Clara 147
 Pétain, Philippe (Mareşal) 136
 Petro, Dimitrios 275
 Plaza, Galo 260
 Polatkan, Hasan 176, 199, 236, 237, 239, 268
 Polyemekalis (Yunan generali) 52
 Pompidou, George 248
 Poyraz, Vefa 264
 Pulliam, Eugene 215, 220
- R**
 Radek, Karl 38, 40
 Rahmi Bey (İzmir valisi) 82
 Ran, Mehmet Hikmet 286
 Ran, Nâzım Hikmet 77, 84, 88, 100, 104, 106, 115, 117, 119, 120, 121, 126, 169, 180, 248, 266, 286
 Refioğlu, Vedat 215
 Renda, Abdülhalik 96
 Resmor, Nazım 46
 Reşat Hikmet Bey 34
 Reşit Akif Paşa 28
 Rıza Han 54
 Rıza Nur 38
 Rıza Pehlevi 108, 186, 201, 210, 219, 245, 270, 272
 Richardson, Elliot 293
 Roosevelt, Franklin D. 99, 136, 142, 147
 Rumbold, Horace 46, 49, 52
- S**
 Sabahattin Ali 143, 156, 159, 161, 164, 167
 Sadak, Necmettin 160, 162, 163
 Safa, Peyami 138, 232
 Safiye Ali 71
 Sağır, Mustafa 47
 Sağlamer, Kayhan 246
 Said Nursî 184, 212, 216, 220
 Sait Molla 26
 Saka, Hasan 122, 147, 157, 159, 161
 Salar, Nizam 54
 Salazar, Antonio de'Oliveira 124
 Salih Hulusi Paşa [Kezrak] 35
 Salih Paşa 31, 41, 43
 Sami El-Sulh 195
 Sandler, Rickard 115
 Saracoğlu, Şükrü 122, 128, 129, 130, 139, 141, 143, 147, 153, 154
 Sarc, Ömer Celâl 258
 Sargın, Nihat 198
 Sarol, Mükerrrem 192, 195, 204
 Sarper, Selim 193
 Satı Kadın 201
 Satır, Kemal 216
 Sayar, Edibe 200
 Saydam, Refik 127, 131, 139
 Saygun, Adnan A. 109, 159
 Sayılğan, Aclan 184
 Sazak, Emin 151
 Seba, Süleyman 157
 Selçuk, İlhan 302
 Sencer, Oya 283
 Sertel, Sabiha 178
 Sertel, Zekeriya 178
 Seyit Rıza 116, 118
 Sezer, Ahmet Necdet 9, 230
 Silay, Tevfik Fikret 157
 Sırmalı, Şakir 160
 Sırrı Baba 187
 Simavi, Sedat 159
 Sipahioğlu, Gökşin 198
 Sirmen, Fuat 239
 Smirnov, Andrey Andreyevich 275
 Smith, Arthur 132
 Sonku, Cahide 160
 Soysal, İlhami 268
 Soysal, Mümtaz 246
 Sökmen Gültekin 231
 Sökmen, Tayfur 121
 Söylemezoglu, Hüsnü 186, 191, 193
 Spaak, Paul Henri 217
 Stalin, Joseph 142, 145, 184, 185
 Stefanopoulos, Stefanos 185
 Steinbeck, John 260
 Subaşı, Nihat 209, 210
 Suna, Mesut 253
 Sunay, Cevdet 224, 229, 231, 232, 241, 253, 257, 258, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 277, 286, 290, 292, 296, 298, 299
 Sunnusi, Seyyid İdris El 42, 202
 Surits, Yakov Zaharoviç 57
 Su, Ruhi 184
 Sururi, Gülriz 292
 Suud, Faysal Bin Abdülaziz el 268
 Suudülmevlevi Efendi 90
 Sükan, Faruk 273, 276
 Süleyman Necati 55
 Süleyman Şevket Bey 80
 Sülün Osman 242
 Süreyya (Kraliçe) 123, 151, 181, 186
 Sütçü İmam 32

- Ş
Şahin, Mehmet 265
Şah Mahmut Han 112
Şah Rıza 136
Şah, Zahir 205
Şefik Hüsnü 153, 160
Şener, Erdal 301
Şeref, Abdurrahman 28
Şevket Paşa 28
Şeyh Eşref 32, 33
Şeyh Sait 64, 73, 75, 76, 97
Şibilyak, Mika 277
Şiyeh, Yang 104
- T
Tağmaç, Memduh 225, 228, 281, 285, 299, 300, 301
Tahir, Kemal 198, 230
Tahtakılıç, Ahmet 188, 266
Takamatsu, Japon Prensi 100
Talat, Hüseyin bin 191
Talat Paşa 70
Tandoğan, Nevzat 153
Tanılkan, Hikmet 201
Tanju, Sadun 217
Tanrıöver, Hamdullah Suphi 38, 154, 164
Tanrıverdi, Sabri 289
Tansel, İrfan 237, 238, 281
Tanyol, Cahit 230
Taranç, Cahit Sıtkı 151
Tarhan, Abdülhak Hamit 89
Tarhan, Mümtaz 207, 208, 241
Tarlın, Ali Nihat 129
Taşer, Dündar 260
Taşman, Cevat Eyüp 105
Taşman, Derviş Sami 217
Taşman, Fethi 217
Taykurt, Atif 277
Tekiner, Celal 203
Temel, Belkıs 161
Tengirşenk, Yusuf Kemal 38, 47
Tepe, Satılmış 259
Terek, Süheyl 184
Tevfik (Çerkez Ethem'in kardeşi) 43
Tevfik Paşa 23, 24, 42, 44, 54
- Tezkan, Hamdi 216
Timuçin, Afşar 246
Timuçin, Aliye 200
Tirali, Naim 215
Tito, Yosip Broz 189
Titulescu 106, 118
Tlabar, Nazlı 200
Tokatlı, Atilla 285
Tokatlı, Orhan 209
Toker, Metin 173, 195, 203, 204, 209, 213, 219
Tomruk, Ahmet Esat 254
Tonguç, İsamil Hakkı 124
Tonyol, Cahit 246
Topal Osman 56
Topçu, İhsan 86
Topel, Cengiz 255
Tökin, İsmail Hüsrev 99
Tör, Vedat Nedim 99
Trikopis, Nikolaos 52
Troçki, Lev 89, 131
Truman, H. S. 147, 151, 155, 159, 162, 163, 164, 166
Trump, Donald 172
Tugay, Fuat Hulusi 188
Tunca, Cemâl 150
Tunç, Halil 293
Tunç, Mustafa Şekip 129
Tuozzi, Alberto 49
Tural, Cemal 266, 267, 269, 270, 285
Turan, Talat 242
Turgut, Mehmet 265, 268
Turhan, Seyfettin 201
Türkçü, Kayhan 218
Türkeş, Alparslan 146, 227, 233, 234, 247, 259, 261, 284, 286, 289
Türkler, Kemal 236
Türün, Faik 301
Tüzer, Ahmet Fikri 139
- U
Uçar, Yaşar 283
Ulaş, Hüseyin Avni 149
Ulay, Sıtkı 241
Ulvi, Ali 222
Uran, Hilmi 158
Uran, Necdet 281
Uras, Güngör 6
- Uraz, Ulvi 184
Ursavaş, Ali Saip 112
Uşaklıgil, Latife 55, 72, 77
U'Thant 274
Uz, Behçet 139
- Ü
Ülgenalp, Refet 266
Ülgen, Mehmet Ali 142
Ünaydın, Ruşen Eşref 59
Ürgüplü, Suat Hayri 159, 160, 224, 239, 259, 262
Üstündağ, Muhittin 115
- V
Vahdettin Paşa (Sultan Vahdettin) 20, 25, 30, 40, 52, 54, 165
Vance, Cyrus 274
Velid Ebuzziya 31, 62
Velidedeoglu, Hıfzı Veldet 297
Veliyeddin Çelebi 57
Venizelos, Elefterios 24, 95
Verel, Oktay 210, 218
Viktor Emmanuel II 89
Vişinski, Andrey 157
Volpi, Giuseppe 91
Von Papen, Franz 134, 138, 139
Voroshilov 106
- W
Webb, Richard 24
Weddell, A. W. 151
Weygand 127
Wilson, W. 24, 35, 38, 43, 160
- Y
Yahya Kaptan 31, 33, 44
Yalçın, Hüseyin Cahit 76, 81, 82, 115, 173, 193, 194
Yalman, Ahmet Emin 77, 173, 184, 215, 218, 220, 221, 237
Yaltkaya, M. Şerafettin 105, 107, 126
Yamaç, Ziya 166
Yatağan, Selim 256
Yazar, Nihat 191

DİZİN

311

Yazıcı, Tahsin 178

Yetkin, Suut Kemal 234

Yıldırım, Yaşar 294

Yıldız, Şaban 291

Yılmaz, Refik 281

Yırcalı, Sıtkı 199

Yörük Ali 43

Yücel, Hasan Ali 124, 126,
127, 129, 136, 153, 178

Z

Zinoviev, Grigory 40

Zorlu, Fatin Rüştü 176,
186, 197, 199, 214, 219,
234, 235, 236, 237, 239,
268

Zübeyde Hanım 55

Zülkadıroğlu, Mustafa 283

Bu kitap iki değerli yazarımızın yıllarca süren çalışmaları sonunda ortaya çıktı. Prof. Emre Kongar ve Zülâl Kalkandelen 19 Mayıs 1919 ile 31 Aralık 2019 arasındaki "Türkiye Cumhuriyeti Devrimi"nin yüz yıllık tarihini önce Türkçe ve İngilizce kaynaklardan ve gazete arşivlerinden analitik bir biçimde satır satır incelediler. Elde ettikleri bulguları Devrim ve Karşı Devrim etkileşimi bağlamında diyalektik bir yaklaşımla, farklı dönemlere ayırıp yorumladılar. Böylece Cumhuriyet Devrimi tarihini şimdiye kadar yapılmışlardan çok farklı bir biçimde değerlendiren bu üç ciltlik diziyi oluşturdular. Okurlarımız, bu dizide, olaylar arasında şimdiye kadar dikkat edilmemiş olan bazı ilişkileri fark etmek ve yakın tarihimizi daha iyi yorumlamak olanağına kavuşacaklardır.

Üç ciltlik dizinin bu birinci cildi, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Cumhuriyet Devrimi"ni gerçekleştirmek için çıktığı "Bağımsızlık Savaşı Yolculuğu"nun tarihi olan 19 Mayıs 1919 ile başlatıldı. "Savaş" ve "Devrim" atılımları, "Tepkilerle" birlikte, "Askeri Karşı Devrim Darbelerinin" başlangıç tarihi olan 12 Mart 1971'e kadar ele alındı. Değerli yazarlarımız bu dönemi de, şimdiye kadar pek alışılmamış diyalektik bir yaklaşımın gerektirdiği bir biçimde, farklı bölümlere ayırdılar ve yorumladılar. Kitabın sonundaki isim dizini, merak edilen kişi ve konuların kolayca bulunmasına yardımcı olacaktır.

Bu kronoloji çalışmasının ilgiyle okunacağına ve temel bir başvuru kitabı olacağına inanıyoruz.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-2095-4

9 789751 420954

KDV'den muaftr

95.00TL